

Ketabton.com

محمد اسماعیل یون

۱۳۸۷

افغانستان په سیاسي

کېږلېچ کې

(د سیاسي او ټولنیزو لیکنو ټولکه)

محمد اسماعیل یون

۱۳۸۷ کال

بسم الله الرحمن الرحيم

كتاب پېژندنه

د كتاب نوم:	افغانستان په سياسي کړلېچ
کې	لیکوال:
محمد اسماعیل یون	خپرندوی:
یون کلتوري یون	چاپشمېږ:
۱۰۰۰ ټوکه	چاپکال:
۱۳۸۷ کال	دلیکوال
(۲۸)	پرله پسې نومره:
	د خپرندوی
(۲۸)	پرله پسې نومره:
ضياء الرحمن ضياء	کمپوزر:

نيولٽ

مُخ	گنہ سرليک
۱	افغانستان په سياسي کېلپچ کې...
۱۱	سريزه: سياسي ليکني او د ليکوال شخصيت
۲۰	د هېواد رنځور سياست
۲۲	پښتو او د پښتنو مضر احتیاط
۳۷	مدرسه او بنیونځی
۴۶	په بیره کې ګير ولس
۵۷	طالبان، بتان او بتپلان
۷۸	که طالبان سقوط شي؟
۷۸	چې طالبان سقوط شول
۸۸	ایا ټول پښتنه طالبان دي؟
۹۵	القاعده که الفايده؟
۱۰۰	غوره مالي په سياست کې
۱۱۴	په افغانستان کې د نوي سرشمېرنې...
۱۲۳	ایله جاري جنرالان او مارشالان
۱۲۸	څوک د اساسي پوستونو لپاره وړ دي؟
۱۳۳	(لوخي د خپل قام بد غونبنتل سريې...)
۱۳۹	يو خواتقادونه او خوارانديزونه
۱۴۷	حاجي عبدالقدیر او بېړنې لویه جرګه
۱۶۱	افغانستان ملت دی که افغان؟
۱۷۹	ایا له نظار شورا نه د بناغلي کرزی د...

۱۷۲	څوک جنګسالار، پاټکسالار او توپکسالار دی؟	۲۱
۱۸۱	د افغانستان د راتلونکي ولسمشر د...	۲۲
۱۹۱	راتلونکي لویه جرگه، انتخابات...	۲۳
۲۰۲	په راتلونکي اساسی قانون کې درې مهم تکي	۲۴
۲۲۱	راتلونکي عمومي تاکني، څو خطرونه او...	۲۵
۲۳۱	د خدمت معیار	۲۶
۲۳۲	فکري خلا	۲۷
۲۳۹	مجاهد او جنګسالار	۲۸
۲۴۵	سرشمېرنه که سر غوځونه؟	۲۹
۲۲۳	راروانې تاکني، غره توب، تدبیر او ...	۳۰
۲۷۵	محمد ګل خان مومند (د خوشال د دستار سپ)	۳۱
۲۸۰	د استاد رشاد سیاسي شخصیت	۳۲
۲۸۸	د بنټو حقوق شعار دی که ضرورت؟	۳۳
۲۹۱	تهران په کابل کې	۳۴
۲۹۸	د محمد اسماعيل یون لنه پېژندنه	۳۵

((افغانستان په سیاسی کېلېچ کې)) او یو خونوري خبرې

«افغانستان په سیاسی کېلېچ کې» د یون د سیاسی او تولنيزو لیکنو یوه مجموعه ده، خود تولو سیاسی لیکنو نه، بلکې د نړدې یوې لسیزې د یو شمېر سیاسی او تولنيزو لیکنو. دیارلس کاله کېږي چې تقدیر زما او د یون ژوند سره تړلی دی، په دې تپرو دیارلسو کلونو کې زموږ فردی ژوند خه ناخه سوکاله و، خواجتماعی او سیاسی غمونه دومره زیات وو، چې موبایپ د فردی ژوند په خوشالی پوه کړي نه یو. په دې تپرو دیارلسو کلونو کې موبتر یوویشت څلوزیاته کوچ کشي کړي او له یوه ځایه مو بل ځای ته کلهه وړي ده. زموږ دا کوچ کشي که له یوې خوا د جګرو او نورو ستونزو له امله وه، نو یوه زیاته برخه یې د یون د سیاسی مشکلاتو له امله هم وه، هر نظام چې په تپرو کلونو کې راغلې، نو یون یې له چارواکو سره تر خپلې وسې تکر کړي او مخالفت یې ورسره خرگند کړي دی. د ډاکتر نجيب الله په واکمنۍ کې سره له دې چې هغه وخت یون محصل و، خو په اخبارونو کې یې ځینې سیاسی او تولنيزې لیکنې راتلي، د هغه وخت نظام سره یې هم چندان جوره نه وه، بیا چې کله د مجاهدينو په نامه د ځینو پروتوکوليانو تشنې نامه

اسلامي حکومت راغي، نو هغه خو هېچاته هم د منلو ورنه و،
 نو يون يې هم مخالف و، دې حکومت سره خوييې مخالفت دي
 حالت ته ورسېد، چې خبره نوره تر زغم ووته، يون مجبور شو
 کابل پېږدي، دا مهال به کله په کابل او زيات وخت به په
 پېښور کې پر فرهنگي چارو بخت و. کله چې د طالبانو واکمني
 راغله، نو تولو فکر کاوه چې د پخوانيو جګړه مارانو له غضبه
 خلاص شو، خو طالبانو سره نور مرضونه ملګري وو، يون
 او په کابل کې هغه وخت يوزيات شمېر لیکوال طالبانو ته ډېر
 وویل، چې د تپرو حکومتونو اشتباہ ګانې مه تکراروئ او له دې
 ولس سره ګوزاره وکړئ، یو وخت کې د طالبانو قهر دومره زيات
 شو چې يو نسبتاً لور پوري لیکوال طالب چارواکي يون ته
 وویل: «که ژوند غواړي، نور نو کابل نه ووځه، کله چې حالت
 بنه شول بیا به راشې او که نه او س پېښور ته څه، میاشت دوو
 کې یو خل کابل ته راخه د چا به درته ډېر پام نه کېږي.» دا وخت
 د بنحو پر تولنيزو فعالیتونو او کارتینګ بندیز و. زه چې کله
 پر ۱۳۷۰ کال له پوهنتونه فارغه شوم، نو بیا د کابل بناري په
 آمنه فدوی لېسه کې د بسوونکې په توګه مقرره شوم او د
 طالبانو تر واکمني. یو کال دمخه، په کابل کې د امهات
 المominin پوهنتون په پښتو خانګه کې استاده شوم، خو کله چې
 طالبان واک ته ورسېدل، د هېواد ټول بسخينه قشر خپلې دندې
 له لاسه ورکړې، په کور کېناستې، په لوړیو خو میاشتو کې يې

معاشونه ورکول، وروسته هغه هم بند شول، په کابل کې چې دا
 مهالد فرهنگي کار تولي دروازي بندې شوي، نو یون مجبور
 شوبيا پېښور ته مخه کري، هلته يې ورو ورو د خپلو هغو
 فرهنگي ملګرو په مرسته چې پخوا حينو غربي هپوادونو ته
 تللي وو، د فرهنگي کاريوه سلسنه پيل کره، لومړي يې هيله
 مجله چاپ او بيا يې د نورو کتابونو د چاپ لاري چاري
 ولټولي، دا وخت به یون یوه اووني په کابل او یوه اووني په
 پېښور کې و، ماته به يې ويل چې تر ليني موټروانانو زه په دې
 لاره کې ډېر بلديم، خو کله چې له پېښوره کابل ته د کتابونو د
 رارسيدو لپي پيل شوه، نودا کار هم پر طالبانو چندان بنې ونه
 لګبده، ستونزې نوري هم زياتې شوي، نور نود یو چاتګ او
 راتګ اسانه نه و، (هيله) او (سمسون)، (زما مشره لور او مشر
 زوي) هم دا وخت دومره شوي و، چې د ګرځدو وو او پلنۍ
 مينې ته يې سخت ضرورت وو، پلار چې به يې کله راغي، نو
 دواړه اولادونه، یوبه يې پريوه اوږد او بل به يې پر بله اوږد
 سپاره شول، هغه به هم د لوبي او خوراک دومره شياني ورته
 راوري وو، چې دوي به پري زيات خوشاله شول، بيا به يې له
 لاسه وني يول او د پوهنتون په ساحه کې به يې وګرڅول راوګرڅول،
 هغه وخت پوهنتون کې داسي و، لکه ترلى چې وي، د نجونو پر
 تعليم بنديز او د هلکانو شمېر هم په کې د اوسم په انډول ډېر
 کم و، کله چې به یون بېرته پېښور ته، ته نوزموږ په کور کې به

غم خورو، هيلې او سمسور به دومره ژړل چې ما به هم خپله ژړا
نه شوه تینګولاني.

يوه ورځ سمسور ډې مریض شو، ډاکتر ته مې بوته، ډاکتر
معاینه کړ، ويې ويل، دا مریضي نه لري، خودا ډې خفه
معلومېږي، ما ويل پلار پسې يې خفه دي. بیا چې کله یون
کابل ته راغي، نو دواړو ورته وویل چې نور دې پېښور ته نه
پېړدو. یون ورته وویل نور تاسي هم بیايم، څای مې پیدا کړي
دي. بیا يې ما سره مشوره کړه، نو پر ډېرو سختو لارو پېښور ته
لارو، د یون ملګري دې خدای ټول اباد او سوکال لري، یون يې
هېڅکله اقتصادي مشکل ته پري اينسي نه دي، خو یون په
پېښور کې هم په فرهنگي کار کې دومره سرګردانه وو، چې د
شپې به يې هم دومره کاغذونه کور ته راوړل چې اکثره وخت به
د همغو پر لوستلو او کتلو ویده شوي و، درې ژمي مو په پېښور
کې همداسي تېر کړل، چې د امریکائیانو او طالبانو دېمني
اوج ته ورسېده او طالبانو په کې خپل حکومت له لاسه ورکړ. دا
وخت سره له دې چې یون په پېښور کې ډېره بنه دنده لرله او لور
معاش يې درلود او ماته هم په خپله مسلکي برخه کې په لور
معاش کار پیدا کېده، خود بنا غلي کاون کاکړ په غونښنه
یون دا ټول کارونه او امتیازونه پر پېښو دل، هغه سره جلال اباد
ته راغي او دلته د ختیزو ولايتونو لپاره د بېرنۍ لوبي جرګي د
انتخاباتي چارو کارونه ورو سپارل شول، خوموده وروسته مو

کور را وړ او زه د تنگرهار د یوناما په دفتر کې د بسخو چارو د مسولي په توګه مقرره شوم، دا داسي مهال و چې په ټول تنگرهار کې یوه بسخه ماموره هم پر کار مصروفه نه وه، یوازې د مخابراتو ریاست کې یو دوہ بسخینه مامورینې نوې مقررې شوي وي، ما د خو میاشتو په بهير کې ((د بسخود سوکالي ټولنه)) جوړه کړه، بیا مې ((ناهید)) مجله ورته چاپ کړه او د بسخود ودې لپاره مې په لسګونو غونډې، ورکشاپونه او سیمینارونه جوړ کړل او همدارنګه مې ګن شمېر بسخو ته په دولت کې د کار او تقرر زمينه برابره کړه. د یو دوو کلونو په بهير کې په تنگرهار کې د بسخو یو غورځنګ په توګېدو شو، بیا په بېرنې لویه جرګه او د اساسی قانون په لویه جرګه کې د تنگرهار د خلکو استازې شوم او وروسته بیا په ولسيي جرګه کې هم د تنگرهار د خلکو له خوا د خپلې استازې په توګه انتخاب شوم. یون د بېرنې، لویې جرګې د غږي او بیا د لوړۍ منشي، د اساسی قانون د دارالاتشا غږي او د افغانستان او پاکستان د امن د ګډې جرګې د منشي په توګه، ټول هغه خه چې له لاسه یې کېدل، د خپل ولس د خدمت لپاره یې ترسره کړل، خوايا دا ټولي منډې ترپې او هله څلې په ارامزره او بې خطره وي که نه د ستونزو له پېچومو تېرېدلې؟ هغه چاته چې د خپل هېواد تېر تاریخ او په تېره بیا تېر دېرش کلن تاریخ معلوم وي، هغو ته بنه

خرگند ده چې له کوم بهرنی او کورنی پوخي ملات پرته د هر سیاسي ګام پورته کول د سرد خطر په بیه تمام بدی شي. موږ دا خطرونه د سر په ستر ګولیدلی، دا چې لوی رب په خپله لور پینه ساتلي يو، دانود هغه ذات مهر بانی ده او موږ يوازي پر همغه ذات تکيې لرو: «د خوشال خټک تکيې پر ذوالجلال ده». د افغانستان د مخالفينوله لوري ددي ټولو خطرونو او ګوابونو ترڅنګ، زموږ په ټولنه کې يو شمېر نور عييونه هم شته، هغه سره له دې چې له فزيکي پلوه د پر خطرباک نه دي، خو په ټولنه کې د یوه مثبت شخصيت د تبارز پر وړاندې ودرې پې او سالم شخصيتونه ودي ته نه پرېږدي، دا مرض تر هر چا په پښتنو کې دېږدي، په پښتنو کې داسې خلک هم پیدا کېږي چې تر هر چا به ورته ستاله خواهې ګټه رسېدلې وي، خو تر ټولو د مخه به ستاد بربادي سبب ګرځي او تاته به کوهې کني، زه او یون په جلال اباد کې عملأله دې دول دې روستونزو سره مخامنځ شوي يو، د یون پر وړاندې هم عملأ هغه چا پر ډول ډول منفي تبلیغاتو لاس پوري کړ چې د یون په لاس، په پنځو کې ياد شوی او مطرح شوی و، ان د ادبیاتو الفېې يې هم له ده زده کړي ده، دومره خدمت چې یون ورته کړي و، کېږي شي خپل پلار او نېډې خپلوا نو هم ورته نه وي کړي، خو هغه د لورتیا غونښتنې عقدې دومره پسې اخیستې و چې د افغانستان ټولي ستونزې پاتې شوې، د یون پر رضد يې داسې

شفاهي او تحريري کمپاين پیل کړ چې دا بساغلی کله يوازي له
 ئان سره سوچ وکړي، نو خپله به هم په خپلو الفاظو و شرمېږي.
 یوه بله اغلې مېرمن بیا د اسي وه چې ئان یې د اسي پښتو پاله
 او ملتپاله معرفي کاوه، چې موږ ویلې خه شی چې په کور کې
 لرو، ټول تري قربان کرو، په ډپرو غونه و او رکشاپونو کې یې
 ئان د افغان ملت ګوند د مهمې غړې په توګه معرفي کاوه،
 موږ چې د خدائی په فضل په هېڅ تنظيم کې نه وو، نو هر چا چې
 به، که به هغه کوم تنظيمي شخص و که خپلواک، خو چې د
 ملت خبره به یې کوله، موږ به ورته احترام درلود، دي ته مو هم
 ډېراحترام درلود، دا مود بنخود یوې تولنې مشره کړه، یون
 ورته ډېرازيات مالي امکانات پیدا کړل، د رکشاپونو او
 غونه و په جوړولو کې یې ورسره مرسته وکړه، ما هم تر خپله
 وسه زياته مرسته ورسره وکړه، کله چې بنځه په پښو و درېدله او
 پنځو کې یاده شو، نو دي محترمې یوه ورڅ د یوناما په دفتر
 کې زما پر ضد یوې امریکایي مېرمني (گارمینډیارقساني) ته
 عريضه وکړه، چې ارین یون پښتو او پښتو ته کار کوي، د
 افغان ملت غړې ده، نو باید له کاره ګوبنه شي. زه هغه وخت هم
 د هېڅ ګوند غړې نه وم او او س هم نه یم. دا بېلګه مې ئکه
 راوره چې زموږ په تولنه کې کار کول له ډپرو ستونزو سره مل
 دي، نو چې یوه افغان ملتی تا د افغان ملتی په تور مجرمه
 وګني، نو دي حالت ته به خه نوم ورکړې؟ له هغې ورځې چې

پارلمان کې يم، يوه ورخ به هم موبه په کور کې ارامه دودي نه وي خورلي، ئىكەنلىك داسې جنجالونه دى چې ارامىي درخخه اخلى. په کابل کې اوس هم داسې خوک حاكم دى چې اساساً د افغانستان د ملي گتىو مخالف دى. پىسى او وسلې هم لري، بېرىنى نرى، او گاوندي هېبادونه يې هم ترشا ولاردى، د سیاسي او نورو قتلۇنو او بىد پس منظر هم لري. ددى ۋول خلکو د سیاسي ھيلو خلاف حرکت په او سۆخت كې د خودكشى په مانا دى. خو كە په کابل کې ددى ۋول عناصر و پرواندى د منطقى مبارزى په بىرخە كې د خوتى نوم يادپىرى، نو يو بە پە كې يۇن وي، كە د قدرمن استاد حبىب الله رفيع نوم لومپى وي، نو د يۇن بە ورپىسى دويم وي. زە دلتە د يۇن نوم د ستايىنى او تائيدونى پە خاطر نه راۋپەم او نە هم د ھەسپاھى پە شان فكر لرم چې خېل ئان خېلەستايى، زە خېلە د يۇن لە ئىنۇ فعالىيتونو، ئىنۇ مرکو او ئىنۇ نظرۇنۇ سره مخالفە يم، ئىكە چې نە غواپم خدائى مە كې د اولادونە مى پە دى تنكىتوب او ماشومتوب كې د خېل پلارد مىنى او سىورى پە ارمان شى، ما خو ئەلە يۇن تە ويلى، چې نە دى زىزىتە نە دى زور او د زروزور خاوندانو سره ڈغىرە وەي، دا ۋول مبارزە د ئان لە سېزلى پىرتە بلە مانا نە لرى. استاد سىياف خو ئەلە پە پارلمان كې ماتە ويلى دى: «يۇن چې كله مركە كوي، نو پە كلاشينكوف ڈزى نە كوي، چې يو يو ڈز وکرى او خېل ھدف وولى، ھەسەن ھەمبىشە چرىز

توبک وي، يو دز وکري نو چې ساچمي يې پر هر چا برابري شوي...))

يون ته چې دا خبرې کوم هغه وايي: «ژوند ډپر لند او تنگ دی، کارونه ډپر دي، موږ بايد لاره خلاصه کړو، يو ئڅل چې لاره خلاصه شي، بیا نور خلک شته چې د هېواد د خاینینو پر ضد مبارزه وکري، خو په پیل کې بايد يو یا خوتنه قرباني ورکري، چې نورو ته د جرئت لاره پرانيزې.»

دا ليکني د يون د تپرو لس دولسو کلونو ليکني دي، چې يو مستقيم خط تعقيبوي، په تپرو وختونو کې يې په خپل او بدل نامه چاپ کري دي، کېدي شي د بیا چاپ پر وخت د ډپرو خلکو خوبني شي، خو حئينې به يې ضرور مخالفت هم وکري. که چېري دا ليکني د هېواد لپاره ګټوري تمامې شي او خلک تري بنه ګته پورته کري، نوزه يې ځکه په ثواب کې خان شريک ګنهم، چې که زما مرسته او همکاري نه واي، نو يون دو مره ګنهو ليکنو ته نه وزگارېده، د کور د ټولي سودا غم پر ما دی، د ماشومانو روزنه او پالنه هم پر ما ده، د خپلو خپلوانو د غم او بسادي پونتنه هم زه کوم، هم د کور کار کوم، هم د پارلمان او ولس چارو ته خان رسوم، خو يون مې يوازي خپلو علمي، فرهنگي او سياسي کارونو ته پري اينسي دي، خودي بل مقابل له ما سره زما د ځينو ليکنو په اصلاح، د ځينو بيانيو په ليکلو، سياسي مشورو، راهيوبي او تلویزیوني مرکو او نورو

ټولنیزو او علمي مسایلو کې مرسته کوي او ژوند همداسي په گډه پر مخ بیايو، کورنۍ ژوند موډ پرسوکال، خو ټولنیز او سیاسي ژوند مې ھېرسر ګردان دي. ددي څو کربنو لیکل مې ځکه مناسب و ګنل، چې د شرم هغه حاکم دود مات کړم، چې یوه مېرمن د خپل کور ودان پر اثر څه نه شي لیکلای او یا لړ تر لړه په پښتنو کې دا دود نه شته او ما داسې بېلګې تراوشه نه دي لیدلي. د منفي کلتور د زنځیرونو شلول د هر متمن افغان دنده ۵۵.

خدای(ج) دی افغانستان اباد او زموږ ملت سر لورې او سوکال لري.

په ھېرس درناوی

ارین یون

په ولسي جرګه کې د تنګرهار

د خلکو استازې

کابل- افغانستان

د سریزې په توګه:

سیاسي لیکنې او د لیکوال شخصیت

دا تولکه چې اوس ستاسو مخې ته پرته ده، دا زما د هغو سیاسي او تولنیزو لیکنو یوه مجموعه ده، چې د تپرو پنځه لسو کلونو په بهیر کې مې لیکلې دي. دالیکنې اکثره تر تنظیمواکۍ وروسته پېړیانې د طالبانو واکمنې او ترهغه راوروسته ځینې سیاسي پېښې او بدلونونه په خپله لمن کې رانغارې.

daliknې اکثره په هیله مجله، گوربې مجله، وفا جريدي او ځينو نورو مجلو او خپرونو کې چاپ شوي دي. دالیکنې که څه هم اکثره زما په خپل نامه چاپ شوي، خو ځينې په کې داسې هم دي، چې د هغه وخت له غوبښتو سره لازمه وه، چې په بدلي يا مستعار نامه چاپ شي، سیاسي لیکنو ته کله کله بدلي يا مستعار نامه د کارونې اړتیا ځکه پېښېږي، چې دي سره لیکوال خپل فزيکي ژوند هم خوندي کوي او د فکر او پیغام د انتقال ضرورت هم پوره کوي. سیاسي لیکنې طبعاً جانې عوارض لري، سیاسي لیکنې داسې نه دي چې پر تولو یو شان ولکي، ضرور به پر چا بنه او پر چا به بدنه لکي، سیاست اصلأً د ګټو جنګ دي، د ګټو په جګړه کې زیارته وخت اخلاقې نورمونه او یو شمېر انساني ارزښتونه تر پېښو لاندې کېږي، کله چې لیکوال د سیاسي مسائلو په اړه لیکنه کوي، که څه هم دالیکنه یې د ناپېيلتوب پر اصل ولاره وي، خو له دي لیکنې

خخه بیا د حاکم او محکوم، ظالم او مظلوم، گتمندوی او متضرر،
 تعییر او اتباع یو شان نه وي. په تپره بیا په هفو تو لنو کې چې
 سیاست له عقیدې سره موبنل شوی وي او یو له بله متاثر شوی
 وي، دلته نو سیاسی ارزښتونه هم د عقیده يې او کله هم عقیده يې
 د سیاسی هفو په تله تلل کېږي. په داسې حالاتو کې نو سیاسی
 قضاوت هم اسانه کار نه دی. ما اصلًا له سیاسی لیکنو سره
 لپواليما نه درلودله او لکه د نورو لیکوالو په شان پر ما هم
 احساسات او عواطف ډېر غالب وو، که همدا اوس هم راته خوک
 وسله، واک و څوک په لاس راکړي، نو کېدی شي د خپل سرقاتل
 ته هم خه ونه وايم، په همدي خاطر مې د خپلې نړدي لس کلنې
 لیکوالې په ترڅ کې له خرګندو سیاسی لیکنو ډډه کېږي وه، خويو
 وخت حالات داسې راغلل، چې هر خه د زغم تر کچې پورته شول،
 ځینې داسې پېښې هم وي، چې د شعر او هنر په نورو ځانګو کې يې
 ځایول اسانه کار نه و، د یوه نېغ او مستقیم څواب غونښتونکې
 وي، پښتنو کې د سیاسی لیکنو د لیکوالو کمۍ له ورایه
 احساسېده. اصلي خبره دا وه چې پر افغانستان باندې د پخوانې
 شوروی تر مستقیم یرغل او د حفیظ الله امین پر ځای د بېرک
 کارمل تر نصبولو وروسته، په پښتنو کې په عام ډول او په لیکوالو
 کې په خاص ډول هغه پخوانې روحيه ماته شوه، د غرور او روحيې
 دا ماتېدا ان تراوشه هم دواړم لري. د بهرنې یرغل د پیل په کلونو کې
 چې په افغانستان کې د سیاسی واک طبیعې جو پښتونه ويچار
 کړای شول او پر ځای يې د قدرت مصنوعي سرچینې راویکول

شوي او دا مصنوعي سرچينې د بهرينيو منابعو په مرسته په واک او سياست کې د خيلي شوي، نو پښتنه ليکوال په پیل کې په دفاعي او بيا د وخت په تېرېدو سره له دفاعي حالت خخه هم راوغورځېدل. د بهرينيو په مرسته د قدرت د نويو سرچينو مدعيانو او پلويانو لوړۍ د افغانستان پر ئينو خاصو ملي شخصيتونو، بيا تاريخي پېښو او ارزښتونو پسې قلمونه راواخیستل او بيا ان تر دې حده وړاندې لارل، چې د ټول هېواد هویت، تېر تاریخي برم او د ملت جو پښت ته ګواښونه متوجه کړي. د غسي سختو او اغزنونو حالاتو موبدېته اړ کړو، چې د قلم خوکه یوڅه د سياست خواته هم راواړوو. دي کارورو ورو له سياسي ليکنو، عملی سياست ته راټپله کړو او د تېرو خوکلونو په بهير کې، چې کومې سياسي پروسې په هېواد کې پیل شوي، د یوه فرد په توګه په هغو کې راټپله شوم، دا چې په تېرو سياسي بهيرونو کې مې څه کړي؟ د یو فرد په توګه مې څه له لاسه کېدل؟ او بيا مې په هغه کچه څه کړي؟ دا کېدې شي ئينو ته خرگند وي او ئينو ته نه، خوزه دومره وايم، چې داسي څه مې نه دي کړي، چې وجдан مې پري نا ارام شي، خو داسي مې ډېرڅه کړي چې روح مې پري تر دي دمه ارام دي، په دې برخه کې قضاوت لوستونکو او هغو کسانو ته پرېږدم، چې دا تېر حالت یې خارلى وي، خوزه دومره وايم، چې په دې تېرو پروسو کې مې هېڅکله هم فرهنگ د سياست لپاره نه دي استخدام کړي، بلکې له سياسته مې یوڅه راشلولي او فرهنگ ته مې ورکړي،

سیاست می د قدرت لپاره نه دی کړي، بلکې غوبنتی می دی چې
واک د فرهنگ په خدمت کې شي.

په تېرو خو کلونو کې می چې هر خه کړي د همدي مقصد لپاره
می کړي، که هغه ليکنې دی او که عملی سیاست. خپلولیکنو هم د
خطر پر لومړنۍ کربنه و درولانې یم او عملی سیاست هم، خومره
خوندي دی، هغه خلک چې د جبهې ترشا موقعیت لري، په
سیاسي امتیاز کې شریک دي، خو په سیاسي دبسمنۍ کې نه، که
سیاسي روغه جوړه هم کېږي، نو دوی اتمات د امتیاز لومړي
کربنې ته رائحي. د سیاست د همدغه ډول خطرونو په پام کې نیولو
سره یو شمېر ځیرمنو ليکوالو او شعوري سیاستوالو ماته مشوره
راکړه، چې که خه هم د ژوند او مرګ مالک لوی خبتن تعالی دی،
خو دنیا يې اسبابو ته هم پام په کار دی، که موږ غواړو، خپلې ژبې،
کلتور، ملت او هېواد ته لازیات خدمت وکړو، نو په کار دی، چې
په حکومت کې د خپل ظرفیت مطابق دندې واخلو، ځینو خو به لادا
هم ویل چې پښتو ته له همدي ارګه زیان رسیدلی، خو چې ارګ
خپل نه کړو، نو پښتو ته د هغې خپل استحقاق نه شو وربنسلای...
جمهور رئيس حامد کرزی چې د دې تېرو خو کلونو په سیاسي او
کلتوري بهیرونو کې زه بنه پېژندل، نو خو حله یې له ما خخه
وغوبنسل چې په حکومت کې کار وکړم، خو ما بنسنه وغوبنسته، بل
حل یې راته بیا د دندې وویل، د دوو مهمو وزارتونو معینیتونه،
خو ما ویل رئيس صاحب اداري کار نه کوم، بېسواده کېږم، هغه په
تینګکار وویل چې یو بنه اجرائیو پوست به درکړم، چې خلک دې

تر لاس لاندې وي او خوک مقرر کړای شي، ما ویل نه، یوازې
 فرهنگي برخه کې کار کوم، بیا یې راته وویل، چې خیر نو په
 ګلتوري او تعليمي وزارتونو کې معینیتونه وغواړه، ما ویل نه هغه
 هم دروند کار دی، نه یې شم کولای، بیا یې وویل خیر نو خه
 غواړې؟ خپل وړاندیز او نظر دې ووايې! ما ویل، يا د جمهور رئيس
 په مطبوعاتي دفتر او يا هم ملي امنیت شورا کې فرهنگي دفتر،
 جمهور رئيس وویل، ددي ئای مطبوعاتي دفتر ته که راشئ، دا
 دفتر چندان دفتر نه دی، خونوم یې زیات دی، ټلواله به داسې
 سخت تبلیغات درپسې وکړي، ټولې دنیا ته به چغې ورسوی او ملي
 امنیت شورا کې خو فرهنگي دفتر نه شته، ما ویل خیر دی هم نوی
 پوست يا بست جوړ کړه او هم زما تقررو کړ، بیا یې ډاکټر صاحب
 فاروق وردګ ته مخ راواړاوه، ويې ویل: خه چې یون صاحب وايې
 همغسې وکړه، امنیت شورا کې یې ابراهیم جان هسې هم انه یوال
 دی، ساعت به یې تېرو وي، ما خو ویل چې دی فعال او د منډو تررو
 سرې دی، یو اجرائیوی پوست ته بايد تللاي وای، دلته به یې زړه
 ډېرنګ شي، دا ډېرنګ دفتر دی، خودی چې خوشاله دی
 همداسې وکړئ، ژريې فرمان جوړ کړئ چې امضا یې کرم
 په خو ورڅو کې زما کار خلاص شو او زه د جمهوري ریاست د
 ملي امنیت شورا دفتر کې د فرهنگي چارو د رئيس په توګه مقرر
 شوم، دا چې تر تقرر وروسته مې خه کړي؟ او هلتہ خه کېدل ممکن
 وو؟ د اړګ فضا او هوا خنګه وه؟ چا کوم ئای کې خومړه صلاحیت
 درلوو؟ دا یو بېل بحث دی، چې بیا به یې بل وخت انشا الله

لوستونکي داستان ولولي او قضاوت به پري و كري، خو كوم خه
 چې زه د يوي بېلگې په توګه وړاندې کولاي شم، هغه دادي چې له
 پخوا نه دا دود و چې د ارګ په چاپپريال خوک فرهنگي کارته نه
 وزګارېي، په تپره بيا ليکوالۍ ته! خوماته خداي پاك ددي مجال
 راکړ، چې زه نه يوازي خپلې تبرې ليکني له سره راقولي او خپل
 کري کار منظم کرم، بلکې يو شمېرنوي ليکني هم و کرم، دا اشار
 چې اوس درنو لوستونکو ته وړاندې کېري، زما د دندې د همدغه
 مهال کاردې. له دې پورته خبرو خخه مې هدف دا دې، چې بو
 شمېرنګناظره اشخاص چې زموږ په قوم کې دې، خو زموږ د قوم نه
 دي، کله دلته او کله هلتنه په ناسمو او بدلونومونو د حئينو ملتپالو
 افغان ليکوالو داسي بې منطقه غندنه کوي، چې په خپل نامه يې
 هېڅکله هم نه کولاي او نه يې سپینولاي شي. ددي غندنو په ترڅ کې
 لايو بناغلي د يوي جلې په مستعار نامه دا ادعا هم کري وه، چې
 زه په خوشال خان لپسه کې د یون همصنفي و م او خه سپکې چې يې
 په خوله راغلي هغه يې ما پسي ليکلي، خود پته يې پام نه و، چې
 خوشال خان لپسه کې قطعاً جوني نه وي، وايي دروغجن حافظه نه
 لري، بيا که احياناً دا بناغلي يا اغلې زما همصنفي يا همصنفي
 هم وي، نو ما خو په تېر عمر کې دغه خوماتې ګودې ليکني کري
 دي، نو دا بناغلي يا اغلې دي هم زما د يو همصنفي يا همصنفي
 په توګه خپلې يو خو ګلالې ليکني په خپل نامه (په هغه نامه چې په
 حاضري، کې ليکل شوي وي)، تولني ته وړاندې کري. همدادسي يو
 خولنه پاري او لنډ فكري نور هم شته، چې بېچاره ګان پر روانې

ناروغى اخته دى او پەپېستنو كې يې هر مطرح ليكوال پسى او
 لپونى را اخىستى دى. لە تولۇ تنگنۇزو او پراخنۇزو ليكوالو خخە
 زماھىلە دە، چې خېلى ماضى تە يو خەل نظر و كېرى، خېلى تولى
 ليكنى بىا لە سرە راتولى كېرى، د لوستونكۇ مخى تە يې كېرىدى او
 بىا تەرەغە وروستە كە پر بل چا نىوکە كوي، نود خېلى اشارو د
 مصادق لە مخى بە يې كوي. دا سياسي او تۈلنيزى ليكنى چې
 تاسى گورئ، د نېدى درې خلور نظامونو تصویرۈنە كابىي. ما پە دې
 ليكنو كې كوم خاçص تغىر نە دى راپى، يوازى ئىينو ئايىنۇ كې
 مې املايى، انشايى تېروتىپى سمى كېرى او كوم ئای كې كە كومە
 كلمە، سپورە او يَا بې ئايىھە راغلى، يَا هم كوم نوم بې ضرورتە
 راغلى او يَا هم كومە نېتىھ او يَا ارقام غلط شوي، پە هەفو كې دېر كم
 جزيي بىدلۇن او سمون راostىل شوي، نورەر خەددى ليكنو د
 تارىخي اصالىت لە مخى پر ئاي ساتلىشوي دى، د يو چا چې
 ماضى صفا وي، پر حال پە خېلە ۋادە كېرى او پر راتلونكى يې باور
 زياتېرى. نو خەكە زە لە ليكوالو خخە بىا بىا ھىلە كوم، چې پە خېلى
 ليكنو، پە تېرە بىا پە سياسي ليكنو كې دېر احتىاط و كېرى، ليكنه
 توڭرى لارپى دى، چې يو خەل تو شوي بىا نە راپورتە كېرى، ليكنه
 چې يو خەل خېرە شوه، هەغە نورە د ولس مال شواود ليكوال لە
 انحصارە ووتە، نو خەكە خۇ سياسي ليكنى ھمبىشە لە خطر سرە
 ملگرى وي او بې احتىاطى يې د ليكوال شخصىت تە دېر زيان
 رسوي. پە سياسي ليكنو كې دېر سختە دە، چې ليكوال د بىلابلىو
 سياسي پېپىنۇ پە بەھىر كې پر يوھ مستقىم خط حركت و كېرى او كە

خوک له دې ازموينې بریمن راووتل، نو پوه شه چې د فکر د پوخوالی پړاوته رسپدلى او نور تیندکونه نه خوري. ددي ليکنو تولګې ته مې «افغانستان په سیاسي کېلېچ کې» نوم ورکړ، ددي علت دا دې چې افغانستان له تېرو د پرشو کلونو، په سخت سیاسي بحران کې راګیر دی. کورنيو او بهرنیو سیاستوالو په تېرو دریو لسیزو کې زموږ هېواد په داسې کړکېچنو او کېلېچونو سیاسي لارو روان کړۍ، چې ډېر خله تې هېواد ته سخت زیانونه ورسپدل او لا رسپږي. په دې ليکنو کې د حئینو دا ډول خطرونو، ګواښونو، پېچومو او کېلېچونو یادونه شوې او حل لارې یې هم په ګوته شوي دي. زموږ د تولو ملتپالو افغان لیکوالو دنده ده، خپل هېواد یوازي دسياستوالو (ترجم) ته پري نبدي، چې د هغوي خه زره وغواړي هغه ترسره کړي. ددي سیاسي او تولینزو ليکنو ترڅنګ زما یو شمېر نوري دا ډول ليکنې هم شته، چې هغه ددي وروستيو درې څلورو کلونو په سیاسي پېښو پوري اړه پیدا کوي، هغه په یوه بله ځانګړې تولګه کې راټول شوې دي، خودې او سنې تولګه کې زما د هغه وخت حئینې ليکنې چې لازمه وه، بايد په دې تولګه کې خوندي شوي وي، تر دې دمه لاسته رانغلې، لکه د واک طبیعي او مصنوعي سرچینې، د افغانستان دفاعي سیتیمونه او حئینې نوري... خو خير په هر ډول دا زما د هغو سیاسي او تولینزو ليکنو تولګه ده، چې په تېري نبدي یوې نيمې لسیزې کې مې کړي او تر دې دمه مې لاسته راغلي دي. په دې هيله چې زموږ لیکوال په سیاسي ليکنو کې احتیاط وکړي، د شخصي ګټو پر ئای ملي ګټې وپالي، د

خانی عقدو له جاله رابهershی او په یوه لویه دایره کې خان او نور
وگوري، خپلې ليکنې خپله راټولې کړي، خپل کار خپله وکړي، نه
خپل کار پر نورو بار کړي او نه د نورو د کارونو خنډ شی، خپلې دې
ليکنې ته د پاى تکي بدم.

په فرهنگي مينه
محمد اسماعيل یون
کابل-افغانستان
د ۱۳۸۷ ل کال د مرغومي ۲۳ مه

د هېواد رنځور سیاست

داليکنه د وفا جريدي په ۴۷-۴۸ کې کې چې د ۱۳۷۵ ل کال د مرغومي له ۱۱ پېښې سره سمون خوري، خپره شوې ۵۰.

سیاست د ټولنې د پرمختیا، سمون، خوئون، د ژوند د ورځنیو چارو د پرمخ بیولو او اوډنې لپاره، د یوه اساسی سمبالوونکي په توګه اساسی رول لري. نېکمرغه ټولنې هغه دي چې د سیاست سمبالوونکي یې په پوهه، گروهه، دود، ګلتور او د ټولنې له عیني او ذهنې شرایطو، غوبښنو او اړتیاوو سره سم ګام پورته کړي، قهر، زغم، وینا او عمل یې متناسب او متوازن وي.

کله کله د سیاست دی آرښونو ته د نه ئیرتیا او یانه پاملنې له کبله یوه ټولنې له سختو بد مرغیو سره مخا منځدی شي، چې بیا یې سمون او رغونه نه یوازې د همغو سیاستوواله واکه وتلي وي، بلکې د ټولنې زیات وګړي، هم د هغې د بیا رغونې جوګه کېدی نه شي. افغانی ټولنې هم یوه د اسې ټولنې ده چې له څه کم دوو لسيزو راپدېخواله د اسې رنځ سره مخا منځ ده. سیاست د یوې ساري ناروغۍ په توګه او د داسې یو عنصر په توګه چې زموږ د ټولنې د هر وګړي د ژوند چارې په هغه پورې تړلې ګنل کېږي، زموږ د ولس د هر فرد ذهن ان د وینو او تن رګونو ته ورتستوي او هر تن د خپل ذهن د اخيستني او شننې تر بریده هره ورځ پر سیاسي خبرو او

مشاجرو بوخت وي، حينو خو خبره تر خبرو هم پورته کړي او د همدي سیاسي ګروهو او اندونوله کبله يې وسله پر او بولو کړي او دا اوولس کاله يې ډزولي هم ده او حینې نور يې په ډپره زياته کچه د همدي مختلفو ګروهو د تکر په وجهه قرباني شوي هم دي.

اوسم نو که له پنځه لس مليونه اټکلیز نفوس څخه لس مليونه (له پنځو مليونو ډپرو وپرو او زپرو پرته) چې هغوي هم د خپل ذهن په کچه په خپلمنځي يا عام سیاسي بحث او مشاجرو کې برخه اخلي، خوبيا هم که دوي په پام کې ونه نيسو او یوازي (لس مليونه) تنه په نظر کې ونيسو، نو که دوي لپر لپه د ورځي (يوساعت) پر سیاسي خبرو او مشاجرو تپر کړي، نو افغانانو به یوازي او یوازي د ورځي (لس مليونه ساعتونه) وخت پر بې نتيجې سیاسي خبرو تپر کړي وي. په دې بحثونو کې له عادي بحثونو څخه نیولې تر ترخو، تروو او سختو خوا بدلونکو بحثونو او فزيکي ګوزارونو پوري شامل دي. که د یوې ورځي تلف شوي وخت په یوه کال (۳۲۵)، ورځو کې ضرب کرو (لس مليونه درې سوه پنځه شبېته) نو مساوي کېږي له (درې ملياده او شپږ سوه پنځوس مليونه ساعته) او که دا په دې تبرو شلو کلونو کې چې د افغانستان د سیاسي رنځ ډې سختې ګرمې شپې ورځي دي ضرب کرو: (درې مليارده شپږ سوه پنځوس مليونه ساعتونه ضرب شل کلونه) مساوي کېږي له (درې اویا مليارده) ساعتونو سره.

دا وخت مو یوازي او یوازي پر دې تپر کړچې ګنې دا ګروهه او یا دا شخص تر هغې بلې عقیدې او شخص څخه لورتیا لري. (درې

اویا مليارده ساعته) هغه وخت دی چې په یاده موده کې به د نړۍ هېڅ قوم پر دې موضوع ګانو نه وي تېر کړي، حکم هغوي پوهېږي چې: ((وخت لکه سره زردی))

د افغانی ټولنې د اوسمىني پېرد ډپرو سیاستوالو او سیاست لوېډونکو یوه لویه نیمگړ تیا داده، چې: «دوی سیاست د عقیدې ترپولې اوچت کړي» او چې خوک د چا سیاسی تګلارې ته تروې وګوري، ګنې د هغه عقیدې ته یې په سپکه کتلې. څرنګه چې ځینې عقیده یې ډهنوته د هېڅ ډول نیوکې تاب نه لري، نو په دې ډول فزیکي عمل ته د لاس غخونې هڅه کوي. په اکثرو ټولنو کې سیاست د ژوند د تخنیکي چارو د برابرولو لپاره یوه اغېزمنه وسیله ګنډل کېږي او له ګروهو (عقایدو) سره یې لوی واتن وي، اکثره تلپاتې ګروهې په خپل ذات کې سپېڅلې وي او د ډېر وخت لپاره پايسېږي، خو سیاست د ورځې له غوبښتو سره سم بدلون مومي. هغه څه چې په ځینو ګروهو کې جایز نه وي، په سیاست کې عملاً جایز ګنډل کېږي. له همدي کبله ځینې کسان سیاست ته ((بنه لوړه)) نه واي.

زمور په ټولنه کې هم ددې لوېږي لویغارې ورڅ پر ورڅ خپل خان څرګندوی، پرونې سپېڅلې نن سپېڅلې نه دي او د نن سپېڅلو نه به سبا ته پرده اوچته شي. د افغانی ټولنې په تېر شل کلن او په تېره بیا په پنځه لس کلن سیاسي ډګر کې د فکري او سیاسي ناروغیو بنه لوی کتاب غورېدلی دي. ددې کتاب په پانو کې لولو چې څنګه یو شمېر (لویان) لکه د ماشومانو په څېر سهار پر جګړو اخته وي

او مابنام بیا د ملګر توب او پخالینې خبرې کوي. د ماشومانو په جګرو کې خو یوازې (د هغود لاس جورې کوډلې) ورانېږي، خود دوى په دېمنې کې بنارونه او هېوادونه، د ماشومانو په دوستۍ کې خو بېرته مينه او محبت راشي، خود دوى په دوستۍ کې بیا هم د یوې بلې دېمنې او د سیسې توپان پروت وي. له دې کبله خود نېټ نامتو ليکوال ويکتوره گو دوى ته د کرکې په سترګه گوري او وايي: «دا هغه خلک دی چې لوړۍ موږ پخپل منځ کې وجنګوی وجنګوی او ټول موقتل کړي، خو بیا وروسته راشي او زموږ پر قبرونو کېنې، د سولې تړون لاسلیک او د جګړې پای اعلان کړي». د ويکتوره گو ددي خبرې ژوندۍ بېلګې موږ په خپل هېواد کې لرو. په مسجدونو کې سوګندونه، په بنارونو کې قسمونه، د هېواد په دنته او بهر کې قسمونه وشول، لوزونه وشول او مات شول، هدیرې جورې شوي او بنارونه وران شول، خو لوېه روانه ده لا.

د همدي سیاسي لوبو په بهير کې د هېواد یو زیات شمېر مخور، پوهان، ليکوال او د لید څښتنان له دغه او هغه گوند سره د اړیکو، او ډلتیا او د دغې او هغې ګروهې د پاللو په نوم د مرینې بنکار شول. هېواد په ذهنې ډول پر بېلاپلو ډلو ووېشل شو او ملي شتمني يې د مخالفو لورو په ټکولو کې وشيندل شو. کله چې سیاسي آرونه تر پېښو لاندې شول، نود برچې منطق پر ټول هېواد حاکم شو، ټول هېواد د اور په لمبو ولمبول شو. ددي جګړې دروندوالي دومره زیات و، چې د نېټ ډېرې لوېي جګړې هم ورسه

پرتله کېدى نه شي. د ساري په توګه د امریکا متحده ایالتونو له ویتنام سره د جګړې په تول بهير کې (خوارلس نیم مليونه تنه) چاود ډونکي مواد استعمال کړي دي، خود افغانستان د یوه زون (ختیزې سیمې) د جګړې د تولو کلونو د تولو غارو له خوا استعمال شوي چاود ډونکي مواد په اټکلیز ډول تر دي رقم زیاتېږي. پاتې لا د تول افغانستان د جګړې اندازه.

مذهبی کړکېچ، عقیده یې بحران، د باور محوه کول، د تولنیزو ارزښتونو بې ارزښته کول، د روان شل کلن سیاست بله پایله ده. د قومي، ژبنيو او سيمه یيزو کينو راتوکول هم د یو واحد ولس پر وجود یو کرغېرن ګوزار دي، له نامشروع سیاسي لارو او د ټوپک د میل په واسطه د ژوند د خربولو امکانات هم د همدغه عصر د سیاست زېړندنه ده. د روغ، ناوره چالاکۍ د ګروهه غلط کارول، لوټ، زندۍ کول، وزنه او نور ددي مهال د سیاست د رغنده توکو په توګه د عمل په ډګر کې لوښېږي. ځینې سیاسي ډلې او ګوندونه د دغې او هغې ګروهې تر پردي لاندې د خپلو کرنو د توجیهه لپاره وسائل او دلایل لټوي او د یوه بنه کار لپاره د یوبد عمل پر سرته رسولو باندې ستر ګې پټوي، خو په اکثرو او بیا هم په ډبرو ګروهه کې به هېڅکله هم خوک دا آر، ونه موسي چې د کوم نېک کار لپاره دي یو کرغېرن کار د پیلامې په توګه وکارول شي، هغه هم داسي ناوره کار چې بېخې د راتلونکي نېک اند او کار رینېسي هم له بېخه وباسي.

د ياد ور خبره داده چې په سياست او تاريخ کې معمولاً پر تيجه
بحث کېږي. د نېټ کړنې تيجه، نېټه او مثبته او د بدوبه ارزول
کېږي.

لنډه دا چې زموږ ولس په تېر شل کلن سياسي بهير کې د زهرو په
هر ګوت پسي بل ګوت تېر کړي او همدي منفي سياست د یو
طاعون، نري رنځ او سرطان په خپر زموږ د ولس، ټولنيزو، فرهنگي
او د ژوند د نورو ډګرونو رګونو ته لاره کړي او هغه یې زېښلي او
مرورلي دي. دا رنځ لادوام لري، خواوس دا پونستنه رامنځته
کېږي، چې دا رنځ به همداسي دوام لري او که نور زموږ د ولس له
ستوني د دې خپسي جګول په کاردي؟ او هم د حل د لاري دا العل د
کوم بنامار په خوله کې دي؟

په لنهيز سره ويلاي شو، ټولي هغه منفي هڅي چې په تېر شل کلن
سياسي بهير کې ترسره شوي او پورته مو په لنهيز سره يادونه وکړه،
د هغو معکوسې (مثبتې هڅي) ترسره کول، د ټولني د فرهنگي
کچې او چتول، د ټوپک د منطق ختمول، له ګروهونه د ګروهه
خلاف کارنه اخیستل، له ولس، وطن او عقیدې سره ربنتينې
مینه، په واک کې د مسلکي معيارو پر بنسټ د اشخاصو تاکنه، د
مشر لپاره د مشرتوب آرکانو پوره کول، ولسواكۍ ته په درنه
ستره کتل او یو لپور نور لاملونه (عوامل) په ګډه سره کولاني شي،
زمور د ټولني د روانې سياسي ناروغۍ د علاج لپاره یوه نسخه
شي.

پښتو او د پښتو مضر احتیاط

دا لیکه له نن خخه یوولس کاله دمخه لیکل شوې وه او د پښتو یوه متداوم رنځ ته په کې اشاره شوې ده. دا لیکنه یا همغه مهال ((د پښتو ژبې د ودې اړتیا او لارې چارې)) په هغه کتاب کې چاپ شوه، چې د پښتنۍ فرهنګ د ودې او پراختیا ټولني له خوا چاپ شوې و. په دې اثر کې د پیلاپلوا فغان لیکوالو هغه لیکې راټولې شوې، چې د پښتو ژبې د ودې او اړتیا پر محور راڅرخي او د همدي ضرورت پر بښت لیکل شوې دي.

پر هره ټولنه چې افراط او تفریط واکمن شي، ټولنه له خپل انهوله وځي او د استاد الفت په انډ د یوه پرخای دوه تنه تلفات ورکوي. مضر احتیاط هم د تفریط یو ډول دي، چې زیان یې له افراط سره خپل انهول برابروي، ئکه خود اسلام سپېخلي دین د افراط او تفریط دواړه حالته مردود کړي او منځنی حد یې غوره بللي دي.

مضر احتیاط نه یوازې یوه ټولنیزه ناروغي ده، بلکې د یوه شخص د ظانی ژوند د بنېږازۍ او ودې پرواندي خنډ اچوونکې ناروغي هم ده. استاد الفت په ټولنیز ژوندانه کې د مضر احتیاط پر ناروغي د یوه اخته کس حالت بیانوي، چې مضر احتیاط یې د جرئت وزرونه تړلې او داوهامو سیوری یې ورته پر ذهن خور کړي ده. دا کار ددې سبب شوې چې دا کس د ژوند له ډپرو نعمتونو یې

برخې شي. استاد الفت وايي: «شمى اكا زمود په کور او کلى کې په ڏپري هوبنياري، مشهور او هر چا چې به کومه مشوره غونبستله ده ته به راتلل. د ده هوبنياري او احتياط يوه نښه دا وه چې ده تر اخره پوري خپل کور ته برق راونه ووست او ويل به يې که کله برق شارتبشي نو حريق به واقع شي او کور به مې وسوزي. د ده دا عادت و چې په موتيز کې به نه سورپده او ڏپر لري ځاي ته به هم پياده روان و ځکه چې د موتيز له چېه کېدلو و پرپده او احتياط يې کاوه. هو! دی له ڏپره عقله پياده گرځيده او کور کې به يې رينا هم ڏپره لړه و ۵۰)»

د پښتو ژبي د خدمت او پالني په باب هم د ځينو پښتنو چلنډ دي مضر احتياط ته ورته دي. یو شمېر رون اندي، سياستوال او نوم څرګندې پښتنه ددي لپاره له پښتو پالني او ان پښتو یادونې او ګړنې څخه ډډه کوي، چې څوک ورته ژپپال او ملتپال (شننليست) ونه وايي. دوى داسي فکر کوي چې که یو څل چا ورته نشننليست او فاشيسيت وواييه، دا تور خونو بیا تر (کفره) هم بد تر دي، بیا خو چې هر څومره ځان سپین کړي، سپينېدۍ نه شي. د پښتو ژبي دې ښمنانو له ڏپري پخوانه د یو منظم او سنجول شوي پلان له مخې پښتو ضد چاري او ډلي دي. په دې پښتو ضد هڅو کې یوه هڅه همدا یرغليز تبليغ او چلنډ دی چې دوى يې د یوې اساسې وسيلي په توګه کاروي، دوى ټول عمر د پښتو د بسپرازې، رګونه زېښلي، د پرمختګ په لار کې يې ورته خنډونه جوړ کړي او جوړوي يې، خو چې کوم انديال (شعوري پښتون) ورته ووايي چې ولې؟ نو بیا پري

سم له لاسه د نشنليست او فاشيست تور پوري کري. زموږ ځينې په زړه سپېڅلي پښتنه يې د مکاري په همدغه جېل کې راګير کري او ان تردي وخت يې د خلاصون لارنه ده پيدا کري. که کوم هخاند پښتنه له دغه ژبني زېښاک نه د وتلو رپی رپولاني، نوبیا زياتو پښتنو او نا پښتنو پري په دې پلمه د ملامتی اور پوري کري چې د هېواد د ورونو قومونو او « مليتونو » ترمنځ بې اتفاقی او ژبني تضاد ته لمن وهی. په افغانستان کې د پښتنو او د هغوي د ژبنيو حقوقو د غصبونکو ترمنځ د وروري، مثال هغه د اوښن او لپوه د وروري، مثال لري: « وايي یو وخت د اوښن او لپوه ترمنځ د وروري یو تړون شوی و، دواړه په یوه کور کې او سېدل، له خپلو اولادونو سره يې ګله ژوند کاوه، ټول به د یوی کورني د غرو په څېر او سېدل، د دوی ترمنځ دا تړون هم شوی و چې د یوبل اولادونه به خپل اولادونه ګنې او توپير به يې نه کوي، هر چا چې د دواړو ترمنځ توپير وکړ هغه به ملامت وي. ژوند خو موده همداسي تېر شو، یوه ورڅ لپوه او اوښن دواړه د سارا پر لوري له کوره بهر شول، خرنګه چې د دواړو لاس ته خه ورنه غلل، نو وخت پري ډېر تېر شو، نو هم د اوښن بچيان او هم د لپوه هغه بنه وړي شول، د لپوه د بچيانو نور تاب رانګي، نو ټوبې کړ د اوښن د یوه بچي اور مېږيې ورتاو کړ، وينه يې وختنله او غونسه يې وڅوره، کله چې اوښن او لپوه دواړه کور ته راستانه شول، نو ګوري چې د اوښن د بچي یوازې پوټکۍ پاتې دې او بس. اوښن چې دا حالت ولید نوله ډېر خفگانه يې چيغه کړه: (هله زما بچي). لپوه چې د اوښن (زما بچي) غږ اوړې د نو

فوراً يې پري نيوکه وکره او ورته يې وویل چې ته ملامت يې، ته د وروري پر اصولو نه پوهېږي، تا ولې زما او د خپلو اولادونو ترمنځ توپير وکړ، تا ولې وویل: (زما بچې) ايا زما بچې ستا بچې نه دي؟) په افغانستان کې له ژبني پلوه د پښتنو او پښتو ضد کسانو وروري همدغه مثال لري، په دې هېواد کې پښتو او پښтанه تل په خپل حاکميټ کې هم محکوم وو، هم محروم، خود ملامتى گوته هم دوي ته نیول کېږي، هم يې ژبه زېښل کېږي او هم فاشیستان ګنډل کېږي. که یو ناپښتون قول عمر د پښتنو ژبني حقوق زېښني او یو پښتون هسي وویل چې ولې پښتو؟ نو بیا سلم له لاسه ورته واي چې ته ولې پښتو یادوي دا خو نیشنلیستي او « مليتي» مسایل دی.

د پښتو ضد ډلو تپلو دغۇ هڅو، اغزن چاپېریال او نورو نادودو، له فرهنگي او ژبني پلوه پښтанه پر خو ډلو وېشلي دي:

- ۱- یو هغه ډله پښтанه دي چې خپله ژبه، خپل ګلتوري، ملي او هېوادنى مسوولیت پېژنۍ، د ملت جورونې په بهير کې د ژبه پر ارزښت هم پوهېږي او د افغانستان د ملي یووالې او خاورې د بشپړتیا لپاره د پښتو پر ستر اهمیت او رول هم پوهېږي. دوي د انديالو هېوادپالو او ملت رغاندو پښتنو افغانانو په توګه د پښتو ژبه پالنه، بداینه، وده او پرمختګ خپله دنده بولې او په دې لاره کې له هېڅ ډول هاند و هڅې ډډه نه کوي. دوي په دې برخه کې دو مره منډې ترپې کړي او کوي يې چې ان خبره يې د ئانې ژوند د بلهاري (قرباني)، تر بریده هم رسپدلي ده. په حقیقت کې د همدغې

ڏلپه د بې سارې قربانی، اند و هخو برکت دی چې پښتو د پرديو له
يرغليزو هخواود خپلو پښتنو د بې تفاوتی له چلندونو سره سره
تراوسه ژوندی پاتې ده او لاوده کوي.

۲- دويمه ڏله هغه پښتنه دی چې نه يوازي پښتو نه پالي، نه يې
وابي او نه يې ليکي، بلکي پر ضد بې هم دي. دا ډول پښتنه اکثره
په پښتو ضد مورچل کې ناست دي او نورو پښتو ضد ڏلو سره يو
خای پر پښتو ڇزې کوي.

دي ڏلپه اکثرو پښتو هېره کړي، ليک او وينا په بله ژبه کوي، د
همغي ژبي له لوست، وينا، موسيقى او خبرو خوند اخلي، خپلي
شخصي، اقتصادي او نوري گتهي هم په هماگه ژپه کې گوري.
پښتو ضد ڏلو تپلو لپاره دا ډول پښتنه د پښتو څيلو ډېره بنه
وسيله ده. دارنګ پښتنه په پښتو دېمني کې له اصلي
((ستميانيو)) نه هم خو څکه تېر دي، هر پښتون به يې ډېري بېلګې
ليدلي وي. دا ډله کېدى شي ((ستمي پښتنه)) و ګنل شي.

۳- درېيمه ڏله هغه پښتنه دی، چې د بې تفاوتی پر غونډۍ
ناست دي، د نړۍ له بنه او بدہ خبر نه دي او هر څه اسماني پېښې
ګنې، په دې ڏله کې اکثره نالوستي کسان رائي. مضر احتياط
کاري هم په همدي ڏله کې رائي، چې د ډېر احتياط له کبله خاتمه
د بې تفاوتی، حق ورکوي او دا لاهم پرې سرباري کوي چې، والله نو
موږ ته خودا او هغه ژبه يو شى دي. بې تفاوتانو کې د پښتنې
ټولنې يوه غتهه برخه رائي، چې نالوستي، ناشعوري، يو شمېر

روحانيون او نور په کې رابنكېل دی. په توليز ډول د پښتو په باب پښتنه پر همغو دريو کټګوريو وېشل کېدی شي:
شعوري پښتنه، پښتو ضد پښتنه او بې تفاوتان.
اوس راخو دېته چې د ژبني فعالیت له مخې پښتنه په کومه کچه دې؟

د شعوري پښتنو ټول څواک پر دې برخه او به کېږي، چې له پښتو ضد پښتنو سره مقابله وکړي. د خپل څواک یوه برخه له پښتو ضد پښتنو سره ليکنۍ او ګړنۍ مقابلي ته بېله کړي او خپل وخت هفو ته پر قناعت ورکولو تېر کړي او بله برخه یې د ستمي پښتنو له خوا پښتو ته د ور اړول شوي زيان جبران ته بېله کړي. نو که شعوري پښتنو ډېره توره هم کړي وي، ايله به یې دومره کړي وي چې د پښتو ضد پښتنو د هڅو مخنيوی وکړي. بې تفاوتان خو هسي هم واي چې ژبه مور ته بې تفاوته ده او مور پري کوم کارنه لرو، که چېري مور د ژبني فعالیت له مخې د پښتون قوم هڅې وارزوو کېدی شي ووايو چې دوه متضاد او متخاصم څواکونه یو د بل پر وړاندې مبارزه کوي او په پايله کې یو بل دفع کوي. يانې د دواړو وروستي حاصل صفر دی. په حقیقت کې د ژبني فعالیت له مخې د پښتنو فعالیت خنثی دی، ځکه چې یو مت د بل مت زور او به کوي او د دربیم ګري د ګوزار د مخنيوی لپاره ورته کوم څواک نه پاتې کېږي. د ژبني فعالیت له مخې کېدی شي، پښتنه او پښتو ضد ډلي تېلې په اعدادو کې هم افادة کړو:

د ساري په توګه دا خبره تولو ته خرگنده ده چې په هپواد کې د پښتنو نفوس د نورو تولو قومونو د مجموعي شمېر دوه برابر دي، يانې په هرو پنځه لسو تنو کې لس پښтанه او پنځه ناپښتانه دي. اوس نو که موږ پښтанه يانې د تول نفوس له پنځه لس برخې نه لس برخې پر دريو برخو وويشو، نو هره برخه به درې تنه شي (د یوه تن له محاسبې پرته) که چېري په لسو پښتنو کې درې تنه پښتو ضد پښтанه او درې بې تفاوتان له دې شمېره وباسو نو تبول به خلور تنه پاتې شي. که چېري موږ درې پښتو ضد پښтанه له ناپښتنو سره يوځای کړو نو د هغوي شمېر به اتونو ته ورسېږي.

د بې تفاوتانو رول به هېڅ نه محاسبه کوو، خو که چېري هغه هم محاسبه کړو نو د ناپښتنو شمېر به تر دې هم زيات شي، ځکه چې بې تفاوتان او مضر احتیاط کاري اکثره د تلي پلي ته ګوري، هره خوا چې درنه وي همغې خواته خان اچوي.

د شمېر له پلوه اته له خلورو سره مقابل دی، د ژبني فعالیت له مخي دا انډول بنېي چې په فرهنگي برخه کې د پښتنو تلفات بايد درې ځله زيات محاسبه شي، ځکه چې: یو کس له تا بېل شو (لومړۍ تلف) دویم ستا له مقابل لوري سره يوځای شو (دویم تلف)، بېرته ستا په مقابل کې استعمال شو (درېیم تلف).

که چېري په فزيکي جګړه کې د یو لښکر یو عسکر ووژل شي او د جګړې له ډګره ووځي، نو هغه په هماماغه یوه تلف کې حسابېږي، ځکه چې د هغه رول ابد لپاره ختم شي. خود همخنګو ژبو او کلتورو نو تلفات داسي نه دي، هغه لکه د پښتنو په شان هم خان

وژنی، هم خپل قوم وژنی او هم بل ژوندی ساتی. نودا تلفات خو
خلي (درې چنده) او ډېر درانه دي.

د پښتو ضد پښتنو ترڅنګ بې تفاوتان او مضر احتیاط کاري هم
د مقابل لوري په گتنه دي. څرنګه چې زموږ په ټولنه کې ژبني اندول
د پښتو او پښتنو په گتنه نه و، نودا ډله کسان تل هڅه کوي چې
واکمن بهير سره ملګري شي، ځکه چې د راحت احساس وکړي.
پښتنه احتیاط کاري بیا په خپل کار کې د مضر احتیاط تر
وروستي بریده ځان رسوی. ان که چېږي په یو ژبني او فرهنګي
چاپېریال کې د ناپښتنو شتوالي اصلأ هېڅ مطرح نه وي او یا په
هغه محیط کې هغوي بېخې وي نه، نواحتیاط کاري یې ددي
لپاره گتې خوندي کوي، چې څوک ورته بیا نشنليست او فاشيست
ونه وايي. د ناپښتنو یو چلندا هم دی چې دوى په ځينو حساسو
وختونو او مسایلو کې له همدي ډول احتیاط کارو پښتنو څخه د
پښتنو د استازو^(۱) په توګه گتنه اخلي. ځکه هغوي پوهېږي چې که
دوی د پښتنو پر ضد هر ډول هڅه وکړي دا ډول اشخاص کوم
غبرګون نه بنېي، د شعوري پښتنو مخه هم د افراطينو او
فاشيستانو په تور د دغوا احتیاط کارو، معتدلوا او ورڅارو په
واسطه په ډېر نسه ډول نیول کېدی شي. په دې ډول په ژبنيو او
فرهنګي مسایلو کې ژبني فعالیت، اکثره د دوى په گتنه پای ته
رسېده.

د احتیاط کارو یوه بېلګه به هم وړاندې کړو: زموږ یو دوست
لیکوال و، ګن شمېر کتابونه یې لیکلې وو، ده چې خومره مینه

پښتو سره لرله، همدومره ان تر دې زياته يې فارسي سره هم لرله،
 ده دا استدلل کاوه چې پښتو باید دفارسي په غږه کې وده وکړي
 او له فارسي پرته يې وده ناممکنه برښني. ده فارسي ژبې ته د دري
 ژبو او پښتنو خدمت د افغانستان د ملي وحدت په ګټه کار پاله،
 خود پښتو پر وړاندې يې دري ژبې پر خدمت مکلف نه ګنيل. نو ده
 ځکه د خپلې ذهنی او فزيکي انرژۍ یوه درنه برخه د فارسي ژبې
 خدمت ته بېله کړي وه. ده ان په پښتو کې چې یو بشپړ پښتنې
 چاپېریال دی، د خپلې خپرونکې جريدي ژبني برخه په سلو کې
 (۲۰) فارسي او (۴۰) پښتو تاکلي وه او د جريدي په سلو کې (۹۰)
 سرمقالې يې هم په فارسي ژبه وي. د پښتنو له خوا پر ده باندې
 ډېرې اصولي نیوکې وشوې، چې دا کار پر هېڅ معیار برابر نه دی.
 خوده د زړه له کومي دا غونبتل چې زموږ دري ژبې ورونه خوشاله
 کړي، ځکه يې نو ان په یو بشپړ پښتنې چاپېریال کې هم د دوی
 ژبنيو حقوقو ته په دومره درنه سترګه کتل.

ده په داسې یو چاپېریال کې کار کاوه چې که ان دري ژبې هم د
 اخبار مدیر وای، دري به يې دې کچې ته نه واي لوړه کړي، ځکه
 چې د چاپېریال غږگون ته به يې طبعاً پام و، خو زموږ دې لیکوال
 خپل دا چلندا که خه هم په خړګنده یوه بې انصافي او نا انډولې وه،
 خو بیا هم «د افغانستان د ملي یووالې او د ورونو قومونو په ګټه
 باله» او تر وروستي حده خپل دې اند او چلندا ته رښتینې هم و. خو
 دومره تېرېدنې، زغم، صداقت، پر خپله ژبه ظلم او د بلې غورونې
 بیا هم پښتو ضد اشخاص قانع نه کړای شول، د همدي شخص په

باب مې په کابل کې د یوه تن دري ژبې ورور له خولي واور بدل:
 ((او... هم افغان ملتى است چندین کتابش به پشتو چاپ شده.)) دې
 سره سري ته هغه متل راياد شي، چې «هندو سترۍ او خدای
 نارا ضه» د دا ډول اشخاصو شمېر په لسکونو، په سلګونو ان په
 زرگونو وو، چې له پښتو نه يې دري ته ډېر خدمت کړي دی، خو
 هغوي بیا هم د نشنليزم له توره پاک نه شول. که موږ په افغانستان
 کې دري ژبې ته د شوي خدمت او کار جاچ واخلو، نوکه د
 افغانستان له تاجکونه د پښتنو ونډه په کې زياته نه وي، نوکمه
 خو په هېڅ وجه نه ده. ايا بلې ژبې ته دومره سترا خدمت او خپلې ته
 دومره خيانات او له هغې سره د بې تفاوتی، چلنډ به موږ د فاشيزم له
 لامنطقه تور خخه خلاص کړي؟ نه هېڅکله نه!

نوڅه باید وشي؟ بنې خبره داده چې موږ باید خپل ځان وپېژنو،
 خپله حافظه ترلاسه کرو، نه خپل حق نورو ته وښو او نه د نورو
 حقوق تر پښو لاندې کرو. بنې کاردادي چې پښتنه دې پښتو ته
 خدمت وکري او دري ژبې دري ته، که تپول پښتنه لکه د دنیا د
 نورو قومونو او یا زموږ د دري ژبو ورونو په شان د خپلې ژبې
 خدمت ته وردا نگې، نو بیا به پر خو برخود پښتنو د وېش خبره
 هم له منځه لارشي. بیا به نو موږ هم نه په نورو ژبو کې مسخه
 کېږو، نه به له خپلې ژبې سره د خيانات په بیه د بلې ژبې د خدمت
 بار او چتزو، نه به پر سلو ذهنې او روانې ناروغیو اخته کېږو او نه
 به خوک رانه ګيله کوي. ځکه چې نورو ته د خدمت معیار به د
 هغوي د خدمت په معیار پوري تړلې وي، که هغوي زموږ ژبې ته په

درنه سترگه کتل او د هغې خدمت يې خپله دنده بلله، مورب به هم د
هغوي زې ته خدمت خپله دنده بولو او كه نورو زموږ زې زېښله
او غوڅوله، نو زموږ بنه سړیتوب به دا وي چې خپله زې وړغورو
خود بل زې هم غوڅه نه کړو.

زموره وروري او دوستي باید پرانساني اصولو ولاړه وي، راکړه
ورکړه مو بايد پر عدل او انډول ولاړه وي، نه د اوښ او د لپوه
وروري چې هم يې بچیان له منځه لارشي او هم په وروري کې
ملامت شي!؟

مدرسه او بشوونځي

دا لیکنه د طالبانو د قدرت په اوح کې، هغه مهال لیکل شوې وه، چې
طالبانو د بشوونځي نوم پر مدرسي بدل کړ، بشوونځي یې هم پر مدرسو
وارپول او د بشوونځي پر ضد عام کمپاين پیل شو. دا لیکنه هماغه مهال
په بدل نامه په هيله مجله کې چاپ شوې ده.

له هغه وخته چې افغانستان ته د اسلام د سپېخلي دین وړانګې
رارسېدلې، نو زموږ ولس پرې خپل زړونه او ذهنونه روښانه کړي
دي، د خوارلس سوو کلونو په بهير کې په توله اسلامي نړۍ کې
هېڅ هېواد او قوم د اسلام لپاره دومره قرباني نه ده ورکړي، چې
زمور هېواد او افغان ملت دومره بلهاري ورکړي ده، حکه خود
تاریخ په او بدرو کې د زیاترو نا اسلامي هېوادونوله خوا،
افغانستان او افغان ولس د یومتعصب اسلامي هېواد او یو
متعصب ملت په توګه یاد شوی او ګنډل شوی دی، خود اسلام
لپاره د افغانانو له دومره ستري قرباني سره سره، دوي د اسلامي
هېوادونو په ډله کې کوم خاص امتیاز نه دی تر لاسه کړي، ان
افغانستان د اسلامي کنفرانس له غړیتوبه هم وکښل شو، د اسلام
ترراتګ وروسته بیا تردې دمه ان د پردیو یړغلګرو د اشغال او
واکمنې پروخت د افغانستان روحاني قشر په افغانی ټولنه کې

خپل زيات اغېز لرلى او دا اغېز يې د تولنى تر بل هر پارکي زيات و او لا دى.

زموب تولنى هروخت د ملا، پیر او مرشد په غې، لارنسونه او لمسون د پردیو یړغلګرو او د وخت د واکمنو پر ضد پاخونونه پیل کړي او هغه يې له واک و حواکه را پري ایستي دي. یانې دا چې تر اسلام وروسته په افغانی تولنه کې د واک د انډول په ټینګولو او نپولو کې د ملایي او روحاني قشر اغېز خورا زيات و، خود روحاني قشر دا اغېز او مهم رول د تاریخ په اوږدو کې تل مثبت نه و، کله کله له سپېڅلو مذهبی ولولو سره سیاسي تدبیر او د واک کنترول همغارې شوي، خو تر عمل وروسته حالات له کنتروله وتي او واک و حواک هم بیا د ملا او روحاني له ګوتو وتی دي.

د افغانی تولنى د روحاني قشر له خوا د تولنى د نورو رغنده خواوو او روحانيت تر منځ توپیر او د نورو خواوو د بې ارزښته بنودلو یو او بد بهير هم د ملایي او نا ملایي پاپکو تر منځ یو ډول بنکاره او خرگند بېلوالی او تضاد رامنځته کړي و، دغه راز په تولنه کې د تولنى د عامو وګرو له خوا د ملایي او روحاني قشر عام اقتصادي سپورت او ملاتر هم د هغو پر وړاندې د ملا او پیر ربنتینې اسلامي ژبه او ده ګې کارونه پخه کړي وه، ځکه خود ملا ځاني ګتيو، زېښلي اقتصادي حالت، د خلکو له خوا د ملا د ژوند خړوب او د ځانساتي کلتور د ګډه امتزاج له کبله د اسلام د اسي بنې رامنځته شوه، چې د نړه اسلام وړانګې د خلکو ډنهنو ته ونه رسپدې او په تئيجه کې د مذهب، کلتور او سيمه یېز دود ځينې

روایتونه یو ئای کرای شول او د اسلام شفافه او رنه بنه د خلکو
له نظره پته شوه.

همدغه حالت او همدغه بهیر له نورو اسلامي تولنو خخه د
افغانی تولنې اسلام رابيل کړ او زموږ ملايی قشر يې پر خپله
خبره د افراط تر بریده تینګارته ورساوه، ان دا چې د تاریخ په
اوږدو کې يې نور اسلامي تولنپوها چلنځ کړل، هغوي يې په نا
اسلامي عقیده تورن کړل او یا يې داسي وانګېرله چې د هغوي
عقیده سسته شوې او یا تر اسلامه په خپل ځانګړي تعیير
ځانساتي (محافظه کار) شوي، په دې ډول زموږ تولنې په ډې رو
علمی خواوو کې پرمختګ ونه کړ، یوازي د ملايانو او روحانيونو
شمېر په کې زيات شو.

د نورو تولو اسلامي تولنو په انډول په افغانستان کې د
روحانيونو او ملايانو شمېر ځکه زيات شو چې دلته د روحانيت په
انډول د تولنې نورو برخو متوازن پرمختګ ونه کړ. ددي لمړې
بيږي په پېل کې په تول افغانستان کې د روحانيونو شمېر اټکل
دوه نيم لکو تنو ته ورسپده، چې د وخت د افغانی تولنې د نارينه
وګرو تقریباً په سلو کې ۳-۴ تنه جوړوي، په افغانستان کې د
بزگرانو شمېر هم تقریباً همدي حد ته رسپده، له بزگرانو پرته د
تولنې بل هېڅ پارکي له شمېریز پلوه له روحاني قشر سره سیالي نه
شوه کولاي. څرنګه چې افغانستان یوز راعتي هېواد و، نو تقریباً
همدغو دوه نيم لکو بزگرانو د هېواد توله ځمکه کرله، د
روحاني قشر په ګلهون يې د هېواد تولو وګرو ته ډوډۍ برابروله، خو

کله چې په هپواد کې د عصری ژوند اړتیاوې زیاتېدلې، نو ټولنه اړه وه چې د عصری علومو له لارې خپلې نوې اړتیاوې پوره کړي او په نويو علومو سمبال کډرونه وروزي په ټولنه کې د عصری علومو د تبلیغ او دودولو په برخه کې چتیک او ګړندي حرکت، د ځانساتي روحاني قشر د نظری مخالفت له امله، فزيکي تکر او یو نا مطلوب بحران ته لاره او اره شوه، د هپواد په معاصر تاریخ کې دا تکر لوړۍ ځل پر ۱۳۰۷ ل کال پېښ شو او یو نوی متمند دولت او دنوې ترقى کاروان د توري ارجاع بنکار شو. تر هغه لنډه موده وروسته بیا کله چې حالات بېرته نورمال بهير ته راوګرڅول شول او یو داسي نظام جوړ شو چې د روحانيت د تائید تاپه هم پري لګېدلې وه او د ټولني د ترقى لپاره یې هم یوه ستراتیژي لرله، نو د سلګونو عصری بنوونځیو د جوړولو کار یې پیل کړ، خو بیا هم د بنوونځی او مدرسي تر منځ یو خرگند توپیر او تضاد لیدل کېده، هر خومره چې د بنوونځیو شمېر ډېرېدہ او خلک په عصری پوهه سمبالېدل، همدومره په ټولنه کې د مدرسي او ملا روں محدود ډدہ او تنګېدہ، ان تر دې بریده چې په ټولنه کې د روحاني او ملايې پارکي روں ته په نه ستړګه کتل کېدل او خبره د هغوي د سپکاوي برید ته ورسېدله، د پنځوسمو کلونو په ترڅ کې په ټول افغانستان کې تر (۳۰۰۰) پوري بلابيل عصری بنوونځی او د لورو زده کړو خو پوهنتونونه جوړ شول او تر خنګ یې خورسمي دینې مدرسي، د شرعياتو پوهنځي او د اسلامي خېرنو خو مرکزونه جوړ شول. سره له دې چې د افغانستان د بنوونې او روزنې په نصاب کې دینې

مضامين هم ئاي شوي وو ، خولكه خنگه چې بىسکاره وە دې
 مضامينو تە چې پەرە پاملىنه نە كېدە او د ملايىي پاركىي د قناعت ورۇنە
 وو، د دولت پە چوكات كې د ديني مدرسو پە انەدول د عصري
 بىسونخىو شىمپر ئىكە زيات وو، چې د خېلىپە تولنى اپتىاۋى پورە
 كېرى او پەر عام و خاصو تپلۈزدە كېرى و كېرى، ملايانو ددى انەدول
 د مخنيوي او پەرسىمە د خېلىپە ساتنى لپارە پە كلىيوالىي سىيمو
 او مسجدونو چەدە لگۈلە او پە سلگۈنۇ مدرسى يې پە كې فعالىي
 كېرى وي، چې د خەرۇب چارى يې پەرسى حوالە شوي وي، تىيجه دا
 شوه چې هەغە خوک چې بە لە مدرسى فارغ شو، پە عصري علومو
 بە نە پوهەبدە او هەغە خوک چې بە لە عصري بىسونخىو فارغ شو،
 هەغە بە پەرسىي علومو چىندان نە پوهەبدە او ان بې تفاوتى بە يې
 ورسە كولە، پە تىيجه كې د دوى تر منئ تضاد نور هم زيات شو،
 يانې د مدرسى فارغ ملا او لە بىسونخىو خەنخە فارغ (روشنىكى) و
 او ملا بىيا پە روبىنىفكىر د الحاد او كفر تورونە پورى كول، روبىنىفكىر
 پە ملا د مرتاجع او پەر مختىگ ضد تورونە. يو شىمپر روبىنىفكىران بىيا
 پە خېلىپە خو او چىلند كې دومره افراطىي شول چې تۈلىپ ملىي،
 ھبادىنى، او ان اسلامىي پولى يې ونرولى، د پەرسىي يالوژىيوبىسکار
 شول او پەرسىي يەرغلەگىر يې ھباد تە راوبىلل، لە بەدە مرغە چې دا
 ھباد پلورونكىي د روبىنىفكىرانو پە نومونو ياد شول، نو د تۈل افغان
 ولس پە تېرە بىيا د روحانى قىشىرلولى يې راوبىارولى، روسيي جنرال
 الکساندر مايوروف لىكىي چې: مورب يو سخت چىلنج سەرە مخامىخ
 وو، او هەغە مورب محااسبە كېرى نە، هەغە دا چې مورب د افغانستان لە

روحاني قشر سره پر جگړه اخته شو. دی ليکي چې: دا وخت په افغانستان کې د ټولو مسجدونو شمېر تر خلوپښت زروزيات وو. دا خلوپښت زره ملايان او له هغو هريوه سره اټکل لس لس طالبان او نور په لسګونو مقتديان دا ټول زموږ پر ضد را پا خېدل چې ټول شمېر يې ميلونونو تنو ته رسیده.

د افغانستان روحاني قشر ته چې د روسانو پر ضد د روان جهاد بنه وسیله لاس ته ورغلې وه او ټول ولس يې په خوله پاخون او عمل ته تيار ولارو، نو د پردیو پر ضد يې پر ګرمې مبارزې سربېره د (بنوونځيو) پر ضد هم جهاد اعلان کړ او خه کم درې نیم زره بنوونځي يې د وړه کړل او په دې ډول يې له بنوونځي او (روښنځک) خخه خپل تاریخي غچ واخیست.

د افغانستان د بنوونځيو د سیزلو له کبله د افغانستان په جگړه یېزه بهير کې اټکل اووه ميلونه افغانان نالوستي پاتې شول. اوس یو خل بیا د مدرسي طالب او ملا داسي بېشانه ډول واک ته رسیدلي چې نه یوازي د افغانی ټولنې په تاريخ کې يې ساري نه ليدل کېږي، بلکې د ټولي اسلامي نړۍ په څوارلس سوه کلن تاريخ کې هم د ملا او طالب داسي ټولواکمنې، بېلګه نه شته، ملا او طالب اوس یو خل بیا په بنوونځي، پوهنځي او مكتب پسې اور لړونې را اخیستی او داسي توندي هڅې يې پیل کړي چې که چېږي همدا شان دوام و موسي يو وخت به د چاودني او غبرګون سختې مرحلې ته ورسېږي او د مدرسي برخليک به هم هغه حالته ورسوي چې نن د بنوونځي او مكتب دی.

دوی له بنوونځي او مكتب سره دومره حساسیت وبنود چې ان نوم
 یې هم ورته له منځه یور، لومړۍ یې نوم ورته ختم کړ او بیا یې په
 نصاب کې ورته دومره بدلون راوست چې هسې نوم یې د عصری
 مدرسي پاتې دی، د عصری علومو په برخه کې په سلو کې (۲۰) هم
 څه په کې نه شته، نور تول دیني علوم دی. ددې خبرې منطق دا دی
 جې افغانی تولنه له ملا او طالب پرته بل چاته اړتیا نه لري.

د طالبانو د رسمي خپرونو پر استناد او س په افغانستان کې د
 تولو مدرسو شمېر (عصری او دیني) (۳۴۰۰) ته رسېږي، چې د
 دوی په وينا له دې جملې څخه یوازې (۱۱۰۰) مدرسي تراوشه
 پوري تولې (نړه دیني) مدرسي او پاتې لاوس هم عصری دی، د
 نړه مدرسي مانا داده چې په سلو کې سل باید دیني مضامين په
 کې تدریس شي او د عصری مدرسي مانا داده چې عصری او دیني
 مضامين دې دواړه په کې تدریس شي، خو په عملی ډول داسې ده
 چې او س ربنتیا هم په دیني مدرسو کې سل په سلو کې مضامين دیني
 دیني دي، خو په عصری هغه کې اتیا په سلو کې مضامين دیني
 دي، یو څوک چې په سلو کې اتیا برخې دیني مضامين ولولي هغه
 څخه بیا ملا جوړې او که انځیر یا ډاکټر؟

طالبان وايې د هغه مدرسو شمېر چې د بنوونې او روزنې وزارت
 له خوا تمويلېږي (يوولس سوو) ته رسېږي، که په هره مدهسه کې د
 طالبانو شمېر (۵۰) تنه وګنيو نودا به پنځه نيم لکه طالبان شي او
 که د نارسمی دیني مدرسو شمېر هم همدومره اټکل کړو، نو خبره
 به یو مليون طالبانو ته ورسېږي، که په پاکستان او ایران کې د

روزل شويو طالبانو شمېر هم همدومره محاسبه کړو نو په خو
 راتلونکو کلونو کې به په افغانستان کې د تولو ملايانو شمېر
 اټکل دوه مليونه تنه شي او که د افغانستان ټول او سنی نفوس، په
 (بهر او داخل کې) شل مليونه تنه محاسبه کړو (لس مليونه بسخې)
 نو په راتلونکو کلونو کې به په هرو لسو تنو نارينه و کې دوه تنه
 ملايان وي. په سلو کې (لس تنه). که دوه مليونه ملايان د خپلو
 ديني زده کړو تر څنګ یو بل کار او کسب زده نه کړي او د عصري
 علومو په برکت ځاته کار او کسب پیدا نه کړي، نو فکر نه کېږي،
 جګړه څلې افغاني ټولنه به د دومره کسانو چې په تولیدي او
 اقتصادي کار کې يې اغېز ناخړګند دی، د خپوب ظرفيت ولري.

خدای (ج) دې وکړي چې داسې ونه انګېرل شي، چې داليکنه د
 هېواد د ملایي پارکي چې تل يې د هېواد او ولس په ژغورنه او
 لارښوونه کې تر هر چا زياته ونده اخيستې او د قرباني میدان ته
 وتلى دی، د بل رنګ بنودلو لپاره شوي ده، بلکې داليکنه ددي
 لپاره ده چې او س د هېواد د تولو ديني، سياسي، اقتصادي،
 پوئي او نورو چارو لارښوونه د ملايانو پر غاره ده، که دوی د
 ټولني د تولو خواوو تر منځ او د هغوي د ودې لپاره متوازن
 ګامونه پورته نه کړي، نو کېدې شي د ټولني يوه خوا کړه شي،
 انارشي رامنځته شي، انډول خراب شي او ټولنه د تباھي خواته
 لاره شي، چې بيا به يې نه ملاتنستې راتینګولاني شي، نه امي او نه
 هم روښنځر لکه څنګه چې خدا پاک (ج) خپل نظام (ټولو کایناتو)
 کې داسې يو انډول ټینګ کړي چې د هغه په برکت د ټولې نړۍ او

کایناتو ژوند دوام لري. داسې د خدای (ج) خلیفه (حضرت انسان)
ته هم په کارده چې د ټولو خواوو توازن وساتي، له واکمنو ملايانو
نه هم دا هيله کېږي چې د اعتدال لاره خپله کړي، افراط او تفریط
ونه کړي څکه چې همدي افراط او تفریط زموږ ټولنه تباہ کړي او
تباه کوي بي.

په دېره کې گير ولس

چې څښتن یې په خپل فضل ړمنځ نه کړي
ښې ښې پېږي بې شې سپکې لکه درب
(حمیدبابا)

داليکه د طالبانو د واکنۍ پر مهال په مستعار نامه ليکل شوي وه او د هغه
تر سقوط خه موده وروسته په هيله مجله کې چاپ شوي ده.

موږ هم عجیبه خلک یو، کله ئان تر عقیدې قربان کړو او کله
بیا عقاید تر ئان خارکړو، کله د وطن دساتني او دفاع لپاره
و جنګکړو او کله بیا هم له خپل هپواده د خپلو ځانی ګټيو لپاره
وسیله جوړه کړو او یو بل ته په کې مورچلې ونیسو. کله نور پر
خپلو اوږدو واک ته ورسوو او کله بیا هم دنورو د راپرخولو لپاره
پښې اړم کړو او له تخته وبخته سره یې پویناه کړو، کله دیوې نا
اشنا ایده یالوژۍ د حاکمیت لپاره له خپل سرو مال نه تېر شو او
کله بیا هم د همدي ایده یالوژۍ دنسکورولو لپاره معکوس حرکت
پیل کړو. کله بیا یو سیاسی فکر او تګلاره د عقیدې تر بریده
اوچت کړو او په هغه کې بیا دومره افراطی حرکت وکړو، چې نه
یوازې دهمغې تګلاري د رنګېدو او ناکامۍ سبب شي، بلکې

دھغې دشمنې دو علت هم شي. ددي تولو خبرو اصلی علت دادی چې موب لار او سه پوري ديوه واحد ملت د ملي شعور او چتې کچې ته نه يو رسپدلي. واحد ملتونه دخپل ژوند دېر مختگ او پاينېت لپاره يوه واحده ملي ستراتيژي لري، چې دھغه ملت تول وګړي که هغه هر ډول سياسي او فکري تکلاره ولري، خو يو ملي ارمان او ستراتيژي ته ژمن وي. ملي ګتي دېلابېلو عقايدو او نظريو تر شعارونو نه قرباني، بلکې بېلابېلي ګروهي دخپل ملت دنبپرازی وسېلې ګنې.

د تاریخ په اوږدو کې زموږ واکمنو په سلګونو ډوله افراطی حرکتونه کړي، چې دھغو زیان او جبران بیا دملت غارې ته پرپوئی دی. خلقيانو، اخوانيانو او د طالبانو افراطی حرکتونو زموږ ملت د اور په لمبو وکړاوه او تراوسه یې لا هم برخلیک معلوم نه دی. پر دې تولو حرکتونو وخت پر وخت لیکنې شوي او نورې به هم پري کېږي، خو موب به دلته یوازي د طالبانو د اسلامي تحریک دسلګونو افراطی حرکتونو له جملې خخه د داسې یو افراطی کار یادونه وکړو، چې تراوسه یې په ګرده نړۍ کې ساري نه دی لیدل شوي او نه په اسلام او نه هم په نورو اديانو کې د داسې افراطی چلنډونو بېلګه چا ثبت کړي ده، دا افراطی حرکت د بېرې د پرېښو دلو او اوږدو لو په باب د طالبانو زیات تینګار دی.

بېره تر تولو او چت معیار: د طالبانو د تحریک له پیله په تېره بیا دھغوي د واکمنې پر مهال په افغانستان کې هېڅ شی هم

دومره ارزښت نه درلود، لکه بېرې، د ژوند ټول ارزښتونه د بېرې د کچ او مېچ دخنګوالي له مخي تلل کېدل او ارزول کېدل، که يو چا به هرڅو مره پوهه او اخلاق درلودل خو چې بېرې به يې نه وه، هېڅ به او که به د طالبانو لاس ته ورغى، نو توهين، تحقير، سپکاوی، وهل، تکول او ان زنداني کول يې حتمي او باوري وو. دکابل دخرخي پله زندان، چې په بېلاپېلو واکمنيو کې له سیاسي زندانيانو ډک وو، د طالبانو پر وخت له لنډه بېرو او بېر خريلو افغانانو ډک وو.

د جبری بېرو کدری زیان: د طالبانو پر وخت بېرې د اسې
 يو جبری امر وګنل شو، چې د دولت ديو مامور لپاره تر ټولو ستر معیار ګنل کېده، ان شل کلن تحصیل، کار، تقوا، تجربې او نورو بنېګنو ورسره هم سیالي نه شوه کولای، نوځکه دلور مقام له خوا داسې حکم صادرشو: "هغه مامورین چې بېرې يې خربلي او یا لنډې کړي دي باید له دولتي ادارو خخه وکېبل شي". ددي امر له مخي هغه مامورین او پاتې کدرونه چې ويې نه شو کړاي په لنډه وخت کې د بېرې پر ارزښت ځان پوه کړي او خپلې بېرې اوږدي کړي له خپلو دندو ګوبنې شول، چې شمېرې زرگونو کاري علمي او فني کدرونو ته رسېږي. له "شريعت غړ راهیو" نه به ډېر حله دا خبرونه خپرېدل چې "نن د عدلې وزیر الحاج ملانورالدين ترابي د (...) وزارت ليدنه وکړه او په هغه کې يې يو شمېر هغه کسان چې بېرې يې له اسلامي شريعت سره سمې نه وي پېږي اینسي نا مطلوب وګنل شول او له خپلې دندې ګوبنې کړاي شول."

اقتصادي زيان: دي کې شاك نه شته چې د بيرې خربينې
 هغه وسائل چې له بهرن نه افغانستان ته واردېدل، د بير خربنې د
 بنديز له وجې به دا واردات ډېرکم شوي وي او له دي وجې به
 د مملکت په عمومي لګښت کې یوڅه سپما شوي وي، خو په دي
 اړخ کې کېدی شي د بېړاکونې او پرمختلوا لګښت دا انډول
 بېرته برابر کړي وي، دلویو بېرو پرمختل او پاکول، شامپو،
 وخت او د صابون لګښت غواړي، خو که فرضاً د لګښت او سپما
 دا انډول برابر هم وګنيل شي، دا وخت بيرې نور لګښت درلود چې
 هغه په افغانستان کې د بيرې د پرمښو دلو، پاللو، ساتلو او خارني
 ااسي لګښتونه وو، چې د امر بالمعروف او نهی عن المنكر په
 شان ديو ټواکمن او هر کاره وزارت جوړیدو غوبښته یې کوله،
 دي وزارت د بېرو کنترول لپاره په سلګونو ګاډو او هم په زړگونو
 محاسبینو ته اړتیا لرله او طالبانو د بشپړ شريعت د تطبيق او
 د پوره بېرو د مظاهري لپاره دا تشکيل پوره کړي هم و، هر ولایت
 کې یې د امر بالمعروف او نهی عن المنكر ریاستونه او په
 ولسواليو کې یې څانګې وي، چې د ولایتونو ریاستونو به خو
 ګاډي درلودل او د ټینو ولسواليو ریسانو هم څانګړي ګاډي
 درلودل. له دي پرته په کليو او بناري ناهيو کې هم ددي ریاستونو
 څانګې وي، چې پر بايسکلونو او نورو وسائلو به سپاره ګرځېدل
 او د بېرو د خارني چاري به یې ترسره کولي. د امر بالمعروف او
 نهی عن المنكر وزارت معاش د طالبانو په حکومت کې تر بل هر
 اړګانه زيات و، چې د میاشتې په تولیز ډول تر (درې مليارده

افغانیو خخه زیاتپده او که د موټرو او نورو چارو ارتیا وړ لګښت یې په پام کې ونیول شي، نو تر پورتنيو ارقامو خخه هم ډېر لورېږي. خوددي ټول لګښت مرکزی تکی د بېړۍ کنترول و. ارواړی زیان: طالبانو په خلکو کې د بېړۍ له امله دومره وېړه او ډار خپاره کړي وو، چې ان که چاپه خوب کې هم بېړه خرېلې واي، نو وېړدلاي به و، تر ډېړه وخته به هر چا په خپله بېړه لاس وھه چې لویه ده که وړه؟ له امر بالمعروف نه به پېڅه خلاص شم او که نه؟ ډېرو خلکو کې به لومړۍ خو ئله ئان په هنداره کې معاینه کړ او بیا به له کوره بهر شو. د چاچې به بېړه لېلنډه وه نو له لاندې خوا به یې لړو پورته کړه چې لړو بېر معلوم شي او بیا به له کوره بهر شو.

د ډېرو خلکو بېړۍ سپینې وي، خودا چې خریلې یې نو ځوانان بسکارېدل، کورني ژوند او ټولنه کې د ځوانانو په ډله کې حسابېدل، ذوق او شوق یې هم د ځوانانو وو، خو کله چې بېړۍ جبرې شوي، نو دوي بېړې اوږدي کړې، نو ټول سپینې بېړۍ بسکاره شول، بیا ددي لپاره چې په کورني نظام کې د کوروداني تر روانې اغیز لاندې را نه شي او یا په ټولنه کې بېرته د خپلې ځوانې هویت افاده کړي له لري، لري هپوادونو یې د بېړې تورو لو رنگونه را وغونېتل، خو هغه هم دومره اوږدو بېړو ته چنداني کار ورنه کړ. د کابل پوهنتون یو استاد چې د طالبانو تر راتګک د مخه یې واده کړي و، په طالبې پراو کې یې خپله بېړه رنگوله، یو ئحل یې په نکربزو رنګ کړه، سره شوله، خو لاندې ورپسي بیا سپینې رالویه

شوه، سره او سپینه شوه، سپینه يې بیا په تور رنګ کړه،
 سره او توره شوه، خو موده پس بیا سپینه ورسره را ووتله، بیا
 سره، توره او سپینه (دری رنګه) شوه، چا چې به ورته ويلى چې
 استاده! دا خنګه چل دی، یو رنګ او دوه رنګه بېړې موډېږي
 لیدلې وي، خو درې رنګه مو لاتر او سه نه وه لیدلې، ستاسو بېړه
 بېخې داسي ده لکه بېرغ درې رنګه ده، هغه به په یوه مالګينه
 خندا و خندل او و به يې ويل: ((تاسو خو په دې نه پوهېږي، تاسې
 خو بايد افغانستان تجربه کړي واي، دلته بېرغونه او نظامونه
 خومره ژر بدلهږي، داسي زما بېړه هم در واخله، زما بېړه د
 افغانستان دسياسي نظامونو بنګارندويه ده، خو موده وروسته
 يې زه دا سره برخه غوڅوم یوازې دا توره او سپینه پاتې کېږي،
 بیا سپینه ورپې زياتېږي او توره کمېږي، بیا یو وخت توره هم
 ورپې غوڅوم او کله چې یوازې سپینه برخه پاتې شوه، کېدی
 شي هغه بیا زه خپله چاره را واخلم يا هم ډم او يا هم کوم زورور
 چاره را واخلي او له بېخه يې غوڅه کړي او بېرته لوح مخ لکه
 خنګه چې و م همغسي را ووئم او خلکو ته ئان بنګاره کړم، دې
 استاد به دا ټوکې هم کولې چې زما بېړه د افغانستان د درېيو
 پراوونو بنګارندويي کوي، لوړۍ برخه يې چې سره ده هغه
 دخلکيانو پراو، دويمه برخه يې چې توره ده هغه دمجاهدينو دوره
 ده، حکه چې تره کي به مجاهدينو ته (توره ارتجاع) ويله او
 درېيمه برخه يې چې سپینه ده هغه د (طلبه کرامو) پراو دی، نو
 زما بېړه ددې هېواد دسياسي پېښو او پراوونو هنداره (۵۵))

يو تن بيا دا سې و چې خپله بېرە يې نه اوپدوله، مقصد دومره
وه چې خه په بنکاره او زيات په پته به بنار کې پري گرځبدی شو،
له هغه نه چې به دي پونسته وکړه، ولې بېرە نه اوپدوې، هغه به
ویل! ((خپل گربوان ته گورم)), کله چې به دي ورته وویل: د بېرې
له گربوان سره خه؟ هغه به هم مالګینه خندا وکړه، ((بېرە خو
گربوان ته دکتلو مخنيوي کوي، تاسو و گورئ، استاد سیاف خپل
گربوان ته کتلاي شي؟ ربانی او حکمتیار خپل گربوان ته کتلاي
شي؟ او که دوي خپل گربوان ته سرکښته کړي واي او دخپل
وچدان په هنداره کې يې خپل اعمال تللي واي نو هېڅکله يې دا
کارونه نه کول، زه نه غواړم چې د زیاترو مجاهدینو په شان زما
بېرە زما او زما د گربوان ترمنځ يو حايل او د پوال شي، زه انسان
یم، زه هر وخت خپل گربوان ته سرکوزوم او دخپل ضمير په
هنداره کې خپله خپرە گورم".

دا تېر پنځه کاله چې به هر چېرته لاري، که دوه کسه به هم سره
کېناستل نو ضرورو خو به يو خل د بېرې بحث کېده، چا به ویل
باید پرېښودل شي، ځکه چې د پیغمبر (ص) سنت دي، چا به ویل
پرېښودل يې ځکه ضروري دي چې موکد سنت دي. طالبانو په
پاي کې د درېیمو ټولګیو دېښتو او درې لوست په کتابونو کې
ولیکل "بېرە پرېښودل واجب دي" ځینو به لا په کې دا هم ویل بېرە
سنت دي خو او س وخت يې پرېښودل فرض دي، زموږ دکلي ملا
بيا په کې د بېرې د فرضیت په باب دا دليل هم راواړو: "بېرە خو
اصلأ يو سنت ده، په سنتو کې بیا هم سنت موکد ده، هر چا چې

پربنبدل دا سنت، نو دی گرئي تارک دستنو او چې شو خوک
 تارک دستنو، نو کېږي په ده اطلاق د کفر او دا خبره واضحه ده په
 څېرو کتابونو " د بېړې بحث همداسي له افرادو نیولې تر کورنيو،
 خېلونو، قومونو او بیا دټول ملت کچې ته غزېدہ، هر چا هر وخت
 دخپل ذهن تر کچې د بېړې په باب خپله انژي لګوله، په حقیقت
 کې دټول ملت ذهنی انژي د بېړې بحث ته راتوله شوه او په یونه
 یو ډول له روانی پلوه له بېړې سره وټول شول.

ټولنیز زیان: د امر بالمعروف او نهی عن المنکر کسانو د
 بېړې په اړه دومره افراط وکړ چې ټولنیزه او ډله یېز کرکه یې هم
 راوپاروله، دا کار زیاتره په بناري سیمو کې تر سره شو. د
 ۱۳۷۶ کال په بهیر کې په داسې حال کې چې له طالبانو سره
 عامه خواخوبی زیاته وه، طالبان لومړی خل په مزار شریف کې
 د توطيې بنکار شول او سخت تلفات ورته ورسپدل، په دې وخت
 کې دهپواد په نورو سیمو کې د طالبانو خواخوبی نوره هم زیاته
 شوه او خلک هم پرې سخت خواشینې وو، خو الحاج نورالدین
 ترابي په میدان بنبار کې له کندهاره راروان د سورليو لوی کاروان
 ودر او خلور سوه تنې بېر خریلې او لنه بېړې یې کوز کړل، په
 دې کې داسې کسان هم وو، چې خپل ماشومان او تور سرې یې
 ترې په موټرکې پاتې شول او دوي یې د بېړې دلنډون په ((جرم))
 یوې لري دښتې ته په موټرو کې یوپل او هلته یې خوشې کړل او د
 سورلي موټرو ته یې اموکړ چې کابل ته لارشي، دا هغه ستر
 ټولنیز او ډله یېز ظلم و چې د اسلام له پیله بیا تر ننه پورې

هېخكله هم هېخ مسلمان واکمن پر چا نه و کړي. ترابي نه يوازي په میدان بنار، بلکې د ماهیپر په لویه لاره، جلال اباد، کابل، کندهار، غزنی او د هېواد په نورو ولايتونو کې هم دا ډول کارونه تر سره کړي دي. په حقیقت کې همدا ترابي، ترابان او نور ترابي خپل وو، چې د زړگونو معصومو طالبانو هېواد ګټلي او اسلام ګټلي نوم يې په سیند لاهو کړ او دخلکو په ذهن کې يې وټکول. په کابل بنار کې د یوې مخوري افغان کورنۍ د واده جشن جوړ و، د واده هلك (شاه) چې نن يې په تول ژوند کې دخوشاں د اوج تکي و، پر خان او مخ ګوتې وهلي وي، طبعاً بېړې ته به يې هم ګوتې ور رسبدلي وي، دي کې د نهی عن المنکر کسان خبر شول، واده ته د مېلمنو بهير لا روان وو، چې دوی تول کورمحاصره کړ، (شاه) يې ونيو او خان سره يې بوته، خلکو ورته ډېړې عذر وزاري وکړي چې را خوشې يې کړي، خو هغوي ونه منله، خلکو خو غوريه وريجې او نوره ډوچې هم د امر بالمعروف رياست ته يوره، چې په دي ډول د واده تصدق او ربنتينولي وشي، هغوي هغه ډوچې هم و خوره خو هلك يې پري نښود، واده والا ناوي پسي لارل، مازيګر مابنام يې بې (شاه) ناوي کورته راولله، یو څل ييا د هلك پلاړ او خو تنه سپينېږي د امر بالمعروف دخصوصي زندان مشر ته ورغلل، د هلك پلاړ ورته وویل چې خير دي دده پرځای به زه دلته نن شپه تېره کړم او نوري هرڅوشې چې تاسو غواړي، زه به يې دلته تېري کړم، خوزوي مې نن شپه پرېږدئ چې ناوي مو راوستي ده، د هلك پلاړ دا هم وویل چې خير دی يوازي نن شپه يې

پرپرده، سبا سهار هر خو بجي چې تاسو يې غواړئ بېرته به يې په تضمین سره درته حاضر کرم، خو د امر بالمعروف مشرددي سپینږیرو یوه خبره هم ونه منله او خلک بېنوا کورته ستانه شول. همداسي په لغمان کې د امر بالمعروف د وزیر کسانو پر یو خوان پسې چې بېرې يې دوى ته له لري لنډه بنسکاره شوي وه، غږ کړي و چې ودرېږي، بنایي هغه خوان به د دوى غږ نه و اور بدلى، خو مولوی سليم خپلو کسانو ته امر کړي و، چې درنه ونه تښتی، تره ګه چې هلك د لغمان د صرافۍ مارکیټ ته رسپد، د امر بالمعروف کسان هم ورپسې ورسپدل، پرته له دې چې ددي هلك بېرې و ګوري چې رښتیا هم لنډه ده او که په سنتو برابره، خو ددې هلك پر وهلو يې پیل وکړ، دا وهل دومره بي رحمانه وهل و چې هلك پر همغه څای بي هوبنې شو او د امر بالمعروف کسان تري ولاړل، هلك د کاندارانو روغتون ته یوړ، تر چېږي درملنې وروسته معلومه شوه چې د مولوی سليم د ډېر و لغتو له امله يې یو پښتوري ګی له کاره لو بدلى و. خه فکر کوي چې د اسلام په نامه دا ځورو نه به دخلکو په زړونو کې د طالبانو پر وړاندې خومره کرکه را پارولي وي؟ داسي په سلګونو پېښې شوي چې تولنيز او ډله یېز دردونه او کرکې يې را پارولي دي.

ددې سلګونو پېښو له منځه موږ دلته یوازي دا خو بېلګې یادې کړي.

سوداګریز زیان: ډېر هغه افغانان چې د پانګو خښستان وو هغه تر هېواد بهراوسي او طبیعي وه چې زیاترو بېرې هم نه لرلي،

هيله يې وه چې د طالبانو په واکمنۍ کې د سوله يېزې فضا له رامنځته کېدو سره سم وخت پر وخت هېواد ته لارشي او خپل سوداګريز کارونه هلته پیل کړي، خود بېرې او نورو ذوقی بنديزونو له امله يې ونه کړاي شول، هېواد ته زړه بنه کړي، نو په دې وجه هېواد ته زيات اقتصادي او سوداګريز زيان واوبنت.

اکثرو لويدی حمبشتو او بهر مېشتتو افغانانو هم د همدي وېږي له امله هېواد ته زړه نه بنه کاوه او په دې ډول یو خه نور اقتصادي زيان هم هېواد ته واوبنت او دا ټول د بېرې دلنډون او او بدوالی له وجوه، طالبان په پنځو کلونو کې پر دې بريالي نه شول چې د بېرې له حریمه او دا پېږي را ووځي او پراخې ذهنې نړۍ ته مخه کړي.

پايله او ټولیزه ارزونه: که د طالبانو پنځه کلني واکمنۍ ته نظر وکړو نو په رسمي پاليسۍ کې هېڅ شی دومره زيات مطرح نه و، لکه بېرې چې د طالبانو د ذهن مرکزي تکی او تفکر جوړاوه. سره له دې چې طالبانو په سلګونو او زرګونو پاتکيان ختم کړل، دواك مختلفې سرچينې او پاچاهې یې رنګي کړي، دیوه مرکزي دولت د جوړې دو لپاره یې هيلې راوړوکولي، بېلتونپالې یې وچېل او خپله یې په لسګونو زړه تنه قرباني شول، خو دا ټول ارزښتونه د بېرې او حجاب جزئياتو داسي رانیولې او پت کړي وو، چې د چا سترګې پرې گرد سره نه خوړېږي، نو ټکه خو سپې ويلاي شي چې د طالبانو د واکمنۍ مرکزي تکی "بېرې" وه او د دې ترڅنګک ټول ملت ددوی په واکمنۍ کې په (بېرې) کې (راګير) و.

طالبان، بتان او بتپالان

کله چې طالبانو په بامیانو کې د بودا تاریخي مجسمې رنگي کړي، نو
دا لیکنه پر همغه مهال په مستعار نامه شوې وه او همغه مهال د هیلې
مجلې د ۱۳۷۹ کال په (۶) کې کې چاپ شوې ده، دادی دله يې یو حڅل
بیا درنو لوستونکو ته وړاندې کوو:

طالبانو په دې نړدې وختونو کې په افغانستان کې داسې یو
تاریخ ضد عمل ترسره کړ، چې د (۲۰۰۰) کلونو په اوږدو کې
هېچا نه و ترسره کړي. دوى پر یوه تاریخي ارزښت داسې یو
ګوزار وکړ، چې دټول بشريت احساسات يې را وپارول او د ټولې
نړۍ زړه يې وړوپناوه.

دبامیانو د بودا مجسمې یادوو، چې په (۵۳) او (۳۵) متراه
لوړوالی سره يې دا دومره کاله له افغانانو سره یوځای، پردې
وطن ټولې تېږي شوې رنډو او ناخوالې ولیدلې او ويې زغملي.
هغود اسلام سپېخلي دین د راتګ ملايمې وړانګې ولیدې، چې
د دوى تر لمنو يې ټوله څمکه روښانه او نرممه کړه، خود دوى
تندي يې ونه سېزه. دوى د چنګېز د اسونو ګردونه او د تورو
خرپاوه ولیدل، چې د دوى له خنډو تېر شول، خود دوى لوړوالی
ته يې پورته ونه شول کتلای. دوى دنړۍ د ستر زبرهؤاک د سرو
لبکرو سور سېلاب او سور ناورین ولید، خود لمبو تاو يې
تردوى ونه رسپده، دوى دخپلوا یو شمېر نااھلو هېوادوالو

ظلمونه، وحشتونه او له پرديو سره پته‌ي او بنکاره معاملې ولیدې، خوبیا بې هم لاشعور دومره له کینې ډک نه و، چې دوى ته زیان واروی او داسې نورې ټېرې توري، سري او شنې تیاري تپري شوې، خو هغو ټولوبيا هم يو حد، یوبريد او یوه پوله پېژندل. خو تر (۲۰۰۰) کالو وروسته پر افغانستان داسې يو خوک واکمن شول چې د خپل او پردي د ګتې او تاوان په خیال کې نه دي، د دوى د احساساتو تاو د بودا تر بوتانو هم ورسپده او داسې يې په لوگيو کې تاو کړل چې د ابد لپاره يې د هېوادوالو او نړیوالو له سترګو پناه کړل.

طالبانو په دې کار نړۍ ته ثابته کړه، چې دوى هر تاریخي او ملي ارزښت له خپل فکري تعبير او تحليل نه قربانولي شي؛ نه د نړیوالې ټولنې خه پروا لري او نه هم د خپلو هېوادوالو د ګتېو. دوى له مذهب نه په یو ډول ځانګړي تعبير، مذهب له تاریخ او فرهنگ سره تکر کړ او ددې تکر له امله تر تولو غت زیان تر هرچا لوړۍ خپله زموږ ټولنې ته واښت. طالبانو هم په خپل لاس خپل محبوبیت د ورکاوي یوې لوې کندي ته ټپلواهه. دوه زره کاله وروسته به هم د دغه عمل تړاو له ملا او طالب سره کېږي. دلته به د هغو زیانونو یادونه وکړو، چې له دې پېښې پیدا شول او یا پیدا کېږي.

الف- طالبانو ته يې زیان:

لومړۍ: ددې پېښې زیان تر تولو د مخه طالبانو ته دې. طالبانو په افغانستان کې له دویمي هجري پېږي را وروسته ټول اسلام چلنځ

کړ او په دې وخت کې یې د تولو صحابو کرامو، علماءوو، لويو
واکمنو لکه: سلطان شهاب الدین غوري، سلطان محمود غزنوي،
احمدشاه بابا او نورو ... اسلامي بریاوو، سوبو او واک و حواک ته
د پونښنې نښه(?) کېښوده، حکه چې په دې (۱۴) سوو کلونو کې
دوی یوه هم دې بتانو ته کوم زيان ونه رسماوه.

دویم: طالبانو ټولي نړۍ ته له مذهب او دین خخه خپله
اخیستنه او خپله ذهنی کچه خرګنده کړه. دوی دیوه تاريخي اثر
او د عبادت وړ یو خیز ترمنځ توپیر ونه کړای شو. د بامیانو بتان
د (۱۴) سوو کلونو په بهير کې د عبادت لپاره نه وو ساتل شوي،
بلکې دهغو دتاریخي ارزښت له مخې ساتل شوي وو.

په افغانستان کې هېڅ بتپال(بتپرست) نه شته، خو ددې بتانو
له درکه افغانستان ته هرکال زیاته مادي ګټهه رسپدله، پخوا
خلکو، اور، لمرا او نورو ته هم عبادت کاوه، خود تول بشر ژوند په
همدي شیانو پوري تړلی دی، طالبان باید له اور او لمرنه هم
خلک منع کړي، چې ګټهه تړې وانځلي، حکه چې پخوا ورته عبادت
کېده. عجیبه خو دا ده چې اوس خلک دومره ساده نه دې چې د
ډبرو په زړه کې کښل شوي تصویر ته عبادت وکړي او په بدل کې
هېڅ شي ترلاسه نه کړي، اوس د عباداتو او نمانځنو ډولونه بدل
شوی دي، ډېر خلک پیسو ته عبادت کوي، ډېر مقامونو ته
عبادت کوي او ډېر نور اشخاصو اوبناغلو ته...

لکه خنګه چې اوس اور او لمرا ته خوک عبادت نه کوي، دغسې
د بامیانو بتانو ته هم په افغانستان کې چا عبادت نه کاوه، یوازې

د تاریخي ارزښت او اقتصادي ګټې له مخې ورته زموږ خلکو
ارتیا لرله.

درېیم: خرنګه چې مسلمانان په نړۍ کې د نورو په انډول دژوند
د عصری وسايلو، زور و څواک له مخې، کمزوري دي او په
اسانۍ سره ورته خطر پېښېدی شي، په ځانګړې ډول په هغو ټولنو
کې چې مسلمانان په کې لړکې دي، د باميانو د بتانو ماتولو له
کبله به هغوي ته د سرو مال سخت زيان پېښ شي. ددي
ټولوزيانونو مسوليین طالبان ګنل کېږي. د دوى هغه ادعا به هم
غلطه ثابته شي، چې دوى دا کار د اسلام او مسلمانانو په خاطر
کړي دي. ټکه چې له دې کار خخه خو مسلمانانو ته د ګټې
پرځای زيان واوښت.

څلورم: پر طالبانو به د ځينو خلکو هغه ګومان او شک هم پر
يقين او باور بدل شي، چې طالبان یې د نورو ګوداګیان ګنل. ټکه
چې د طالبانو تر پرېکړې یوازې یوه اوونۍ وړاندې زموږ د یوه
ګاونډې ہبوا د یو لوړپورې چارواکې کابل او کندهар ته سفر کړي
و او تر هغه وروسته بیا د بتانو ماتولو اعلان وشو. ډېر افغانان او
سياسي کتونکي په دې نظر دي چې زموږ ګاونډې یو د افغانستان
پوچ له منځه یووړ، اقتصاد یې ختم کړ او اوس نو وار د کلتور د
ختمولو دی او دا کار د واکمنو وسلوالو ډلو په واسطه ترسه
کوي. عجیبه خبره خو دا ده چې د طالبانو مشر تر دي وړاندې د
تاریخي اثارو د ساتني لپاره یو ځانګړې فرمان صادر کړي و او دا
فرمان د طالبانو مطبوعاتو خپور کړي هم دي. خو اوس یې یو

ناخاپه دا کار وکړ. کتونکي په دې اند دي چې دبمن ګاوندي هېوادونه په افغانستان کې له یوبل خخه خپل غچ اخلي.

پنځم: طالبانو په خپل دي کار سره په افغاني ټولنه کې په راتلونکي کې ملا او طالب د تاریخپالو او هېوادپالو افغانانو پر وړاندې ودرول. عام ولس یې پري بې باوره کړ او د روښنځر قشر احساسات یې راوپارول. چا چې یو ټولګي بشونځي هم لوستي وي، هغوي په دې کار د طالبانو سخت مخالف شول، په عام ولس او په تېره بیا په تحصیل کړي قشر کې چې پخوا دوی کوم پلویان لرل، هغه یې ټول مخالف شول. په راتلونکي افغانستان کې به ملا او طالب ته خلک د خپلو تاریخي اثارو د له منځه وړونکو په توګه ګوري.

شپږم: له نوري نړۍ سره یې د طالبانو د پخلاينې او د هغوي د په رسميت پېژندلو امکانات ټول له منځه یووړل، طالبان به نور هم تجريد شي.

اووم: طالبانو یوه تاریخي سهوه او تېروتنه وکړ، تاریخي تېروتنې په تاریخ کې نه جبرانېږي او نه بښل کېږي. طالبانو د دوه زرو کالو تاریخي اشار ختم کړل، که دوہ زره کاله د هېواد فرنګک ته کار او خدمت هم وکړي، دا زیان نه شي جبرانولای. ځکه چې ددي بل بدیل نه و، کاشکې طالبانو خپله د اټروتنه په بل شي ازمویلې او تجربه کړي واي، چې بیارغونه یې شونې واي، کېدې شي طالبان یو وخت پښېمان شي، خو بیا به دا پښېمانی هېڅ ګټه ونه لري.

اتم: تر دی دمخه بېلابېلو ډلو په ځانګړې توګه د ربانی -
مسعود او د هغه موئتليفونو له خواو افغانستان زيات تاريخي
اثار، له هغې جملې نه د کابل موزیم اکثره قيمتی تاريخي اثار
لوټ شوي او بهرنیو هېوادونو ته وړل شوي دي، د هغوي لاس به
هم په طالبانو پاک شي.

نهم: د طالبانو د مخالفینو د تبلیغاتي تبر خوله به نوره هم تېره
شي، چې تل به يې ويبل: "طالبان يك ګروه بي فرهنگ است".

ب - اسلام ته يې زیان:

لومړۍ: لکه څنګه چې خرګنده ده، اسلام د عدل، اعتدال او
انصاف دین دي، خو طالبانو په زیاتو او یوواریزو افراطی هڅو
نړۍ ته د اسلام د اسې تعبیر وړاندې کړ، چې اسلام د افراط او
تفریط لاره تعقیبوي(!). هېڅ ډول نرمښت او معتدل چلنډ ته په
کې ځای نه شته(!) او له تمدن او تاریخ سره اړخ نه لګوي!

دویم: په نړۍ کې یو زیات شمېر وګرو د خپل روحي تسکین او
ارامتیا لپاره اسلام ته مخه کړې وه، کله چې د طالبانو په تعبیر
دومره تنګ اسلام(!) وګوري چې دخوبنۍ او خوشالۍ لپاره په کې
څه نه شته؛ نو ډېر به زړه بنه نه کړي چې تر دې وروسته اسلام
ومنی:

درېبیم: د تنظیمي ډلو د زور زیاتیو او په اوسيني وخت کې د
طالبانو د کېنو له کېله او هم د کومې اقتصادی ستراتیزې او پلان
د نشتوالي له امله به یو شمېر افغانان نورو اديانو ته مخه کړي،

لکه چې د ئىنۇ خېرونو د خبرونو له مخې تراوسه پوري تر يوه لک
تنوزيات افغانان عيسويت ته وراوبنتي دي او د اسلام ستر
پيغمبر حضرت محمد(ص) دا حديث به چې: ((پر خلك به له فقر
خخه كفر ته متمايل شي)) دلته عملی شي.

خلورم: د طالبانو په نسکورې د سره به د هغوى معكوس حالت
رامنځته شي. په هغه وخت کې به هم هغه معكوس حالت په
افراتي بنهه ترسره شي.

يانې اوسم چې د پېړې خريل جرم دي، هغه وخت به د پېړې
پربېسودل جرم وګنل شي.

ج - افغانانو او افغانستان ته یې زيان:

لومړۍ: د (۲۳) کلنې جګړې په ترڅ کې د افغانستان ټول
بنستونه تباہ شوي او یوازې ډېر کم تاریخي اثار پاتې وو، چې په
هغو کې همدا د بامیانو بتان د نړۍ په کچه په سترو تاریخي
اثارو کې راتلل او هر کال به د نړۍ له گوت گوت نه ګن شمېر
سيلانيان دهغو ليدو ته راتلل او هېواد به یې د نړۍ په سطحه
حلاوه او ډېره اقتصادي ګتې به تري لاسته راتلله. زموږ د هېواد د
حال اړیکې یې له (۲۰۰۰) کالو د مخه زمانې پوري تړل. له د غو
ټولو ګتو خخه زموږ هېواد محروم کړا شو.

دوييم: بوديزم د نفوسو د شمبر له مخې د نړۍ درېيم دين ګنل
کېږي. د طالبانو په دې عمل سره هغوى ټول متاثر شوي او د
افغانستان او افغانانو پروپاندي دهغو په زړونو او ذهنوںو کې
نسلونه نسلونه یو ډول کينه روزل کېږي. هغوى دا کار له افغانانو

او افغانستان خخه انګېري. طالبان اوسمخت کې یوه واکمنه ډله ده چې د نور ډلو په شان به خو ورځې واکمنه وي او بیا به له منځه ئې. خود اعمالو جبران به یې افغانان کوي.

درېیم: د داسې تاریخي اثارو په ختمېدو سره به زموږ د حال او ماضي اړیکې غوڅ شي، نوی نسل به پر تاریخي ارزښتونو او اثارو بې باوره شي، افغانستان به د خو زره کلن تاریخ پرځای خو سوه کلن او د خو سوه کلن پرځای به د خوکلن هېواد په توګه د نړۍ نوي پښت ته خرګند شي.

څلورم: سره له دې چې طالبان خان یوه مذهبی ډله بولی او کومې سیمې، قوم او ژبې ته انتساب د خپل خان توهین(!) او د خپلې عقیدې شرك بولی (له کومې سیمې او قوم نه دی راپورته شوي). خود هغوى مخالفین دوى په زوره دهېواد اکثریت قوم پورې نېيلوی، ځکه چې د دوى اکثره په پښتو خبرې کوي، که خه هم دوى له پښتو ژبې سره نه کومه مينه لري او نه کومه لپوالتیا، ان د دېمنې تر بریده له ژپپالنې سره مخالف دي، خو بیا هم د دوى مخالفین دوى په پښتو پورې تړي. ان د ایران مذهبی مشر یوه ورځ وویل: "طالبان یک قوم بې فرهنګ است".

اوسم به نو په راتلونکي کې د هېواد اکثریت(پښتنو) په تېره بیا د فرهنګیانو څوک په دې مصرف شي، چې ددې خبرې سپینناوی وکړي، چې طالبان د خپل ذهن مطابق خپله تګلاره لري، نه قومي لپوالتیا لري او نه ژبني.

بله عجیبە خبره خو لا دا ده چې د نړۍ اسلامي هېوادونو خپل
تاریخي اثار ساتلي او خوندي کري دي، خويوازی د طالبانو
تعبیر داسې دی چې تاریخي اثار هم له مذهب سره مخالف بولي.
ایا د سعودي په موزیم کې تر اسلام دمخه همدا ډول اثار نه شته?
ایا په سعودي کې د جهالت دورې ټول اثار ختم شوي دي؟ تر
افغانستان نه خو په مصر کې اسلام دمخه خور شوي و، چا د
فرعونيانو احرامونه ونړول؟ چا د هغوي ډبرينې مجسمې ماتې
کړي او یا چا د فرعونيانيو مومنيابي شوي جسدونه له احرامونو
څخه راوکښل؟

وګوري په دې انځور کې د
یوه فرعون مومنيابي شوي
مرپی چې (۳۰۰۰) کاله پري
تېر شوي دي؟

ایا په عراق او تركيه کې
چې د اسلامي خلافت لوی
مرکزونه وو، همدا ډول اثار
نه شته؟ او که نه یوازی
طالبان تر ټولې نړۍ داسلام
پر تعبيیر او تحليل بنه
پوهېږي؟ ځینې بیا وايې چې
په مصر کې خو د فرعونيانيو
مجسمې، احرامونه او

مومیا یې شوی مړي د عبرت لپاره دي، چې انسانان یې وګوري.
عجیبه خودا ده چې د هغوي تاریخي اشاره د عبرت وسیله کبدي
شي، خوزمودنې شي کبدي.

کله چې د بامیانو بتانو له خپل هېواد (گران افغانستان) او
افغانانو نه خدای پامانی اخیستله، نو دحال په ژبه یې افغانانو ته
وویل: "د خدای پامان ګرانو او خوبو افغانانو! دوه زره کاله مې له
تاسو سره سړې تودې تېږي کړي، څېر غمونه او دردونه مو په ګډه
سره ولیدل. تاسو به فکر کړي وي چې موبه هم همداسي غلي ولاړ
وو او ستاسو پر اوښکو او غمن جن حالت مو اوښکې نه تویولې؟ نه
داسي نه ده، موبه ټول غمونه او اسوبلي بېرته زړه ته تېږي کړي،
اوښکې مو نه دي تویې کړي، خود اوښکو لمبي موله زړو نه
تاوې کړي دي. موبه درنه لاړو، خو ګورئ په تلو تلو کې یوه خبره
درته کوو، چې نور خپل وياريونه مه نړوئ، نور خپل خلی مه
ورانوئ، نور د خپلوا پلرونو هډوکي مه خرڅوئ، نور پردي مه
پالئ، پردي نه خپلېږي، خپل مه پردي کوئ، هو! دي طالبانو نه
مې هم یوه ګيله ده، هغه هم داسي نه چې دوى د بتانو او یا زموږ
مخالف دي، هغه دا ده چې د دوى د هر یوه په جېبونو کې یو بت
څه چې بتان او عکسونه دي، طالبان خپله بتان وېشي، تاسي
وګوري چې د دوى د هر یوه په جېب کې څه پراته دي؟ کاشکې
دوی له خپلوا زړونو او جېبونو دا عکسونه او بتان لري کړي واي
او بیا یې نو که موبه نړو لی هم واي، پروا یې نه کوله.

موږ خپلو افغانانو سره دا دوه زره کاله ژوند وکړ، دوی خو
دومره لنه پاري نه وو، دوی خو پر مېلمه، سپینې بري، تورسرۍ او
مظلوم سر ورکوي... موږ درنه څو، خو تاسو ته بنېږي نه کو،
دعاوې درته کوو چې خدای^{۲۷} مو نور ارام او سوکال کړه، ځکه
تاسي ډېرې سختی لیدلې دی، په همدي کې یې وروستی خدای
پاماني واخیسته او پر Ҳمکه را پرېوتل..."

که طالبان سقوط شی؟

طالبان به فراموش د دین کتاب کا
د دنیا کتاب به گوری موبې به نه يو
عظیم رانیزی

دا لیکنه دطالبانو تر پرخېدو اته میاشتې وړاندې دهغوي دواک د اوج
پرمھال لیکل شوې او همغه وخت په گوربې مجله کې خپره شوې وه. دا لیکنه
ما په بدل نامه کړې وه، خو هغه وخت مې په بدل نامه ځکه خپره کړه چې زما
ژوند ته يې ګواندونه را ولارولای شول، خو زما اصلی موخه دا وه په هرنامه
چې وي خو چې دلیکنې پیغام خلکو او واکمنو ته ورسپړي. واکمنو هغه وخت
څل غابنونه ډپر چیچل خو اصلی لیکوال يې پیدا نه کړا شو، د هغه وخت
واکمنو خو دلیکنې دپیغام د عملی کولو لپاره نه یوازې دا چې هېڅونه کړل،
بلکې منفي غبرګون يې هم وښود.

دا لیکنه ما د طالبانو تر سقوط وروسته په هیله مجله کې یو خل بیا په څل
نامه ځکه خپره کړه، چې دا خرګنده کرم چې موبې وخت پر وخت څل رسالت
ترسره کړی یا په څل او یا هم په بدل نامه. ددې لیکنې دخپراوی بله وجه دا
وه چې ددې لیکنې زیاتې وړاندويښې او سپر واقعیت بدلي شوې، که زموږ
پرونیو واکمنو ځینو مشورو او نېکو نظریو ته ارزښت ورنه کړ، نو حال يې
هغه شو، خو که زموږ او سنې واکمن بیا هم پر ملي ګټو ولارو مشورو ته اهمیت
ورنه کړي، نو حال به يې ترهغو پخوانیو بدتر شي. دادی دلته دا لیکنه درې بیم
څل چاپوم. دا هم تاسو او دا هم ددې خپري شوې لیکنې کېت مېت متن.

دا خو ټولو ته خرګنده ده چې په تېرو نېدې دووه نیمو لسیزو کې د
افغانستان زیاتره سیاسي او پوهې ډلي له بهره خپوب شوې او لا

خپوبېږي، همدغه مغرض بهرنې ملاتر، افغانی تولنه له يو سخت حالت سره مخامن کړي، کله به پري افراط واکمن وي او کله هم تفريط. يو وخت داسي و چې چا به خولي پرسوله، يا به يې سپينې جامي اغوستلي او يا به يې پينځه وخته لمونځ کاوه او بېرې به يې لرله، هغه نو بيا ((سخت اخوانۍ او يا هم د انګربېز بچو)) ستړګې به يې پري پلستير کړي او ژوندي به يې تر خاورو لاندې کړ. د ۱۳۵۷ کال د يوه بي گناه زنداني د خولي خبره ده چې ويل يې: ((کله چې له ما خخه خارنوال پوبنتني پيلولي، نود خپل خنګ ملګري خخه يې وپښتل: د دې سړي جرم خه دی؟ ملګري يې څواب ورکړ: صاحبه! دا مو بالفعل په لمانځه نیولی دي. بيا نوزه په دې جرم بندې شوم، او ترڅو میاشتې بند وروسته هسي د خپل بخت په زور را خلاص شوم.))

شل کاله وروسته بيا په دې بله خوا کې داسي يو افراط حاکم شو چې بېرې خريل شين کفر وګنېل شو، سر تور ګرځدل، خولي نه پر سرول او يا لونګي نه تړل، د خدائی^(ج) او رسول^(ص) له اوامر ونه بغې وګنېل شوه، موسيقې اوړبدل، ساعتېږي کول او يا په ډکه خوله خندا ټول حرام وګنېل شول او هغه خوک چې د دې کارونو تر سره کوونکي وي، هغه د سختې سزا وړ.

د خرخي پله همغه زندان چې شل کاله پخوا د بېرورو، خولي والو، لونګي والو او نورو سپین پوبنو شکنجه ځای و، شل کاله وروسته، د لنډ بېررو، بېرخريلو او سرلوڅو د وهلو تکولو، څورولو او شکنجه کولو ځای شو.

او سنو زموږ ټولنه د سیاسی لوپهلو له خوا د افراط او تفریط په جبل کې راګیر ده، کله به پړې افراط واکمنېږي او کله هم تفریط او هر کله چې پر یوه ټولنه باندې دasic حلالات راشي، هلته به د یوه پر ئای دوه تنه له منځه حې، لکه استاد الفت چې په ((دوه جنازې)) لیکنه کې د دasic حلالات کيسه کوي، چې په یوه ورخ او یوه ساعت کې له یوه روغتون نه دوه تنه مړي را ووېستل شول، یو د وینې د لور فشار له امله مړ شوی و او بل د تیت فشار له کبله.

د افغانستان سیاسی ډلو هم همداسي وکړل، کله یې پر ټولنه افراط واکمن کړ او کله هم تفریط، کله یوه اړخ افراط وکړ، کله بل اړخ، خو تر منځ یې ولس لکه د ژرندي د دوو پلونو تر منځ لوپدلي غنم دل شو. دلته زيات وخت سیاسی او مذہبی ډلې په رنګ او لباس پوري نښتې دي، له مانا او محتوا سره سرو کارنه لري، فکرونله او سوچونه نه بدلوی، بلکې، خولۍ او لونګۍ بدلوی. دلته سرونه مهم نه دي چې څه په کې دي؟ خولۍ او لونګۍ مهمې دي. دوی په دې فکر دي، چې خولۍ او لونګۍ له سره لري شوې او پر سر شوې، نو فکر هم ورسره بدل شو، نو ځکه خو شل کاله مخکې خولۍ او لونګۍ پر سرول جرم او او سن یې نه پر سرول غټه جرم دي ان د کفر معادله ګناه ده. یو وخت په دفترونو کې په تپه بیا د کابل بنار په دفترونو کې دیرور او بې درېشې سړي نه پرېښو دل کېدل او چندان مقررې دل هم نه، خو او سن منځ دیرې سړي هم نه پرېښو دل کېږي، د لنه دیرې او دیرخیلې ئای خو زندان دي. یو وخت به

نجونې په زور بنوونځيو ته بیول کېدلې، خو اوس یې په زوره له
بنوونځيو څخه منع کوي.

لندې دا چې اوس یو څل بیا زموږ پر افغانی ټولنه یو داسې افراط
واکمن دی چې تر تپر افراط یې هم، په افراط کې پښه اړولې ده. دا
داسې یو افراط دی چې په ټینو برخو کې یې ان د نړۍ تاریخ تر
اوسه پوري ورته بېلګې نه دي لیدلي.

خو اوس راخو دي ته چې ایا دا افراط به زموږ پر ټولنه تل تر تله
همداسي واکمن وي او که نه له منځه به ځي؟ که له منځه ځي د دي
بدیل به څه وي؟ په مقابل کې به یې غبرګون څه وي، او ځایناستي
به یې څه شی وي؟

کله چې سړی په ذهن کې دا او دي ته ورته پونښني ګرځوي، نو د
څل هېواد د راتلونکي په باب یې اندېښه نوره هم زیاته شي، ځکه
د تپرو تجربو پر اساس موږ ولیدل چې د ((کمونستانو)) په واکمنۍ
کې هغه ډول افراط پر ټولنه واکمن شو او د "بنستیپالو مسلمانانو"
په واکمنۍ کې دغه بل ډول افراط: د طالبانو واکمنۍ چې د
اسلامي انقلاب بشپړتیا یې پړاو "ګنډل کېږي، د اسلامي شريعت په
نامه داسې فضا پر ټولنه حاکمه کړه، چې "اسلامي شريعت" یې په
اصطلاح د "عمل او کمال" پوریو ته ورساوه. داسې شريعت یې نافذ
کړ چې د بشریت د ستر لارښود حضرت محمد (ص) تر زمانې وروسته
بیا تر دي دمه یې چا ساری نه و لیدلى. په سلو کې دوه سوه
اسلام. په سلو کې دوه اسلام دا مانا لري، چې سل یې خپله اصلې
بنه او سل نور یې د طالبانو زیاته کړي برخه ده او دا تهول یې بیا

جګره چېلې افغانستان ته راوري، چې پر اوسيني وخت تولو اسلامي او نا اسلامي هېوادونو ته اړ دی او د همدغو اسلامي او کفري هېوادونو له خوا پر همدي برخليک اخته شوي دي.

طبعي خبره ده چې د طالبانو افراط نور د انفلاق او چاودنې حالت ته رسپدلى دی. ان خبره دې حد ته رسپدلى چې دې خلک له خپل دين ځنې واوري، د ځينو خپرونو، اوازو او گونګسيو له مخې تر اوسيه پوري تر دوو لکو زيات افغانان عيسويان شوي او دا لړي لا دوام لري. د UNHCR په دفتر او د بهرنيو هېوادونو په سفارتونو کې ګن شمېر افغانانو داسي کيسونه هم ثبت کړي دي چې موبد اسلام پربیښی او عيسويان شوي یوو، طالبان موبد وزني، نو ځکه باید موبه ته پناه راکړاي شي.

ګن شمېر کسان د طالبانو له وېري لمائځه ته ځي، دي کې داسي کسان هم ليدل شوي، چې بې او داسه لمائځه ته تللي دي، مقصد له طالب نه بې ځان خلاص کړي دي. بېري هم همداسي درواخله، چې ډېرو زياتو کسانو له وېري پري اينسي، په سلو کې تر پينځه ويستو زياتو کسانو چې نوي یې بېري پري اينسي دي، خرګنده کړي چې بېري یې نه د اسلام او نه د خدای (ج) د رضا لپاره پري اينسي دي، بلکې د خپلې حیا او عزت لپاره یې پري اينسي دي، ځکه چې طالبان د بېري له خاطره د چا د حیا او عزت خیال نه ساتي، مانا دا چې اوس زموږ په تولنه کې د انسان کرامت او عزت د هغه تر بېري ډېر راتيست دي. ځينې کسان پر طالبانو باندي دا اعتراض هم لري، چې هر انسان د لوی خدای (ج) پر وړاندې مسؤول دي، نه د طالب پر

وراندي، سزا او بنښه يې هم د خدائی(ج) کار دی، خو طالبانو د خدائی(ج) د بنده ګانو د سزا مسؤولیت پر خپله غاره اخیستي، خو کله چې د ډودۍ او نفقې مسئله رامنځته شي، نو بیا وايی: ((والله خير الرازقين) (الله روزي رسان دي)، [ولي يي له خدايه نه غواړئ چې له موږه يې غواړئ]. نو دي بناغلو طالبانو ته بايد وویل شي چې د بېري کار خو هم د خدائی(ج) او بنده تر منځ خبره ده، نو ستاسو په کې خه کار؟ خود ډودۍ او کار پیدا کول لاد اسلام له نظره پر خلیفه باندې د ولس حق دي.

حئینې پر طالبانو باندې بل انتقاد هم کوي، چې په اسلام کې یوازي د عبادت برخې ته افراطي پاملنې کوي او د ژوند نوري برخې تري پاتې دي، په داسي حال کې چې اسلام د تعادل دين دي او د ژوند ټولو برخو ته يې د پاملنې وړانګې رسپېږي، خو دوی د نورو برخو مخه ډب کړي، ولس يې یوازي پر عبادت مکلف کړي او خپله همداسي په راقولولو کې دي؟

له امامته تر رياسته او له مدرسي نه تر رشوته، ټول کارونه خپله تر سره کوي، د ورڅې خرڅ يې پر دولت حواله دي او د شپې يې پر ولس. د ترافيكورياست، د بناروالى د تنظيفاتورياست، د روغتونونورياست، د بربننا رياستونه، بانکونه او نور ټول مسلکي څایونه چې د هفو د پرمخ ییولو لپاره ډپرو مجربو مسلکي کادرونو ته اړتیا ده، ټول ملا صاحبانو نیولې دي، ایا په ټوله افغانی ټولنه کې لس مسلمان انجنیران نه شته، چې لس مسلکي رياستونه ورته ورکړل شي، یا لس مسلمان ډاکټران او ان

دوه بنه مسلمان ترافيکان نه شته، چې هر يوه ته خپل مسلکي پوست ورکړل شي؟ "د کار اهل ته د کار سپارل" خو لاد اسلام يو لارښود رکن دی که دا نه واي، نو خه حال به و؟
 که ولس د ژوند په هره برخه کې لکه تلوپزيون، انتېرنېټ، هنراو يا کوم بل ژوندي شي وغواړي نو ملا صاحب بیا سم له لاسه وايي چې دا خو بدعت دی، تلوپزيون د دجال نښه ده، تصوير حرام دی، خو خپله چې پېجېرو، ډاډسونو او نورو نويو موږو کې ګرځي، ګرځنده موبایل ټيليفونونه کاروي، هغه بدعت نه دی، لنده دا چې د ملا صاحب او طالب په افراطی واکمنۍ کې ولس نور تر پوزې راغلى دی. که چېږي د کوم بهرنې فشار، يا کورنيو مخالفتونو او يا هم د ولس د پاڅون په نتيجه کې طالبان په زور او يو ناخاپې ډول راوپرڅول شي، نو زموږ ټولنه به يو ځل بیا په بل چې افراط کې راګیره شي او هغه افراط به د طالبي افراط سخت غږگون وي، چې کېدی شي په دې لاندې برخو کې يې اټکل کړو:

ږېړه:

لېټر لېټه درې مليونه افغانان به چې د طالبانو د زيات فشار او ټینګار له امله يې ږېړې پېړې اينسي، خپلې ږېړې به پر يوه ورځ کلې کړي او دا به د نړۍ د ټولو ولسونو د ږېړ خربنې په تاريخ کې يو بې ساري ریکاره وي، چې افغانان به يې ټینګ کړي، لکه خنګه چې اوس د طالبانو په زور، افغانانو په نړۍ کې د ږېړو پېښو دلو يو بې ساري ریکاره ټینګ کړي، داسي به يې په خريلو کې هم ریکاره ټینګ کړي.

بد حجابي:

د سخت بنديز پر وړاندې بي کنټروله ازادي رامنځته کېږي، د یوې ډېري سختې بد حجابي د رامنځته کېدو وپره شته، د مخنيوي لپاره به یې هم خه امکانات څکه نه وي، چې د حجاب دوران به تېر شوی ګنډل کېږي او پلويان به یې محکوم وي، دا به په لويو بسارونو کې ډېره زياته بد اخلاقې رامنځته کړي.

مذهبې او عقیده يې خلا:

یوه لویه مذهبې او عقیده يې خلا به رامنځته شي، څکه چې د مذهب په نوم واکمنو به له مذهب خخه د خپلي واکمنۍ پروخت د خلکو زړونه تور کړي وي، دې کې به مغرضو اشخاصو او د نورو اديانو پلويانو ته هم لاره اوواره شي، چې په افغانی ټولنه کې اسلام ضد پروګرام پلى کړي او خلک د ژوند په تضمین نورو اديانو او مذهبونو ته واروي.

د ملا او طالب عاقبت:

دا یو خرګند حقیقت دي، چې ملا او طالب زموږ په ټولنه کې له اقتصادي پلوه یو نتلۍ او اسکيرلۍ پارکې دی، چې د ژوند د خروب له پلوه د ولس پر او برو بار او د دینې نصیحت، ععظ او اخلاقې لارښوونو له درکه یې خپل ژوند خروبواه، خو کله چې پر ولس واکمن شول، نوبیا یې د ګلونو اقتصادي عقدې ټس له خپل ولسه ووپست، د دې لپاره چې د خپل فقر عقده خروب کړي، په داسي ګاډو کې سپاره شول، چې په تصور کې یې هم نه ګرځدل او

هم د دویم او دربیم واده په لته کې شول، دغه اوستنی اقتصادي برلاسي او هغه پخوانی اقتصادي تنګلاسي او له خلکو سره اوستنی ناوره چلنده به له ولس سره د ملا او طالب راتلونکي گوزاره سخته کړي.

غچ:

زموره تولنه یوه قبيله بی تولنه ده، غچ، انتقام او بدل اخيستل د قبيله بی تولني یوه مهمه ځانګړنه ده، په اوستنی وخت کې ملا او طالب داسي څوک نه دي پري اينسي چې یا یې په بېره، وينستانو، لمانځه، عشر، لباس، مسلك، وسلې او یا هم نورو ګنو مسايلو نه وي څورولي، څرنګه چې افغانستان کې سياسې دبمنۍ او یا د مذهب په نامه د نورو توهينمول هم پر شخصي دبمنۍ بدليېږي، نو طالبانو خصوصاً د امر بالمعروف کسانو داسي ډېري دبمنۍ څانه کړي دی، چې راتلونکي کې به یې اغزنه نتيجه تر لاسه کړي.

د حل لاره:

سره له دي چې طالبانو تر خپلې واکمنۍ وروسته وختونو کې په خپلو کارونو کې دومره افراط وکړ، چې خلک یې د کرکې تر بریده له ئانه خوابدي کړل، خو یا هم دوي ستر او لوی کارونه تر سره کړل چې ستړګې ترې پتېدې نه شي، په سلګونو او زرګونو وړې او لوې پاچاهې، قومدانواکۍ، زوروواکۍ او پاټکسالارۍ یې ختمې کړي، هېواد یې له تجزې څخه وژغوره، سوله یې تینګه کړه، د واک یوه سرچينه او مرجع معلومه شو. خود دي لپاره چې دا تولې بریاوې بېرته له لاسه ورنه کړي، د هغو نورو پر برخليک اختنه نه شي

او دا دومره ستری سوبې بېرته په بېرې يا بلې وړې خبرې باينلي او
ټول وخت همداسي په بېرې کې ګير پاتې نه شي، نو بنه به دا وي چې
دوی په خپلوا ټولو عملونو او چلندونو کې نرمښت او بدلون راولي
او هغه هم سم نرمښت او مثبت بدلون.

چې تېگي کړي د دنيا لپاره جوره

حذر بويه له دي هسي طالبانو.

عظمي رانيزى

چې طالبان سقوط شول

(درې ورځې په کابل کې)

زه د طالبانو تر سقوط وروسته درې ورځې په کابل کې وم او یا
پېښور ته د خپلوفرنگي کارونو لپاره لارم، دا زما د همغودرې ورځو
یادښونه دي، چې یا په هيله مجله کې هم چاپ شول.

دسه شنبې ورڅه کله چې سهار له خوبه پاڅېدم، نو راهيو مې
چالان کړه، دسهاړ پر ۵,۳۰ بجوبې بي سې راهيو وویل، چې
د شمال ټواکونه د کابل بناړ ۶ کیلومتری ته رسپدلي دي او
قوماندانو یې هوه کړي دي چې کابل ونیسي.

دهمدي سه شنبې پر شپه طالبانو له کابل نه خپل پوځونه په
منظم ډول د جنوب، شرق او غرب پر لوري وکښل، طالبانو چې
د شپې پر ۸ بجو د خپلو قطعاتو ايسټل پیل کړي وو، دسهاړ تر ۶
بجوبوري په منظم ډول له بناړه ووټل. دسهاړ تر شپږو بجو
وروسته په کابل بناړ کې یو خل بیا لوټ او تالان ګډه شو، بنځو،
نرو، ماشومانو او ټوانانو زیاترو پر هغه دفترونو او ځایونو یرغل
وکړ، چې د ډول موادو هيله تري کېده، دلوټ او تالان دا برید
چې دسهاړ پر ۶ بجو پیل شوی و، ددې لیک تر لیکنې یانې ۱۰
بجوبوري یې دوام درلود، یوې بنځۍ په داسي حال کې چې

چادری يې له سره لرې كړې وه، د اوره يوه بوجۍ يې پر اوړه وه
 چې د مخ دواړه خواوې يې پرې سپېږي كړې وي، داسې بنکارېده
 چې د ورو بوجۍ يې کله يوې اوږې ته اړولې وي او کله بلې ته، نو
 ټکه خو يې مخ ورته سپېره کړې و، هغې سره اوس د طالبانو د
 امر بالمعروف دکسانو وېره نه وه چې مخ يې لوح دی او که پت،
 يوازې پردي خوشاله بنکارېده، چې د ورو بوجۍ يې په نصیب
 شوي .۵۵

يوې بلې بنځې د غورې دو ه پېپونه يو پېړيوه اوړه او بل يې پر
 بله اوړه اینسي وو، يو ماشوم سره خو ګيلاسونه وو او بل سره
 دلاتینن بنیښنه، چا سره يو ډول فرشونه او ټینو سره ډول ډول
 کارتوننه، چې سړی نه پوهېده څه به په کې وي، خو چې په نوم
 بنیادم دې لیده يو شې پرې بار و.

موږ په شش درک کې د خپل کوربه له کور خخه وو تو او ده ګه
 لوی سړک خنډې ته نېدې ودرېدو چې له شش درک خخه مستقیماً
 درېیم مکروريانو ته غځدلې دې، زه د همدي شش درک له خو
 تنو نورو او سېدونکو سره ولار ووم او دخلکو بهير موکاته، ولار
 خلک هم خورا هک حیران وو، يوه يې په کې دا هم وویل چې یاره
 څه طالبان وو، چې چا ترې سون هم نه شول کولای، کله چې هغوي
 کابل ونیوه، نوستن هم ضایع نه شو. خو اوس دادی بېرته هماغه
 حالت تکرار شو چې د مجاهدینو په راتګ سره راغلې و، په همدي
 ځای کې د پولیسو یو ماموریت هم و چې اوس په کې طالبان نه وو
 او تشن و، خوله ماتو دروازو او کړکیو خخه يې بنکارېده چې یو
 تن په کې پر کار بوخت دې او څه راټولوی، يوه دقیقه وروسته یو

کس غلى را ووت اوله يوي غوتي سره دکوخي پر لوري و خوچده،
 خو دقيقې وروسته دوه درې کسان راغلل، دوو سره دوه پخوانى
 سريوبن توبکونه وو، دوى په درې ژبه خبرې کولي او ئانونه يې
 شمال ائتلاف ته وفادار کسان معرفي کول، دوو يې اخوا دېخوا
 مندي کري او له يو خو کسانو خخه يې دغلا مالونه راتاو کړل او
 ماموريت کې يې کېښودل، ددوی شمېر لړه شبېه وروسته لس
 دولس کسانو ته ورسېده او تقریباً په خو دقيقو کې يې له پنځوس
 شپېتو کسانو خخه مالونه راتاو کړل او ماموريت کې يې
 کېښودل، بيا ماموريت ته ده همي کسانو وتل ننوتل پيل شول،
 خو شبېي وروسته يو کس بار له ماموريت خخه را ووت او بل پري
 له لري غړ کړ: "چيست وبچه، کي استي؟" خو دماموريت
 د دروازې ترڅنګ ولار يو کس پري غړ کړ: "از خود است".

سرى غلى شو، دا کار يو دوه خله بيا هم تکرار شو، دغلا دا
 بهير ظاهراً دشش درك او دربيم مکرويان ترمنځ پروت، د حکومت
 په لوژستيک ریاست کې پيل شوي و، هم دلته د استخباراتو خو
 نوري ادارې هم شته، غالباً چې هغه به هم لوټ شوي وي، ما چې
 له خو تنو سره دغلا د بهير دا حالات کتل نو ولارو خلکو ډېر
 افسوس کاوه، سره له دي چې دي کسانو هم کولاي شول دغلا
 ئاي ته چې يوازي ۲۰۰ متره لري و، لارشي او خه تري راوري،
 خو دا کار ورته ډېر بد بنکار پده او هغو خلکو ته يې هم بد بد
 کتل چې غلا يې کوله، په همدي شبېه کې يوکس زموږ ترڅنګ
 په داسي حال کې تېرشو چې دبایسکل پر کنجوغه يې د او رو یوه
 غلا شوي بوجۍ تړلي وه، سلام يې واچاوه او بيا تېر شو، ستريگې

يې تېيىتى وې او داسې بىنكارىدە لكە چې ھېر بد كار يې كېرى وي،
ددە او د ولارو كسانو د زرونو او فكرونو ترمنخ يوه سخته
دردونكى روانىي رابطه تېرو بېر شوه.

دغلا دې بهير همىدىسى دوام درلىود او زە كورتە راغلم، دغە
يادبىت مې ولىكە، او س چې لس بجى او پىنخىلس دقىقى دى
غوارم يو خىل بىا لە كورە ووڭم او نورى پېپنى ھەم ولىكەم، خۇ
ددې يادبىت تەرىلىكلىو چې مې كوم معلومات تەراسە كېرى، ھەغە
دادىي چې دېنبار پە نورو بىرخو كې ھەم لوت او تالان گەدە دى. پە
كابل كې دېپىسو ادلۇن بىلۇن يو ماركىيت (سراي شەزادە) ھەم لوت
شوي دى او ھەم پە بىنار كې يو شەپەر نور دكانونە تالاشوي دى.
ھمىدىسى ھەغۇ كسانو چې لە بىنارە شىش درك تە راغلىي وو، ووپىل
چې پە بىنار كې ھەم سخت لوت او تالان گەدە دى، بانك چورشوى،
دفاع وزارت، قول اردو، پاميرسىينما، شاوخوا خىنى دولتىي
خايانونە او گۈدامونە لوت شوي دى. يوه كۆچنى ھلک چې لە كوم
دولتىي دفتر خەخە يې غالى پىتە كېرى وە او پە لارە كې روان و، يو
وسلە وال پىتە برابر شو، تۆپكىي ورتە ووپىل: كجا مىرى؟ ھەغە و
چار شو ورتە يې ووپىل: "اڭر خودت كار دارى، بىرىت مىپىرتىم"
تۆپكوال ورتە ووپىل: ((پىرتۇ)). ھەغە غالى، واچولە او تۆپكوال ژر
قالىنە پورتە كە او پە يوه تېكسيي موتىر كې يې واچولە او پە خېلە
مەخە لار.

دغه راز دشش درک په ماموریت کې هغه مالونه چې له تالانگرو
څخه راګرڅول شوي وو، له همدي ماموریت څخه په یوه کراچۍ
کې بار او دڅو تنو له خوا یورل شول.

زه ۱۰ کم ۱۱ بجې له شش درک څخه دڅلورم مکرويانو په نیت
و خوچېدم او غوبنټل مې د کابل پوهنتون یو استاد بناغلي غلام
نبې فراهې کورته ورشم، ترنن ۵ کاله وړاندې هم د میزان پر ۵
نېټه د همدي استاد په کور کې د غرمې مېلمه وم، چې طالبانو
غرمه مهال د خرخي سيمه ونيوله او مازيګر مابسام کابل ته را
ورسېدل، زه په دې نیت د دې استاد کور ته تلم چې که هغه څه
معلومات ولري او ماسره یې شريك کړي، دشش درک - مکرويانو
په لاره کې د بهرينيو چارو د وزارت یو تن مامور مخې ته راغي،
چې پر سره سپورتي بايسکل سپور و او په تېرو اوو ساعتونو کې
یې د کابل بنار یو شمېر سيمې ليدلې وي، هغه وویل: ((زه پر
ميوند جاده باندې پامير سينما ته لارم، زياراته د کانونه تړلي وو،
په دې سيمه کې چې څه دولتي موسسي وي هغه تولې چور شوي.
کلوله پشتې ته ورڅرمه سيمې ته ورغلم، دلته مې د طالبانو
هغه ډاډسن ولیده چې نن شپه د امریکایي الوتکو له خوا ويستل
شوې وه او خلور تنه په کې مرې شوي وو، ډاډسنې توله سوي وه،
د مړو اندامونه هري خواته پراته وو، ده وویل چې د افغانستان
بانک لوټ شوي و، له هغه ئايده د نوي بنار پارک ته لارم، هلته هم
شپږ مړي پراته وو، ويل کېدل چې یو په کې عرب دې او نور
پاکستانيان دې.

دکابل بنار د امنیي قوماندانی مخي ته هم د يوه تن طالب مری پروت و...، کله چې د مکرويانو سيمې ته ورسېدم ، نو خال خال خلک په کې ليدل کېدل، موټر هم ډېر کم وو، کله چې د استاد فراهي کورته ورسېدم، نو هغه په کور کې نه و او په نوي بنار کې دخپل ورور کورته ورغلی و. بیا پر دولسو بجو او ۱۵ دقیقو په خلورم مکرويان کې زموږ خپلوان و دهغوى کورته ورغلم، هلته زموږ يو بل خپلوان دعامې روغتیا وزارت د چور خبر هم راکړ او دا یې هم وویل چې په بي بي مهرو کې پنځه تنه پاکستانيان چې چادری یې پر سر کړې وي، ونيول شول، دماسپښين مهال کابل راډيو فعاله شوه، چې ملي ترانې یې خپرولي. نن خلوربجې خبر شوم چې په شهزاده سرای کې ۴۵ د کانونه لوټ شوي، په مکرويانو کې د مهاجرینو ریاست او په نوي بنار کې دشهیدانو او معیوبینو وزارت هم لوټ شوي و، ځکه چې هلته يوه زیاته اندازه مواد وو.

دمازيګر پر ۳,۳۰ بجو دشش درک سيمې پر يوه خامه سرک دوو ډاډسنونو کې ناست پنجشپريان راغلل او د يوه سړي کور ته چې دوه شخصي موټر یې کور کې ولار وو، ور ننوتل، دواړه موټر یې ترې بوتلل او بیا یې په لاره کې پري جنګ شو، یوې ډلي وویل چې موبې یې وړو او بلې ډلي وویل چې موبې یې وړو، خو په پاي کې زورورې ډلي یورېل، په همدې ترڅ کې يو پنجشپري غږ کړ "بېرش، مال اوغان است".

په ماليي وزارت کي هم دموتيرو پر سر جگره پېښه شوه. دهمندي ورخې پر عجو په کابل کي افغانستان راډيو چې طالبانو ورته دشريعت غړ راديو نوم ورکړي و، ببرته د افغانستان راديو په نامه ياده شوه او پر عجې په کي په فارسي ژبه لنه خبرونه وویل شول، چې یو په کي د امنيت په باب یو خبر، بل د طالبانو له خوا دشليerno موسيسي د ۸ تنو بهرينيو کارکونکو د بیولو په باب یو خبر او بله یې هم د ملي بس د تصدی خبرتیا خپاره کړل. په راډيو کي تر پنځو کلونو وروسته بنځينه ويندويانو هم خبرې وکړي.

د چهارشنې ورڅ د سهار پر ۷ بجو او ۵۰ دقیقو بناګلي محمد یونس قانوني له افغانستان راډيو خخه د افغانستان د اسلامي دولت دعالۍ شورا دغري او د کابل د امنيت دعالۍ کميسون د مشر په نامه خپله بيانيه واوروله، په دي بيانيه کي یې د افغانستان خلکو ته د کابل او هېواد دنورو سيمو دنيولو په باب مبارکي ورکړه او ويې ويل چې دا "دلوي مسعود" د اتلوليو نتيجه ده، طالبان یې د پرديو ګوداګيان وبل او دا یې هم وویل چې موب خو کابل ته نه راننوتلو، خو خرنګه چې دلته شريرو عناصر د بنار امنيت ګډووه، نو خکه موب دلته راننوتلو، خو ده دا ونه ويل چې ولې یې درنبي وسلې او پوئي قطعات د کابل هغو برخو کې ځای پر ځای کړل چې پنځه کاله د مخه یې په هغو ځایونو کي طالبانو سره سختې جګړي کړي وي.

دکابل دنیولو پر درېیمه ورخ بnar ته گن شمېر شمال پوچونه را ننوتل، چې دکابل پر خلورو دروازو یانې خپله د خیرخانې کوتل، چهاراسیاب، خرخي پله سیمه او ارغندې وات (چوک) کې ځای پر ځای شول، دا ددې مانا لري چې دوى نه غواړي له کابل خخه ووئي، داسي اټکل شته که سیاسي حل پیدا نه شي، نو کابل به یوڅل بیا د جګرو مرکز شي، خو پر همدي ورخ خبر شوم، چې په کابل کې پرون ورخ د فواید عامې وزارت او په کابل کې د افغاني سري میاشتې ګودامونه هم لوټ شوي دي.

نن سهار لس بجي دشش درک په سیمه کې یو تن په داسي حال کې په وینو سور روان و، چې شاوخوا تري گن شمېر وسله وال کسان روان وو، ما چې د همدي ځای له خلکو خخه، چې د همدي شخص دخلاصون په هيله شاته ورپسي روان وو، وپونتل چې خه پېښه ۵۵ دوى وویل دا یې په دې جرم نیولی دی چې طالب دي، خو موږ ورته قسم خورو چې طالب خو لا څه والله که خو به یې تر اوسه لونگۍ هم پر سر کړې وي، دا چې پښتون دی ځکه یې وهی، وينې پرې بهوي او بیا یې یې.

نن غرمه مې واورېدل چې په کابل بnar کې شپږ تنه نور هم وژل شوي او موټې تري وړل شوي دي. دا پېښې په داسي حال کې کېږي، چې دکابل غرب سیمي په باب لا ترا اوسه حالات ډېر روبانه نه دي، ځکه هلته دوحدت حزب څواکونه مېشت دي او تاکل شوي وه، د هغوي یو زر تنه جنګيالي نن له باميانو نه کابل ته راشي، خو داسي ویل کېږي، چې په میدان بnar کې دجهادي

قوماندان موسى خان له خوا يې مخه نیول شوی ده، دغه راز ويل
کېږي چې د کابل او سنې ادارې موسى خان ته ويلې، چې خپله
وسله کابل ادارې ته ورکړي او هم وحدت حزب ته اجازه ورکړي
چې کابل ته داخل شي، خو موسى خان دا خبره نه ده منلي او
ويلې يې دي، چې زه يو جهادي قوماندان یم، دا وسله دملت ده
او هر کله چې په افغانستان کې ملي دولت جوړ شو، زه به هغه
وسله ورکړم، او س ولس پر ما باور کړي او موږ تول دروم يا ظاهر
شاه د سولي د بهير ملاتړ کوو.

پر همدي ورڅه درېيو تنو وسله والو په پل باغ عمومي کې يو
ټکسي ډريور او یوبل تن چې هغه سره ترڅنګ ناست و،
د کلاشينکوف په ډزو وويشت، ټکسي چلوونکي څای پرڅاي
مرپشو او دويم تن سخت ټپي شو، درې واړه وسله وال کسان
وتښتېدل.

نن مازيگر په بنار کې دا اوazine هم وه، چې ګن شمبې انګليسي
خواکونه د کابل په خواجه روаш هوایي ډګر کې راکښته کېږي.
دغه راز کابل ته د شمال اتحاد داخل شوي قوتونو نن کابل بنار کې
خپلو تشکيلاتو او مقرريو ته دواړه ورکړ، دوی د کابل بنار د ټولو
امنيتي حوزو امرین پنجشیريان و تاکل، دغه راز یونس قانوني د
کورنيو چارو وزیر، جنرال فهيم د دفاع وزیر، ډاکټر عبدالله
د بهرنېو چارو او عبدالحفيظ منصور د اطلاعاتو او ګلتور وزیر
په توګه تاکل شوي دي. د خاد د درېيمي ادارې ريس او ځينو ادارو
لپاره هم پنجشیريان ريسان تاکل شوي دي.

دهمدي ورخې په مابنام خبر شوم، چې کابل ته د راننو تو پر
وخت د نظار شورا ديyo قوماندان بصير سالنگي له خوا د سالنگ
يو بل قوماندان اغا شيرين سالنگي چې خو کاله مخکې طالبانو
ته را اوښتی و، د خيرخاني په کوتل کې په داسي حال کې ووژل
شو، چې ددوی هرکلي ته ورغلی و، اغا شيرين له امان الله گذر
سره پر خبرو اترو بوخت و چې ھزي پري وشوي او د ھزو په ترڅ کې
هم اغا شيرين سالنگي او هم محمود سرخه ووژل شول.

ایا ټول پښته طالبان دی؟

د تومتونو یار دی زه یم
د پتاسو دستمال دي بر کلي ته ځينه

دا لیکنه د طالبانو تر سقوط وروسته په مستعار نامه د هیلې
مجلې د ۱۳۸۱ کال په (۱) کله کې خپره شوې ده.

دا خو ټولو ته خرگنده ده چې پښته په افغانستان کې بنه
تاکونکی اکثریت دی او د هېواد په سیاسي او ټولنیزو بدلونو نو
کې پرېکنده رول لري، خود د دوی پرواندي د نورو له خوا ځینې
تعبیرونه او نظرونه پوره دقیق نه دی، یا له ناخبری، دا نظرونه
پرواندي کېږي او یا هم د پښتنو پرواندي قصداً داسې نظرونه او
تعبیرونه تبلېغېږي، چې واقعیت نه لري. په افغانستان د پښتنو
(۲۵۰) کلنہ واکمنی، هر چارواکی او زورواکی او د هرې سیاسي
ډلي مشرد پښته تېر د استازی په توګه انګړل، هغه مسایل
دي چې که خوک یې ژورو ته متوجه شي، نوله واقعیت سره
انطباق نه لري، د ساري په توګه په افغانستان باندي تېر دوه نیم
سوه کلنہ واکمنی، که موږ یوازې پښتنو ته منسوب کړو، نو بیا
هغه قوت او هغه خلک خوک وو چې په دفتر او دربارکې یې د عام
پښته څه چې ان د واکمن ژبه هم تړلای او اړولای شوه، ددي

خبری مانا داده، چې په تېرہ دوھ سوه کلنھ دوره کې هم، پښتانه پوره حاکم نه وو، ان له فرهنگي او ژبني پلوه تر ستم لاندې وو. خودا توله دوره اوس د ھینو له خوا د پښتنو د واکمنۍ په نامه حسابېږي، له درې، څلورو لسيزو را په دېخوا د هېواد په سياسي لوبو کې هر شخصيت او هره ډله چې د واک پر ګدي، ناست دي، نو هغه وخت یې هېڅکله هم پښتو او پښتنونو واله نه ده ياده کړي، چا د خپلې طبقاتي مبارزې د اصولو خلاف ګنهلي او چا د خپلې عقیدې پر وړاندې شرك ګنهلي، خودا بې ژبه نسلی پښتانه چې کله د واک له ګدي، را پرڅول شوي، نوبیا ورپورې د پښتون نوم تړل شوي او هر کړي بد کار یې په تول پښتانه تېر پوري تړل شوي، خود قدرت پر ګدي، خلقي، اخوانی او طالبي پښتون یوازي خلقي، اخوانی او طالب و، هره یوه خپله لاره لرله، پښتو او پښتانه یې د ايده یالوژي او فکر په چاپېريال کې نه ځایېدل. همدا خلک چې را پرڅول شوي، نوبیا د دوی د عملونو ټس له پښتنو څخه اخيستل شوي او کفاره یې پښتانه ولس ورکړي ده. بنه به وي چې یو خوبېلګې هم وړاندې کړو:

۱. د خلقي پښتنو پراو: په خلقي پراو کې د طبقاتي مبارزې شعار او بازار ډېر ګرم و، دوی د نړۍ د کارګرانو پیوستون غښته، نه د پښتنو یووالی او بنېرازي، په دې پراو کې یو شمېر ملتپال پښتانه دوی ته د مبارکې، مشوري او ھینو اصلاحاتو لپاره ورغلل، دوی هغه د افغان ملتیانو په تور بندیان او په سزا محکوم کړل، د هغه لست له مخې چې خلقیانو د وژل

شويو افغانانو په باب خپور کړ، پښтанه په کې غوخ اکثریت دي،
حکه چې په پښتون مېشتون سيمو کې د اخوانی ډلو تحریک او
تحرک ډېر زیات و.

کله چې روسانو پر افغانستان يرغل وکړ، حفيظ الله امين يې
وواژه او پرځای يې خپل مسلکي غلام بيرک کارمل د کابل پر
تخت کېناوه، نو د کارمل لوړۍ وينا دا وه چې: "رژیم خون اشام
و فاشیستی حفيظ الله امين برای ابد از بین رفت". د امين د
فاشیستی ثبوت دا و چې د خلقیانو د واکمنۍ پر مهال زیات
پښتانه وژل شوي وو، بیا نو دوى د شوروی د ملاتر تر سیوري
لاندې په ټولو دولتي ادارو کې د پښتنو د کمولو پر پروژې پیل
وکړ. اکثره پښتانه يې د امين د بانه د غرو او فاشیستانو په تور
له کاره ګوبنه او یا هم د رتبې له مخي تنزيل کړل. د کارمل د
دورې په پای کې د یوې شمېرنې له مخي له پوځ پرته په نورو
دولتي ادارو کې د پښتنو ټول شمېر په سلو کې (۱۳) ته رسپده.
په همدي دوره کې چې به هر چا له هره څایه پر روسي پوځونو ډزې
کولې، نو د پرچم ډلي او په تېره بیا د دې ډلي مربوطو ترجمانانو
به روسانو ته ویلې چې دا خو ټول پښتانه دي، هغوي به نو بیا د
پښتنو سيمو ته توپونه ارم کړل، خپله د روسانو لپواليما هم همدا
وه، همدا کورنۍ او بهرنۍ عامل د دې سبب شو، چې ډېر پښتانه د
امين د بانه او مجاهدينو په تېره بیا د ګلبدين حکمتیار د ډلي د
پلويانو په نامه له منځه یورېل شي.

دې دورې ان اوه نیم کاله دوام وکړ، بلاخره خبره د ډاکټر نجیب الله واکمنۍ ته ورسپدله، دده په راتګ سره داسې تصورکېدہ چې پر پښتنو به پخوانی ظلم او فشار کم شي، په حینو برخو کې دا فشار یوڅه کم شو، خو په حینو برخو کې د پخوا په پرتله هم زیات شو، علت یې دا و چې د روسانو او بدہ ستراتیژي نه وه بدله شوي، ډاکټرنجیب له دومره ناوره احتیاطه کار اخیسته چې په سلوکې یې ۹۵ فیصده خبرې په دری ژیه کولې او د هېواد لړه کيو ته یې تر حده زیات امتیاز ورکړي و، د هېواد ملي اندېول یې خراب کړي و، خو هغوي بیا هم دی معاف نه کړ، د جبل السراج د ترون له مخي یې دده حکومت رنګ کړ او جنرال دوستم په پای کې وویل چې: "نجیب یک فاشیست بود".

۲. اخوانی پراو: پښتنو اخوانی ډلو په ځانګړي ډول اسلامي حزب د خپلې مبارزي له پیله له قومیت سره دېسمني لرله، په تېره بیا د جهاد په کلونو او د واک پر مهال یې ډېرد کار پښنانه له تبغه تبر کړل. قومیت ددوی د ایدې یالوژۍ په دایره کې نه ځایپدہ، خو کله چې پښنانه اخوانی ګروپونه په تېره بیا اسلامي حزب کمزوري شول او د واک له صحنه څخه وایستل شول، نو ددوی مخالفینو، (جمیعت او نظار شورا) ډېرپښنانه ددوی په تور له منځه یوړل، هرڅوک به یې چې خوبن نه شو، نو ورته ویل به یې: "تو ګلبدينې استي"، جمیعت او شورا نظار سره د مجاهد او ملحد د توپیر خبره مطرح نه وه، په اصطلاح دوی کې هغه د چا خبره ګرد سره مجاهدین او ملحدین نه وو، ټولو یوه قومي لاره

نيولې وه، يوازي دقوميت او ژبې پر شعار راتول وو، يو وخت خو داسې راغي چې رباني او مسعود نېغه په نېغه د روس له گربوانه (کولابه) سر راوكښه . کله چې د طالبانو اسلامي تحریک د رباني د جمیعت او د مسعود د نظار شورا پر ضد جګړه پیل کړه، نو جمیعتيانو او د هغو بهرييو ملاترو تبلیغ او هڅه کوله، چې دي جګړې ته قومي رنګ ورکړي، طالبان چې اصلأً د مذهبی ولولي له مخې راپاڅدلې وو، پر ملي او قومي مسایلو یې سرنه خلاصېده، په لوړۍ سر کې خود حکمتیار د اسلامي حزب د له منځه وړلو لپاره ورته کندهار ته استاد رباني بنې بې درېغه پیسي هم ور ولېږلي، کله چې طالبان میدان بنار ته راغلل، نو مسعود ورته ورغۍ، خپله تومانچه یې ورته پر مېز کېښوده او ويې ويل: "صب ما خو یک عسکر استيم اول غم حکمتیاره بخوريد"، خو کله چې طالبان دوي سره مخامخ شول، نو بیا یې د پښتو او فارسي د جنګ تبلیغ ته زور ورکړ. طالبان هم لکه د اسلامي حزب په شان سوچه مذهبی حرکت و، قوميت او ملتپالنه یې يو شرك ګانه، د طالبانو اميرالمؤمنين ملا محمد عمر مجاهد خپلو انهيوالانو ته په خصوصي ډول ويلې وو: "هغه خوک چې ډېر د پښتو، پښتنو او ملت چيغي وهی يو خو تنه یې په دار کړئ چې نورو ته د عبرت درس شي".

له پښتنو سره د طالبانو بې تفاوتی، بدچلندي او ددوی د ملي شعور نشتوالي له دې خخه هم بنکاري، چې ډاکټر نجیب الله یې د خپلې واکمنې په پیل او قومندان عبدالحق یې د خپلې واکمنې

په پای کې بې درنگه ووژل. دا چې ډاکټر نجیب الله او قومندان عبدالحق سره خومره د پښتنو درد و دا بېله خبره ده، خو ووژل يې د طالبانو د ملي شعور د نشتوالي ثبوت دی، خو برعکس قومندان اسمعیل خان ژوندی ساتي او ددي دوو نورو غوندي چلنډ ورسه نه کوي. طالبانو د خپل واک په پای کې دا هم ونه کړل چې واک ملي خلکو ته پربدې، کله چې د نظار شورا ټواکونه د امریکایی الیکترونیکو لاندی کابل ته ننوتل، نو یو خل بیا یې خپل همغه تېر خصلت تکرارکړ، له لوټ او تالان نه نیولې، د دولتي واک تر انحصاره پوري ټولو چارو ته یې لاس واچوه، پښتانه یې د طالب او القاعدي په نامه له کاره ګونبه کړل او پرڅای یې له یوې مخې دیوې ولسوالۍ خلک او نور پښتون ضد عناصر مقرر کړل.

اوسم یې نو د روسانو په شان له امریکایانو سره هم به غوره یارانه پیل کړې، لکه خنګه چې هغه وخت پرچميانو روسانو ته راپورونه ورکول او د پښتنو سیمې یې د مجاهد مېشتو سیمې په نامه ټپلې، اوسم اوسم شورای نظار امریکایانو ته راپورونه ورکوي او د پښتنو سیمې ورته د طالب مېشتو سیمې په توګه ور معرفي کوي، دوی ته اوسم ټول پښتانه طالبان دي، خپله هغه خبره یې اوسم هېره ده چې ويل به یې "طالبان یک جنبش خود جوش است" او یا "ما یک عسکر استم اول غم حکمتیاره بخورید". اوسم یې د طالبانو د عملونو د کفارې بار د پښتنو پر

اوړو اینې دی، امریکایان هم د افغانی ټولنې پر داخلی جورښت یا سم نه پوهېږي او یا هم خپله نه غواړي سر یې پري خلاص شي. که چېرې دا حالت همداسي دوام پیدا کړي، نو پښتانه به مجبور شي د ځان د خلاصون او ژغورنې په خاطر هرې ممکنې وسیلې ته لاس ور واچوي، بیا به امریکایانو ته هم ډېره ګرانه وي چې پر حالاتو کابو شي، د طالبی جګړې پر ځای به یوه ملي جګړه پیل شي. امریکایان به مجبور شي چې افغانستان پربپدې او یا تر پایه یوې اوږدي جګړې ته چې د ویتنام تر هغې به ډېره زیانوونکې وي، دوام ورکړي. خو که چېرې امریکایان ووځي او یا بې هم تر اوستني حالت یې پاليسۍ بدله شي، د نظار شورا حالت به څه وي؟ طبیعې ده چې تر هغه بل څل نه به بدتروي، هغه بل څل خو د ټولنې یوازې یو قشر یانې طالب راپورته شوی و او دوی بې ټول په غارونو ننویستل، خو که دا څل ټول قومونه راپورته شول، نو داخل به چېرته ترې خلاص شي، خو مخکې تر دې چې حالات دي حد ته ورسېږي او یو څل بیا په هېواد کې ډېري وينې توېې شي، بنه به وي چې هم امریکایان د پښتنو پر وړاندې په خپله پاليسۍ کې تغیر راولي او هم نظار شورا له قومي تعصب او د واک له انحصار نه تېر شي، ټول یوه متعدله لاره خپله کړي، چې په افغانستان کې سوله او ثبات او یو قوي مرکزي حکومت رامنځته شي.

القاعده که الفايده؟

دا لیکنه د طالبانو د نظام تر پنکېدو وروسته چې هره خواکې د القاعدي د حېنې او azi خپري وي، ددي ډلي پخوانې پلويان اوس ددي ډلي نوي دبمنان وو او د امریکا د مرستو سیلاب پري راخور، لیکل شوي او همعه وخت په هيله مجله کې چاپ شوي ده.

د سپین سترګي په باب خو به دا اصطلاح هرچا اورېدلې وي چې وايي: "پلانی دومره سپین سترګي دی چې له کاليو سره دې په سترګو کې راننوزي" ددي اصطلاح شننه يا شان نزولدادي چې يو سړي به يو ناوره کار کړي وي، ټول کلې او ولس به پري خبر وي، دې په خپله هم په زړه کې پوهېږي چې دا کار خو مې کړي، خو بیا به هم پر دې خپل کار ئان منکروي، خو کله چې ورڅه وپوبنتې چې ولې او خنګه دې دا کار کړي، نوژر به درته ووايي، چا کړي؟ زه هېڅ خبر نه يم او له ټول کړي کار سره به دې په سترګو کې راننوزي؟ دا خو لا هغه سپین سترګي دي، چې له خپل کړي کاره منکر دي او ئان نا خبره او ناګار اچوي، خو اوس داسې سپین سترګي پیدا شوي، چې نه يوازي له خپل کړي کار او عمل خخه منکر دي، بلکې هغه انجام شوي ناوره عمل هم پر تا، پر ما او پر نورو را اړوي، يانې غل مه نيسه چې غل به تا ونيسي.

په افغانستان کې د دوه نیم لسیزې جګړې په بهیر کې بېلاښلو او مختلفو تنظیمونو او د هغو ډلواکو او ټولواکو مشرانو تر شمېره وتي جنایتونه کړي او یو شمېر یې لا او س هم لګیا دي د خپلو جنایتونو لپې غځوي. عجیبه خودا ده چې ددې ډلو رنګونه او ژبې دومره سره اورې را اورې چې سړۍ ورته حیرانېږي. پرون یې پلونه الوزول، نن څان د هېواد معمارښی، پرون یې جهاد افتخار باله او د روس پر ضد جنګ فريضه، خونن جهاد اشتباہ بولی او له روسانو سره دوستي د څان بقا، پرون یې ديموکراسۍ یو شرك باله او نن بیا څان د ديموکراسۍ مدعیانښی، پرون یې په کابل کې د (۶۵) زرو کابل بناريانو سرونه تولې کړل، خونن بیا څان د کابل د خلکو خواخوبې او دوستان معرفي کوي، پرون یې اسامه بن لادن په بنه شان او شوکت له سودانه په اريانا افغان الوتکه کې افغانستان ته راوست، خونن یې بیا د هغه د وزلو او شړلو لپاره امریکایي بمباريو ته هر کلې وواي، پرون ورته د طالبانو جنبش، خودجوش تحريك و، خونن بیا ورته ټول تروريستان شول. لنډه دا چې پروني شعارونه له ننیو عملونو سره سل په سلو کې مخالف دي. خو عاملين یې په ډېره سپین سترګۍ د څان د سپینولو هڅه کوي. د ډېړې حیرانۍ خبره داده چې دا ډلي او اشخاص نه یوازې پر خپلو ژمنو او وعدو ولار نه دي، بلکې خپل عملونه پر نورو هم تپلای او اړولای شي، کار خپله وکړي او اړوي یې پر بل، قتل خپله وکړي خو په جرم یې بل خوک نيسې. بنکاره بېلګه یې همدا القاعده تنظيم دی، چې د هغو

بهرنيانو او همدغو کورنيانو له خوا چې دا اوس یې پر ضد را پا خېدلې، افغانستان ته رارسېدلې و. هغه وخت چې القاعده او اسمه بن لادن افغانستان ته واردېدل، نونه پړې زموږ ولس خبر و او نه یې هم کومه لېوالтиما ورسره لرله، همدا تنظيمونه وو او د هغوي همدا بھرنې ملاتري، چې اسمه او القاعده یې د افغانستان لمن ته را ورسول. هغه وخت هم د اسمه راشن او خيرات همدي تنظيمونو ته چالان و او کله چې امريکايانو پر افغانستان بريد وکړ او القاعده یې ډېره زيانمنه کړه، بيا هم د اسمه د څيلو له لاري راغلي ګته همدي جنگسالارانو ته رسېږي. زموږ ولس هغه وخت هم د القاعدي د شتون له کبله پر افغانستان باندي د لګېدلو بنديزونو زيان ګاللى دی او بيا یې د څيلو له امله هم زموږ د خلکو کلې او کورونه بمبارېږي. اوس په حقیقت کې د نړۍ ګنهو هېوادونو او په افغانستان کې جنگسالارانو ته القاعده سازمان د عايداتو د یوې بې سرچینې په توګه بدل شوی دی، کله چې امريکائيانو پر افغانستان بريد کاوه، نو ګنهو هېوادونو لکه اندونیزیا، پاکستان، تاجکستان، ازبکستان او یو شمېر نورو هېوادونو سره یې د هغوي د همکاري، له امله له لسګونو نېولي تر سلګونو مليونو ډالرو مرسته وکړه، تر دې وروسته یې کورنيو جنگسالارانو او جګړه مارو ته نقدي انعام خه چې د افغانستان د حکومت واک هم وسپاره، له همدي کبله القاعده سازمان په افغانستان کې د بې قاعدي او بې سروبله

ډلو لپاره یوه بنه گتنهندويه وسيليه و گرچدله او له همدي وسيلي
څخه درګرده خپل ژوند خروبوسي او پرسو.

يانې دا چې القاعده سازمان دي ډلو ته، پر الفايده تنظيم او الې
بدل شوي دي، د ساري په توګه جمیعت او نظار شورا مر ژواندي
ګروپونه چې د طالبانو له خوا مرګ ک پولي ته نبدي شوي وو، د
القاعدي او امريکي د تکر له امله ببرته را ژوندي شول او واک ته
ورسول شول، خو طالبانو په دي تکر کې خپل واک وڅوک بايلود.

يانې دا چې القاعده تنظيم طالبانو ته په زيانمنونکي وسيلي او
بي چوکاته او بي قاعدي ډلو جمیعت، نظار شورا او نورو ته په
الفايدې بدل شو. نظار شورا نه یوازي له القاعدي نه ددادسي
الفايدې په توګه گته پورته کړه، چې ځان يې له مرګه وژغوره،
بلکې له دي نامه څخه لا نوره هم گته پورته کوي. د نظار شورا
جنګي ډله او س خپل ټول مخالفين د طالب او القاعدي په نامه
يادوي او هرڅوک چې يې خوبن نه وي د القاعدي په نامه يې
تورنوبي او د بهرنې په مرسته او مت يې له منځه وږي، کارونه
څلله کوي او نوم پري د القاعدي بدې، قتلونه څلله کوي او
وزونکي يې القاعده بنېي.

کله ډاکټير عبدالرحمن ووزني او نوم پري د القاعدي کېږدي او
کله بیا حاجي قدیر ووزني پر طالبانو او القاعدي يې تاوان کړي،
کله کله بیا په کابل او نوروښارونو کې بمونه والوزوي بیا هم
پري القاعده تورنوبي، عجیبه خبره داده چې په دي ټولو پېښو کې
د نظار شورا هېڅ لوړ رتبه او تیټ رتبه غړو ته کوم تاوان نه
رسېږي، بلکې نورو خلکو ته زیان رسې، نو دلته پونتنه پیدا
کېږي چې طالبان او القاعده که دېمنې لري، نو اساساً خو يې

باید نظار شورا سره ولري، نه نورو خلکو سره، نو که القاعده او طالبان هم د نظار شورا مخالفین له منئه ورې، دا خونو بیا د نظار شورا دوستان دي، نو دوي يې باید د دېمنۍ امتیاز وانخلي. دا خبره ډېره باوري ده، چې القاعده او طالبان اوس په افغانستان کې دومره کمزوري شوي، چې د دا ډول لويو بريدونو او وزنو توان نه لري، بلکې هغه خوک ددي بريدونو توان لري چې د طالبانو پر مقام کېنول شوي دي، نظار شورا اوس دا د ځان لپاره ډېره طلايي موقع ګنهلي، چې د خپل نامشروع واک د انحصار لپاره د خپلو مخالفينو د خپلو لپاره هر ډول ناروا کار او جرم ته لاس واچوي او بیا خپل لاسونه په طالبانو او القاعدي پاک کړي او له دې لاري فايده اوچته کړي. دوي په خپلو دې ډول هڅو غواړي امريکائيانو ته هم وښي چې ګورئ دلته اوس هم القاعده شته، ستاسو حضور دلته حتمي دي، ځکه چې دوي اوس پردي پوهېږي چې که دا نن هم امريکائيان له افغانستان خخه ووئي، نو د ولس د غوسې او قهر له امله په کابل کې د نظار شورا د ټوپکيانو واک تر مياشتې هم نه شي غځبدلائي، نو ځکه د ځينو کتونکو په نظر اوس نظار شورا هڅه کوي، چې خپله هم دا پښې رامنځته کړي، حالات نازک او خطرناک وښي او له امريكا خخه ډول ډول نعمتونه، سوغاتونه او انعامونه ترلاسه کړي، نو ځکه خو القاعده نوم د پخوا په شان زموږ ولس ته ديوې ګرمې لمبي او نظار شورا ته د الفايدې په مانا دي او د همدي وسيلي په توګه کارول کېږي.

غوره مالي په سياست کې

داليکنه هم د هيلىي مجلې د ۱۳۸۲ کال په (۲) گهه کې خپره

شوي ده.

ياره ژوند هم عجيبة لوري ژوري لري، وگردي په کې هر ډول تييت
وپاس ته مجبورېږي، هغه څوک چې د ژوند د ناخوالو دي ډول تييت
وپاس ته سر نه تيتيوي او پر مستقيمه لاره روان وي، له غرونو سره
سر جنګوي، په عامه افکارو کې دي ډول خلکو ته سرتمهه اشخاص
ویل کېږي، چې د دوى په اصطلاح له حالاتو سره سازش نه کوي او
خپله روزي په خپله لغته وهي، ډېر کم اشخاص د زمانې دي ډول
تور وبرينېن سره مقابلې ته تيار دي، خو کله چې بريالي شي، نوبیا
سم بريالي وي، بیا د ټولنې نور ګن اشخاص پري راټول شي او ورته
وايې چې ياره بېشكه چې ځان دي دي سختيو او کړاوونو ته تینګ
کړ، که خه هم موبد رته ډېر وویل، چې ډېر احتیاط پکار دي، د
ټولي ټورنۍ ژوند او خپل سرته دي خطر دي، خوتاسود خپل ژور
فکر او تینګ هود پر آس سواره وي، په هېڅ ډول خطر کې دي راي
نه وله، نو همدا علت و، چې مقصود منزل ته ورسپدی، موبد هم
ستاسو ترشا ولار یو، هر ډول خدمت چې وي په شپه او ورڅ د سر
په سترګو ورته تيار یو، خو اوس هم یوه مشوره درکوو، هغه دا چې
ځان سره به ډېر احتیاط کوي، د سر دبمنان دي د سر تروښتانيو

هم زیات دی، خدای مه کره چې خه خواشینوونکي پېښه رامنځته
 نه شي. چې ته نه يې بیا که توله دنيا موږ ته راکړي، نو موږ يې خه
 کړو، ته اوس سر يې سر، نه دې دې اور پېدلې چې سل دې ومره خو
 دسلو سر دې مه مره، نو که اوس ته پر موږ لور پې د خپل سر خیال
 دې ساته. په تولنه کې لور مقام ته رسپېدلې دا ډول اشخاص چې
 خپل خان د شهرت په دې ډول خپو کې وويني، نو خان تري ورک
 شي، ورو ورو يې منفي اړخونه پر مثبتو هغوزيات شي او د
 شخصيت درنګېدو لاره يې اوارة شي، کله چې دا ډول اشخاص له
 خپل برم او پر تمه را پريوزي، نو په تولنه کې د نرموا او خوبو خولو
 خاوندانو ته یو څل بیا د خبر بازار ګرم شي، خومره مې ورته وویل
 چې دا کارونه مه کوه، نو زموږ يې نه منل او د نورو يې منل، حال
 يې دا شو، ځینې بیا په کې دا هم وايسي، یاره! «که مې سل
 نصيحتونه ورته کړل- هغه خدای بې لاري کړي په لارنه شو»
 «نصيحت پر غافلانو اثر نه کا، د سړې او سپنې خوشې ټکول دي»
 «زرگیه خوره داغونه چې زما دې نه منل- نصیب دې شول دردونه
 چې زما دې نه منل.» عمومي ارزونه دا شي چې ټول مسئولیت له
 برمه غور خېدلې شخص پر غاره پربوزي او غوره مالان له زيان او
 مسئولیته خان یوې خوا ته بنه خوندي کړي، یو شمېر سیاستوال او
 واکمن بیا داسي وي، چې غوره مالي او غوره مالان يې سخت بدې
 راخي، مخامن ستانيه د غندني په مانا انګېري، له همدي امله یو
 شمېر غوره مالان غندني، غوره مالي يې منع کوي او ان له دندو يې
 ګونبه کوي، له داسي اشخاصو سره په مقابله کې ساده غوره مالان

خپل مقام او موقف له لاسه ورکوي او يوازي هوبنيار غوره مالان خپله جاله پوري ويستلای شي، په اصطلاح دوديزه غوره مالان ماته خوري او خاى يې ماډرن غوره مالان نيسى، د تركيې او تولې نې مشهور طنز ليکوال عزيز نسيين په عمومي دول غوره مالي پر دوه ډلو وېشلي: ۱- شرقی غوره مالي ۲- غربی غوره مالي.

عزيز نسيين شرقی غوره مالي يوه دوديزه غوره مالي بولي، د هغه په نظر په دي معاصر وخت کې يې نور ارزبنت او اغېزله منځه تللې، په شرقی غوره مالي کې ستاينه په مستقيم او مخامنځ دول ترسه کېږي، جار، قربان، بلا دي واخلم، ستا غم دي پر ما شي او داسي نور الفاظ ددي غوره مالي افاده ييز لوښي دي چې ډېر زيات سولېدلې او کليشه شوي دي، اکثره زاره مامورين (متقادعين) بي نوبنته ليکوال اودرباري مامورين له همدي ميتدو خخه کار اخلي، د عزيز نسيين په نظر په اوسيني وخت کې غربی غوره مالي د زيات چلنډ وړ ده، په غربی غوره مالي کې هدف په نامستقيمه دول اتقالپري، نامستقيمه ستاينه چې په یونه یو ډول په دويم يا درېيم لاس مطلوب شخص ته وروسبري، په هغه شخص ډېره اغيز بندي، نظر دي ته چې خپله يې خوک د یو چا له خوا واوري.

لكه خنګه چې پر ماشوم باندي نامستقيمه نسونه او روزنه زيات اغېزلري، او هغه يې بې فشاره او بې تکلifie زغملاي او جذبولي شي، نا مستقيمه ستاينه او غوره مالي هم همداسي ده، عزيز نسيين هم په خپل طنز کې د شرقی او غربی غوره مالي دوه عملی

بېلگى د بىناروالى د دوو مامورىنى پە وجود كې وراندى كوي او وايى چې: شرقىي غورە مال د نوي بىناروالى له تقرر او پېشىندى سره سەم، هەغە تەپە دودىزە غورە مالى، جاردى شم، زما د سترگۇ تور يى، خدائى دى زما پەرسە ھەمىسى سىورى لە... پىل و كې، نوي بىناروالى له غورە مالانو سختە كركە لرلە او دا يى د مىشانو د انحراف يو خظرناكە وسیلە گىنلە، نوھ بىر ژرىي غب و كې، چوب شە غورە مالىي مە كوه، زما لە غورە مالانو بىد راھىي، غورە مال سەم لە لاسە سەرتەنامە پورى تىيت كې، او ويى ويل: «پە دواپە سترگۇ خە چې حضور فرمائىي» د دودىزوال تەخنگ بل ماھىرن غورە مال مامور ھەم تشرىف درلۇد، چې لە مۇدۇي راھىسى يى د دودىزوال غورە مال، غورە مالىي خارلە، خوپە دى ۋول غورە مالىي كې يى مەھارت نە درلۇد، نو ئىكە خوپە بىناروالى كې ھې مەطحەنە، كلە چې ماھىرن مامور پە دى پوھ شو چې د زارە مامور زەرە غورە مالىي لە مۇدۇ لوبىلىي او د نوي بىناروالى دا ۋول غورە مالىي بىدە راھىي، نود خېل نوي ھەنر پە تمثىل يى پىل و كې، پە غەرمىنى كې بە يى د بىناروال تەخنگ تەخان ورساوه، بىناروال چې بە د خوراك پەر وخت د خېنىڭ او بۇ تەلاس كې، نو دە بە يى لاس و نېيو، لېپە نسبىتاً تروھ لە جە بە يى ويل «فەتكە كوم دا او بە تەصفىيە شوي نە دى كە لې انتظار و كېي، نو تەصفىيە او ياخوش كېي او بە بە دە كەپ و نوبىتە بە وي» ماھىرن غورە مال بە د ۋەدى پەر وخت لە بىناروال خەخە تەركارى او نور ھەغە خېزونە چې روغتىا تە د خەطر د پېنىپە د احتمال بە پە كې وو، د بىناروال لە مەخى لە كول، او پە روغتىا ساتىنە بە يى ھېر

تینگار کاوه، بناروال ورو ورو خان سره داسې فکر کاوه، چې والله زما نېدې دوست هم دی دی. ئىكە چې ھېخوک ان زما خپله کور ودانه زما د روغتىا دومره خيال نه ساتى لکه دی يې چې ساتى. نو د بناروال په زړه کې يې زيات منبنت او گرانښت پیدا کړ، د ماموریت له عادي پوسته يې ورو مدیریت، ریاست او بیا يې خپلې مرستیالی ته پورته کړ، کله چې مادرن مامور د مقام او منزلت لوړې پورې ته ورسېد، نوزوړ غوره مال يې یوه ورڅ غلى دفتر ورغى تر دودیزې غوره مالی او روغبر وروسته يې ورته وویل: «صاحبه زه خوپه دې د زړه له تله خوشاله یم چې زما د شعبې یو مامور داسې یو لوړ مقام ته ورسېد، چې ان زما خولی هم ورسره غورو کې لوېږي، خواوس دا راته ووايده چې زه له دې خپلې دې پنځه ويشت کلنې تجربې سره سره وروسته پاتې شوم او ته ولې په دې کمه موده کې او کمه تجربه دا دومره لوړ مقام او لوړې پورې ته ورسېدې؟ فقط که په دغه راز مهارت او علت مې صېب سر راخلاص کړی».

مرستیال صېب ورنېدې شو او ورو يې غوره کې ورته وویل: «مامور صېب ستا غوره مالي چې ده هغه زړه غوره مالي ده، دې ته شرقې غوره مالي وايي، ددې دوران اوس تېر شوی، دا مخامن ستاینه ده او زړه شوې، ددې دوران نور تېر شوی، اوس د نوې غوره مالي دوران دې، دې ته غربې غوره مالي وايي، د غربې غوره مالي یو اساسې رکن نامستقیمه ستاینه ده، ددې ستاینې یو ډول دا دې چې ته په یو داسې ئای کې د غټانو ستاینه کوي، چې په هغه

ئاى كې دغىيانو داسې خوك وي، چې ستا ستايىنه هغه تە ورسوي، دا كار هغه تە داسې تلقينېبېي، چې گنې دى زما ربىتنى دوست دى اوس پوه شوي كە نە؟ دشرقىي او غربىي چاپلوسى عىمەدە فرق ھىدا مستقىمه او نا مستقىمه ستايىنه دەھيلە لرم چې اوس بە دې سر خلاص شوي وي)). زارە مامور ورو دتائىد سر و خوزاوه او وېي ويل: «ربىتىيا چې زما د غورە مالى وخت تېرىشوى دى)). شرقىي تولنىپى اكىرە سره ورتە كلتور لرى، ستۇنلىپى يې دى كە نىمڭىرتىاواپى يې دى، كە تولنىپى سره ورتە نە دى خو اكىرە يې سره ورتە دى، اوس راھۇ خېلىپى تولنىپى تە، خېلىپى بىناروالى تە، خېلىپى دربار تە، چې دلتە حالات خەپول دى، ورتە دى او كە نە دى؟ پە افغانىي تولنە كې د غورە مالى لرى د سلطان محمود غزنوى لە دورىي رانىولى بىا د كىرزي صىب تە دربار پورى رارسېبىي، د تارىخ پە دې بېلابېلۇ پېاونو كې دې ھول اشخاص پە ھۆلە يېزاويا ھەم پە انفرادى ھول خېلىپى شخصىت تمىيىل كېرى دى، درباري غورە مالانو د كار وروستى تىيجه دستايىل شوي شخص ناكامىي راوتىپى، د غورە مالانو لە لاسە د دربارونو د رنگىپى د غىتى علت دا دى، چې پە دربار او حكومت كې غتىپى او وېي نىمڭىرتىاواپى وي، كله چې چارواكى د خېلىپى دربار لە غورە مالانو خەپول چار چىلد پە باب پۇبىتنە و كېرى، چې خنگە دى حالات؟ نۇ غورە مالان لاس پە نامە ورتە و وايىي: صىبىئە كارونە د بىر بىسە دى پە دې ھول يې لومۇرى شخص محاصرە كېرى وي، دا ھۆلى د ولس او دربار تە منع حايل وي او هغۇي ھېشكەلە د واقعىتونو ليدو تە نە پېرىدى، د دربار خېلىپى

ضرورتونه هم کله کله داسې وي، چې رسمي غوره مالانو ته اړتیا لري، چارواکي په دې دول خپلو هڅو ته د پخوا په شان دوام ورکوي او په پای کې ګړنګ ته برابر شي، متحدالمال غوره مالان په ټولنه کې په عادي دول له تقبیح او تطمیع پرته د عادت له مخي خپلې غوره مالي ته دوام ورکوي.

د طالبانو د واکمنې پر مهال زما يواشنا طالب چارواکي راته وویل: «یاره یون صیب دا د پخوانیو اخبارونو کلیکسونونه که دې راته پیدا کړي واي، چې د هغو شاعرانو او لیکوالانو نومونه مې په کې پیدا کړي واي، چې کمونستانو ته یې شعرونه ویل، چې یو خه سزا خو ورکړو»، ما هماغه وخت طالب چارواکي ته وویل: «انهيواله کلیکسونونو او اخبارونو ته خه ضرورت دی؟ همدا خپل ورځني اخبارونه وګوره، تاسو ته چې خوک شعرونه لیکي همدغه دی او بس، همدا راونيسي او سزا ورکړئ، ټول مشکل حلېږي»، طالب چارواکي وویل: «دا خه وايې؟» ما وویل: «بېخې واقعیت وايم، ځکه لکه ځنګه چې ستاسو او ستاسو د نظام صفت کوي، داسې یې د تپرو هم کړي، او د سبانۍ به هم وکړي، هغه شاعران چې تاسو نه ستايي، تبر نظامونه یې هم نه دې ستاييلۍ او سبانۍ به هم ونه ستايي»، چارواکي وویل: «موږ خو یوه ایدې یالوژي لرو، خلک موږ د خپلې ایدې یالوژي له خاطره ستايي». ما وویل چې ایدې یالوژي خو په واک پوري منحصره نه ده، طالب خو ترواک د مخه هم ایدې یالوژي لرله، ولې چا نه ستايه، چې او سې ستايي؟ دا ټول د قدرت برکت دی، د ایدې یالوژي نه دی، بل هر نظام ځاتمه یوه

ایدیالوژی یا شعار لری، غوره مalan او د سست فکر خاوندان ډبر
 ژر دې ډول ایدیالوژیو ته ور تسلیمپری، کله چې دا شعارونه د زور
 سرچینې له لاسه ورکړي، شعارونه خپله اتومات ړنګ شي، طالب
 چارواکې یو ځل بیا وویل: «ولله ربنتیا دې وویل، خو یوه خبره ۵ه،
 دا کسان چې ته یې یادوې والله بنې خلک دې، نیمه شپه چې زه
 ورته ټیلفون وکړم، چې هله په دې موضوع راته یو شعر یا لیکنه
 راولپری، سبا یې وختی دفتر ته را رسولې وي، تاسو غوندي خلک
 والله که د یو نظام په بنه هم راشئ، یو کربنې هم چاته نه ليکئي».
 طالب زما شخصی ملګری و، ګپ ته مو دام ورکړ، ما وویل کله
 چې د طالبانو واکمنی ړنګه شي، نوتا به بېرته کويتې ته پناه ور
 وړې وي. کابل کې به ستاسو پر ځای یو پښتون دښمنه واکمني
 رامنځته شي او ستاسو په نامه به له هر پښتون څخه غچ اخلي، نو
 کېدی شي زموږ غوندي خلکو هم په کابل کې گوزاره ونه شي، بیا
 نو چې کله کويتې کې سره مخامنځ شو، نو بیا به گورو چې د چا
 خبره کره ۵ه. همداد طالبانو نظام و، چې یو ناظم شاعر اشنا مې
 مخي ته راغي او په پېښور کې په موږ کې سره همسفر شو، شاعر
 راته د مرحوم امان الله ساهونه ډېر سر و تکاوه، ماتري پوښته
 وکړه، ولې ساهو صib خود پرد کار سړۍ و، ذهناً او روحاً یې تر
 مادياتو سویه او چته ۵ه، هغه وویل ما د خپلو شعرونو مجموعه
 چاپوله، دا د مجاهدینو حکومت دوره وه، پر خپل ځانی لګښت
 مې دا مجموعه چاپوله او ددې لپاره مې یو خه لګښت برابر کړي
 و، کتاب مې ساهو صib ته د ایدیت او کمپوز لپاره ورکړ، هغه ما

باندي د کمپوز دومره پيسى كېنىودى چې تولى تيارى كري پيسى
 مى په کمپوز ورکري او چاپ ته يې هېخ پيسى پاتى نه شوي،
 هماگه و چې د شعر مجموعه مى چاپ نه شوه، سره لە دې چې هغه
 وخت زه لە ساهو صىب خخە ھېزيات خفه وە، چې ولې ددومره
 اوچتى پايى سرى داسى كارراسره وکر، خواوس ترى ھېزيات
 خوشاله يم، ما وويل د خوشالى علت دې خەدى، دەلې مالگىنه
 خندا وکە، يۇن صېب تانە بە يې خەپتۈم اصلىي خبرە دادە چې دا
 شعرونه تۈل ما د مجاهدىنۇ پە دورە كې ويلى وو، مجاهدىنۇ اود
 هغۇى د قومىنانۇ ھېزيات صفتونە پە كې راغلىي وو، كله چې
 طالبان راغلل، نۇ دا تۈل يې پسى واخىستىل اوس اكشىرو تە توپكىيان
 او پاتكىيان وايىي، زما پە شعرونو كې د هغۇى د اكشىرو نومونە هم
 راغلىي وو، نو كە چېرتە دا مجموعە چاپ شوې واي، اوس بە
 طالبانو زە لە سېپرمۇ نە تېلى وە، خود خدائى فضل و چې دا
 مجموعە چاپ نە شوە او هغە تاوان باندى هم خوشاله يم چې پە
 کمپوز راغى او بە دې هم خوشاله يم چې نورى پيسى راسره نە وي،
 كە نورى پيسى راسره واي نو هماگه وخت مى چاپولە، خو خدائى بە
 مى پىر دە كري وە، ما وويل بىنە نو اصلىي خبرە دادە چې ساهو صىب
 تە دعا كوي، چې دا رسى يې لە غارىپى درتە وېستى دە، دە وويل
 خدائى دې خير او بركت ورکري، ساهو صىب لاهغە وخت ژوندى و،
 د دنيا لە بىدرنگىيو سره يې ھغرى وھلى، چې يوه ورخ مى پە يوه
 ناستە كې ورسە همدا بحث وکر، هغە كې كت و خندىل او زنگانە تە
 يې تك وکر، خدائى دې دده كور لە غنمۇ دك كري، دا شعرونه

مېرونه يې ماته راکړل، راته يې وویل چې دا هم کمپوز کړه او هم
 ایدېت کړه او بیا پرې یوه سریزه هم ولیکه او ګوره چې په سریزه کې
 راته لړپام وکړي، ما چې کله دا نظمونه وکتل، نوله یوې مخې د
 مجاهدینو د قومندانو ستاینې وي او داسې ستاینې چې خپله
 مجاهدینو هم نه شوي زغملای، بل سريه ته خوتولې دنيا ته معلوم
 يې چې د مجاهدینو سیوری دې په کابو ويشه، که یو مجاهد د
 کوم مجاهد قومندان صفت وکړي، نو خې بلا ورپسې، نو ته خو
 داسې یو خوک یې چې په خلقې - پرچمي نظام کې تر تولو منلى
 شخص وي، جهاد موږ کړي دی او ګرم دا دی، توله نپی حیرانه ده،
 چې له دې قومندانو نه دا ولس خنګه وژغوري اودا يې ستاینه
 کوي، لنډه دا چې دا نظمونه مې ولوستل او زما یو ملګري ته مې
 ورکړل چې ورته کمپوز يې کړي، په دې فکر کې وم، چې په خه ډول
 يې د چاپ مخه ونیسم، حکه دا نه یوازي خپله ده ته په تاوان ده،
 حکه چې سبابل نظام راشي په دې مجموعه به دده پوستکي
 وباسي، بلکې پښتو ادب ته سپکاوی دی، چې په اوسنې ادبې
 بهير کې داسې نمونې په اصطلاح شعری تولګې تولنې ته وراندي
 کوي، موږ د جهاد په ګرمو ګلونو کې په سپبدې مجله کې داسې
 شيان نه دې چاپ کړي، نواوس چې جهاد ختم شو ولې دا شعارونه
 له موږه تبر شي.

نو فکر مې وکړ چې د ده دا بېله کړي پانګه په کمپوز مصرف
 کړم، د کمپوزر ورڅ به هم بنه شي او دا به هم ژر ددي وسپیدا نه
 کړي چې بیا پیسي راتولې کړي او دا مجموعه چاپ کړي. کله چې

دفتر ته راغى ما وویل صىب دا خو غتىه مجموعه ده خومره پىسى
 دې ورته تىيارې كېي، هغه وویل (...), كلداري، ما وویل داخو يوازى
 د كمپوز هم نه كېرىي، نو چاپ به يې په خه شي كوي، سېرى ڦېر
 حيران پاتې شو ويې وویل، خير دچاپ غم به يې بل وخت کوو، نو
 تىيارې كېي پىسى يې په كمپوز كې لارې او مجموعه يې ترنه چاپ
 نه شوه او زه پوره يقين لرم چې نن به ماته دعا كوي، ناظم شاعر په
 موئر كې ماته وویل، چې يوه مجموعه خود ساهو صىب له لاسه
 هغسى شوه، چې كيسه مې درته وکړه، اوس مې يوه بله مجموعه
 تىياره كېي که ددې غم راته وخوري كمپوز يې كېي، ايدىيت يې
 كېي او يوه بنكلى غوندي سريزه پري وليکې او چاپ يې كېي، ما
 وویل، نه خنګه د ساهو صىب غوندي يې غم وخورم، که بل ډول
 هغه په خندا شونه بل ډول، ما ورته وویل مورډ شعرونو مجموعه
 نه چاپوو، علمي، تدرىسي، خېرنيز او نور کتابونه چاپوو، خوزه
 دومره کولاي شم چې ستا مجموعه يوبنه كمپوزر ته ورکرم، خو
 شرط به په کې دا وي چې هېڅ داسي شعر به په کې نه پرېردم چې په
 هغه کې د طالب او يا کوم بل زورور ستاینه راغلي وي، بنه په
 خنداشو ويې وویل: داشعرونه ټول د طالبانو دوري شعرونه دي،
 طبعاً د هغوى ستاینه په کې شته، ما ورته وویل چې زه خوداسي
 شعرونه نه پرېردم چې د طالبانو ستاینه په کې وي، هغه بيا په
 خنداشو، يون صىب د همدى لپاره دا مجموعه تا له درکوم چې ته
 په کې چان وکېي مانه هسى توکلى ستاینه كېرىي، په ځان هېڅ نه
 پوهېرم، خو دخلکو صفت راخخه كېرىي، ما ورته وویل يو څل خو

سا هو له مرگه ژغورلى يې، دا حَل به دې زه انشا الله له خطره بچ
 کرم. ئىكە چې طالبان به اخر لە منئە ئى او بىبابە خلکوتە د طالب
 د ستايىنى پە جرم نىولى يې، بنە دا دە چې همداوس ترىپ تېرىشى،
 طالب بې لە هەغى ھم تا تە چندان ارزىنت نە دركوي، چې صفت يې
 و كرپى، او كە ونه كرپى. پە طالبى پراو كې ھم ددى بىساغلىي ناظم د
 نظمونو تولگە چاپ نە شوه، دا چۈل ناظمان زمۇر پە تولنە كې يۇ نە
 دى پە لىسگۇنۇ دى. يوه ورخ پە دفتر كې ناست و م چې زمۇر يو
 ملگرىي عزت الله شمسىي تە لە بەر نە تىلفون راغى، هەغە د (...)
 صىب د شعرونو پە كمپوز باندى چىك او ضربتى كارپىيل كرپى،
 كله چې مې شمسىي نە پۇبىتنە و كە چې خوک يادوى؟ ولې نە يې
 پېرنى؟ (...) صىب ! ما ووپل هەغە خۇ قومىدان نە و خە؟ او س شعرونى
 لىكىي، شمسىي يو غەت ناچاپ كتاب زما مخ تە كېنىسۇد، ما چې لېر
 سر سرىي و كوت د شعرونو بىنە «گل گلزار» پە كې جور و،
 يوقۇمندان او بل قومىدان يې بنە د مزى سپك كرى او تولى
 ناخوالى يې ورتە يادى كرپى وي، پە نظمونو كې يې وزنى تېروتنى
 ھم وې، شمسىي تە مې ووپل: خە كوي دې سرە؟ هەغە ووپل: زە خۇ
 دا سېرى بنە نە پېرثىنم، خود چا لە خوا چې رالېپل شوی هەغە زمۇر او
 ستاسو ملگرى دى، خفە كولى يې نە شو، كە نە دا مجموعە خۇ
 واللە كە پە چاپ ارزي، دا چې لەكىنىت ھم غوارىي، تقرىباً پىنخە سوھ
 يَا شېرسوھ مخە كېرىي، زە بە يې ورتە د (...) پە سترگو كمپوز
 او ايدىيت كېم كە نە خۇ دچاپ ور نە دە، بىساغلىي عزت الله شمسىي
 دا مجموعە پە دېر تكلىف كمپوز او ايدىيت كرپى، وزنى تېروتنى يې

هم و رسمي کړي او چاپ ته تیاره شوه، د کمپوزټول لګښت یې دولس زره کلداري شو او د ایدهیت حق الزحمه یې ده ورته معاف کړه، لزمه وه چې د شعرونو یا نظمونو لیکونکي د کمپوزټول لګښت راولپري او خپله مجموعه چاپ ته یوسى، د کمپوزټ په بهير کې د مجموعې د خاوند له خوا پرله پسې ځوابونه راتلل چې کمپوزڅنګه شو؟ کله چې کمپوز خلاص شو، نو شمسزي ورته وویل چې څوک راولپري چې مجموعه یوسى، دې وخت کې د طالبانو او امریکایانو تر منځ تکر پېښ شو، په تتيجه کې د طالبانو نظام رنګ شو، پر مجموعې څومیاشتی تپري شوې، د شمسزي له خوا ځواب وروپړل شو، چې د کمپوزټول لګښت راولپري، د مجموعې خاوند وویل: وروره لګښت مګښت نه شته، اوس خو طالبان سقوط شول، زما پلار هم دا شعرونه چاپولای نه شي، وروره زه بېخې له مجموعې تپري مه له کمپوزه تپر شه، تا ته دې درپياتې وي. د یو ناظم له خوا د پردي غوره مالي تتيجه دا شوه، چې شمسزي په کې دولس زره کلداري تاوان وکړ، د انفرادي غوره مالي خودا حال و، په دربار کې هم دا حال دی، د کرزۍ صيې په دربار کې دوه ډلي خلک زيات اغبز لري، یو د ټوبک په زور واک ته رسپدلي اشخاص او دویم غوره مالان.

د ټوبک په زور واک ته رسپدلي اشخاص د هري خبرې د ويتو کولو واک لري او درباري غوره مالان پردي بریالي شوي چې ځان ته په دربار کې ځائي پیدا کړي او د نورو با استعداده کسانو مخه ډب کړي، په اکثرو هغو برخو کې چې ولس له حکومت خخه د

زياتو کارونو هيله لري، د همدغو دوو ډلو له خوا له ځنده وختنه سره
مخامنېږي.

که چېري په دربار کې همداسي حالت روان وي، نودا دربار به هم
د سوره دربارونو پر برخليک اخته شي، په مجموعي ډول په
سياست کې د کينې او بني شرقی او غربی غوره مالی تيجه د
حکومتونو او موثره اشخاصو له منځه تلل دي او بس.

په افغانستان کې د نوې

سرشمېرنې په باب خو اندېښې

د بن تر پړیکېږي وروسته د منحمنهالي ادارې په بهير کې د سرشمېرنې د ترسره کولو اوazine وه او په دې اړه تشویشونه وو، داليکه ما د همدغه تشویشونو په اړه لیکلې او هماګه وخت په کوربټ مجله کې چاپ شوي ده.

دي کې هېڅ شک نه شته، چې په هره ټولنه او هېواد کې د هغود وګرو دقيقه سرشمېرنه د هغو ټولنو او هېوادونو د اقتصادي ودي، ټولنيزې سوکالۍ او فرهنگي سمون لپاره یو اساسي کار او عامل دي. له یوې عادي کورنۍ نه نیولې بیا د هېواد ترکچې پوري د ټولو ورځنۍ او کلنۍ لګښت، ګته او عایدات د هغود شمېر له مخې معلومېږي.

سرشمېرنه د خو مشخصاتو له مخې ترسره کېږي او د هري برخې د اړتیاد پوره کولو او پرمختیا لپاره پلانونه جوړېږي، لکه د جنس، عمر، زده کړې، سیمې، قوم او نورو ځانګړنوله پلوه. په هغو هېوادونو کې چې یو واحد قوم اوسي او د ملي شعور کچه یې اوچته وي، که له هره پلوه سرشمېرنه ترسره شي، نوله چا سره تشویش خکه نه وي، چې په سرشمېرنه کې د درغلې امکان نه وي او خوک نه وي چې د ټولنې کومه خوا درنه او زیاته وښیي، خو په

هغو هېوادونو کې چې د اکثریت تر خنگ نور قومونه یا اقلیتونه او سېپږي، په دې هېوادونو کې تر تولو حساسه او جنجالی موضوع همدا سرشمېرنه ده. په ځانګړې توګه که په دې هېوادونو کې سیاسي ثبات او عادل حکومت هم موجود نه وي. که اکثریت د زور او فشار له امله د واک ټول امتیاز ترلاسه کړي وي، نوبیا خود اقلیتونو یا لړه کیو پر سرخاورې دی او که چېږي د کومې بهرنې لاسوهنې او یا هم د کورنیو عواملو له کبله واک کوم اقلیت ته رسپدلى وي، نوبیا خودوی د خپلې دایمي بقا او د واک د انحصار لپاره هڅه کوي، چې په هر ډول خپل شمېر زیات وښی او پر سرشمېرنې خپل اغېز پرېباسې.

افغانستان کې د اکثریت تر خنگ ګنډ شمېر لړکې قومونه هم اوسي، چې ټول په ګډه د افغان ملت هډونه جوروی، زموږ په هېواد کې سرشمېرنه او د هر قوم د نفوسو خومره والى هغه جنجالی مسئله ده، چې حل یې ضروري دی. د یوه قوم مدعيان هم پر خپل شمېر قانع نه دي، له کلونوراهیسې له سرشمېرنې خڅه یوه حساسه سیاسي موضوع جوړه شوې، خینو له دې موضوع خڅه سیاسي ګټه پورته کړي او خینو زیان زغملاي دي.

دې کې هېڅ شک نه شته چې ټول افغانان په دې نظر دی چې په افغانستان کې یوه دقیقه او ناپلوې سرشمېرنه تر ډبرو کارونو یو مهم کار دی، خو سرشمېرنه به د چاله خواکېږي او خرنګه به ترسه کېږي؟ په افغانستان کې او س سرشمېرنه د هغې د ټولنیز، اقتصادي، فرهنگي او نورو ارزښتونو په پرتله زیات سیاسي

ارزښت لري. د سیاسي ارزښت په تاکنه کې لوری یا طرف ډېر زیات رول او اغېز لري، نو دلته هم همدا پونتنې رامنځته کېږي، چې دا سرشمېرنه به د چاله خوا ترسره کېږي؟ د چارو عملی مامورین به یې خوک وي؟ له کومې سیاسي ډلي سره به خواخوبی لري او د چاله خوا به ګومارل شوي وي، د دې پونتنو تل ته چې خوک تنوzi، نو بیا ورسه دا تشویشونه پیدا کېږي، چې کېدی شي په سرشمېرنه کې درغلي وشي، دلته به د ځینو هغو تشویشونو یادونه وکړو چې د اکثریت افغانانو په زړونو او فکرونو کې په دې باب موجود دي:

۱- ځینې خلک په دې خبره خوشاله دي، چې د افغانستان په چارو کې د ملګرو ملتونو او لویو څواکونو پښه دخیله ده، نو کېدی شي، دوی په سرشمېرنه کې مرسته وکړي او دقیقه سرشمېرنه ترسره کري. دا د یوې فکري فرضيې په توګه بنه نظر دی، خو په خواشيني سره بايد وویل شي، چې په عملی ډول په افغانستان کې ملګري ملتونه، د امریکا متعدد ایالات او اوس وخت نور مطرح هېوادونه لکه ایران، روسيه، هند او نور د هېواد د اکثریت (پښتنو) پر وړاندې د کورني ائتلاف، چې په سر کې یې د نظار شورا ګروپ دی، برخه ګرځدلې دی او همدوی د نظار شورا اساسی ملاتري او سپورټران دی. له بهرنیانو سره خپلې سیاسي ګتې مطرح دي، نه په افغانستان کې د اقلیت او اکثریت حقوق او نه د کوم یوه بشپړه سوکالي او ارامي او سمهال د نظار شورا او د همدي بهرنیانو سیاسي ګتې پر یوه لیکه ولاري دي، څه چې دا

هېوادونه غواپي هغه نظار شورا ترسره کوي او خەچى بىا د نظار
 شورا كورنى غونتنى او د واك انحصاردى، هغه بىا هفوئى ورته
 ترسره کوي. د همدغىپ يو سياسي سازش پە تىيجە كې د هېواد
 نور قومونه پە تېرى بىا اكتريت پىستانە لە خپلۇ او سىنيو سياسي
 حقوقو محروم شوي او د نوري محرومپىدى اتكىل او امکان ھم
 شته. يو خوبىلىگى بە يې ھم ورلاندى كرو: د همىدى ملگرو ملتونو،
 امريكا متحده ايالات او نورو پە خوبنە او فشارد بن ناعادلانه
 غونئە جورە شوه او اساسى واك يې نظار شورا تە وسپارە، لە يو يې
 ولسوالى نە شېرىتنە وزيران شول. بىا يې د لوبي جرگى لپارە
 ئانگىرى ۲۱ كسىز كمىسيون جورە كېچى پە هغه كې يې ۱۳
 پىستان مېشتىي ولايتونه لە استازىتوبە محروم كېل، خولە يو ولايت
 (پروان) خخە يې درېيو تنوته پە كې غېتسوب وركرە. همىدى
 كمىسيون بىا د بدخشان ولايت ۱۳ ولسوالى ۲۸ او د پنجشىر يو
 ولسوالى خلورو ولسوالى يو تە پورتە كېي او د تنظيمواكى ناثبت
 شوي او شفاهى فرمانونه يې زمۇبېر ولس تحميل كېل، لە ادارى
 واحدونو پرتە يې ناپىستان مېشتىي سىيمو پە تېرى بىا تاجك مېشتىي
 سىيمو تە د خوکىو شىمبېر زيات او د پىستان مېشتىو سىيمو هغه كم
 كې، پە انتصابىي غرو كې يې ھم دېرى ڏنلهى ووھلى او خەچى يې
 خوبنە وە، هغه يې وکېل. دا تولى ھخې ددى لپارە وي چې پە بېرىنى
 لوئىه جرگە كې د پىستانو شىمبېر راكم كېي او دوى پە راتلونكى كې ھم
 ئاتتە يو حقوقى بىست جورە كېي او د دوى پە اند كە ايندە كې
 نوري لوبي جرگى جورېپېي د همىدى معىار لە مخې باید جورې

شي، ټکه چې دا جرګه خود ملګرو ملتونو تر قانوني چتر لاندي
 جوره شوي ده. خو نظار شورا له دې ترکیب سره سره بیا هم په لوبي
 جرګې کې سترګې خوبې نه شوي او د وېږي احساس يې وکړ، له
 خپلو بهرنیو پلویانو سره يې مزي وڅغولو، خپل خوبنې کابینه يې
 جوره کړه او جرګې ته يې هم هېڅ وړاندې نه کړه. له دې بیان خخه
 مې مقصد دا و چې دغه بې انصافې چا وغندله او چا يې مخه
 ونیوله؟ ایا نړۍ نه پوهېږي چې په او سنې وخت کې واک له ملت
 سره دی او که یوې ولسوالۍ ته سپارل شوی؟ واک له ولس سره دی
 که له ټوپک او ټوپکيانو سره؟ هر کله چې خوک دې پونتنو ته حیر
 شي بیا پوهېږي چې راتلونکې سرشمېرنه به خرنګه وي؟

۲- په پیل کې داسي هيله کېده، چې ملګري ملتونه به د بن د
 پربکړې پر اساس د سرشمېرنې لپاره یو ځانګړي کمېسيون
 جوروی. خواوس داسي څرګنده شوه چې دا کاريوازې د احصائي
 مرکزي ادارې ته سپارل شوی، چې اوس د نظار شورا تر واک لاندي
 ده، بهرنۍ سرچينې به له دوى سره یوازې مالي مرسته کوي. که
 چېږي دا اداره د واکمن ګروپ تر سیوري لاندې خپل کارتہ دوام
 ورکړي، نو پوره باور دی چې په افغانستان کې به د قومونو د
 نفوس شمېرنې په برخه کې داسي درغلې رامنځته شي، چې نه
 یوازې افغانان، بلکې نړۍ به هم ورته حیرانه شي.

۳- دا خبره هم څرګنده نه ده، چې دوى په سرشمېرنه کې د ختې
 (نسل) او ژېږي تر منځ توپير کوي او که نه هر چا چې درې خبرې
 وکړې، هغه تاجک او هر چا چې پښتو خبرې وکړې، هغه پښتون

گنې، که ژبه د قومیت معیار و ګنل شی، نو په افغانستان کې ډېر هغه قومونه یا د هغو یوه برخه چې خپله ژبه یې هېره کړې او بله یې خپله کړې، خپل قومیت له لاسه ورکوي، که ژبه معیار و ګنل شی نو هزاره ګان هم باید په تاجکو ورګله شی، خو واقعیت دادی چې هزاره ځان ته قوم دی او تاجک ځان ته، په هرات بنبار کې یوزیات شمېر پښتنو قبیلو خپله ژبه هېره کړې، خود ډغه دا مانا نه لري چې تاجکان شوي، مانا دا چې هر دري ژبې تاجک نه دی او هر پښتو ژبې پښتون نه دی، دې تکي ته باید په راتلونکې سرشمېرنه کې خاصه پاملننه وشي.

۴- په افغانستان کې ځینې نور د اسي قومونه شته چې د سیاسي امتیاز او فشار له امله کېدی شی، خپل قومی هویت پت کړۍ او واکمن ګروپ یې د خپل قوم په شمېر کې حساب کړۍ، د دې درغلې احتمال ډېر زیات دی. بنه به وي چې یوه بېلګه یې وړاندې کړو. په نتګرهاړ او لغمان کې د یاد وړ شمېر پشه یان اوسي، دوی ځانګړي قوم دی او ځانګړې ژبه لري، څرنګه چې د پښتنو په منځ کې اوسي نو دویمه ژبه یې پښتو د. خو په اوستني وخت کې د دوی یو خو تنه قوماندانان له نظار شورا سره اړیکې لري او د هغوی له خوا ورته ویل شوي چې تاسو خوا اصلًا تاجکان یاستئ او یو نیم ته خو یې چې تذکره ورکړې، نو قوم یې ورته تاجک لیکلې دی. دغه ډول سیاسي، اقتصادي، امتیازونه او فشارونه او قومي درغلې د یوه قوم د هویت د ختمولو لپاره یوه هڅه ده او په راتلونکې سرشمېرنه کې د دې ډول هڅو احتمال خورا زیات دی.

۵- ڏٻري پښتون مېشتنه سيمې د غرو او درو په لمنو او سختو چاينو کي پرتې دي، چې تګ ورته خورا زيات لگښت او سټريا غواپي، که چېري د سرشمېرنې غړي ملي اشخاص نه وي، نو کېدې شي چې ڏپرو سيمو ته د اقليمي، ترانسيپوري، امنيتي او نورو ستونزو له امله هېڅ لارنه شي او که همدا لاملونه پلمه کري، کېدې شي ڏپري دا ڇول سيمې بېخني له ياده وايستل شي او یا یې هم شمېرد اټکل له مخي ڏپر کم وښودل شي.

۶- د اټکل او چينو سرشمېرنو له مخي په افغانستان کي د کوچيانو شمېر دوه مليونه تنه شاوخوا اټکل شوي دي، څرنګه چې دوي دائماً په سفر کي وي، نو شمېرنه یې ګران کاردي او زيات لگښت غواپي، کېدې شي د سرشمېرنې مسؤولين د دوي په باب هم همغه پورتنۍ پلمه تکرار کري، نو دلته یې د حل بنه لاره داده چې د کوچيانو د شمېرنې لپاره خپله له کوچيانو څخه یو کميسيون جوړ شي او دا دنده هغوي ته وسپارل شي.

۷- په چينو پښتون مېشتون سيمو کي دا دود او س هم حاکم دي چې د خپلو بسحؤ نومونه چاته نه بنېي او دا سخت شرم ګډل کېږي دا او دي ته ورته د نورو ګلتوري ستونزو د حل لپاره بنه داده چې د سرشمېرنې په غرو کي د هري سيمې خلک شامل وي، که چېري په چينو سيمو کي د بسحؤ سرشمېرنه ممکنه نه وي، نو د نارينه وو له شمېر سره دي مساوي او یا هم تر هغويو دوه فيصده زياته ځکه اټکل شي چې د جګړي په کلونو کي د بسحؤ په پرتله د نارينه وو د تلفاتو شمېر زيات و.

۸- په مجموعي ډول ډپره د اندېښني خبره داده چې د سرشمېرنې د ګرو (مامورينو) په تاکنه کې به قومي انډول او تناسب ساتل کېږي که نه؟ که چېږي د مامورينو په استخدام کې دي اصل ته پاملنې وشه، نوبیا هم کېدى شي، تر ډپره حده د درغليو مخه ونیول شي او که دا ترکیب هم د کابل د اوستني ادارې د ترکیب په شان وي، نوبیا یې نتيجه هم همداسي یوه اړخیزه بوله.

بله ډپره د اندېښني خبره داده چې که په افغانستان کې دقیقه سرشمېرنه ونه شي او د ټول ملت قناعت پري حاصل نه شي، نو افغانستان به په داخل کې له نوي حقوقی بحران سره مخامنځ شي. هغه چا چې د درغلۍ له لاري خپل شمېرزيات بنودلى هغوي به ملګري ملتونه او نړيواله ټولنه د خپل حقوقی سند په توګه میدان ته وړاندې کوي، چې دا سرشمېرنه خو هغوي کړي، دا خنګه نه مني؟ او که هغه څوک چې قصداً زیانمن شوي او شمېري په راکم شوي دي، هغوي به وايې چې ملګرو ملتونو او نورو بهرنیانو خو تاسو ته د خپلو سیاسي ګټو د خوندي کولو لپاره په هره مرحله کې تر حده زيات امتیازونه درکړي وو، نو دا خونه ستاسو حقوق وو او نه درسره ملت منله، چې یوې ولسوالۍ ته دي په لنډمهاله او منځمهاله اداره کې تر شپږو زيات وزارتونه ورکړل شي او پرپاتې حکومت دي هم خبته واچوي. همدا بحشونه او جنجالونه به تر ډپره روان وي او کېدى شي خبره جنګ جګرو ته هم ووئي، یانې له سرشمېرنې به سربنندنې جوړې شي. نو د حل بنه لاره یې داده چې سرشمېرنه دي د ملګرو ملتونو تر مستقيمي لارښوونې لاندې د

ربستینی، خپلواک او ئانگری کمیسیون لە لاری تر سره شی، د کمیسیون غرپی او نور مامورین باید د دولت غرپی او مامورین نه وي او نه په کوم سیاسی تنظیم پورپی تراو ولری، د هر ولایت او ولسوالی و گرپی دې په کې شامل وي، ملکری ملتونه دې ھم ھخە و گرپی چې په ټولو ممکنو وسیلو د اوسنی حکومت او په تېرە بیا د نظار شورا د لاسوهنۇ مخە و نیسی او په ربستیا دې ھم د سرشمېرنې لپارە يوازاد او ناپېیلى چاپېریال رامنحئە کرپی او كە داسپى نه وي، نو لە ھغە خیرە چې زمۇر ملت تە شر جورپېرى، زمۇر ملت ھغە خیر نە غوارپى، ھېچ سرشمېرنە دې نه کېرپى، دا کار دې يو نورمال حکومت تە وەندەول شى او دې تە دې بېلې شوپى پىسى او س د سېکونو او روغتونونو پر جورپلۇ ولگۈل شى.

ایله جاري جنرالان او مارشالان

دا لیکنه هغه مهال شوي وه چې په افغانستان کې د ملي پوچ او پوليسو
یوه منظمه قطعه هم نه وه، خو تنظيمي جنرالان تر شمپره وتي وو او تر
عسکرو د جنرالانو شمپر زيات و. دا لیکنه هم په هيله مجله کې
خوندي شوي ده.

موږ هم عجیبه خلک يو، کله خوکۍ لرو، خو سړي ورته نه لرو،
کله بیا سړي لرو خو خوکۍ ورته نه لرو، کله بیا داسې هم وي، چې
د یو مقام لپاره دوه درې کسه په رسمياتو کې درج وي، خو عملی
کفايت په یو کې هم نه وي، کله بیا داسې وي چې رتبې او نومونه
یې غټه وي، خو کارونه یې واره وي، کله بیا داسې وي چې
تحصیل کړي اشخاص مو په بازار کې کراچۍ چلوی، خود بازار
او کوڅې خلک پر مقامونو ناست وي، کله خو بیا داسې هم وي،
چې د حکومت د مشر تخت مو یو ځای وي او بخت یې بل ځای
وي، د پاچاهی تخت یې په مرکز کې پاتې وي، خو پاچا په کليوا او
غرو رغو کې سرگردانه ګرئې، کله پاچا بهرنیان دعوت کړي او
ولس یې مخالفت ته راپورته شي، خو کله کله بیا د پاچا له لاسه
ولس دومره په تنګ شي، چې بهرنیانو ته زړه بنه کړي، چې بهرنیان
مداخله وکړي او دده له غضبه یې خلاص کړي، کله بیا پرچمیان،
ملحدین او نور روسان دعوت کړي او مجاهدین یې په مقابل کې

راپا خېږي، کله کله بیا مجاھدین د روس لمن ونیسی او د تپرو جګړو بښنه ترې وغواړي او خپل ملاټ په یې راوبولی، کله کله بیا په یو کار کې د کار کوونکو تر شمېرہ کار فرمایان ډېر شي او کله کله هم په هېواد کې د عسکرو پر ځای جنرالان.

کله کله پر بسخو داسي ناتار راشي، چې له نارينه و سون نه شي کولاني او کله کله د بیا د بسخود ژبو تنستې خلاصې شي او نارينه داسي سپک کړي لکه د باد بڼکه، خو لنډه دا چې کله داسي کېږي او کله هسي، په همدي کله داسي او کله هسي کې زموږ هېواد او ولس هر خه بايلول.

اوسميو خل بیا د همداسي ريشخندیو، تراژېديو او کميدهيو وخت راغلی دی، (تراژیدي- کميدهي) ورته ځکه وايو چې داسي مسئله به وګوري چې له ډېره قهره به دي ورته خندا راشي، اصلًا خو به غم وي، خوتا به داسي کړي، چې له ډېره قهره او تاوه به دي په خنداکړي، لکه حميد بابا چې د هغو سرو کرو پسونو د سرونو په باب چې پر کراچي، اينې او به اور سوي وي، سپين شوي او سپين غابونه یې له ورایه خلکو ته بنسکاري او هرڅوک داسي فکر کوي، چې ماته خاندي، خو هغوي د اور په لمبو کې بدلي وي، اور له هغو هر خه اخيستي وي او هغه له ډېره تاوه خاندي، شاعر دغه حساس نزاکت ته متوجه شوي، نو ځکه خويې ويلى دې:

لکه سر ډ پسه په اور غابونه سپين کا

هسي مالو له غمه خندا راغله

نو موږ چې اوس هم د خپل سوي لوی هېواد او ولس حالت ته گورو او په تېره بیا د هغود سیاسی لوړغارو او لوړو نتدارو او ریشندیو ته گورو، نو موږ ته هم له ډېره غمه خندا راشي.

وګورئ ټول پوخ مو تالاشو، تانکونه، موټرې او وسايل يې کبار او پر ګاونډیو هېوادونو وپلورل شول، پوهیان او عسکر ټول وپاشرل شول، لس کاله کېږي چې هېڅوک هم د عسکري، د مکلفيت پر اساس عسکري، ته نه دې جلب شوي، یو منظم روزنيز پوهېي مرکز مو فعال نه دی، د ظابطانو او وړو ظابطانو د روزني مرکز نه شته، خود جنرالاتو د روزني مرکز فعال دی، خو ورځي د مخه یو چا کيسه کوله چې په کورینو چارو وزارت کې عسکر نه شته، ټول صاحب منصبان دي او هغه هم لورې رتبه صاحب منصبان، نوکومه شعبه کې چې چای په کار شي، د شعبې مشرپر بل مادون امر وکړي، «جنرال صاحب یک ګیلاس چای خو بیار» مانا دا چې د افغانستان جنرالان دومره بې ارزښته او دومره ډېر شول، چې اوس د شعبې د پیاده کار ورځنې اخيستل کېږي.

دا هغه مېړنې ملت ته یوسپکاوی دی، چې د یوې پېړۍ په لراو بر کې یې دوه نړیوالې امپراتوري پنګې کړي، د جنرالاتو په مسئله کې لابله کمیده ی دا ده چې دا اکثر جنرال صاحبان زیاتره د یوې سیمې او ان زیاتره د یوې ولسوالۍ دی، علت یې دا دی چې نور مشران او جنرالان یې د خپلو سیمودی، هغوي بیا تردې هم وړاندې لارل، چا ډګر جنرال او چا ځاتته د ستړ جنرال رتبې ورکړي، بناغلي محمد قسيم فهيم چې اصلأً د کابل د ابو حنيفه مدرسي زده

کوونکی او هغه هم ترې نيمگړې پاتې ده، ئاتته له مسلکي
 معیار^(۱) سره سم د (مارشال) رتبه ورکړه، نو همدلته ده چې سپري ته
 هغه د شاعر خبره را ياد پوي (هسي ما لره له غمه خندا راغله). دا د
 ټولې نړۍ په عسکري تاريخ کې یوازینې استثنائي کيس دی، نو
 اوسم دي خپله فهيم صيب، زموږ د ولس وګري او هر نړيوال یو خل
 د خوشېبو لپاره فکر وکړي او د خپل ضمير په هنداره کې دي
 وګوري، په هغه هېواد کې چې اوسم له خو تنظيمي عسکرو پرته
 هېڅ اردو نه لري او هرڅه دي متلاشي وي، هلتنه د مارشال رتبې ته
 څه اړتیا شته؟ که په ټول هېواد کې له یو منظم عسکري کنډک نه
 نیولې تر یوې قول اردو پورې چې لړې تر لړې د مرحوم داود خان د
 وخت په معیارونو برابر وي، یوه پوئې قطعه موجوده واي نو بیا به
 هم سپري ووایي چې سل په لالې پوردي دا یوه هم د همده مبارک،
 خو چې په ټول ملک کې یوه منظمه پوئې قطعه موجود نه وي، نو دا
 ستر جنرالي او مارشالي څه مانا؟

خو که چېږي دا ستر جنرال او مارشال صيب واقعاً د خپلو دي
 رتبو مستحق وي، نولې تر لړې، خودې په کابل کې سامنيت
 ټینګ کړي، د ملګرو ملتو او بهري نيانو دومره سترو پوئونو ته څه
 اړتیا ده، خودا ستر حقیقت بايد زموږ او سنې جنرالان او مارشالان
 د زهرو د یو ګوټه په خبر له ستونې تبر کړي، چې که نن هم د ملګرو
 ملتو او امریکا متحده ایالاتو پوئونه له کابلله ووغل، نو نه به دا
 پوئې رتبې وي او نه به دا چرچې او نه به دا پوئیان وي، نه به
 مارشالان، نه به دا ناصر خان وي نه به یې دا سره سره اوښان، دا

صاحبان کېدى شي چې بېرته خپل مکان او ورتە زمان تەلارشى،
چې لە كومە ئايە راوسىل شوي دى، خۇمۇكى تىرىدى چې اوسنى
واكمىن بېرته پر خپل پخوانى برخلىك اختە شي، بىسە بە وي چې د
شىركانى لەئەنچەدا كېيى او خپل رب تە سرىتىت كېيى او خپلىق تېرى
تجربى تىكىرار نە كېيى او كە نە كېدى شي يو خىل بىيا پر ھماگە تېرى
برخلىك اختە شي.

څوک د اساسی پوستونو لپاره ور

دی؟

دا لیکنه ما د یېړنۍ لویې جرګې د جورېدو په درشل یانې دې جرګې ته د انتخاباتو په بېړ کې کړې وه او هغه وخت چې زه په جلال اباد کې د همدي جرګې لپاره په ختیزو ولايټونو کې د انتخاباتو د کمیسیون مسئول وم، نودا لیکنه مې په هغې جريده ((جرګه)) کې چې د همدي دفتر له خوا په موقت ډول خپرېده، چاپ کړه، خوخرنځه چې هغه وخت دې دفتر د ملکرو ملتونو د مرستو حانګړې دفتر یوناما (UNAMA) سره په ګډه کار کاوه او د هغوي له خوا ددې دفتر سیاسي او اقتصادي ملاتې کېده، نوځکه خو په جلال اباد کې د یوناما د دفتر مشر بشاغلي کاون کاکړ ددې چاپ شوې جريدي ويشن مناسب ونه باله، همه و چې دا جريده ونه ويسل شوه، تر یو خه بدلا نه وروسته یا دا لیکنه د هيلې مجلې د ۱۳۸۰ کال په (۶) ګډه کې چاپ شوه، دا دې دلته دا لیکنه یو حل یا خپروو:

تاکل شوي ده د غبرګولي پر ۲۰ نېټه په هېواد کې بېرنۍ لویه جرګه جوره شي. د ملي مشرتابه، د مهمو وزارتونو د وزیرانو تاکل د لویې جرګي اساسی دنده ګنل شوي ده، داسې بربښي چې د ملي مشرتابه د تاکنې مسئله حکه دومره سخته نه بربښي چې کېدی شي پرکوم معتدل شخص موافقه وشي، خو غتېه مسئله او ستونزه د مهمو وزارتونو ده، حکه که د دولت مشریو معتدل شخص وي او مهم وزارتونه دیوې سیمې، یوې ولسوالۍ او یا هم د یوه ځانګړي تنظیم لاس ته ورشی، نوبیا خو هرڅه چې همدا خلک او ډله وغواړي همغه به کېږي، لکه دي تېږي تجربې چې وښودله، له وزارتونو پرته د صدارت د خوکۍ برخليک هم معلوم نه دی، چې انتقالی دوره کې به صدراعظم خوک وي او که نه؟ خو که د صدارت خوکۍ نه وي بیا به هم د وزارتونو پر سر سخته لانجه روانه وي. په اوسمى اداره کې چې کومې ډلې سره اساسی واک دی، دوی به په اسانۍ دي ته حاضر نه شي چې واک پرېږدي، نو د حل لاره خه ده؟ د حل یوه لاره داده چې په لویه جرګه کې بايد اول پر اصولو او معیارونو توافق وشي. د ساري په توګه د هر وزارت لپاره دي مسلکي اشخاص غوره شي، هېڅ ولسوالۍ ته دي دوه وزارتونه نه ورکول کېږي، د چا چې په تېرو وختونو کې سیاسي، بشري او اخلاقې ریکارډ خراب وي، هغه دي په هېڅ

وجه د لورو پوستونو لپاره نه انتخابېږي، ددي لپاره چې بیا
 تنظيمي جګړې پیل نه شي، بنه به دا وي چې د مهمو وزارتونو
 لپاره لکه دفاع، کورنيو، بهرنیو چارو او مالیې وزارتونو لپاره
 ناپېيلې، مسلکي اشخاص د وزیرانو په توګه وتابل شي، نه
 تنظيمي او نه گوندي اشخاص، خو که چېرې بیا هم د واک
 انحصار دیوی سیاسي ډلي په لاس کې پاتې شي او نور ملت
 ورڅخه محروم شي، نو د دائمي سولې د ټینګښت لپاره به هیله
 ډېري کمې وي، په هره ټولنه کې تر انتخاباتو د مخه یو خه
 اټکلونه هم وي، نو د اوسنې بېړنۍ لوبي جرګې د نتيجو په برخه
 کې هم ټینې اټکلونه شته، کېدې شي د هغو څرنګوالی په لاندې
 ډول په ګوته کرو:

ټومړۍ اټکل:

اعليحضرت محمد ظاهرشاه مشر، حامد کرزى صدراعظم،
 فهيم د دفاع وزير، یونس قانوني د کورنيو چارو وزير. نتيجه
 (منفي) علت یې دادې چې پخوانۍ پاچا د خپل عمر له کبله په
 ډېرو اداري کارونو کې د مداخلې جوګه نه دي، پاتې شود کرزې
 صېب، فهيم او قانوني صېب خبره دا به د اوسنې لندې مهالي
 ادارې مترادف وي، ځکه چې دوه مهم اساسې پوستونه به یوې

ولسوالی ته اختصاص شوي وي، خه چې دوی غواړي کرزى
صېب به يې ورسه لکه د اوس په شان مني.

دوييم اټکل:

کرزى صېب د دولت مشر، قانوني صدراعظم، فهيم صېب د
دافع وزیر او نور..

په دي ډول هم نتيجه منفي ده، حکه صدراعظم به له خپل
اجرائيوی ټواک نه د خپل سیاسي دریخ لپاره زیاته گته پورته
کوي او پوچ به يې هم په لاس کې وي او نور وزارتونه هم، ددولت
د مشر رول به سمبولیک وي.

درېبیم اټکل:

کرزى صېب د دولت مشر، فهيم د دفاع وزیر، یونس قانوني
د کرزى مرستیال بیا هم نتيجه منفي ده، حکه چې په اتلسو
میاشتو کې به په دفاع وزارت کې دیوې سیمې او یوې ژبې له
ویونکو پورته بل هېچا ته هم د کار زمینه برابره نه وي او پر ټول
حکومت به ددوی د زور منطق خپور وي او ددي کسانو بیا لري
کول به د ډېرو وینو تویولو قرباني غواړي.

څلورم اټکل:

کرزى صېب د دولت مشر، یو مرستیال یې هزاره (تحصیل کړی
مسلکي)، یو تاجک (تحصیل کړی) یو پښتون تحصیل کړی او یو هم

ازبک تحصیل کړي. ددفاع، کورنیو چارو، باندنسیو چارو او مالیې وزارتونه ناپېيلو مسلکي کسانو ته او که ځینې نور وزارتونه د او سنې ادارې ځینو نورو مسلکي وزیرانو ته هم ورکړل شي نتيجه به یې منفي نه وي، علت به یې دا وي چې د واک انحصار به له یوې ولسوالۍ خخه ټول ولس ته منتقل شي. ځینو ته کېدې شي پونښنه پیدا شي چې که کرزی صېب د دولت مشر شي نوبیا یې پښتون مرستیال ته اړتیا خه ده؟ دله بايد دا خبره په ډاګه شي چې بناغلي کرزی په خپله شپږ میاشتنې موډه کې دا وښودله چې له ده سره د پښتون او ناپښتون خبره مطرح نه ده، دی لان تر دې حده هم مخکې لار چې واکمن اقلیت گروپ ته یې د اکثریت د ګټو او حقوقو درناوي او خوندي کولو ګیله او یادونه هم ونه کړه. کرزی صېب دا خبره په زیات ورسوله چې ده ته د افغانستان ټول قومونه یو شان دي او ان پر لړه کیو یې ډېره لورېینه وکړه، خود اقلیتونو د حقوقو واکمنو مدعیانو د تعصب د جام جوش لا تراوشه ناست نه دی اوس هم میم زرما ټوله زما غواړي، ددې خبرې ثبوت تېر شپږ میاشتنې حکومت او په هغې کې دیوې ډلې او یوې ولسوالۍ ترحده زیات حاکمیت دی.

((لوخې د خپل قام بد غونبتل سر))

يې په او بو ګې وچ شو)

دا لیکنه مې د لنډمهالی ادارې پرمھاک کړي وه او بیا همغه وخت په
ګوربېت مجله کې چاپ شو.

زموږ د هېواد تېرو ۲۳ کلنډ خونریو او جنځالیزو پېښو دا ثابته
کړه چې نه پر بهرنیو پرديو او نه هم پر کورنیو پرديو او غلیمانو
باور شته.

د نورمحمد تره کې، حفیظ الله امین، ببرک کارمل او ډاکټر
نجیب الله سیاسی تېروتنو، بنویپدنو او جنایتونو، له پرديو سره د
انډیوالی او بیا د هغود ناوره انجام، پخې تجربې پریښی دی.
د یو شمېر جهادی- نیمه جهادی، الحادی او نیمه الحادی
شخصیتونو د مسخه کېدنبې تجربې هم زموږ مخې ته پرتې دی، د
طالبانو د افراطی حرکت تیجه هغه وروستۍ پخې تجربه ده چې د
افغانستان د سیاسی بهیر د تجربو جام یې تر مورګو ڈک کړ. خو
ددې ټولو تجربو له منئه یوه بله پخې تجربه هم ترلاسه شوه، چې
هغه په هېواد کې په اکثریت او اقلیت پورې د تړلیو مشرانو
سیاسی شخصیت او عملی چلنډ و هغه سیاستو والو چې د سرې،
شنې او سپینې ایده یالوژۍ تراورنیو ګوزارونو لاندې یې خپل ملي

هويت او ملي ارمانونه وسبخل او ملي پولي يې رنگي کري، نن په خپل هپواد کي خاي نه لري او له عامې کركي سره مخامخ دي. هفو سياستوالو چې له قومونو يې د خپل سياسي شخصيت د تبارز لپاره مورچلونه جور کري وو، که د عام ملت په ذهن کي د کركي وړ شول، خو په خپل قوم او قبيله کي يې ځان ته د منښت او ګرانښت خاي پيدا کړ او په اصطلاح هوجره او هدیره يې معلومه شوه. خو هغه سياستوال چې ملي او قومي بېس او بنست يې نه درلوډ او د صداقت د نشتولي له کبله يې ایده یولوژيکي مبارزه بریالۍ نه شوه، نو په ولس او نړۍ کې يې د پښې اينسودلو خاي ورک شو.

د هپواد د اوسيني لنډ مهالي اداري مشرنساغلي حامدکرزى د هپواد په اوسينيو حساسو شرایطو کي له همدغسي پخو تجربو خخه تېږدي، راتلونکي خو مياشتې به دا معلوموي، چې دی هم پخوانۍ پخي تجربې تکراروي او که نه په هپواد کي د اکثریت او اقلیت د متناسبې تساوی لپاره کار کوي؟ د خوتپرو اووننيو له دولتي چار چلنډ خخه خو داسي بسکاري چې بساغلي حامدکرزى خو يا هسي څلپي شپې تبروي او په اصطلاح د نظار شورا ارادې ته يې ځان تسلیم کري او يا هم فرصت ته ګوري او له تدبیر نه کار اخلي.

بساغلي کرزى ته به بايد دا حقیقت بنه په بسکاره په زبات رسبدلى وي چې که دی (پښتون) نه واي نوشайд هېڅکله هم په دغسي بحراني شرایطو کي د دولت د مشر په توګه نه واي تاکل

شوي. نړیوالو د دی حقیقت جام پر سر راواړ او هېڅې په افغانستان کې له پښتنو پرته خوک د دولت مشری نه شي کولای، د دی هېواد د سیاسی ثبات لپاره همدا یوه بنه کره نسخه او کیلی ده چې د دولت مشر بايد پښتون وي. نو بناګلي کرزی صیب ته چې د هېواد د یوه اکثریت د استازولی په هیله دا ستر مسؤولیت ورکړ شوی، له همدي امله ورته هم بايده دی چې هغه په بنه وجهه ترسره کړي. اوس ټول ملت ویبن دی، خوک پر چا باندې د لعل پر ځای کوتني لعل نه شي تېرولای، د کرزی صیب مشری بايد په دی مانا نه وي چې د دولت رئیس دی یوازې پښتون وي او نور میم زر ما ټول د ستمیانو او که په غوڅ ډول وویل شي ټوله د یوې ډلې. د معاصر افغانستان په دی دو هنیم سوه کلن تاریخ کې هېڅکله هم داسې نه دی تېر شوي، چې اهلیت، مسلکي وړتیا او شخصیت له په پام کې نیولو پرته دی د هېواد درې او په حقیقت کې پنځه، شپږ، اووه او یا اته مهم وزارتونه دی د یوې ولسوالۍ وګرو ته ورحواله شوي وي او هغوي دې بیا له مسلکي معیارونو پرته په ډېرہ سپین سترګۍ د خپل کلې، سیمې، ژبې او قوم هر کس او ناکس ته د هغه تر استعداد او لیاقت پورته خوکې ورکړي وي. له بدنه مرغه چې نن نظار شورا په همداسي یوه دریځ کې ده او دا لوبه یې روانه کړي ده. که موږ دولتي خوکې د افغانستان او د افغانیت په دايره کې وڅړو، بیا خوندا مهمه نه ده چې شماليوال ته زياتې خوکې ورکړل شوې که جنوبيوال او ختیزوال ته، خو په دې شرط چې دې خوکیوالو سره د ټول ملت غم او ټول هېواد خبره مطرح وي؛ د قوم،

ژبې او سیمې خبره ورته وراندې نه وي. خواوس دا حقیقت ټولو ته معلوم دی چې ستمیانو، نظار شورا او د اقلیتونو د حقوقو ټولو مدعیانو ته د ټول افغانستان او ټول ملت د ګټيو په انډول خپلې ځانی، ژبني، سیمه ییزې او قومي ګټې ډېرې د پام وړ دي، ځینې داسې ډلې او کسان هم شته چې ان د افغانستان له تصور او شتوالي سره هم مخالف دي، له اکثریت سره کينه خولا پر ځای پرېږد، خو که اوس هم خوک دا واقعیت نه مني، -نو دوي به د چا خبره د فیل په غوب کې ویده وي.

موږ دا نه وايو چې کرزی صیب دې پر ټولو لویو پوستونو پښتنه مقرر کړي او نور قومونه دې له دولتي خوکیو بې برخې کړي. کرزی صیب اوس د ټولو افغانانو مشردي، نه د یو قوم ده ته لازمه ده چې د ټولو قومونو د شمېرد تناسې له مخې په دولت کې د هغوي متناسبې مساوی برخه د اهلیت، مسلک او شخصیت په پام کې نیولو سره تضمین کړي. د دې خبرې سپینول هم په کار دې چې ځینې څان غرضي کسان کله کله وايې چې «د افغانستان د ټولو قومونو حقوق سره برابر دي(!)» د دې جملې ظاهري مانا تساوي، خواصلي مانا يې ناتساوي ده. ځکه که د ټولو قومونو حقوق مساوی وي، نو د افغانستان تاجکان په تېره بیا پنجشپریان حاضر دې چې د لغمان او ننگرهار له شارو (پشه یانو) سره برابر حقوق واخلي او خپلې خوکۍ ورسره ووېشي؟ ایا هزاره ګان حاضر دي چې د افغانستان له هندوانو سره برابر حقوق واخلي؟ هېڅکله حاضر نه دي. د دې جملې بنه باید داسې وارول شي: (ټول افغانان

سره برابر او مساوی حقوق لري). حکه چې هر افغان که هغه پښتون وي که هزاره وي، تاجک وي که ازبک، پشه يي وي که نورستانی او که نور د قانون پر وړاندې یوشان حقوق لري او د قومونو حقوق بايد د هغود شمېرد انډول له مخي ورکړل شي، د ډېر ډېر د لبر لږ، نه د قومونو د نومونو له مخي، په دې ډول به اصلی فردې تساوي رامنځته شي.

اوسمني حکومت او په تپره بیا کرزي صیب ته په کار دی چې د اوسمني حکومت تقرر د مسلکي معیارونو له مخي وکړي، نه د قومي معیارونو له مخي، خو که چېږي زموږ د اقلیتونو د حقوقو یوشمېر مدعيان د قومونو خبره مطرح کوي، چې په ټوله نړۍ کې تراوسه دا کار نه دی شوی، نو بیا خو بايد د قومونو د شمېرتناسب په پام کې ونیول شي. خو که په واقعیت کې د قوم، ژبې او سیمې شمېر په پام کې ونیول شي نو بیا خود نظار شورا تاټوبي ته یو وزارت هم نه رسپږي.

د کرزي صیب او نورو ټولو هغه مشرانو او هېوادوالو چې د لوبي جرګې ملاتړ کوي، دي خبرې ته هم بايد پام وي، چې که په اوسمني شپږ میاشتنې دوره کې یو څل افغان ضد کسانو په دولت کې څای ونیو او دا ویروس یو څل په دولتي ادارو کې خورشو، نودوی په اسانې سره کولای شي د لوبي جرګې د جور پدو بهير تکنی کړي او یا پر لوبي جرګې هم خپلې غښتنې ومنې که هغه وخت د لوبي جرګې د برخوالو پرېکړه پر دوی فشار راوري، نو بیا هم کېدې شي خبره خونې یو جګړو ته ووځي، حکه چې دوی مخکې هم د قدرت د انحصار لپاره خونې جګړې کړي وي او هر ډول سیاسي او اخلاقې

بېشىمى تەھم حاضردى. اوس ھەفو خلکو سره واك دى چى
دۇي نە يوازى د لوبي جىگى لە ماھىت، بلکى د هەغى لە نامە سره
ھەسسىت لرى.

تر تولۇ بىدە پېبنەدا وشوه چى اوس وخت كى جىنگىي جنایتکاران
د ((بن)) د ترۇن ترپردى لاندى د خىپلۇ ناۋەرە ارمانۇنۇد بىرى پە لىتە
كى دى.

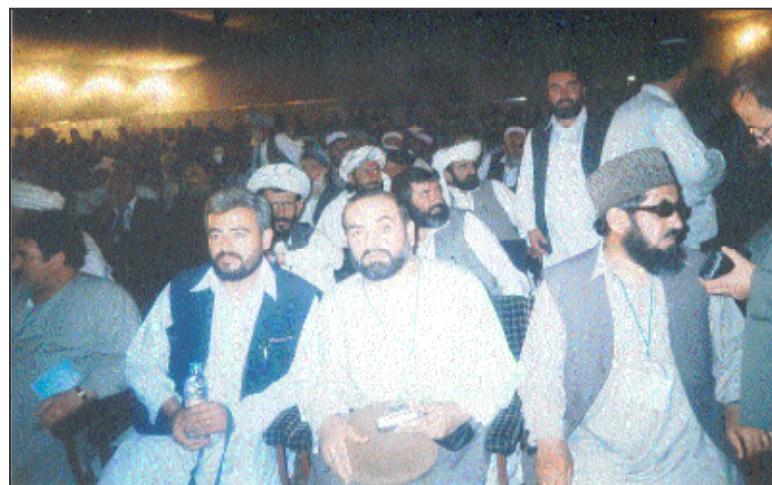
پەھر حال كە كىرزا صىب او نور مخور ملى شخصىتىنە پە
او سنى ادارە كى، ددى افغان ضد او ھېۋاد ضد ويروس (ستميت)
مەخە ونە نىسى، نۇ دۇي بەھم د تارىخ لە سخت او نوم بىدە چېلنج
سرە مخامىخ شى، د ئىنۇ پە نظر خدای مە كە د كىرزا صىب رول بە
ھىماقە د غفورزى صاحب پە شان وي، چى د پروفېسۈر ربانى پە
دولت كى د ھەغە شخصىي صدراعظم او انعام بە يىھم د ھەغە پە
شان وي، خەكە چى د كىرزا صىب پە او سنى ادارە كى يو لۇپ پۇرى
ستمىي نظار شورايىي واكمىن لە يو چا سرە پە خصوصىي خبرو كى
وىلىي وو: «چە كىرزا باشد چە غفورزى». افغانان باید خىپلۇ ملى
گىتىو تە جىدى پام و كىرى، لە قومىي، زېنىي او سىيمە يىزۇ تعصبۇنۇ
خخە لاس و اخلىي. باید پە جىدى توگە د واك او قدرت لە انحصار
خخە تېرىشى، مورباید متوجه شو چى كار باید اھل تە وسپارل
شى. كە كىرزا صىب اكثىريت د اقلېيت تر خوشالى، قربان كىرى، نۇ
خداي مە كە بىرخىلىك بە يى د لۇخو پە خېرىشى، چى د خېل قام
سېپكە يى غوبىتە او سرىي پە او بۇ كى وچ شو. خو كىرزا باید
ھېخكىلە خان داسې يو بد بىرخىلىك تە تسلىم نە كىرى.

بېرىنى لويىھ جرگە:

يو خو انتقادونه او خو ور انديزونه

دغه ليكنه ما د بېرىنى د لوبي جرگى لپاره ليكلى وە او
غۇنىتىل مىھلتە يىۋا اوروم، خود وخت د كمىي لە املە ددى
اورول نا ممکن شول وروستە مىھىي بىيا د هيلىي مجلە د
1381 كال پە (٢)، كىنه كېچاپ كىره، دا دى دلتە يىۋى ئو خەل بىيا
د قدرمنو لوستونكۇ مخىپ تە بىدم.

د بېرىنى لويىھ جرگى تولو قدرمنو غرو، بىساغلو بەرنىيوا او
كورنىيۇ مېلمنو تە سلامونه او احترامونه! غوارام پە لىنەيز سرە د

ئىينى مەھمۇ مسئۇلۇ پە باب خېل نظر خېگىند كۆم.

۱- د بن ترون:

سره له دې چې د بن ترون عادلانه نه و او د واک اساسی کلې یې دیوې جنګي سیاسی ډلي په لاس کې ورکړه، خو مثبت یې حکم بلای شو، چې د افغانستان د راتلونکي حکومت لپاره یې یوه اډانه او یو اسکلیټ جوړ کړل.

۲- لنډمهاله اداره:

الف - بهرنۍ سیاست: د باغلی حامد کرزی په مشري لنډمهاله اداره په خپل بهرنۍ سیاست کې تر زیاته حده بریمنه وه، د نړۍ د زیاتو هېوادونو پام افغانستان ته راواښت او دوه اړخیز دیپلوماتیک اړیکې تینګ شول. باغلی کرزی یو نړیوال شخصیت او وتلي نړیواله خپره شوه او له ګنو هېوادونو خخه د افغانستان د بیارغونې لپاره د ملياردونو ډالرو ژمنه واخیستل شوه.

ب - کورنۍ سیاست: هرڅومره چې لنډمهاله اداره په نړیوال ډګر کې خلېدلې، همدومره په کورنۍ ډګر کې پیکه شوې او دیوې مشخصې جنګي سیاسی ډلي د انحصاری او افراطی واک له امله د عام ولس د کرکې وړ ګرځدلې ده، ددي ادارې ټینې غتې نیمګړتیاوې دادي:

۳- لوټ او تالن:

الف - عامه شتمنۍ: تر او سه هم د جعلی پیسو چاپ روان دی، پرته له دې چې دا پیسې مرکزی بانک ته راشی او ثبت شي، نېغ په نېغه یې استاد برهان الدین رباني ته خپله ونده رسپږي او

نظار شورا ته خپله ونده، ډېره د خواشيني او درد خبره داده چې
دا هر يو بانکنوت په يوه خصوصي او يو سريال نمبر خو خو کاپي
چاپېږي، جګړې پري ډېرې او ضمیرونه پري رانيول کېږي. د
ارقامو له مخي د اعليحضرت محمد ظاهرشاه د ۴۵ کلنۍ
واکمني پر مهال د ټول افغانستان لپاره (۲۷) مليارده، د مرحوم
داود خان د واکمني پر مهال نېډې (۵۰) مليارده، د خلق او پرچم
په ټوله واکمني کې (۷۰۰) مليارده، خود استاد ربانی له
واکمني نه بیا تر دې دمه د يو رقم له مخي (۱۴) زره او د بل رقم
له مخي (۸۱) زره مليارده افغاني چاپ شوي او دا شمېر که بیا
په سلو کې ضرب شي نو خبره به کوم حد ته ورسېږي؟ په کورني
ډګر کې د لنډمهالي ادارې تر ټولو غته ناكامي همدا ده چې د
افغانستان د جګړې يوه اساسی سرچينه یانې د جعلی پيسو د
چاپ او وېش مخه يې ونه شوه نيولاي.

ب - شخصي شتمني: تراوسه پوري په کابل بنار کې په
سلګونو واره موټر غلا شوي، چې اټکلي شمېر زرو (۱۰۰۰)
موټرونو ته رسېږي. مانا دا چې هره ورڅه په کابل بنار کې لپه تر لپه
(۶) موټر غلا شوي دي، په دې اره دې هغو عريضو ته مراجعه
وشي چې د کورنيو چارو وزارت ته راغلي دي، له گاډو پرته د
خلکو په سلګونو کورونه هم په جبر ضبط شوي، نیول شوي او د
واکمني ډلي په لاس کې دي.

۴- امنتيي حالت: د هېواد په ګوټ ګوټ کې همغه پخواني
پاټکسالاران او جنګسالاران بیا د واک پر ګدی، ناست دي او بیا

یې د خپل پخوانی خصلت (خپلمنځي جګرو) تکرار نندارې وړاندې کړی دی. په کابلښار کې چې خه ناخه امنیت ټینګ دی، هغه هم د لندمهالي ادارې کمال نه دی، بلکې د نړیوال سوله ساتي خواک برکت دی، خودې سره سره بیا هم په لسګونو موټر چلوونکي وژل شوي او موټريې وړل شوي دي، موټر خوه کوي چې ان په الوتکه کې هم خوک په امن کې پاتې نه شول او د همدي ادارې د ملكي هوايي چلنډ وزير ډاکټير عبدالرحمن یې په چرو سوری سوری کړ، خو چا یې لا تراوسه پوبنتنه ونه کړه.

۳- نشراتي برهه: په کابلښار کې اکثره خپروني په سلو کې (۹۵) برخې یوازې په یوه ژبه (دری) خپرېږي، د انتقاد او ويتو حق هم یوازې د واکمنې ادارې له مشخصې ډلي سره دی. کابل راديو تلویزیون هم یوازې د یوې مشخص کينه ګروپ په لاس کې دی، داسې نه بنکاري لکه د یو هېواد مرکزي راهيو تلویزیون، بلکې داسې بنکاري چې د یوې ولسوالۍ او یا یوه ګروپ شخصي تلویزیون وي.

۴- مکرو ملنوو ولې د جنایتكارانو د ثبیت کمیسیون جوړ نه کړ؟
د بن د تړون له مخي باید د لوېې جرگې د ځانګړي کمیسیون په شان د جنګي جنایتكارانو د ثبیت لپاره هم یو ځانګړي کمیسیون جوړ شوي واي، که چېږي دا کمیسیون جوړ شوي واي، نو اوس به یې د لوېې جرگې لپاره هم، د لوېې جرگې د کمیسیون له خوا د جوړ شوي طرزالعمل په تطبیق کې غوره رول لوړولای واي، کېدی شول د لندمهالي ادارې یو خو وزیرانو او یو خو

تنظیم سالارانو دی لویې جرګې ته لاره نه واي پیدا کړي، حکه چې دی کمیسیون به په افغانستان کې جنګي مجرمان تثبت کړي وو.

۵ - د لویې جرګې کمیسیون: د بن د تړون له مخې دلویې جرګې د کمیسیون غږي باید بشپړ نا پېیلی او ناتنظیمي اشخاص واي، خو په خواشینې سره چې دی کمیسیون کې داسې تنظیمي اشخاص شته چې اوس هم تنظیمي او سمتی تمایلات لري. په کمیسیون کې د هېواد ملي او سیمه یېز ترکیب په پام کې نه دی نیول شوی، د هېواد اکثریت ته په سلو کې ۲۸ برخې وندہ ورکړل شوې ده او له ۱۳ پښتون مېشتولایتونو خخه یو تن استازی هم په کې نه شته، د همدي ناعادلانه ترکیب له امله د لویې جرګې مرکزي کمیسیون په ځینو ولايتونو کې د تنظیموکۍ پرمھال زیاتو شویو ولسوالیو ته خوکۍ ورکړي او د ځینو ولايتونو ژوندی ولسوالی یې له پامه غورڅولي دي، د کمیسیون دا کار د هېواد بېلاښل ولايتونه له لوی حقوقی بحران سره مخامنځ کړي، وروسته تر دی چې هرڅوک واک ته رسپږي هغه به د خپل ولايت د اداري واحدونو شمېر زیاتوی او په پای کې به افغانستان په سلګونو ولسوالی نه، بلکې په زرگونو ولسوالی به ولري.

د نوي حکومت لپاره څو وړاندیزونه

۱- نوي حکومت او نوي کابینه باید له لنډمهالې ادارې خخه چورلت بدلون ولري، د یوې سیمې، یوې ژبې، یوه قوم، یوه تنظیم او یوې ولسوالی حاکمیت باید تمثیل نه کړي، بلکې د

ټول افغان ملت د هېلو بنکارندويي باید وکړي، که د لنډمهالې ادارې ځینې وزیران په نوې کابینه کې راخي، نو باید د مسلکي معیارونو له مخې راشي، نه د تنظیمي اړیکو له پلوه.

۲_ خلور اساسی وزارتونه د فاع، کورنیو، بهرنیو چارو او ماليې وزارتونه باید یو قوم، یوې سیمې او یوه ولايت ته اختصاص نه شي، یا د بېلاپېلو کمیسینونو او یا هم د ناپېيلو مسلکي اشخاصو له خوا اداره شي.

۳_ هغه کسان چې په انتقالې دوره کې د وزیرانو په توګه تاکل کېږي، په راتلونکي منتخب حکومت کې باید لورو مقامونو ته د بیا کاندیدی، حق ورڅه واخیستل شي، چې د تېږي شپږ میاشتنی دورې د وزیرانو تجربې د تکرار مخه ونيول شوي.

۴_ راتلونکي پارلمان: د اتلس میاشتنی پارلمان لپاره چې خومره کسان تاکل کېږي، باید د هغوي عمومي شمېر په مساویانه ډول پر ولايتونو ووېشل شي او له همدي تاکلو استازو خخه دي مسلکي او کارپوه اشخاص د پارلمان لپاره په انتخابي ډول غوره شي او که خو تنه د گوتو په شمار په انتصابي ډول راخي، نو هغوي دي هم د قومي او مسلکي تناسب او معیار له مخې غوره شي، که د لوبي جرګې دیوویشت کسیز کمیسیون غړي غواړي د راتلونکي پارلمان غړي شي، نو د خپلو ولايتونو له ونډې خخه دي د هغود وکیلانو له خوا په انتخابي ډول راشي. د نور هر ډول انتصاب او ویتو مخه باید ونيول شي.

۵- راتلونکي ااسي قانون: په راتلونکي ااسي قانون کې بايد د یو
قوي مرکزي دولت حقیقت او واقعیت ثبت شي، هېڅ دول
فدرالیزم او زورواکۍ ته بايد اجازه ورنه کړای شي.

۶- بیا رغونه: په راتلونکو اتلسو میاشتو کې بايد د افغانستان د
بیارغونې لپاره ااسي پلان طرح شي او هغه په ملياردونو ډالر
چې نېبوالو له افغانستان سره د مرستې لپاره بېل کړي، بايد
ترلاسه او پر کار واچول شي. تر هرڅه دمځه ددغو څلورو ااسي
برخو بیا جوړونې او رغونې ته اړتیا ده:

۱. د نولو نويو لارو او هګرونو جوړول: د هېبواډ ټولې لویې لاري
ویجارې شوي، که هرڅومره ژر جوړې شي، هم به مو اقتصادي
ګتهه ترلاسه کړي وي او هم د وخت سپما.

۲. بنوونه او روزنه او عاهه روښنا: د اتلس میاشتني حکومت دویم
اسي کار بايد دا وي چې د هېبواډ بنوونه او روزنه عصری کړي
او په کليوالې او بناري سيمو کې زيات بنوونځي جوړ کړي، د
زياتو ناروغیو د مخنيوی په خاطر په هېبواډ کې وقامې چارو ته
زياته اړتیا ده او هم د طبی پرسونل، روزنې، پالنې او د زياتو
روغتونونو جوړولو ته.

۳. کړنیزه برخمه: افغانستان دښې اب و هواله کبله اساساً بو
زراعتي هېبواډ دی، که موبې سل کاله هم متواتر کار و کړو، په
صنعت کې له نورو هېبواډو سره ئاند سیالې جوګه کولای نه شو،
خو که دولت یو کال خپل پام کرنې او مالداری ته راواړوي، نو
نوري نږي ته به ډېري غلې دانې او مېړي صادرې کړو.

په پای کې یو ئل بیا خپلې خبری راتولوم او د راتلونکې
کابینې او پارلمان د عادلانه جورېست پر مسلې تینګار کوم او
وايم چې په راتلونکې پارلمان او کابینه کې بايد د هېڅ قوم او
هېڅ سیمې جنایتکار ته ئای او مقام ورنه کړای شي.

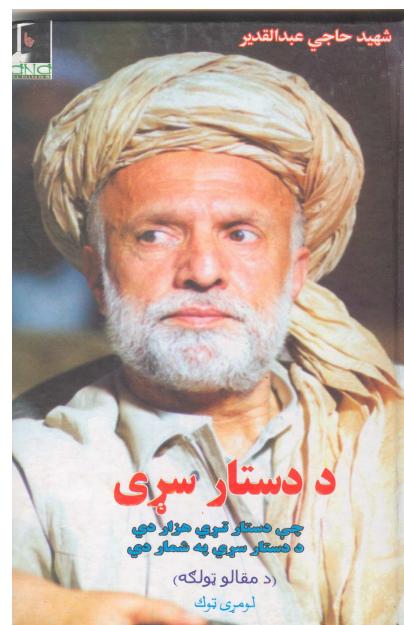
حاجي عبدالقدير او بېنە لويه جىڭە (خو خاطرپا او خو حقيقتونه)

دا لىكە د حاجي عبدالقدير د تىين پە مناسبت لىكل شوي وە او ((د دستار سپى)) د مقالۇپە تولگە كې چاپ شوي دە.

د سياسىي، تولنىز و او كلتوري شخصيتونو ژوند، لە ھېرو لورو ژورو چك وي او د اوج او زوال تكى لرى. همدغە تكى د يو سياسىي، تولنىز او كلتوري شخصيت د تبارز او شهرت سبب گرئى.

حاجي عبدالقدير ھم د خپل سياسىي ژوند پە بھير كې ھېرپە لورى ژورى ليدىلى دى، زما پە نظر درى مەھمۇ مسلۇ او پە هفو كې د حاجي عبدالقدير غوخ او مثبت رول د ھە شهرت ملي كچى او اوج تە ورسوھ.

۱- پە جلال اباد كې د سولى لپارە د جهادى مشرانو راتپۇلونە:
جلال اباد بىارتە د مجاهدىنۇ

پە راتگى سره د حاجي عبدالقدير غىتە مېرانە دا وە چى دا لرغونى او

کلتوري بناري له لوټ، تالان او تباهي خخه و زغوره، دا وخت پر ټول افغانستان داسي حالات خواره وو، چې د تمدن هېڅ مرکز او د هېبوا د هېڅ لوی بنار و ګړي او شتمني خوندي نه وو. خود حاجي عبدالقدير په مشرۍ د تنگرهار جهادي شورا پردي بریالي شوه، چې جلال اباد له تنظيمي او خپلمنځي جګرو وزغوري او دلته د سولي، جرګو او مرکو تغريخور کړي. حاجي عبدالقدير یوازي په تنگرهار یا ختيزو ولايتونو کې د سولي پر تینګښت بسننه ونه کړه، هڅه یې وکړه چې په کابل او ټول افغانستان کې سوله او امن ټینګ شي.

کابل ته یې د روغې جورې لپاره په لسګونو ځله د سولي هيئتونه ولېبل، خوکله چې په کابل کې د جګړې د ټولو غارو پر وعده خلافی مطمین شو، نوبیا یې ټولو تنظيمي مشرانو او پر جګړې اخته لوريو ته بلنه ورکړه، چې جلال اباد کې سره جرګه شي او په هېبوا د سولي او روغې جورې راوستلو لپاره موافقې ته سره رسپږي.

حاجي عبدالقدير ددي غونډې لپاره هر اړخیزې هلي څلې وکړي، چې دا غونډه کوتلي او مثبته تيجه ورکړي، هغه وخت اکثره سياسي کتونکي او عام خلک حیران وو، چې خنګه یو والي پردي بریالي شو، چې سر کښه، نه ايلېدونکي او نا متعهده تنظيمي مشران د ډېرو ورڅو لپاره پر یوه مېز سره کېښوي، ان د دي ګوابن تر کچې پورې چې که چېږي روغې جورې ته سره ونه رسپږي، نو یو هم له غونډې خخه رانه وتلاي نه شي، دي نه اټکلېدونکي کار دده شخصيت ډېر وڅلواه.

۲- د بن کنفرانس: د افغانستان په اوسيني سياسي بهير کې د بن کنفرانس یو ځانګړي مقام لري، دا کنفرانس سره له دي چې له سياسي او د امتيازونو د پېش له پلوه ډېرزيات نا انډوله و، خوبیا هم پردي بریالي شو، چې په افغانستان کې د سياسي ژوندانه او فعالیت لپاره یوه

اډانه جوړه کړي. په دې کنفرانس کې د شمال ټلواли تله خورا درنه وه، الحاج عبدالقدیر هم دا وخت ددې ټلوالي یو مطرح غږي ګټل کېدہ، خو حاجي عبدالقدیر د بن په غونډه کې له پیله یوې غتې خلاته متوجهه و، دا خلا په غونډه کې د هېواد د اکثریت یانې پښتنو د مناسب استازیتوب نشتولی و، کومو پښتنو چې په دې غونډه کې ګډون کړي و، هغوي هم د شمال ټلوالي تر د مره اغزر لاندې راغلي وو، چې د هغوا اکثرو هم په درې ژبه خبرې کولي، حاجي عبدالقدیر د پښتنو د اکثریت او د پښتو د محکومیت او محرومیت درد احساس کړ او د اعتراض په ډول یې غونډه پرپښوده، هغه وخت اکثرو افغانانو د حاجي عبدالقدیر دا حرکت او جرئت تائید کړ او ويې ستایه، خو یو نیم به په کې دا تبصره هم کوله، چې حاجي عبدالقدیر ته شمال ټلوالي ویلی وو، چې ته دا چیغه پورته کړه، مقصد غونډه اخلاق شی او په دې ډول به ټول قدرت لکه د اوس په شان ټلوالي ته پاتې شي.

د بېړني لوېې جرګې د اتخاباتو په بهير کې مو یوه شپه له حاجي صېب عبدالقدیر سره ناسته درلوډه او همدا پښتنه مې ورسه مطرح کړه او مې ويل: حاجي صېب سره له دې چې اکثره پښتنه ستا پر دې جرئت او حرکت خوبن شول، خو یو شمېر نظرونه دا سې هم شته چې وايې تاسو د شمال ټلوالي په خوبنده د غونډې د اخلاق په خاطر دا کار کړي و. تاسو په دې اړه څه وايې؟

حاجي صېب وویل: «یونه! اوس خو هغه وخت تېر دی زه خبره سپینه کوم، خلک به هر خه وايې ما دا هر خه د پښتنو په خاطر کړي وو، ځکه پښتنه ددې وطن اکثریت دي، په ټول کنفرانس کې یو تکي پښتو نه وه، نو خه به مې کول، غلى ناست واي بنه وه، که اعتراض مې کړي واي؟ کله چې له کنفرانس نه راووتلم د ټولې دنيا سفيران را پسي راغلل، چې

راشه که نه غونډه بېخې له منځه ئې، د دنیا مخ مې وکه او غونډې ته په دې خاطر ورغلم چې د غونډې د اخلال او رنګېدو مسئولیت په ما رانه شي، بیا به سبا خلکو ویلې چې گوره که نه دې غونډې نتیجه ورکوله، افغانستان کې حکومت جوړېده خو حاجي قدیر په کې لغته ووهله، نو ئکه غونډې ته ببرته ستون شوم، مقصد زما چې کوم هدف و د پښتو غږ او چټول هغه مې ترسره کړ، نور چې خلک خه خبرې کوي هغه د خلکو کار دی». د بن کنفرانس حاجي عبدالقدیر ته د هغه د همدغه جرئت له امله غټه شهرت و باښه او دی يې د تولو پښتنو په منځ کې مطرح کړ.

بېرنۍ لویه جرګه: د بېرنۍ لویې جرګې تر جوړېدو د مخه زه په ختیزو ولايتونو کې د لویې جرګې لپاره د انتخاباتو مسئول ووم، دا وخت مې له حاجي عبدالقدیر سره خوڅله لیده کاته وشول، دا وخت ماته لابسه خرګنده شوه، چې په دې روستيو سیاسي پېښو او بهيرونو کې د نورو سیالو قوماندانانو او سیاستوالو په انهوول د حاجي عبدالقدیر استعداد او جرئت لور دی. د روان سیاسي بهیر او د هغه راتلونکې نتیجه بنه ارزولائي شي، پر دې هم بنه پوهېږي چې زموږ ګاوډې هېټونه او نور نېړوال په افغانستان کې خه غواړي او خه کوي. ده د افغانستان د سیاسي ډګر د راتلونکې په باب هم بنه وراندوينه کولائي شوه، د خپل واک او د نورو د واک په انهوول، کچ او مېچ بنه پوهېده، همدغې تجربې دی د دې وړ کړي و، چې د خرب په ئای کې خرب وکړي او د ترب په ئای کې ترب او د احتیاط په ئای کې احتیاط، د عوامو د ارزونې له مخي په سیاست کې سازش او احتیاط د سیاستوالو اخلاقې شخصیت ته زیان رسوي. عام ولس اکثره وخت د خرب او ترب سیاستوال خوبنوي،

خو حاجي عبدالقدير د جرئت، احتياط او ولسي پوهه له امتزاج خخه
خپل سياسي ژوند رغولي و.

د ۱۳۷۱ کال د شور مياشت وه، يو شمپر جهادي ډلود پخوانی حکومت يو شمپر ملبشو سره د جبل السراج د تړون پر اساس د ائتلاف له امله د کابل نسيبي واک ترلاسه کړي و. دي ائتلاف اساساً قومي ینه لرله او د هېواد له اکثریت سره د کرکې پر بنست جور شوي و، زه اسمعيل یون او زما دوه نور ملګري ډاکټر محمد ابراهيم شينواري او ډاکټر روح اللہ د ۱۳۷۱ کال د شور پر ^۹ مه نېټه له کابله جلال اباد ته په دي نيت راغلو چې دلته له يو شمپر جهادي مشرانو سره، چې دا وخت اکثره په جلال اباد کې وو، ګورو، د جبل السراج د ائتلاف د ناوره مقصدونو په اړه ورسره خبره وکړو. دلته د جلال اباد نوي واکمن مشران ډېر زيات مصروف وو. کله چې حاجي صيب عبدالقدير ته زموږ ليک ورغى، نو هغه وغوبنسلود مابسام او مازيگر د لمانځه ترمنځ مور ته د ملاقات وخت راکړل شو، کله چې مود جبل السراج د ائتلاف او د هغه د راتلونکو پايلو په باب خبرې وکړي، نو حاجي صيب وویل: «خیر نو چې دا ائتلاف دومره د پښتنو په خلاف دی، زه حکمتیار ته هم نه ګورم، زه خپله درې لکه لښکر لرم دا تول وریسې خوڅوم...»

کله چې مور بیا ټینګکار وکړ چې ددي ائتلاف اصلی رینې بهره ته رسېږي او هغوي د پښتنو پر ضد دا ائتلاف جوړ کړي او دا خبره مو نوره هم ټینګه کړه، نو حاجي صيب عبدالقدير ودرې او زما لاس یې کېکاړه او ويې ویل: «پلان داسي دی چې په دې دور کې پښتنو ته قدرت نه ورکوي، وينه تویول پرې په کار نه دې...»

حاجي عبدالقدير د هغه وخت په سیاستوالو کې د ګوتو په شمار کسانو له جملې خخه و، چې د پردې ترشاد ګاونډ یو هېوادونو په

لاسوهنو بنه پوهېده او پردي هم پوهېده چې دده خپل لاس تر تېري لاندي دی. تر دې کتنې پوره لس کاله وروسته زه په ختيزو ولايتونو کې د بېرنى لوبي جرگې د انتخاباتو مسئول شوم، دا خل د وظيفه يسي مکلفيت له مخي اړوم چې د ننګرهار والي حاجي عبدالقدير سره وخت پر وخت وګورم. د دوو مياشتو په بهير کې مې خو خله ورسره وکتل. دا خل د تېرو لسو کلونو په پرتله له یوبل حاجي قدير سره مخامنځ شوم، زيات وخت به يې دا خبره تکراروله چې «دا خل زه هېڅ غير قانوني کار نه کوم زموږ ټول ضرورتونه پوره دی دا خل موب کار کوو».

کله چې د بېرنى لوبي جرگې د خوکيو د وېش خبره مطرح شوه، نو ننګرهار او ټولو ختيزو ولايتونو ته په کې کمه ونډه ور رسپدلې وه. حاجي صيب موب وغونبستلو په دې کتنه کې په جلال اباد کې د ملګرو ملتونو د مرستيال هئيت د دفتر (UNAMA) مشرکاون کاکړ، له کابل نه د بېرنى لوبي جرگې د خپلواک کميسیون مرستيال او غږي پوهاند عبدالعزيز او سرمحقق سید امين مجاهد او زه اسمعيل یون شامل وو. د شپې ناوخته مو د جلال اباد په قصر کې خبرې پیل کړي، د دولت له خوا نور هېڅوک نه وو، حاجي صيب خپلې خبرې داسي پیل کړي: «د ننګرهار او نورو ختيزو ولايتونو خوکۍ کمې دي، زه پردي قانع نه يم، زه دا نه منم، تر خو چې ماته د خوکيو د زیاتولو ژمنه رانه کړای شي، زه ولسواليو ته ستاسو هئيتونه د کمپاين لپاره نه پرېږدم. زه ددي انتخاباتو او د لوبي جرگې په ماهیت او صلاحیت بنه پوهېږم، خو زه نه غواړم، زما په سینه مار تېر شي او دا وېش د قانون بنه خپله کړي، زه غږ پورته کوم، سبا به زه دلته والي نه يم، خو ننګرهاريان به ماته وايي، چې حاجي قديره ستا په ولايت کې موب باندي دا ظلم شوي او تا د خپل ولايت له خاطره غږ پورته نه کړ او موب باندي دا قانون شو».

حاجي صيب قدير دا هم وویل: «ما په بن کې هم دا غږ پورته کړي او اوس یې هم پورته کوم..» ما په کابل کې کرزې صيب ته هم په داسي حال کې دا خبرې وکړي چې کريم خليلي او محقق هم ناست وو، ما وویل چې زموږ خوکۍ، کمې دی او موبې پري قانع نه یو، خو کريم خليلي او محقق وویلې چې نه کميسیون عادلانه فیصله کړي او سیټونه یې بنه وپشلي. ما محقق ته وویل چې عادلانه به یې خود کړي وي، چې زما سیټونه یې هم تاته درکړي، که ته زما په موقف کې واي، نو بیا به دا تاته معلومه شوې واي چې عادلانه دی که نه؟»

د حاجي عبدالقدير د غوبنتني او په ختيزو ولايتونو کې د انتخاباتو د دفتر په ګډو هڅو په پای کې (۱۷) سیټونه ختيزو ولايتونو ته زيات شول او دي زياتوالی د اساسی قانون د لوبي جرګې د خوکيو پروېش هم مثبت تاثير وکړ او نتګرهار بیا تر کابل وروسته د افغانستان د ټولو ولايتونو په منځ کې په لومړي درجه راغي.

د بېړنۍ لوبي جرګې په ټول انتخاباتي بهير کې ده هېڅ ډول منفي مداخله ونه کړه، بلکې د انتخاباتو له دې سيمه یېز کميسیون سره یې هر ډول همکاري وکړه، ان له کابل خخه د دولتي امکاناتو په زور د جمیعت په تېره بیا د نظار شورا یوه ګومارل شوې ډله، چې د انتخاباتي پروسې د اخلال او متاثره کولو لپاره یې فعالیت کاوه، په تینګه وترېله او د فعالیت مخه یې ونیوله او ورته یې وویل چې دا خپلواک کميسیون دی، دولت او نور تظیمونه بايد دوی په کار کې مداخله ونه کړي.

تقریباً د لوبي جرګې د انتخاباتو په پای کې حاجي صيب له موبې خخه هيله وکړه چې یوازي د قبایلود خوکیو د وېش په برخه کې که ورسره مشوره وشي، نو کميسیون ته به ګټوري مشورې ورکړي او د خوکیو وېش به په عادلانه ډول ترسره شي، ددي کار علت دا و چې ده په قبایلې

سیمه کې ھېر زیاته پېژند گلوي لرله. کله چې په تولو ختیزو ولايتونو کې انتخاباتي بهير له کومو ئانى تلفاتو پرته په ھېر بىنە ھول ترسره شو، نو حاجي عبدالقدیر په همدى مناسبت په يوه جوره شوي لوئه غونډه کې د خوبىسى او مننى خرگىندونه وکړه، له پوهاند عبد العزيز، سرمحقق سیدامين مجاهد، کاونون کاکړ او اسمعيل یون خخه يې مننه وکړه او کور ودانى يې ورته ووايhe حاجي صيب وویل: «انتخابات ڈېر سخت کار دی، مړي په کې کېږي، ما به هر مابسام راه یوته غورې نیولی و، کله چې به خبرونه شروع شول نو زړه به مې درب درب کاوه او ویل به مې اللہ خیر چې خوبه مړه وي خود خدائی (ج) په فضل چې هر خه بنه تېر شول.» کله چې په ختیزو ولايتونو کې انتخابات تول خلاص شول، نو د خلورو واپو ولايتونو وکیلان يې راوغونښتل او په سپین غر هوټل کې يې د سلا مشوري غونډه جوره کړه، ورته يې وویل: «تاسې ته سپینه خبره کوم هر څه فيصله شوي دا جرګه مازې د قانونيت لپاره ده. اوس په کابل کې د خوکيو وېش روان دی، هر خوک بايد خپل حق مخکي تر مخکي تثبيت کړي، زه خود مشرقي ولايتونو حق غواړم که تاسو ماته واک راکوئ نو زه به کابل ته لارشم او ستاسو په نماينده گې، به هم خو تنه بوحُم، هلتہ به د خپلو حقوقو خبره مطرح کړو.» تولو ورسره ومنله او تولو په ليکلي او شفاهي ھول حاجي صيب ته واک ورکړ. حاجي صيب په دې وخت کې پر اداري رئيس ملک نظير غږ کړ: «ملکه په کابل کې به دوه حويلى د مشرقي د وکیلانو لپاره ونیسي، هر خومره کرایه او خرچه چې رائحي پروا نه کوي، دا وکیلان به هلتہ او سپري او نور مشرقيوال چې کابل کې کارونه لري او د اوسبدو ئاي نه لري دا به د تولو لپاره د یو مېلمستون حیثیت لري. تول وکیلان چې له دې ئايیه کابل ته ئې د هغوي خرچه هم برابره کړي!» حاجي صيب تر نورو وکیلانو د مخه کابل ته ورسپد او هلتہ

د پردي ترشاد کابل له واکمنو سره د راتلونکي نظام، مشرتا به او د خوکيو د وېش په باب پر خبرو اترو مصروف شو. د کابل تر تگ دمخه يې ماته په يوه خصوصي ناسته کې ويلى وو: «زه، کرزى صيب، خليلزاد، فهيم او خوتنه نور سره ناست وو، خبره مو سره غوته کړي، ما خليلزاد ته وويل دا ئل نود بن د قرارداد په شان معاملې درسره نه منم، چې هر خو مو یو ګروپ ته ورکړي دي.» حاجي صيب دې خبرې ته هم اشاره وکړه، «چې د کورنيو چارو وزارت يې ده ته پيشنها د کړي دي.»

کله چې حاجي صيب د پردي ترشاد سياسي معاملو پر حل او فصل بوخت و، نو دي کې دا خو تکي د بروزيات مطرح و:

۱- زعامت نه د پخوانی پاچا اعليحضرت محمد ظاهر اپول

۲- د پروفيسور برهان الدين رباني د کانديدي، مخنيوي

۳- دلوبي جرګې په واسطه د حامد کرزى د زعامت پاکنه.

۴- د کابينې د خوکيو وېش.

حاجي عبدالقدير له پورتنيو څلورو مهمو تکو خخه په درېيو کې بریالی شو، خو په يوه کې پاتې راغي. دا وخت په لویه جرګه کې په پښتو مشرانو کې تر ده بل مطرح شخص نه و، زعامت ته د اعليحضرت له کانديدي، نه دده نه ملاتر ددې سبب شو، چې اعلیحضرت په کورني کچه د قدرت يو غټ عنصر له لاسه ورکړي.

له کانديدي، نه د استاد رباني د مخنيوي په لار کې هم دده رول هېږد مهم و، تر جرګې دمخه يې يوه ورځ استاد رباني ته وويل: «استاد دوست نزدیکت کیست؟ استاد طبعاً وويل: شما (حاجي قدیر). حاجي عبدالقدير ورته بیا وويل: «خیر که ما دوست نزدیکت هستم همین ما بریت راي نمیتم، دیگه کس بریت رای میته؟» استاد رباني ته يې وښو دله چې زما په شان یو نبدي دوست درته رایه نه درکوي، له نورو

خلکو به خه گیله کوي. استاد ربانی ددي په مقابل کې د شرط کېښود چې خیر اعليحضرت به هم ئان نه کاندیدوي. د نظار شورا او نورو جهادي ډلو نظر هم همدا و چې اعليحضرت به ئان نه کاندیدوي. دې ټولو او نورو بهرينيو عواملو د اعليحضرت د کاندیدي. مخه ونيوله، خو استاد ربانی ته د غوخ قناعت او څواب په برخه کې د حاجي عبدالقدير رول ډېرزيات اغېزناک و.

له کاندیدېدو نه د اعليحضرت او استاد ربانی انصراف ددي سبب شو، چې بساغلي حامد کرزي ته په بشپړ ډول لاره اوارة شي. له بساغلي حامد کرزي نه د حاجي عبدالقدير هر اړخیز ملاتېر ددي سبب شو، چې نه یوازي د خپلوبليانو په رایو کې یې ضایعات رانه شي، بلکې نور خلک هم ورته رامات شي، په لویه جرګه کې یو وخت ددي خطر پېښ شو چې د اعليحضرت ګن شمبې پلوبليان له جرګې خخه بايکات وکړي. دا خلک همدارنګه په دویمه درجه کې د کرزي پلوبليان هم ګنل کېدل، که چېږي دا خلک له جرګې وتلي واي، نو د کرزي صېب انتخاب ته هم غټه خطر متوجه کېده او په خپله د کمیت له پلوه د جرګې مشروعیت ته هم پوره زيان اوښته.

حاجي عبدالقدير ددي خطر په رفع او دفع کې غوخ رول ولوباوه او د پاچا هغه ناخوبنه پلوبليان چې د ګنهو دلایلو له مخې ناخوبنه وو، قانع کړل چې له جرګې خخه بايکات ونه کړي، تر لویې جرګې یوه ورځ د مخه تنظيمي مشران د بنهينه وکيلانو پر وړاندې ودرېدل، په دې غونډه کې لوړۍ حاجي عبدالقدير خبرې وکړي اوپر ملي وحدت یې ټینګار وکړ، خو چا کوم اعتراض ونه کړ، کله چې د استاد ربانی نوبت ورسېد، نو تر خبرو وروسته تر سختو اعتراضونو لاندې راغي، ټول اعتراضونه بشئمنو

وکیلانو وکړل، استاد لاجوابه او غونډه د هغه د زیاتې پیکه کېدو سبب شوه.

په بېړنۍ لویه جرګه کې یوازینې تکي چې د حاجي عبدالقدیر پخوانی شخصیت یا په بن کنفرانس کې د هغه استقامت یې د پښتنو په منځ کې تر پښتنې لاندې راوست، هغه په ډله یېز ډول د ختیزو ولايتونو پر وکیلانو غږ کولو، چې ټول د (قاسمیار) ملاتړ وکړئ، دا کارد اکثرو پښتنو وکیلانو خوبن نه شو، او خلکو دasicې ويل چې هغه کوم حاجي قدیر و چې د بن کنفرانس کې یې هغه چغه پورته کړه او دلته په معکوس ډول حرکت کوي، کله چې حاجي صib قدیر په لویه جرګه کې د قاسمیار په پلوی غږ پورته کړ، نو ما همغه شبېه حاجي صib ته وویل: «حاجي صib دا خه کوي، دا کار هم تاته په تاوان دی هم ټولو پښتنو ته او بل دا کارد اتخاباتو له اصولو سره هم جوړ نه دی، حکه رايې پتې دي، د هر چا خوبنده ده چې هر چا ته رايه ورکوي، دasicې په جار اعلان کول ډېر زیان پېښوی... دا وخت حاجي صib ماته ډېر په قهر شو او ويې ويل: «یونه! چوپ شه ډېرې خبرې مه کوه بیا به وروسته خبرې کوو، تا او میاخېل دا درې ورڅې ماته د سر په کاسه کې او به راکړي».

د شاه محمود میاخېل اختلافات چې هرڅه وو، وو به، زه پر هغو تبصره نه غواړم خو ماته حاجي صib حکه په قهر و چې خو څله یې وکیلان راټیول کړل او د بېلاړېلو موضوعاتو په باب یې ورته خبرې وکړي، هرڅل به ما د حاجي صib خنګ ته خان ورساوه او ورته ويل به مې چې د خلورو مهمو وزارتونو موضوع هم یاده کړه، هغه غوبنتل چې دا موضوع علنی نه کړي، حکه دوی په خپل منځ کې موافقې ته رسبدلي وو، خو یوه ورئې یې له لاسه ونيولم او د هلېز کې یې کونج ته بوتلم، راته یې وویل: «مشرقی ته یې دا خله وزارت منلى، شمال سره مې زور برابر

نه دی، هېرى زياتې پىسى او وسلې لرى، كە نور ھەر چا رانە زيات امتياز واخىست بىا مې غارە كې لنگوتى واقچوئ او كش مې كېئ، چې حاجى قدىرە تە بې غىرتە وي، نور مې خە تە پە عذا بوىء... لە شمال تلوالى سره د زور د نا انھولى او امتياز خبرە يې د مشرقى و كىلانو پە يوه عامە غوندە كې ھەم و كە.

كە چې زە اكتىريت رايي پە گەتلۇ سره د لوپى جىڭى د لومپى منشى پە توگە اتتىخاب شوم او پە خېلى خۇكى كېناستم، نو يوه ورە تۈتە كاغذ مې پە مېز كېنىسۇدل شو، پە كاغذ كې ليكىل شوي وو: «يۇن صىب زە تاسو تە ددى لوپى كامىابى مباركى وايم، حاجى قدىر» كە چې ما دا كاغذ ولوست نوبىا مې لاندى د كىين لاس لومپى كتارتە و كتل، چې حاجى صىب يې پە منھنى برخە كې ناست و ما ورتە سر و خۇخۇۋە او دى پە سترگو او شوندو كې موسكى شو، ما لە دى شبىپى خەنە دې خوند او لۇت واخىست، حكە زە پوھىدلەم چې زما پە اتتىخاب حاجى صىب خۇمرە خوشحالە شوئ او دە دا كارد مشرقى ولايتونو او ئاخان لپارە يو برى گانىھ، سره لە دې چې پە بېرىنى لوپە جىڭە كې ما خېل ئاخان او تۈل پېنتانە محروم گەنلە، تر لىسگۇنور وحى فشارونو او نورو چۈل چۈل گوابنسۇنۇ لاندى وەم، خودا ھەر خە مۇپە چۈپە خولە زغمل.

كە چې جىڭە رسمماً پىيل شوھ، نو يوه ورخ مې پە تفرىج كې حاجى صىب قدىر سره و كتل، ما ويل د قاسمىيار صىب موضوع كې درنە خلک خەفە دى: ھە ووپەل او س بهى دىرتە ووايم: «اصلى خبرە دا وھ چې قاسىيار د سترى محكىمە لپارە كاندىد و او داد ھېرى مودى لپارە كار دى، لوپە جىڭە يوازى د شېپو ورخۇ لپارە دە، ما يوه معاملە كېپى، د قاسىيار ملاتپ مې ددى لپارە و كې، چې ھە بل امتياز مۇرتە پېپىدى،

دولت ما سره ژمنه کړي چې ستره محکمه به فضل الهادي شینواری ته
ورکوو، نو ټکه ما دا کار وکړ...».

په لویه جرګه کې یوه ورڅما مېرمن (ارین یون) د استاد ربانی د وخت
« ملي سرود» د غږدو په اړه احتجاج وکړ او دا یې د ۱۳۴۳ ل کال د
قانون او د اوسنۍ لوبي جرګي د داخلې طرز العمل خلاف عمل وګانه،
دغه راز یې په شمالی ولايتونو کې د ډله یېزو وژنو، مهاجرتونو او د
طالب په نامه د پښتنو د ځورونې په اړه خبرې وکړي، د شمال ټلواли پر
مشرانو دا خبرې بې ونه لګبدې، نو حاجي صېبته یې شکایت وکړ،
حاجي صېب د غرمې ډوډې پر مهال له ما څخه پښتنه وکړه او وې
ویل: « دې خورکې چې د مشرقي ولاياتو د بسخو په نماینده گې خبرې
وکړي دا خوک ده؟» ما وویل ولې خه خبره ده؟ حاجي صېب وویل:
«ډاکټر عبدالله او دلته خینې نور وزیران په قهردي، چې دا انتقادونه بې
مورته راجع دي. نو ما ټکه تانه پښتنه وکړه چې دا خوک ده؟» ما ورته
وویل: « حاجي صېب دا زما مېرمن ده» حاجي صېب وویل: «بس پوه
شوم هر خه یې چې ویلې بنه یې ویلې».

د لوبي جرګې په بهير کې بساغلي حامد کرزي د مشرقي ولايتونو
وکيلانو ته د خبرو اترو پر وخت وویل: « تاسود جمهوري رياست
مرستيالي غواړئ که یو مهم وزارت؟» له مهم وزارت څخه یې مقصد د
کورنيو چارو وزارت و تولو وکيلانو ورته وویل: « مهم وزارت» هغه
وویل: « بنه ده پوه شوم».

د لوبي جرګې د پاي پر ورڅ د موقت پارلمان د جورونې په باب د شمال
ټلوالي او نورو وکيلانو تر منځ د نظر اختلاف پیدا شو، خو حاجي
عبدالقدير د بن د تړون له مخې وضاحت ورکړ او د موقت پارلمان
جورپولو مسئله یې د پخو دلایلو له مخې او اواه کړه.

کله چې د لویې جرگې د وروستى ورځې په پای کې کابینه اعلان شو،
نود حاجي صيب قدير پر ئاي تاج محمد وردګ د کورنيو چارو وزارت د
وزير په توګه تاکل شوی او د اسي خرگنده شوه چې يو حل بیا د معاملو
له پاسه معامله شوي ده.

افغانستان ملت دی که افغان؟

دالکينه ما هغه وخت وکړه چې کله مې د ېړنۍ لوېږ جرګې د تاکو
کړنلاره ترلاسه کړه، دا مهال، تر دې دمخه او تر جرګې وروسته، ان
اوسمهال هم دا اصطلاحکانې سمې نه کارول کېږي، د اساسی قانون په
لویه جرګه کې هم ((د افغانستان ملت)) لغوي تپروته په پښتو او دری متن
کې په قصدي او ناقصدي ډول تپره شوې او په نورو حقوقی متنونو کې هم
کله کله په همدي ډول تکارېږي، خود اساسی قانون انګليسي متن چې آر
(اصل) متن ټکل کېږي، هله دا تقیصه رفع شوې او همدارنګه د افغانستان
په اړه په نورو حقوقی متنونو کې دا تقیصه نه شته. زما دا لیکه هماغه مهال
د هیلې مجلې د ۱۳۸۱ کال په (۱) ګډه کې چاپ شوې د.

زمور په ګنهو خپرونو، رسمي او نا رسمي ویناوو کې کله کله
 ملي او حقوقی نومونو (اصطلاحاتو) ته پوره او زور پام نه کېږي،
یوه نومونه د بلې پرڅای کارول کېږي، یا یونوم له اصلی مانا
څخه اړول کېږي او په دویمه یا بدله مانا کارول کېږي، کله کله
بیا له یوې کلمې سره مخکې یوه بله دا سې توصیفي کلمه یو خای
کوي چې ددویمي کلمې مانا هم سره بدلوی، کله کله خو بیا
حئینې اصطلاحکانې چې اصلاً د مانا او په تپره بیا د اصلی مانا
له پلوه سره متضادي او یا مغیرې وي، په یوه او مساوی مانا

کاروی او تر اصلی اصطلاح‌گانو د مخه ورته د (برابر) صفت يا
کلمه کاروی.

دلته غواړو پر همدغو خو اصطلاح‌گانو چې اوس زموږ د هېواد
په خپرونو او د واکمنو په رسمي ویناواو کې زیاتې تکرارېږي، لنه
بحث وکړو:

ملت افغانستان يا د افغانستان ملت:

په اوستانيو زیاتو خپرونو کې د دولتي چارواکو او ځینو نورو
اشخاصو له خوا (د افغان ملت) پرخای (د افغانستان ملت)
اصطلاح کارول کېږي. ځینې د (افغانستان ملت) اصطلاح په
شعوري ډول استعمالوي او ځینې یې په ناشعوري ډول، هغه
کسان چې (د افغانستان ملت) اصطلاح په شعوري ډول کاروی
هغوي اساساً په افغانستان کې دیو واحد ملت (افغان) شتوالی نه
مني. په حقیقت کې (افغان) دیو ملت په توګه نه مني، دوی وايی
چې افغانستان یو هېواد دی او بېلاښل قومونه یا ددوی په
اصطلاح (مختلف مليتونه) په کې اوسي، هريو ځانته هویت
لري، ياني دا چې ټول افغانان نه دي، د افغان نوم یو خاص قوم
ته منسوب او پر نورو یې تحميل کړي دي! او دودول یې یو ډول
استعمار دي! ځکه نو دوی کله کله په افغانستان کې هر
او سېدونکي ته د (افغان) پرخای (افغانستانی) نومونه کاروی.
په حقیقت کې ددي ډول خلکو د ضمیر بنیبنه د افغان او
افغانستان پر وړاندې صفا نه ده، ددوی ستراتېژي داده، چې په
لومړۍ ګام کې د یو واحد ملت په توګه د (افغان) هویت ختم کړي

او بیا په دویم پراو کې د افغانستان د نوم د بدلو لو هخه پیل کړي، په دې ډول به یو واحد ملت او یوه تاکلي جغرافیه چې دا ملت په کې اوسي له منځه یوسی، ددې ډول افغان ضد ډلو تر شا بهرنۍ ملاتړ هم شته، چې په دې برخه کې ګډې هیلې او ارمانونه لري.

خو ددې ترڅنګک یو شمېر کسان په ناشعوري ډول د (افغانستان ملت) نومونه کاروي، دوی د هغو نورو تر تبلیغاتي اغېز لاندې راغلي، د کلمې د مانا تل ته نه دې پربوتی او نه یې پرې سر خلاصېږي، که چېږي دوی پر دې پوه شي چې دا اصطلاح غلطه او یا یې مانا منفي ده، نو نه یوازي دا چې خپله به یې ونه کاروي، بلکې د کاروونکو پر ضد به یې سخت غږګون هم وښي.

دې ډول اشخاصو او نورو هغو کسانو ته چې په ناشعوري ډول دا اصطلاح کاروي، ددې خو تکو خرګندول په کار دې:

۱. افغانستان د جغرافيې نوم، د خاورې نوم دی، د هېواد نوم دی، نه د ملت، البته افغانستان له افغان نه اخيستل شوی (افغان+ستان = افغانستان)، دې کې (افغان) د ملت نوم دی (ستان) مکاني روستاري دی، یانې دا چې د افغانستان د هغې خاورې، جغرافيې او کور نوم دی چې افغانان یا افغان ملت په کې اوسيېږي، هرڅو ک چې په دې کور کې اوسيېږي هغه افغان دی، هر افغان د افغان ملت یو غړي دی.

۲. د افغانستان د نوم بله بنبېگنه داده چې دا دیو ملت له ریښې (افغان) خخه رغېدلی دی، هر هغه هېواد چې نوم یې د هغه هېواد له ملت خخه رغېدلی وي، لکه خپله افغانستان نو د بقا او استحکام چانس یې ډېر زیات وي. د افغانستان د ۱۳۴۳ کال په اساسی قانون کې هم یادونه شوې چې زموږ د ملت نوم (افغان) دی او هر خوک چې په افغانستان کې اوسي هغه افغان دی، داسې نه دی ویل شوې چې زموږ د ملت نوم افغانستان دی، افغانستان د افغانانو د خاورې یا جغرافيې نوم دی نه د افغان ملت.

افغان ضد شعوري، ډلي تل هڅه کوي چې د افغان او افغانانو د نومونو له کارونې ډډه وکړي او ددوی پر ئای اکشہ وخت د (مردم افغانستان) یا (د افغانستان د خلکو اصطلاح وکاروی، دلته بیا هم همغه مغرض نظر پروت دی، یانې دا چې په افغانستان کې خلک او سېږي، خو افغانان نه دی، په عادي محاوره کې ددې اصطلاحګانو پر ئای او ناخای کارول چندان اهمیت نه لري، خو د ملي ترمینالوژۍ او قوانینو د تسوید او جوړونې په برخه کې که دا اصطلاحګانې په شعوري ډول غلطې وکارول شي، نو د هېواد او ملت هویت له خطر سره مخاځولي شي، بنې به وي چې په دې برخه کې یوه ژوندي بېلګه هم وړاندې کړو: تاسو به د بېرنۍ لوېې جرګې د ځانګړي کمیسیون طرزالعمل لوتستي وي، په دې طرزالعمل کې د همدغو افغان ضد کسانو له خوا په شعوري ډول هڅه شوې چې په ټول طرزالعمل کې د (افغان) کلمه پربنېدې، وګورئ د همدي طرزالعمل لومړي، ماده:

"لویه جرګه عالیترین مظهر اراده مردم افغانستان است و از قاطبه ملت نمایندگی میکند..." په دې جمله کې دوی د (افغان) اصطلاح خنګه ورکه کړي، سره له دې چې د جملې په دوارو برخو کې ورته اړتیا ده، یانې دا چې "لویه جرګه عالیترین مظهر اراده تمام افغانها است و از قاطبه ملت افغان نمایندگی میکند"، که فرضاً په لومړی برخه کې د افغان یا افغانها یادونه راغلی نه واي، نو په دویمه برخه کې باید حتماً راغلی واي یانې (از قاطبه ملت افغان نمایندگی میکند)، اوس دلته نه بنګاری چې (از قاطبه کدام ملت نمایندگی میکند)، دوی دا کار په شعوري ډول کړي.

د خلورم څېرکي ۱۳ مه ماده چې د راي ورکونکو صفات په ګوته کوي، په لومړي فقره کې هم همداسي یوه درغلې شوې، یانې هغه خوک د راي ورکولو حق لري چې: "که از طریق نسب افغانی تابعیت افغانستان را داشته باشد". دلته چې نوره هېڅ چاره نه وه نو دوی د (افغان) پرځای د (افغانی) کلمه راوړي. د (افغان) او (افغانی) ترمنځ هم د مانا له مخي ډېر تفاوت شته. په (افغانی) کې (ي) نسبتي توری دی، چې له یو (شي) یا (چا) سره د (شي) یا (چا) نسبت او اړیکې تړي، دلته هم همغه درغلې شوې، مانا دا چې یو خوک دې خپله افغان نه وي، خو چې د افغانی نسب له لاري د افغانستان تابعیت لري، دراېي ورکولو حق لري، که فقره یې داسې ليکلې واي، هرڅوک چې افغان وي او د افغانستان تابعیت ولري د رايې ورکولو حق لري، خبره مطلقه

خرگنده وه، خو دلته بیا خبره همغه نیت ته رسپری چې د (افغان)
پر وړاندې له ئینو سره موجود دي.

د (افغان) او (افغانی) ترمنځ تفاوت دومره دي لکه د (رحیم) او
(رحیمی) ترمنځ. دلته (رحیم) یوازې رحیم دي، خو کله چې د هغه
اولادونه پیدا کېږي، نوله هغه سره د نسبت له لارې پرخان
(رحیمی) تخلصونه بدي، خو خپله یو هم رحیم نه دي، ددي مانا
هم همدا راوخي چې خپله (رحیم) خو په تاکنو کې ګډون نه شي
کولای او يا یې یادونې ته هم اړتیا نه شته، خو ((رحیمیان)) په کې
د رايې ورکولو حق لري، يا په اصطلاح رحیم نه منم خو نور
رحیمیان منم، په (افغانی) نسبتي نوم کې یو بل مشکل هم شته،
چې دیو چا نسبت به افغان ته وي، خو خپله به افغان نه وي،
درېیم یا خلورم نسب به یې افغان وي، خو دا فقره چې دلته په دې
شكل راغلې، یوازې د (افغان) اصطلاح د مخنيوي لپاره راغلې
ده، اوستاسي ټول طرزالعمل وګورئ، په یو څای کې هم د
(افغان) کلمه نه ده پرېښودل شوي.

مليتهاي مختلف (مختلف مليتونه) دا اصطلاح له بهر خخه
وارده شوي اصطلاح ده، چې د کورنيو ارتباطيانو له خوا یې د
هېواد په تېرو ۲۳ کلنو خپرونو کې په شعوري او نا شعوري ډول
دود موندلې دی. لوړۍ خو باید دا خبره خرگنده شي چې (ملیت)
د کوم قومي او ډله یېز تشکل نوم نه دي، بلکې (یت) روستاري
په عربي کې د یو شي د جوهر او ماہيت خرگندولو لپاره رائحي
لکه حیوان + یت = حیوانیت، انسان + یت = انسانیت. دلته هم

(ملیت) د چا د قومي هويت د پېژندلو لپاره دی، مانا قوميت دي
څه دی؟ خو روسانو او د افغانستان ستميانو دا اصطلاح د ملت
او قوم ترمنځ ديو بل ځانګړي قومي تشکل لپاره کارولي او
کاروي یې، ددوی په نظر په افغانستان کې ((مختلف مليتونه))
دي (نه قومونه). ددوی د ستراتېژۍ له مخي که افغانستان تجزيه
شي نو تيار مليتونه به ورته جور وي، هر يو به خپله ونډه واخلي،
دوی د افغانستان د بېلاښلو تېرونو لپاره د قوم اصطلاح کارول
هغوه کسر شان ګنه، نو ځکه خو یې مليتونه بولی، دوی په
خپلو ليکنو کې د افغانستان د بېلاښلو قومونو (مليتهاي
مختلف) اصطلاح کاروي.

مختلف دلته دو ه ماناوې ورکوي: یو دا چې یو بل سره اختلاف
ولري او بل بېلاښل، کله کله بیا دوی ((مليتهاي مختلف، برابر و
برادر)) اصطلاحګانې هم کاروي، دا هغه اصطلاحګانې دی چې
دقيقې نه دي، که چېري ددوی په اصطلاح ((مليتونه)) یوئل
مختلف شول یاني د کلمې په اساسی مانا اختلاف یې پیدا کړ،
نو بیا خو برادر و برابرېدلې نه شي.

بله خبره دا ده چې که موږ ووایو دهپواد ټول او سېدونکي
افغانان دي او ټول سره برابر حقوق لري، نو بیا خبره حل شوهد
قومونو او بیا مختلفو قومونو ته خه اړتیا ده؟ خو دوی همېش د
قومونو لپاره د برابر (مساوي)، برادر او مختلف اصطلاح
کاروي، له برابر و مساوي خخه ددوی هدف نابرابري ده، دوی
غواړي د اکثریت او اقلیت حقوق د برابری تر نامه لاندې نا

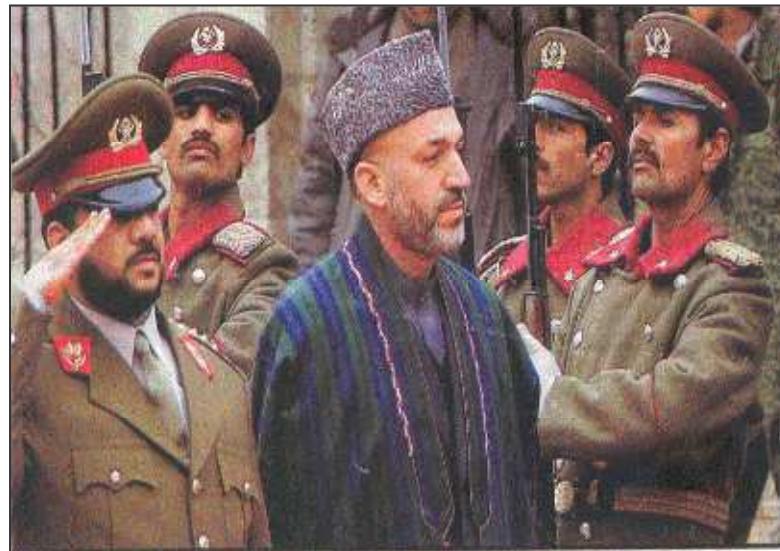
متوازن او نا مساوی کړي، د دې شعار ظاهري مانا یوه، خو باطنې بله ده، د افغانستان هېڅ اقلیت نه غواړي د افغانستان له ډېر کوچنې اقلیت هندوانو او سکانو سره برابر او مساوی حقوق واخلي، خو شعار يې ورکوي. لازمه ده چې کله کله اصطلاح کارول کېږي د هغې مانا باید دقیقه وسنجول شي، د ساري په توګه ټول افغانان سره برابر او مساوی حقوق لري، خو ټول قومونه سره مساوی نه دي، بلکې متناسب دي، په مساوی او تناسب کې د قومونو په توګه د لویو قومونو حقوق ډېر او د وروکم وي، خو که د فرد په توګه يې وېشي نو د ټولو به مساوی شي.

له دې ليکني خخه موخه داوه چې زموږ ملي او سياسي ترمينالوژۍ، ته په معرضانه ډول یو شمېر اصطلاحګانې ور ننوتې دي او خینې خلک په شعوري ډول هڅه کوي، هغه دود کړي، د شعوري او ملي افغانی مطبوعاتو دنده داده چې د دا ډول اصطلاحاتو مخه ونیسي او د هغو دقیق شکل دود کړي.

ایا له نظار شورا نه د بناغلی کرزي د خلاصون لاره شته؟؟

داليکنه د منځمهالي ادارې پرمھال د هيلې مجلې د ۱۳۸۱ کال په (۲)
کېډه کې چاپ شوي ده.

په افغانستان کې د جنګي او سیاسي ډلو په کتار کې نظار شورا
یوه ډېره خرګنده او مهمه جنګي سیاسي ډله ده، دا ډله په

ائتلافونو، سازشونو، قومي نښتو، لمسونو، وژنو، ورانيو،
توطيو او پرديو ته په جاسوسۍ کې تر نورو ډلو د مخه ده، د

همدغې سرتیپتی او جاسوسی له امله خودادی نن هم په سیاسی
ډګر کې مطرح ده او په اصطلاح له نورو یې میدان گتلی دی.
د نظار شورا د جنایتونو ډېره غته بېلګه ددوی هغه تپر خلورنیم
کلن حکومت دی، چې په نتیجه کې یې کابل بنار ويچار د هغه
(۸۵) زره کورونه وران او (۶۵) زره بناریان شهیدان شول.

دا جنگی ډله یو وخت د طالبانو د اسلامي خوئون له خوا په
څټ شوه، له ټول هېواد خخه یې ددوی دظلم تغیر ټول کړ او یوازې
په سلو کې پر پنځمه برخه خاورې یې نیمزواندی ژوند کاوه،
یوازې یوه کاري ضربه په کار وه، چې د مرګ کندې ته ګوزار
شي، خود طالبانو افراطی چارچلنډ او نړیوال تکر یو خل یا نظار
شورا ته یو داسي طلايي چانس په لاس ورکړ، چې بیا راژوندی
شي او د مرګ د خوب پرخای د کابل د تاج و تخت خوبونه وويني.
د سپتمبر د ۱۱ مې نېټې پېښه که ټولې امریکا ته د زهرو یو تاريخ
ګوت شو، خو نظار شورا ته یوه داسي نوش دارو او اب حیات
شو، چې مرۍ پرې راژوندی شو. د نظار شورا مشرانو یو دم د
امریکائیانو لاسونه بنسل کړل او په پنسو کې ورته ورغښتل او بیا
یې خپله لاسونه ورته په نامه کېښول او وېږي ويل چې صاحبانو هر
امر و خدمت ته تیار یو، هر ډول نوکري کولای شو، سره له دې چې
(ازموده را ازمودن خطا است) خو تاسو کولای شئ مور یو خل بیا
و ازمویئ، بیا یې نو امریکائیانو ته د (۵۰۰) کیلویی بمونو
پرخای د (۵۰۰۰) کیلویی بمونو فرمایش ورکړ چې د بشر دله

منځه ورلو قابلیت خو لا خه چې پر یوه وخت د ونو، بوټو او ټولو ژونديو موجوداتو د له منځه ورلو وړتیا یې لرله.
په پای کې نظار شورا د امریکائیانو د الټکو تر وزرونو لاندې کابل ته ننوتله، دا داسې مهال و، چې طالبانو په هېواد کې نور اکثره نظامي قوتونه ختم کړي وو، نو خکه خو میدان دوی ته تش او خوشې و.

بناغلی حامد کرزی چې اوس د هېواد یو مهم سیاسي شخص دی، مخکې تر دې چې نظار شورا کابل ته ننویستل شي، په ارزګان کې پر طالب ضد جګړې اخته او خه سیمې یې لاندې کړي وي. په پای کې د بن د نامتوازن او نا عادلانه تړون له مخې د واک سیاسي کړي، نظار شورا ته ورکړل شوې او بناغلی حامد کرزی د لندې مهالې شپږ میاشتنی ادارې د مشر په توګه وتاکل شو.

کله چې کرزی صیب د واک (!) د رسمي انتقال لپاره کابل ته راغي، نونه ورسره لښکر و، نه عسکر، نه توپونه او نه مېرونې، یوازې بې وسلې کرزی و، یوه چېنه وه او یوه قره قلې. همغه وخت هغو سیاستپوهانو سره چې د نظار شورا پر خصوصیاتو پوه دي او د افغانستان وضع ورته بنه معلومه ده، داسې تشویش پیدا شو، چې یاره دا وړۍ لکه چې شړۍ نه شي. خنګه امكان لري چې دلپوانو منځ ته یو خوک بې وسلې او بې وسیلې راشي او هغوي دي ورته خه ونه وايي. د کرزی صیب د واک ننداره خو همغه وخت معلومه شوه چې د احمدشاه مسعود تر عکس لاندې یې ترڅو

کربنپزې پښتو وینا وروسته ژبه واروله او فارسي خبرې يې پیل کړي، دا په افغانستان کې د اقلیت ژبې او ټکنولوژۍ دې براښې په لاره کې لومړي او اساسی ګام دی، چې تر کرزۍ صیب دمخه نورو ډېرو پاپسیوان شویو پښتنو شاهانو هم پورته کړي دی.

کرزۍ صیب هغه حقانیت ته پام ونه کړ، چې ده ته دا خوکۍ د اکثریت (پښتنو) په استازۍ، ورکړل شوې وه، نړیواله ټولنه په دې خبره بنسه پوهېدله چې د هېواد اکثریت پښتنه دی، خو چې مشرتوب دوی ته ونه سپارل شي، په هېواد کې ثبات راوستل ناممکن دی. هغه شپږ میاشتنی دوره زیاتره په بهرنیو سفرونو او ډېرو غورو وعدو تپره شوه، خو کرزۍ صیب پر دې بریالی نه شو، چې په هېواد کې دسولي او ثبات لپاره زیات عملی ګامونه پورته کړي، غت عمراني کارونه پیل کړي، وسلې راتیولې کړي او ان پرداړ هم بریالی نه شو چې د دولت په داخل کې د خپلو فرامينو تطبیق ته لاره اوراه کړي.

شپږو میاشتو کې خلکو هم، دا ویل چې څه خونوی حکومت دی، کرزۍ صیب هم بې توپه او بې لښکره ورغلې، کله چې لویه جرګه جوړه شي، په هغې کې به اساسی خوکۍ له جنګسالارانو واخیستل شي، حالت به تر دې بنسه شي. لویه جرګه جوړه شوه، کرزۍ صیب د مشر په توګه وټاکل شو او جرګې ټول صلاحیت کرزۍ صیب ته ورکړ، خو کرزۍ صیب داسې کابینه جوړه کړه او یا پرې وټپل شوه چې د بن تر هغې هم ناکاره وه او بیا یې چاته د مخالفت مجال هم ورنه کړ او دا حل نو نظار شورا ته نور ډېر

امتیازونه هم ورکړل شول، اوس همغه زورو اکان له کرزي صیب نه راتاو دي او دی چې هر نېټک کار کوي هغوي یې مخه نیسي.
حقیقت او واقعیت دا دی چې نظار شورا ته دومره امتیاز ورکړل شوی چې ولس یې په هېڅ وجه نه شي زغملاي، نظار شورا ته د دومره امتیاز ورکول د کرزي شخصیت ته د زیان په بیه تمام شول، خودې سره سره بیا هم نظار شورا کې دومره اخلاقی او سیاسي شهامت نه شته چې لږ تر لږ د کرزي صیب اوامر ومنی او د هغه په مخه کې خنډونه را ولارنه کړي، کېدی شي کرزي صیب او نریواله تولنه اوس دواړه د نظار شورا یا پنجشپر ولسوالۍ له دومره زیات واک نه پښېمانه وي، خوشې پښېمانی خه ګټه نه لري، عملی کار په کار دي. نو د حل لاره خه ده؟

اساسي خبره داده چې نظار شورا یا جميعتيان د خپلو ناروا غوبښنو لپاره له خپل پوهی ټواک خخه کار اخلي، ترڅو چې ددوی پوهی ټواک له منځه لارنه شي او یا هم د هغو پر وړاندې بل قوت جوړ نه شي، د واک انحصار به همداسې دوام ومومي. اوس یوه بنه لاره داده چې کرزي صیب ځان ته یو خاص ګارد جوړ کړي، چې نېغه په نېغه په جمهوري ریاست او شخصاً په ده پوري تړلی وي. ددي خاص ګارد لپاره کېدی شي، څلور زره تنه له ختیزو ولايتونو، څلور زره تنه له جنوب ختیزو، څلور زره تنه له مرکزي او شمال ختیزو او څلور زره هم له شمال لويدیزو ولايتونو خخه را وغوارې، ټول شل زره تنه کېږي، دا کسان به په کابل بنار کې امنیت ټینګ کړي، د جمهوري ریاست د فرامينو لپاره به

روحی او فزیکی قوه شی او جمهور رئیس او مسلکی کابینه به له هر ډول تنظیمي او نظامي ګواښونو خخه وړغوري.

په دې ډول کېدی شي د نظار شورا زور او به شی، ددې ترڅنګ دې د ملي اردو د جوړولو بهير تعقیب شي او هر منظم کندک یا غونه چې جوړېږي هغه دې د تنظیمي قطعاتو پرځای چې او س د دفاع وزارت په چوکات کې فعال دي، ځای پرځای شي، د ملي اردو د جوړښت په باب هم باید ژور فکر وشي، اول پر دې اساسی مسئله غور وشي چې ایا یو توپک سالار، پاتکسالار او جنگسالار ملي اردو غواړي او که نه او په تېره دا چې توپکسالار د دفاع وزارت په راس کې وي؟ څواب یې خرګند دي، نه هېڅکله نه! ځکه چې د ملي اردو په جوړښت کې د توپکیانو محوه مطرح ده. هغوي هېڅکله نه غواړي، په خپل لاس خپله خان ته قبر وکیني، حینې توپکسالاران چې او س یې دفاع او کورنيو چارو وزارتونه او استخبارات په ولکه کې دي، غواړي د خلکو په سترګو کې خاورې ودوروی، ملېشې یې او تنظیمي وسله والو ډلو ته د ملي اردو نوم ورکړي او په دې ډول خپله بقا تضمین او خوندي کړي، خو که دا کار دوام و مومي لکه دا و چې، نو بیا یې هم نتيجه همداسي بوله. خو او س د ملي اردو تر جوړښت د مخه د تنظیمواکۍ د مخنیوی لپاره کرزې صیب ته ضرور ده چې خان ته یو خاص ګارد جوړ کړي، ځکه چې ملت پر کرزې صیب اعتبار کړي او دی هم یوې درنې او مبارزې کورنې ته منسوب دي، نو دی باید د خپلې کورنې، پښتنو او په مجموع کې د ټول افغان

ملت د عزت ساتلو لپاره په ربتيما هم يو عملی، با کفایته، باعزمه مشر او جمهور رئيس وي، نه دا چې بيره زما واک يې د ملا، که د نظار شورا د عسکرو د برچو تر خوکو لاندې د کرزی صېب د پاچاهی کاروان همداسې روان وي، نو داسې وپره شته چې دا کاروان به د پښېمانۍ او بې کفایتی یوې کندې ته ورسیخ شي او بیا به د خلاصون هېڅ لاره ونه لري.

څوک جنګسالار، پاټکسالار او ټوپکسالار دی؟

د ایکه هم د منحّمه‌الې ادارې پر مهال په هیله مجله کې چاپ شوي ده.

له دوه نيمو لسيزو راهيسې افغانستان له جنګسالارانو، پاټکسالارانو او ټوپکسالارانو سره يرغمل دي، په تېره یوې نيمې لسيزې کې خو بیا اکثرو جنګسالارانو د جنګ او جګړې لپاره مقدس شعارونه او ایده‌يالونه عنوان کري او خلک یې پر ظان راټول کري وو، د همدغو شعارونو په زور یې ظان ته د جګړې او لوټ و تالان یو ډول ظاهري مشروعیت پیدا کړي و. خو کله چې مجاهدينو او ملحدینو په کابل کې ګډائیلافي حکومت جوړ کړ. نو ټوپک خپل پخوانی منطق او مشروعیت له لاسه ورکړ، د جهاد اصطلاح هم خپل پخوانی کيف بايلود او مجاهدينو ته هم هغه جګه شمله پاتې نه شوه.

تر هغه وروسته چې هرڅه وشول ټولو ولیدل، په زور او زبرې یادون ضروري نه دي، خو د طالب نظام تر ړنګېدو وروسته چې د بهريانو د هخو په نتيجه کې په افغانستان کې یو خه ثبات رامنځته شوی، نو د هرچا په خوله او ژبه د جنګسالار، ټوپکسالار او پاټکسالار اصطلاح‌ګانې ډېرې اوږي راواړي، بناګلې حامد کرزى هم د جنګسالارانو اصطلاح ډېره زياته تکراروي، ولس هم

د هغود واک د اختتام هيله کوي، نريوال هم د توپکسالارانو د ختمولو هيله لري، عجيبة خودا ده چې خپله جنگسالاران، توپکسالاران او پاتکسالاران هم د همدې ډول کسانو د نابودولو چې وهی: ياني دا چې غل هم چې وهی چې غل دی او کاروانی هم چې وهی چې غل دی، خواصلي غل معلوم نه شو.

د بناغلي حامد کرزي صيب په مشری دلنډمهالي ادارې تر جورېدو وروسته د جنگسالارانو اصطلاح ډېره زياته کارول کېږي، خوپه واقعيت کې په افغانستان کې هېڅکله هم جنگسالاران په دومره مطلق ډول په واک کې نه وو، لکه په لندمهاله اداره کې چې ددي خلکو خومره زور او واک تمثیله، ان د رباني په هغه تبره جنجاليزه واکمنۍ کې هم جنگسالاران دومره په واک وڅوک نه وو، علت يې دا و چې هغه وخت يو جنگسالار هم پوره واک نه درلود، یو بل ته بالفعل خطر و، ټول زور يې د یو بل دفع کولو ته متوجه و، جګړي، ورانۍ او جنګونه ډېرو، جنگسالارانو د ارامى او راحت احساس ټکه نه شو کولاي چې بل جنگسالار به ارامى ته نه پربنسودل، خو تر لندمهالي ادارې وروسته د جنگسالارانو واک وڅوک ته قانوني بنه ورکړل شوه، مخکني جنگسالاران خوک د دفاع وزیر شو، خوک د کورنيو چارو، خوک د استخاراتو رئيس شو، خوک د پوليسو قومندان او خوک هم واليان شول او خوک هم ولسوالان.

اوسله کرزي صيب سره هغوى هم یو څای چې وهی چې جنگسالاران او توپکييان نه منو، هر خوک د جنگسالارانو پر ضد

چغې و هي، خو هېخوک هم د هغو نومونه نه اخلي، كله چې بېرنى لويه جرګه جوره وه، نو کرزي صيب ته يو حل بيا بنه موقع په لاس ورغله او پر جنگسالارانو يې بنه د مزې تکونه وکړل، د لوبي جرګې غرو ته هم دا وخت بنه طلايي چانس په لاس ورغلی و او اکشرو پر توپکوالو، پاتکيانو او جنگسالارانو بنه په زغرده انتقادونه وکړل، عجيبة خو داوه چې په لويء جرګه کې د توپکسالارانو او جنگسالارانو ونډه او برخه هم بنه غوبښه وه او ان په اصل کې په جرګه کې يو اساسي څواک و، چې د ارتباطاو مزې يې تر بهرنې اساسي څواک پوري غځدلې وو، که چا د ټلویزیون له لاري د لوبي جرګې لومړي کتار (ستیج ته مخامنځ لیکه) لیدلې وي، نو د پخوانیو جنګي تنظيمونو اکثره مشران او زورو اکان به يې په کې لیدلې وي لکه رباني، سیاف، خلیلې، محسني، تورن اسماعیل خان، عبدالرشید دوستم، فهیم، قانونې او داسي نور چې د کابل د خرابې او ويخارې اساسي عاملين او مسئولین دي، په دې لومړي کتار کې د احمدشاه مسعود او عبدالعلي مزاری شتوالي ځکه ناممکن وو، چې هفوی په حق رسول شوي وو، یوازې د بناغلي حکمتیار کمۍ له ورایه احساسېد، که چېږي حکمتیار هم په دې لومړي کتار کې ناست واي، نو بیا به د افغانستان د وروستۍ لسيزې په تېره بیا د کابل د ورانۍ تول لوغارې، توپکيان او پاتکيان پوره شوي واي. عجيبة خبره خو داده چې يو شمېر توپکوالو او جنگسالارانو هم د جنگسالارانو غندنه کوله. د هفوی دا کار په دې مانا نه و، چې

گنې دوى له خپلو تېرو عملونو پښېمانه دي او نور جنګک جګړې
نه غواړي، بلکې هفوی داسې انګېرله چې دوى بېخې بېگناه
دي، دوى هېڅ نه دي کړي، هرڅه يې چې کړي هغه ددوی
مخالفينو کړي، په همدي خو يې ځان ته برئت ورکاوه، بله ديادون
خبره خو داوه چې خوموده وروسته د افغانستان لپاره د ملګرو
ملتونو ځانګړي استازې لخدار براهمي هم اعلان وکړ، چې لوبي
جرګې ته يو زيات شمېر جنګسالارانو لاره کړي وه، خو خلکو يې
زياته غندنه وکړه، هغه هم د جنګسالارانو نومونه وانه خيسټل او
نه يې د کوم جنګسالار بېلګه وړاندې کړه.

د ملګرو ملتونو پښه لا هغه وخت بنوېدلې وه چې دلوبي
جرګې په کميسيون کې يې په خپله د جنګسالارانو استازې
کېنولي وو، نو ځکه خو جنګسالارانو وکړای شول، په اسانۍ سره
جرګې ته لاره پیدا کړي، خو لنډه دا چې په اصولو کې هرڅوک د
جنګسالاري او ټوپکسالاري غندنه کوي، خو کله چې د عمل
وخت راشي نو تول ځان غلى نيسې، مور له بنااغلي کرزې صېب،
ملګرو ملتونو او د جنګسالاري نورو مخالفينو څخه هيله کوو
چې کله بیا د جنګسالاري پر ضد خبرې کوي، نو بايد د
جنګسالارانو نومونه هم واخلي، چې د ولس دزړه پر لمبو او به
توبې شي. ځینې جنګسالاران بیا ځان ته دا برئت ورکوي، چې
مور خو صېب د طالبانو او القاعدي پر ضد جنګېدلې يو، مور
جنګسالاران نه يو، دا بنااغلي هغه کسان دي، چې په اصطلاح
(غر) په (پر) پټوي، که له دي بنااغلو څخه وپونټل شي، چې تاسو

د طالبانو تر ظهور د مخه خه کول؟ پر کوم علمي، فرهنگي او عمراني کار مصروف وئ او که نه په کابل او د هېواد په نورو سيمو کې موجګري کولي، طالبان خو همدا ستاسو د عملونو زېړنده وو؛ که تاسو نه واي د طالب وجود ته اصلأ هېڅ ضرورت نه پیدا کېده.

له بناغلي کرزی صيب خخه د افغان ولس هيله داده، چې هېڅ زوروکي ته بايد د ملي اتل لقب او مارشال رتبه ورنه کړل شي، بلکې هغوي د ملت عادلاته قضاوت ته پرېښودل شي.

د افغان ولس هيله ده چې کرزی صيب او ملګري ملتونه چې کله هم د جنګسالارانو يادونه کوي، بايد ربنتيني بېلګې يې هم وړاندي کړي، داسي نه چې غل غندم، خود غله نوم له وپري په خوله نه اخلم، يا دا چې یوازې د مات شویو جنګسالارانو يادونه کوم او د واکمنو په باب خه نه وايم. زموږ ولس ته ټول جنګسالاران یوشان دي، که هغه د شمال دي، که د جنوب، اوس حاکم دي که محکوم، وزیران دي که فقیران، مقصد چې جنګسالار او ټوپکوال وي د غندلو او رېللو وړ دي.

کوم زوروکي چې اوس د حکومت پر لورو خوکيو ناست دي که دا جنګسالاران نه وي، نو خير بیا خوک جنګسالاران دي؟ هيله ده د لنډمهالي ادارې مشر بناغلي حامد کرزی صيب او ملګري ملتونه همدي پونتنې ته کوتلي، حقيقې، واقعي، ربنتيني او صادقانه ځوابونه پیدا کړي.

د افغانستان د راتلونکي ولسمېر د

انتخاب څرنګوالى

دا لیکنه هم هغه مهال شوې وه چې نه د اساسی قانون لویه جړکه جوره شوې او نه هم د انتخاباتو کمیسیون او قانون معلوم وو، خو هغه خه چې زما په نظر ملت ته په ګډه و او د افغانستان جورښت ته یې ګډه رسولای شوه، ما د همغه انتخاباتي سیستم غوښته کړي ده، له ښکه مرغه ددې لیکې زیاتې برخې وروسته په انتخاباتي سیستم کې عملی شوې، خو یو خه تشویشونه لاهم پر خای پاتې شول. دا لیکنه هم پر هماغه مهال د هیلې مجلې د ۱۳۸۱ کال په (۵) ګډه کې چاپ شوې ده.

د ملګرو ملتونو او نورو نړیوالو په مادی او مانیز ملاتر او س د افغانستان د نوي اساسی قانون د مسودې پر ابتدائي متن کار روان دي، کله چې ابتدائي مسوده بشپړه شي، د تدقیق دیووه کمیسیون له خوا به کره کېږي، بیا به د مطبوعاتو او نورو امکاناتو په واسطه ولس ته وړاندې کېږي او د خلکو د نظرونو تر راتبولونې وروسته به بیا دا نظرونه د اساسی قانون د کمیسیون له خوا په پام کې نیول کېږي، تر دې وروسته به یوه وروستۍ کره

مسوده جوړېږي، همدا کره او یا په اصطلاح پوره مسوده به د اساسی قانون لوبي جرګې ته وړاندې کېږي.

دلويې جرګې تر منظوري او تائید وروسته به دا قانون د اساسی قانون بهه خپلوي او هېوادني چارې به پري سمبالېږي. دا چې د اساسی قانون دا بهير به په همدي ډول ترسه شي که نه؟ د اساسی قانون د کمیسیون غړي به پوره وړتیا ولري که نه؟ قومي او سيمه ييز انډول او د افکارو توازن به په کمیسیون کې خرنګه وي؟ دا او دي ته ورته پر نورو مسایلو دلته بحث نه کوو، دلته يوازې پر دې غږېږو چې په اساسی قانون کې به د ولسمشرۍ د مقام او د هغه لپاره د انتخاباتو خرنګوالی په گوته کېږي. د هېواد مشری یا ولسمشری کېدی شي د پاچا او جمهور رئيس په وجود کې تمثيل شي، په پاچاهي نظام کې د پاچا قدرت په مطلق او مشروط ډول تمثيلېږي، چې د افغانستان په اوسينيو شرایطو کې مطلق شاهي نظام نا ممکن برښي او هم د اوسينيو ديموکراتيكو معیارونو مخالف کار ګنډل کېږي، د پخوانۍ پاچا اعليحضرت محمد ظاهرشاه په وجود کې د یو مشروطه شاهي نظام او په هغه کې د شاه اجرائيوي او سمبوليک رول نه د ټولنې له غونښتنو لري دي او نه هم د ټولنې له عيني واقعيتونو، خود ټولنې تېر تاريخ او د تېري بېړنۍ لوبي جرګې بهير ته په کتنې سره د ولس هره غونښته او هر عيني واقعيت د کورنيو او بهرنيو وسلوالو سياسي څواکونو له خوا چلنځ کېدی او ويتو کېدی شي. که د پخوانۍ پاچا په وجود کې مشروطه شاهي نظام هر خومره هم

د خلکو غوبښته او د ټولنې یو عیني واقعيت او ضرورت وي، پر افغانستان باندي واکمنې کورني او بهرنۍ سیاسي پوخي ډلي به دي ته تيارې نه شي، چې داسي نظام ته له خپل نا کنټروله واکه تبرې شي، که په هپواد کې ديو احتمال پر بنستې مشروطه شاهي نظام هم په پام کې ونيول شي، نو طبعاً تر شاه وروسته دويمه اساسی اجرائيوي خوکۍ (صدارت) به د قدرت ديوې بلې اساسی سرچينې په توګه مطرح شي او د صدراعظم د تاکنې لپاره بیا هم د یموکراتيکو انتخاباتو ته اړتیا پېښېږي.

که د شاهي نظام ټول چانسونه له منځه لار شي، نو د مشرتابه د تاکنې لپاره دويمه سیاسي لاره د جمهور رئيس تاکنه ده. که جمهور رئيس تاکل کېږي، بشپړ اجرائيوي خواک به ولري؟ او که نه سمبوليک رول به ولري او د خواک مثل به يې صدراعظم وي؟ او یا هم جمهور رئيس او صدراعظم به دواړه وي او دواړه به متناسب اجرائيوي خواک ولري؟ په هر حال کله چې په اساسی قانون کې د هپواد د اجرائيوي مشرتابه (ولسمشري) مقام يا دریغ خرگند شو، نو بیا د هغه د تاکنې لپاره دودیزه او قانوني لاره همدا عمومي انتخابات دي. تر ټولو ستره او مهمه مسئله همدا عمومي انتخابات دي، تاکنې باید په بشپړ ډول عادلانه وي او د هر ډول درغلې مخه باید په کې ونيول شي، د عادلانه او صفا انتخاباتو په نتيجه کې یو رونسان، د خلکو دخوبې او حساب وړ ولسمشرا منځته کېدی شي، عادلانه انتخابات د انتخاباتو یو رښتینې عادلانه قانون ته اړتیا لري او د عادلانه

قانون د پلي کېدو لپاره يوې ناپېيلې څواکمنې سرچینې ته اړتیا

.۵

عادلانه قانون بیا هغه وخت عادلانه ګنل کېږي، چې د عمل په ډګر کې پلی شي او مثبته نتيجه تري لاسته راشي. کله کله داسې هم وي چې قانون عادلانه ليکل شوي وي، خو عملی کېدل يې ناعادلانه وي، کله بیا د عدالت تر نامه لاندي يوه ناعادلانه طرح ليکل شوي وي او ولس ته د عدالت په نامه وړاندې شوي وي. مقصد دادې چې کله د عادلانه قانون او عادلانه تاکنو نوم اخیستل کېږي دا باید لفظ او عمل، نظر او عملی کېدنه ټول يو بل سره منطبق وي.

په افغانستان کې د راتلونکې ولسمشرۍ لپاره په انتخاباتو کې دا مسئله هم د یادونې وړد، چې د ولسمشرۍ لپاره انتخابات د ګوندونو د اکثریت رايود ګتیلو له مخې کېږي یانې کوم ګوند چې زیاتې رايې وګتیلو د هغه استازی به د جمهور رئيس په توګه تاکل کېږي که خنګه؟ او یا هم دا چې د پارلمان لپاره انتخابات کېږي او چا چې په پارلمان کې ډېرې رايې ترلاسه کړې هغه به د دولت مشر تاکي او یا هم حکومت به جوړوي. دغه راز د انتخاباتو د معیار خرنګوالي هم ډېر مهم دي، یانې دا چې د کومو معیارونو له مخې تاکنې ترسره کېږي، د افغانستان اداري واحدونه په پام کې نیول کېږي که نفوس یا وګړي، که دواړه؟ که د اداري واحدونو معیار په پام کې نیول کېږي، نو د تنظیمواکۍ په جنجالیزه دوره کې د خپلسرو زیاتو شویو اداري

واحدونو ستونزه به خنگه اوارېږي؟ بل د نفوسو مسئله هم يوه جنجالی مسئله ده، ئکه چې تر او سه پوري په افغانستان کې اول د قومونو او بیا د اداري واحدونو د او سپدونکو شمېر په دقیق ډول معلوم نه دی. هغه خوک چې د وګرو د شمېر په تناسب خوکي وېشي هغوي ته به ډېره مشکله وي، چې د ټولو خلکو رضایت راجلب کړي، د تېروتنو او درغلې د را پېښېدو امکان په کې ډېر زیات دی، خصوصاً د خوکیو د وېش په برخه کې، په کمیسیون کې که تنظیمي اشخاص خای شوي وي، نو بیا خو خبره په ډاګه له عدالته وحې.

زمور په اند په او سني وخت کې د اداري واحدونو او نفوسو د فرضيې پر بنسته د ګوندي انتخاباتو نتيجه مثبته نه ده، لکه پورته چې یادونه وشهو د خپلسره اداري واحدونو ستونزه او د نفوس د دقیق تثبیت د نشتوالي ستونزه دواړه رامنځته کېږي، د ګوندي انتخاباتو په نتيجه کې به د ازادو رايو ګټونکو (ممبرانو) برخليک خنگه کېږي؟ ایا په ګوندي سیستم کې د ټول ولس د مستقييم نظر خرگندونه کېدی شي؟ که په ګوندي سیستم کې فرضاً یوه ګوند هم د مشرتابه د تاکنې لپاره لازم شمېر پوره نه کړ، بیا به خنگه کېږي؟ یا هم یو ګوند تر نورو ګوندونو لې زیات اکثریت وګاته، خود ازادو ممبرانو مجموعي شمېر تر دوی هم زیات دی، خو خرنګه چې هغوي په خپل منځ کې کوم پیوستون نه لري، نو نه شي کېدی دیوه واحد اکثریتي سیستم په توګه

رامنځته شي. نو دلته بیا هم د ولس د اکثریت هیلې شاته پاتې کېږي.

په ګوندي سیستم کې د درغلۍ د پېښېدو غټه اټکل دا دی هغه ګوندونه چې د ولسي نفوذ له پلوه کمزوري، خود پیسو او نورو امکاناتو له پلوه پیاوړي دي، هغوي به د پیسو په زور ډېر ازاد ممبران را خپل کړي او هم به یو شمېر کمزورو ورو ګوندونو ته تر خپل استحقاقه د پورته امتیاز په منلو سره هغوي هم د څان ملګري کړي او د حکومت مشرتابه به د داسې چا له خوا وتاکل شي، چې د درغلۍ له لارې یې څان ددې جوګه کړي وي چې مشر وتاکي، په دې ډول به د عام ولس رايې د هغود استازو له خوا هغوي ته د شخصي امتیاز په ورکولو سره په ناسمه توګه وکارول شي. نو ددې ډول درغلیو او ستونزو مخه خنګه نیول کېدی شي ایا د حل کومه لاره شته؟ د حل لارې به یې نورې هم وي، خو زموږ په نظر د راتلونکو سالمو انتخاباتو لپاره د حل یوه لاره داده:

د جمهور رئیس د تاکنې لپاره باید په مستقیم او سري ډول د ټول ولس مستقیمي رايې واخیستل شي، په مرکز، ولايتونو، ولسوالیو، کليو او هر هغه څای کې چې د خلکو د راټولپېدو څای وي، د رايې اخیستانې صندوقونه دې کېښودل شي، هر څوک (ګوندونه او ازاد شخصیتونه) د هېواد د مشرتابه لپاره خپل کاندید معرفی کولای شي. انتخابات دې په ټول هېواد کې پر یوه تاکلې وخت ترسره شي، کله چې له ټول هېواد خخه رايې را ټولي

شي، تر شمېرلو وروسته چې د هرچا رايې تر نورو زياتې وي هغه
دي د هېواد د مشر يا جمهور رئيس په توګه وټاکل شي. دې ډول
انتخاباتو کې درې اساسی ستونزې پريوه وخت حلېږي:
۱. د اداري واحدونو جنجالۍ ستونزه اصلًا هېڅ نه
مطرح کېږي.

۲. د نفوس د دقیق شمېر معلومولو او په دې اړه د ناندريو
او ډنډيو مخه نی يول کېږي، ځکه ټول وګړي هرڅومه چې وي
عملًا به په انتخاباتو کې په مستقیم ډول دخیل شي.

۳. د رشوت، زرو زور له لاري به د خلکو د رايود رانیولو
مخه وني يول شي، ځکه چې د تاکنو په دې ډول کې به خوک چاته
رشوت نه شي ورکولای، کېډي شي د افغانستان له اټکلې (۲۵)
 مليونه وګرو خخه تر نیمايې زیات يې د رايې ورکولو تر قانون
لاندې راشي، نو خوک او کوم ګوند به ددې وس ولري چې دولس
دیارلس مليونه وګرو ته رشوت ورکړي، یوه، لس، سل او زر رايې
به په خو واخلي او دا رايې به بیا د ووټونو په دې لوی دریاب کې
څومه ارزښت ولري؟ خو په هغه بل سیستم کې یانې دا چې خلک
يو څل خپل استازې وټاکې او استازې بیا د حکومت مشر وټاکې
په دې حالت کې د خلکو د رايود خرڅولو او ضایع کولو ډېر
زيات احتمال شته، د ساري په توګه که د اداري واحدونو او
نفوسو د شمېر په پام کې نیولو سره انتخاباتي سیستم عیار شي،
نو کېډي شي هرې ولسوالۍ يا هر اداري واحد ته د تېږي بېړنې
لویې جرګې د تاکنو په شان دوه يا درې خوکۍ ورسېږي، که

فرضًاً دیوی ولسوالی زیات وکم یو لک وگری خپل درې تنه استازی وتاکي او بیا دا استازی وروسته د پیسو، زور او فشار له وجې خپلې رایې بل چا ته ورکړي او یا یې په نا سم ډول وکاروي، نو په حقیقت کې د یو لک کسانو رایې پر سیند لاهو شوې.
په هغه انتخاباتي سیستم کې چې د خلکو قوت د خپلو استازو په وجود کې تمثیلېږي، په هغه حالت کې دا قوت د ډپرو کمو امتیازاتو او پیسو په مقابل کې تر ګتو کېدی شي، خو که مستقیماً خلکو ته مراجعه وشي، هېڅکله به هم د زر و زور له لاري دا کار شونی نه شي.

د خلکو د استازو له خوا د مشرتابه د تاکنې بله اټکلې پېلګه به هم وړاندې کړو. که احياناً یو ګوند د مشرتابه لپاره شلو نورو رایو ته اړتیا لري او د خلکو د استازو په ډله کې تر (۵۰) تنو زیات ازاد ممبران هم موجود وي، نو که دا ګوند وغواړي په اټکلې ډول د لسو لکو ډالرو په بدل کې د شلو ممبرانو نظر په خپله خوا راړولای شي، موږ باید د خپلې ټولنې دا تریخ حقیقت ومنو چې د پنځسو تنو له جملې شل تنه هر یو د پنځسو زرو ډالرو په بیه خپل نظر اړولای او بدلولاق شي، ددې نتیجه دا شوه چې د انتخاباتو دې سیستم کې زموږ د ملت برخليک یا لې، تر لړه د سیاسي مشرتابه برخليک په لسو لکو ډالرو او ان تر دې هم په کمو پیسو بدلبلاي شي.

خو که چېږي ولس په مستقیم ډول یانې هر افغان دیوه فرد په توګه د جمهور رئیس په تاکنه کې برخه واخلي، د ګوندونو او نورو

سياسي اشخاصو د درغلې له ډېرو چالونو خخه خوندي پاتې کېدې شي. کله چې جمهور رئيس د ولس د اکثریت رايونه ګټلو سره و تاکل شي، نو کابينه دې هم خپله جوړه کړي، جمهور رئيس بايد پوره او مناسب اجرائیوی ټواک ولري، د کابینې مشری دې هم د جمهور رئيس پر غاره وي.

د صدارت پوست يا صدراعظم ته اړتیا نه شته، ئکه چې دلته بیا د قدرت دوه سرچینې رامنځته کېږي او وخت پر وخت د جمهور رئيس او صدراعظم ترمنځ د واک پر سرد ناندريو د پېښېدو امکان شته، د صدراعظم په رامنځته کېدو سره د مالي لګښتونو، درغليو او اداري تورم د پېښېدو امکان هم زیاتېږي. د افغانستان په شان هېوادونو لپاره بنه داده چې د قدرت مرکزونه راټول وي نه تیت، واحد وي نه متفرق.

پر جمهوري ریاست سرېبره د پارلمان (ولسي جرګي) لپاره هم تاکنې ضروري دي، که په افغانستان کې د ولسي جرګي لپاره په انتخاباتي سیستم کې اداري واحدونه او دقیق نفووس یا لېترلې اټکلې نفووس د واره په پام کې ونیول شي بنه به وي، پارلماني انتخابات که د ګوندونو په حساب وشي او یا هم په کوم بل ډول دومرة ستره ستونزه ترې نه راولارېږي، خو په دې شرط چې جمهور رئيس تر دې دمخه د خلکو د مستقيمو رايونه په واسطه تاکل شوي او پارلمان یوازې د حقوقی مسائلو او قوانینو د خېړنې او تطبیق چارو ته ځانګړي شوی وي.

د پارلمان ځانګړنه دا ده چې اپوزیشن یا مخالف لوری حتماً په کې وي، نو د داسې پرېکړې صادرول ناشونی کوي، چې د ملت د ملي ګټو مخالفې وي، په پای کې د خپلوا خبرو نچور په دي توګه راورو:

۱. د جمهور رئیس یا ولسمشر د تاکنې لپاره باید ټول ولس په مستقیم او سري ډول په تاکنو کې برخه واخلي.
۲. د ولسي جرگې یا پارلمان لپاره دې د اداري واحدونو او نفوس دواړو په پام کې نیولو سره انتخابات ترسره شي او د خلکو قوت او نظردي د خپلوا استازو له لاري په پارلمان کې تمثيل شي.

راتلونکی لویه جرگه، انتخابات تشویشونه، اتکلونه او وړاندیزونه

دا لیکنه ماتر پېښې لویه جرگه وروسته لیکلې وه، او هماغه وخت د هیلې مجلې د ۱۳۸۱ کال په (۳) ټکه کې چې د یاد کال (زمري-وږي) سره سمون خوري، چاپ شوې ده، ددې لیکنې پرمھال معلومه نه وه چې د اساسی قانون د جورې دو بهير به خنګه وي، ددې قانون د تصویب لپاره به لویه جرگه خنګه جورې؟ خومیاشتې وروسته د قانون جوروڼې بهير پیل شو، یا نېډې یو نیم کال وروسته د اساسی قانون لویه جرگه جوره شوه، تر هغه وروسته یا د جمهوري ریاست او ملي شورا لپاره انتخابات وشول، خوما چې له نېډې نه دا ټول بهیرونې خارلي او په خپلو سترګو مې لیدلي، نو په دې لیکنه کې چې ما کوم تشویشونه او اتکلونه خرکند کړي وو، د هغو یو زیات شمېر پر واقعیت بدل شول، دادی ددې لیکنې د اتکلونو ارزونه د خپلو قدمنو لوستونکو قضاوت ته پېړدم.

تشویشونه: وخت او ژوند د باد او اوېو مثال لري، ډېر ژر ژر تېربېري او شاته نه گوري. هوبنیار خلک هغه دي چې له وخت خخه پر خپل وخت ډېره ګته پورته کړي، رحمان بابا خوان تېر وخت او

تېر ساعت د لحد مرۍ ګئي چې ان په سختو ژړاګانو هم نه را
ژوندی کېږي او نه بېرته رغېږي.

د بن دترون او دېړنۍ لوې جرګې دېړکرو له مخې دهمدي
بېړنۍ لوې جرګې تر جوړې دو یو نيم کال وروسته د اساسی قانون
د تصویب لپاره بله لویه جرګه رابلل کېږي او تر هغې وروسته بیا
د شپږو میاتو په بهیر کې عمومي انتخابات کېږي او په نتیجه
کې به یو منتخب حکومت رامنځته کېږي. اساسی قانون، لویه
جرګه، انتخابات او منتخب حکومت هغه ډپري ستري سیاسي
مسئلي دي، چې د افغانانو او افغانستان برخليک تاکي، د زمانې
خرخ په ډپره بېړه تاوېږي، خو زموږ ولس په تېرہ بیا ملي سیاسي
ډلي، ملي شخصیتونه او نورې سیاسي ډلي لا تراوسه کوم فعال
سیاسي تحرك، خوئون او فعالیت نه لري او ددي طلايی وخت
طلايی شبېې يې له لاسه وئي. راتلونکې لوې جرګې او
انتخاباتو ته خورا کم وخت پاتې دي، که سیاسي ډلي همداسي
ویدې پاتې شي او یا هم نوي متحرکې سیاسي ډلي او ګوندونه
رامنځته نه شي، نو داسي اټکل کېږي، چې د افغانستان
راتلونکې به تردې هم مبهمه او بدتره شي.

که چېږې په هېواد کې د ملي ګوندونو همدا ډب حالت همداسي
ډب پاتې شي او د اوسنۍ واکمنې انحصارګري ډلي پر وړاندې یو
 ملي بدیل، جبهه او ائتلاف جوړ نه شي او د هېواد په سیاسي
چارو کې د اوسنۍ واکمنې سیاسي ډلي لاس همداسي خلاص

پاتې شي، نو د سترو سیاسي ناوريونو د پېښېدو اټکل کېدى
شي، چې ځینې بې دلته په ګوته کوو:
اټکلونه:

الف_ د بدیل مخنيوی: اوسنې واکمنه سیاسي ډله غواړي
تر راتلونکې لوېې جرګې پورې په هېبود کې هېڅ یوه لویه سیاسي
ډله او جبهه چې ددوی ګټو ته خطر او ضرر پېښولای شي،
رامنځته نه شي، دوی غواړي همدا حالت تر لوېې جرګې پورې
همداسې وساتې. که چېږي دوی تر بلې لوېې جرګې پورې له
پوئي پلوه همداسې برلاسي پاتې شي، نو بیا هم لویه جرګه تر
څپل اغېزلاندې راوستلای شي، لکه خنګه چې په دې بېړنې لویه
جرګه کې امریکائیانو او ملګرو ملتونو دوی ته د ویتو حق ورکړ
او سولې ته د ګواښ په نامه یې دوی ته امتیازونه ومنل، نو بله
لویه جرګه هم همداسې وګنه. واکمنه انحصارګره ډله غواړي د
زور، وسلو او پیسو په وسیله د قوي اپوزیشن مخه ونیسي، هر
مخالف ته د طالب او القاعدي رنګ ورکړي او د هغو د څلوا
لپاره د بهرنیو ټواکونو په تپره بیا د امریکایي ټواکونو پام هم
راواړو.

ب_ راتلونکې اساسی قانون: د راتلونکې اساسی قانون
مسوده دیو ځانګړي کمیسون له خوا ترتیبېږي او لوېې جرګې ته د
تصویب لپاره وړاندې کېږي، په اساسی قانون کې به دوہ
موضوع ګانې تر نورو زیاتې جنجالی وي، یوه د فیدريشن
موضوع او بله د ملي ژبې موضوع د فیدريشن پلویان اوں

دومره حواکمن نه دی، نو کېدى شي افغانستان کې يو مرکزي نظام د زيات تائید وړو ګرځي، خود پښتو ژبې هغه خپل حقوق چې د ۱۳۴۳ ل کال اساسی قانون کې ورته ورکړل شوي، خو هېڅکله عملی نه شول، هغه هم کېدى شي له ګواښ سره مخامن شي، ټکه چې اوس د پښتو ژبې هغه ډېر شعوري مخالفین په بشپړ واک کې دی، دوى به اوس هڅه کوي چې پر کمیسيون خپل فشار راوري چې داساسي قانون ددي مادې متن بدل کړي او بیا په لویه جرګه کې د خپلو پلویانو له لارې هڅه وکړي د پښتو ژبې حق سلب کړي. د فيدریشن او ژبې له موضوع پرته اساسی قانون کې نورې موضوع ګانې ټکه د زيات تشویش وړ نه دی، چې هغه پر ټول ولس، پر شمال وجنوب، ختیځ او لويدیځ يو شان تطبيقېږي.

ج - عمومي تاکني (انتخابات): په اساسی قانون کې به د انتخاباتو ماده هم راخې او کېدى شي دیوې بلې څانګړې ضمييمې په توګه د انتخاباتو قانون جوړ شي، د هېواد راتلونکي سياسي برخليک او حکومت په تاکلو کې د انتخاباتو قانون تر ټولو مهم رول ادا کوي، مهمه خبره داده چې د انتخاباتو قانون د ټولنيز عدالت او واقعيتونو پر بنست جوړېږي او که نه؟ دا هم تر اوسه معلومه نه ده چې د انتخاباتو دقانون بشپړ متن لوېې جرګي ته وړاندې کېږي او که نه؟ که چېږي د راتلونکو انتخاباتو لایحه د بېړنۍ لوېې جرګي د څانګړې کمیسيون د انتخاباتو په شان وي، نو بیا خو بنکاره خبره ده چې ټولنيز عدالت تر پښو لاندې کېږي،

د بېرنى لویی جرگې د انتخاباتو يوه بېلگە به وړاندې کرو: په بېرنى لویه جرگه کې د لغمان له ولايت خخه ټول (۲۵) له لوگر خخه ټول (۱۷) خو پنجشپر ولسوالۍ خخه له بېلا بلو لارو تر (۳۰) تنو هم زيات د جرگې د غړو په توګه راغلي وو. د بدخشان اداري واحدونه له (۱۳) خخه (۲۸) ته پورته شوي وو. د انتخاباتو په قانون کې به حتما د اداري واحدونو او نفوسو خبره مطرح کېږي. دي کې بیا ټولنیز عدالت تر پنسو لاندې کېږي، يو خو دا چې په تنظيمواکۍ کې استاد ربانۍ په خپل سرد تاجكمېشتو سیمو اداري واحدونه زيات کړي او د نفوسو په اټکل کې یې هم مبالغه کېږي، په بېرنى لویه جرگه کې د خوست یو وکیل محمد اکبر نېکزاد استاد ربانۍ ته د موقت پارلمان د تاکنې په برخه کې وویل "استاد در افغانستان شما (تاجیکها) اکثریت هستید یا ما (پشتوهای)؟" استاد ربانۍ ورته وویل: "شما" نو نېکزاد صیب ورته وویل: "دا نو چې زه په بېرنى لویه جرگه کې له هر لسو تنو خخه یو تن د پارلمان د غړو په توګه ومنم، نو دي کې خو ته اکثریت کېږي او مورې اقلیت کې راخو، نو دا خو معلومېږي چې تاسو او دلویې جرگې کمیسون له مورې سره درغلې کړي او زموږ حق مو سلب کړي، اکثریت مو په اقلیت بدل کړي، نو هغه پارلمان چې اکثریت په کې په اقلیت بدلهږي نو مورې یې ولې ومنو؟ بنې به دا وي چې له هر ولايت خخه دوه دوه تنه پارلمان ته راشي". استاد ربانۍ چې د اکبر نېکزاد دا خبرې واورېدې نو غلې شو او خه ټواب یې نه درلود.

نو که د انتخاباتو په قانون کې پارلماني خوکۍ بیا هم په همدي ډول ووبشل شي، لکه د بېړنۍ لوبي جرګې د کميسيون له خوا چې شوي وي، نوښکاره خبره ده چې د انتخاباتو په نتيجه کې به یو ملي حکومت او پارلمان رامنځته نه شي، ځکه چې د هېواد اکثریت به په لوړۍ ګام کې له واکه محروم شي.

د_ راتلونکې لوبي جرګه: تراوسه دا معلومه نه ده چې راتلونکې لوبي جرګې لپاره بیا انتخابات کېږي او که نه؟ همدا وکیلان؟ لوبي جرګې ته ځې او که نه په دې برخه کې به خه کمى وزیاتی غورچان او یا غوراوی کېږي. دا به دچا له خوا کېږي، د انتسابي غرو، وزیرانو او والیانو د ګډون مسئله چې اکثره د واکمنې ډلي پلویان وو، خنګه او اړېږي. دا ټولې هغه پوښتنې د چې بايد تر لوبي جرګې ډېرې دمخته سپینې او اواري شي. که لوبي جرګې ته د همدي انتسابي غرو په ګډون همدا ترکیب بیا راشي او واکمنه ډله هم تر هغه وخته په همداسي قوت کې پاتې وي او بهرنیان یې هم همداسي ملاتړ وکړي، نو داسي دې وګنډ شي چې نه به داسي اساسی قانون تصویب شي چې هغه پر عدالت ولار وي او نه هم د انتخاباتو عادلانه قانون.

ه_ راتلونکې انتخابات: د راتلونکې لوبي جرګې، اساسی قانون او د انتخاباتو د لایحې له کیفیت خخه بنه خرگندېږي، که چېرې لوبي جرګې بنه وړتیا درلوډه او د عدالت پر بنشت یې اساسی قانون تصویب کړ او تر هغه وروسته د انتخاباتو قانون هم د ټولنیز او ملي انډول او عدالت پر بنشت ولار و، نو بیا خود

راتلونکو انتخاباتو نتيجي هم مثبتې بوله، کله چې د انتخاباتو نتيجي د عام ملت د هيлю بنيکارندويې وي، نو د هغو پر اساس به جوړ شوی حکومت هم ملي او د ولس د خوبنې وړ وي او که په پورته تولو مسایلو کې درغلي شوې وه، نو حکومت يې هم همداسي بې کفایته او بې ثباته وګنه.

و_ د تاکنو د نتيجو تضمین: تر تولو ستره او سیاسي وېره د انتخاباتو تضمین دی، که چېږي په افغانستان کې ربستینې انتخابات هم وشي او د ولس د خوبنې استازې په تاکنو کې غوڅ بری ترلاسه کري، خودې سره سره بیا هم واکمنه نظامي ډله د واک له اساسی لپېد څخه ډډه وکړي، نو ایا داسې کوم تضمین او سرچينه شته چې واکمنه ډله دې ته اړه کړي چې واک نوي منتخب حکومت ته پرېږدي؟

په خواشينې سره باید ووايو چې تراوسه داسې کوم تضمین، د واک کومه بله سرچينه نه شته چې واکمنه ډله واک پرېښدو ته اړه کړي. په افغانستان کې اوس د واک اساسی سرچينې بهرنې پوئې څواکونه او په کورني کچه د نظار شورا پوئې ډله ده، بهرنې پوئونه نه غواړي چې په افغانستان کې د تولنيز عدالت د تضمین او تامين لپاره خپله وينه قربان کړي، غوره مثال يې همدا تېره بېړنې لویه جرګه ده.

دا واقعيت تولو ته خرگند دي، چې که پخوانۍ پاچا اعليحضرت محمد ظاهرشاه خان کاندید کړي واي نو (۹۰-۸۰) سلنې وکيلانو هغه ته رايه ورکوله، خو دننظر شورا د مخالفت له

وجي هغه ئان كانديد نه كر او امريكايانو نه غوبنتل نظار شورا سره د جگري او يا د هفوی د خفگان په بيه د شاه ملاتر وکري، په دي وخت کي له ملگرو ملتو او امريكايني پوهونو پرته بل مطرح قوت نه و، چې نظارشورا باندي يې د زور له لاري د ولس حق منلاي واي. كله چې پخوانى پاچا له خپلي کانديديه تېرسو، نو په کانديدانو کې تر بناغلي حامد کرزى بل غوره شخص نه و، نو خكه وکيلانو هغه په ډېر اکثریت ياني له (۱۵۰۰) رايوا خخه په (۱۲۹۵) رايوا د هبوا د مشرپه توګه په دي نيت وتاکه، چې د اوسنۍ واکمنې ډلي انحصاري واک پاي ته ورسوي.

خو كله چې د حکومت جوړدو خبره شوه بيا له جرگي خخه واک واخیستل شو او خبره د پردي شاته ولپردول شوه. نظار شورا خكه اساسی پوستونه او کابينه رايې اخیستنې ته وړاندې نه کره، دوى پوهېدل چې د انتخاباتو له لاري يې موبنه شو ګټلای. د لوبي جرگي رئیسه هیئت دینځه خوکيو لپاره انتخابات دوى ته غوره بېلګه وه، چې د نظار شورا یا پنجشپر ولسوالۍ د کانديدانو له جملې خخه یو تن هم بریالي نه شو، نو كله چې د جرگي د رئیسه هیئت خوکي نه شي ګټلای، نو وزارتونه به خنگه وکتی؟

همدا علت و چې بيا يې له خپل نظامي زور خخه ګتېه پورته کر، کرزى صيب، امريكايان او ملگري ملتوونه يې دي ته اړ کړل چې اساسی وزارتونه بيا دوى ته ورکري او بيا په داسې وخت کي يې جرگي ته اعلان کري، چې د مخالفت لپاره هېڅ وخت پاتې نه وي. د کابينې تر انتخاباتو وروسته په یوه خصوصي غونډه کې بناغلي

کرزي صيب دا اعتراف کړي و چې: "موږ په لویه جرګه کې عدالت تر پښو لاندې کړ او سولې ته مو ترجیح ورکړه". له "سولې ته ترجیح" خخه دنساغلي کرزي مقصد دادی چې نظار شورا اخطار ورکړي چې: "که چېږي په کابینه کې زموږ شرطونه ونه منل شي نو موږ به کابل په وینو ولمبورو". نو ټکه یې غوره وبلله، چې ټکه که عدالت تامين نه شو نو لې تر لې خو موقتي سوله رامنځته شوه، نو د راتلونکو انتخاباتو د مثبتې نتيجې د تطبیق او تضمین لپاره هم همدا وپره شته چې بیا به د بېړنۍ لوېږي جرګې پېښې تکرارېږي.

اوسمې پښتنې داده چې راتلونکي لوېږي جرګې، اساسی قانون، انتخاباتو او منتخب حکومت ته د دومره تشويشونو او اټکلیزو خطرونو د مخنيوي لپاره کومه د حل لاره هم شته او که نه؟ ددي پېښتنې په ټواب کې بايد وویل شي، چې د حل لارې شته، خو دا حل لارې زيات کار، زغم، پوره تدبیر او زیاته قرباني غواړي، دلته به ټینو حل لارو ته هم اشاره وکړو:

۱. د ډیوه ملي اساسی بدیل جوړول: د اوسمې انحصار د ختمولو لپاره تر ټولو ضروري خبره ډیوه افغانشموله سیاسي بدیل جوړول دي. په دې سیاسي بدیل کې بايد په افغانستان کې د ټولو قومونو د استازې تمثیل وشي، که چېږي داسې وشي نو ډیوې ټانګړې ډلي د انحصار ماتېدل ډېر اسانېږي، اوسمې انحصار ګره ډله غواړي تر راتلونکي لوېږي جرګې او انتخاباتو پورې هم سیاسي حالات او هم نظامي وضع همدادسي پاتې شي او

په دې موده کې کوم قوي مخالف سر راپورته نه کړي، که چېري
حالات همداسي بې تحرکه روان وي، نود او سنی، سياسي نظامي
ډلي د بري اټکل زياتبدی شي.

۲. د لوبي جرګې د وکيلانو رول: که چېري د
راتلونکې لوبي جرګې لپاره بيا له سره تاکنې کېږي، نو بايد د
هغو لپاره سم ترتیبات ونيول شي او هغه نيمګړتیاوي چې په
بېړنۍ لویه جرګه کې وي، د هغوی د مخنيوی لپاره بايد هڅه
وشي، کوبنښ دې وشي چې غوره ملي او مسلکي شخصيتونه
لوبي جرګې ته ولپېل شي، ولايتونو او ولسواليو ته د زيات وکم
سهم د ورکړي هغه نا انډولي چې په بېړنۍ لویه جرګه کې و هغه
بايد بيا تکرار نه شي او که چېري همدا وکيلان بيا لوبي جرګې ته
ځي او یا په کې غورچان کېږي، نو ددې لپاره بايد یا یو بېل
ناپېيلی کميسیون وتاکل شي، چې د هېڅ سیاسي ډلي اغږز پرې
پروت نه وي او یا دې هم د هر ولايت له خپلو وکيلانو یوه یوه
جرګه جوړه شي او هغوی دې له خپل منځه لوبي جرګې ته غوره او
مسلکي کسان ور وپېژني، په دې لویه جرګه کې د مسلک پر
خاوندانو ځکه زيات ټینګار کېږي، چې دا د اساسی قانون د
تصویب لپاره جوړېږي، نود فن او مسلک خاوندانو ته په کې
ډېره اړتیا لیدل کېږي، که لوبي جرګې ته په ربنتیا هم ډېر غوره
غوره وکيلان لار شي، نوزيات اټکل دي، چې دوی به په
هېوادنۍ کچه غوره پرېکې وکړي او د اساسی قانون هغه مادې

چې د ملت د ګټمو پرئاى د Ҳینو خاصو ډلو د نظر او هيلو
ښکارندويي کوي په قانون کې ځای ونه موسي.

۳. د انتخاباتو ځانګړي کميسون: د انتخاباتو ځانګړي کميسون بايد بشپړ ناپېيلی او د ملګرو ملتونو تر مستقيمي څارني لاندې کار وکري، د واکمنې ډلي او نورو تنظيمي ډلو تر اغېزې لاندې بايد نه وي، د انتخاباتو طرزالعمل بايد روښان او دعدالت پر بنسته ولار وي، که چبرې سيمه بيزه، ژبني، قومي او تنظيمي لبواټيا په کې په پام کې نیول شوي وي او په انتخاباتي حوزو کې د څوکيو او یا استازو شمېر ناعادلانه وي، نو مخکې تر دي چې عملی انتخابات پیل شي بايد سمون په کې راوستل شي، که د انتخاباتو د ناعادلانه طرزالعمل له مخي عادلانه تاکنې هم ترسره شي، نتيجه به یې منفي وي، د ساري په توګه که د انتخاباتو په طرزالعمل کې یوې ولسوالۍ ته (۱۰) څوکۍ او یوه ولایت ته (۱۰_۱۲) څوکۍ ورکړل شي، نو دا عدالت نه دي. د بېرنۍ لوې چرګې د طرزالعمل له مخي پنجشبر ولسوالۍ (۹) څوکۍ، لوگر او نورستان ولایت ته (۱۷) (۱۷) څوکۍ ورکړل شوې وي، خو وروسته د بنخينه استازو او نورو غړو په ګډون له پنجشبر ولسوالۍ خخه (۳۰) له نورستان خخه (۱۹) او لوګر خخه هم غالباً (۱۹) کسانو ګډون کړو، نو که دا او دي ته ورته نوري دا ډول هڅي کېږي، نو دا به طبعاً انتخابات تر پونتنې لاندې راولي، که فرضآ د انتخاباتو طرزالعمل له دا ډول بېلکو خخه ډک وي، نو بیا انتخابات ځکه ضرور نه دي چې

طبعاً يې همغه خلک ګتني چې چا پر طرزالعمل خپل دا ډول نظر او غوبستنه تحميل کړي. په تنظيمي پراو کې د اداري واحدونو خبره بله لانجمنه مسئله ده که د هغو پر بنسټ نويو زياتو شويو ادارو واحدونو ته امتيازات ورکړل شي، نو بیا به اکثره مستحق ولايتونه او د هغو او سپدونکي زيانمن شي، د تنظيمي پراو له مخې د پنجشپر ولايت یوه ولسوالۍ پر خلورو ولسواليو بدله شوي، لغمان ولايت هم خلور ولسوالۍ لري، مانا دا چې لغمان او پنجشپر ولسوالۍ ته به یوه ډول حقوق ورکول کېږي، که چېري د انتخاباتو کميسيون هم د بېړنۍ لوېې جرګې د کميسيون لاره تعقیب کړه، نو خرگنده خبره ده چې عدالت تر پښو لاندې کېږي.

د اداري واحدونو ترڅنګ د نفوسو شمېر بله جنجالۍ مسئله ده چې د انتخاباتو کميسيون به ورسره لاس وګړوواني وي. په افغانستان کې هېڅ قوم هم پر خپل هغه شمېر چې په ځينو احصائيو کې ورکړل شوي قانع نه دي، اکثره شمېرنې هم دقيقې نه دي، نو که د نفوسو د شمېر له مخې ولايتونو او ولسواليو ته سهم ورکړل شي، ځينې نور به پري ځکه قانع نه شي چې هېڅوک تربيل ځان کم نه ګنې او که په انتخاباتو کې نفوس په پام کې ونه نیول شي نو دا هم لویه بې انصافي ده. که چېري د ملګرومليتونو له خوا واقعيت ته کومه نېدې احصائيه وي، نو هماګه دي په پام کې ونيول شي، هم نفوس او هم اداري واحدونه دواړه دي په پام کې ونيول شي او که دقيقه احصائيه نه وي، نو د هري سيمې او په مجموعي ډول دهېواد د نفوسو تردقيقي سرشمېرنې پوري دي

انتخاباتي سیستم تر تنظيمي اداري دمخه اداري واحدونو له مخيٽ عيار شي. هغه ولايتونه چې په بنکاره تر نورو لوی دي او زيات نفوس لري لکه کابل، ننگرهار، کندھار، هرات، مزارشريف او پکتيا دوي ته دي تر نورو ولايتونو نسبتاً زيات سهم ورکړل شي او نورو ولايتونه مساويانه ونډه ورکړل شي، کله چې تر منتخب حکومت وروسته په هپواد کې عمومي سرشمېرنه وشهو بیا دي په نورو انتخاباتو کې هم اداري واحدونه او هم نفوس دواړه په پام کې ونیول شي، لنډه دا چې د بېړني لویې جرګې دخانګړي کمیسیون له خوا چې داچل کومه بې انصافي شوې وه، هغه باید بیا تکرار نه شي.

۴. د انتخاباتو د نتيجو د عملی کولو تضمین: هېر زيات احتمال دي چې تر انتخاباتو پوري په افغانستان کې ملي پوچ او ملي پولیس (خارندوی) جوړ نه شي، البتہ تر او سنی حالت به یوڅه پرمختګ وشي، خود داسې ملي پوچ او ملي پولیسو جوړول چې د ولس زړه پرې راتمول او ډاډه شي تر هغه وخته ستونزمن برښني، که چېږي او سنی واکمنه ډله په همدي ډول له خپل نظامي او سیاسي زور سره په واک کې پاتې وي، نو طبیعي خبره ده چې نه یوازي پر تاکنو خپل اغېز غورخولاي شي، بلکې د هفو تګلوری هم بدلوای شي، که چېږي همدا ډله انتخابات وګتني، نو بیا یې د نتيجي د عملی کولو لپاره تضمین ته ئکه اړتیا نه پیدا کېږي، چې خپله همدوی دي، نو دوي په خپله دولت هم جوړوي او خپل نظامي دریخ به هم غښتلې کوي. خو که چېږي

ددوی مخالفینو انتخابات و ګتیل لکه په تپره لویه جرګه کې چې تقریباً اکثره وکیلان ددوی له انحصار سره مخالف وو، نوبیا به څه کېږي؟ واکمنه ډله به په خپله خوبنې نظامی او سیاسی واک پرېږدي او که نه؟ په هېڅ وجه فکر نه کېږي چې هفوی دې په خپله خوبنې واک پرېږدي. که فرضاً ډېر زیات نړیوال سیاسی فشار پري راشی، نوبیا به هم وايی چې څه ملکي برخه یې د منتخب حکومت، خود نظامي چارو امتیاز باید موب سره وي، ځکه چې د "طالب او القاعدي پر ضد مو جګړه کړي ده؟!" نو که بیا هم همداسي حکومت چې نظامي چاري یې د تنظيمي اشخاص او ملکي چاري یې دملت د استازو له خوا ترسره کېږي، ګومان نه کېږي چې ډېر دوام وکړي. تل به ملکي حکومت د پوئۍ هفو له خوا ترګوابن او خطر لاندې وي. نو تر ټولو بنه لاره یې داده چې يو نړیوال سیاسي او پوئۍ تضمین موجود وي، ګومان نه کېږي چې امریکایي پوئونه او نړیوال سوله ساتی څواک تر راتلونکو انتخاباتو دمخته له افغانستان نه پښې سپکې کړي، ځکه که دوي ووئې د اوستني حکومت عمر هم شاید را لنډ شي.

نوبه لاره خوداده چې د ملګرو ملتونو تر نظر لاندې سوله ساتي څواکونه تر نويو انتخاباتو پوري د اوستني واکمنې ډلي ټولې ملبېشي بې وسلې کړي او د ملي پوليسو او ملي اردو د جوړولو کار ډېر زیات ګړندي کړي، په ملي اردو او پوليسو کې دې د جهاد او الحاد په نومونو د تنظيمونو او ټوپکوالو داخلول بند شي. د بن کنفرانس پرېکړي هم وايی چې له کابل بنبار څخه

باید ټول وسلووال کسان ووئي. تر هغه چې کابل بنار له وسلووالو
ملپشو خخه پاک نه شي، د ملګرو ملتونو تر چتر لاندي سوله
ساتي ټواکونه او همدارنگه د نړۍ ستر زبرخواکي؛ د امریکا
متحده ایالتونه، انگلستان او نور مطروح هډوادونه په افغانستان
کې د راتلونکو انتخاباتو د نتیجو تطبیق تضمین نه کړي،
راتلونکې انتخابات به بې باوره او بې ثمره وي.

په راتلونکي ااسي قانون کې

درې مهم تکي

هغه وخت چې د ااسي قانون د تسويد کميسيون جوړ شو، نودا لیکنه ما کېږي وه او پر همعه مهال مې د هيلې مجلې د ۱۳۸۱ کال په (۴) کېډه کې چاپ کړه، شاوخوا یونیم کال د ااسي قانون د تسويد او تدقیق موده وه او یا د ااسي قانون لویه جرګه جوړه شوه، ددې لیکې تر لیکلو وروسته زه تقریباً په دې شاوخوا یونیم کلن بهير کې د ااسي قانون د جوړولو د پروسې د یوه کارکونکي په توګه پاتې شوم، یا په لویه جرګه کې هم د ااسي قانون د دارالاشا غږي وم او تر خپلې وروستي حده پوري مې په دې بهير کې د خپل ملت او هبادل پاره صادقانه هلې حلې کړي، خوکمه وراندوينه چې ماد ااسي قانون تر لوبي جرګه شاوخوا یونیم کال دمخه کړي وه، زه د ااسي قانون د جوړولو د ټول کار په بهير او په تېره یا د ااسي قانون په جرګه کې له هفوسره مخامنځ شوم، دا چې د ااسي قانون په جرګه کې او تر هغه دمخه او وروسته خه وشول، زموږ اکثره هبادوال خبر دي. زه نه غواړم هغه مسایل دله راوسيپم، خودومره وايم هغه خه چې ما ويلي وو، هغه یو پر بل پسې واقع شول او روحاً ډېر خوشاله يم، چې یو شمېر ملت ضد هڅې ناکامې شوي. دا هم تاسو او دا هم دا لیکنه:

افغانستان په تېرو دوہ نیمو لسیزو کې په یوه قانوني خلا کې ژوند کاوه، که د "اسي اصولو" یا "اسي قانون" په نامه خه

رامنځته شوي هم وو، نو هغه هم یوازي د کاغذ پر مخ وو او چا پري عمل نه کاوه، مانا دا چې د سر زورو، خپلسره، سیاسي ډلو شتوالي قانون چلنځ او له ګواښ سره مخامنځ کړي واو د هغه د عملی کېدنې ساحه یې له منځه وړي وه. اوس دادی تر یوه خلیریشت کلن هر اړخیز ناورین وروسته د ملګرو ملتونو په مادي او مانیز ملاتر د افغانستان د دولت له خوا د افغانستان د اساسی قانون لپاره یو ځانګړي ۹ کسيز کميسيون تاکل شوي او ويل کېږي چې وروسته دوه تنه نور هم پري زيات شوي دي. د اساسی قانون دا کميسيون تر ډېره حده د مسلکي معيار له مخي تاکل شوي او هڅه شوي چې لږ تر ډېره د هېواد د بېلاښلو قومونو او ان مذهبونو استازولي تمثيل کړي، خود اکثریت د حقوقی او لازمي استازولي په انډول په کې لږ کيو ته د منسوبو غرو تله درنه ده، خونه هغومره درنه لکه د بېړني لوبي جرګي د ځانګړي او خپلواک کميسيون په شان.

د اساسی قانون د ځانګړي کميسيون پر مشتابه باندي هم شک دی چې له یوې خوا په دولت کې لور پوست لري او له بلې خوا په ماضي کې د هغه قومي، ژبني او سيمه یېزې لپوالياوي خلکو ته خرگندې شوي دي، ځينو سره داسي وېره شته چې دا به ديوه ملي ديموکراتيك اساسی قانون د جوړې دو پر بهير منفي اغېز وکړي، خو په هر حال د اساسی قانون د کميسيون په باب په لنډيز سره سړي دومره ويلاي شي، چې د لوبي جرګي تر ځانګړي کميسيون بنه دي، خو دومره هم پوره او کره نه دي چې ټول ملت

پري قانع شي، که د باغلي صمد حامد، پوهاند محمد حسن کاکر، پوهنوال روستارته کي او ئينو نورو په شان خو تنه نور هم ددي کميسيون په غرو او ان مشرتابه کي شامل واي، نوبیا به يې د ولس زيات باور خپل کري واي او تر تولو مهمه دا چې د کميسيون د رښتیني ناپېيلوب لپاره يوه ناپېيلې (نادولتي او نا تنظيمي) مشرتابه ته اړتیا ده.

ویل کېږي چې د اساسی قانون د کميسيون ددي ترکیب ترڅنګ به د اساسی قانون د مسودې د تدقیق لپاره یو بل کميسيون هم جوړېږي، چې د غرو شمېر به يې لېټر لې ۳۳ تنه وي، ددي کميسيون کار به دا وي چې د اساسی قانون د اوستني کميسيون له خوا د جوړې شوي مسودې متن کره کري، وروسته به د مسودې دا متن مطبوعاتو او ولس ته وړاندې کېږي، د خلکو تر نظریاتو وروسته به بیا بېرته د همدي کميسيون له خوا دا نظریات راټولېږي او تر غور وروسته به يو کره يا وروستی متن ترې جوړېږي او بیا به لوېې جرګې ته وړاندې کېږي، د اساسی قانون د کميسيون جوړښت او د کار خرنګوالی چې هر ډول وي او هر ډول پای ته ورسېږي، خود ډله درې موضوعګانې به ډېرې بحث پاروونکې وي:

۱ - په اساسی قانون کې د فلهريشن موضوع: ډېره موده کېږي چې د يو شمېر گاونډيو هېوادونو له خوا د فلهريشن موضوع ته لمن وهل کېږي، په دې هېوادونو کي (روسیه، ایران، تاجکستان، ازبکستان، ترکیه) او کله کله ان د نړۍ د ډېرو لري

هېوادونو په مطبوعاتو کې هم دا موضوع يادېږي، په کورنۍ کچه لړه کيو ته منسوب یو شمېر اشخاص او یا په اصطلاح د لړه کيو د حقوقو مدعیان دی موضوع ته ډېره هوا ورکوي او کله کله لا په حئینو غونډو کې هم دا موضوع يادوي او ان ددې لپاره لا ئانګړې غونډای او سيمينارونه هم جورو وي.

داسيې اتكل او احتمال هم شته چې د اساسی قانون په دي ئانګړې کميسیون کې هم حئینې داسيې اشخاص شته چې دي موضوع ته لمن وهی او دي موضوع ته خاصه لپواليما لري.

اساسي خبره داده چې فډريشن په افغانستان کې نه له قومي پلوه، نه له اقتصادي او نه هم له مذهبی پلوه د تطبيق وړ دي، هغه هېوادونه چې په افغانستان کې فډريشن ته لمن وهی، هدف یې دادې چې افغانستان پر بېلاړلېو کورواکيو ووېشي او بیا هر یو خپلې مطلوبې ساحې سره خپل اړیکې تینګ او پیاوړې کړي، وروسته به همدا کورواکې سیمې د بشپړو خپلواکو سیمو په توګه اعلان کړي، افغانستان به ټوټې او هرہ ټوټه به یې هر تجزیه غښتونکی هېواد د ئان کړي. مانا دا چې فډريشن د افغانستان د تجزې لپاره لوړنۍ مقدماتي ګام دي.

اوسم خبره داده چې د فډريشن موضوع ته به په اساسی قانون کې خنګه اشاره کېږي او خنګه به په مسوده کې ځایېږي؟ ایا د اساسی قانون د کميسیون صلاحیت دی؟ که د لوې جرګې؟ ایا د اساسی قانون کميسیون دا صلاحیت لري چې تر لوې جرګې د مخه د اساسی قانون په مسوده کې دا موضوع ثبت کړي او یا هم

استدلال وکړي چې د اساسی قانون د مسودې تر اعلان وروسته په اصطلاح خلکو وړاندیز وکړ چې د فهريشن موضوع دې هم په اساسی قانون کې ځای شي او د دې لپاره څینو کسانو مخکې تر مخکې دستوري هڅې هم پیل کړې وي او غونبستې يې وي خپل نظرونه د خلکو د نظر په توګه خرگند او تمثيل کړي، نو ځکه دا موضوع په مسوده کې ځای شوه!

اساسي خبره داده چې تربل اساسی قانون پورې چې دلوبي جرګې تر نظر او ليد وروسته به پلي کېږي، د بن د تړون له مخې د ۱۳۴۳ کال اساسی قانون، شاه او شورا ته له منسوبو خپرکو پرته نور د اعتبار وړ دي، نو د اساسی قانون کمیسيون حق نه لري د هغه اساسی قانون څينې اساسی توکي مخکې تر دې چې لویه جرګه پري پرېکړه وکړي، دوى په خپل سر بدلت او بیا يې لویې جرګې ته هسي د تائید لپاره وړاندې کړي، البته دا د لوبي جرګې حق او صلاحیت دي، چې دوى د افغانستان لپاره د نظام څنګوالی وټاکي، که داسې او دې ته ورته د نورو مادو د زیاتون اړتیاوې وي، نو هغه دې بیا خپله د لوبي جرګې له لاري په اساسی قانون کې زیاتې شي، نه د اساسی قانون د کمیسيون له خوا، د اساسی قانون د کمیسيون د کار محور باید د ۱۳۴۳ کال د اساسی قانون محتويات وي، ځکه چې تر دې دمه همدا قانون د اجرا وړ دي او په دې کې اساسی بدلون راوستل هم د لوبي جرګې کار دي.

يو ساده اټکل او مثال وړاندې کوو: که چېږي د اساسی قانون له خوا د مرکزي حکومت يا د مرکزیت د حاکمیت تمثیل د ۱۳۴۳ ل کال د اساسی قانون په شان پر خپل ئای پاتې شي، نو بنايی په لویه جرګه کې هېڅوک هم ددي جرئت ونه کړي چې د فډريشن خبره مطرح کړي، خو که چېږي د اساسی قانون کمیسیون مخکې تر مخکې د فډريشن موضوع په مسوده کې یاده کړي، نو ددي زیات احتمال دی چې ډېر زیات خلک به د فډريشن مخالفت وکړي او یوه ډله خلک به هم د فډريشن پلوی وکړي او لوې چرګې کې به همدا د اختلاف تکی شي او د اساسی قانون د نورو ديموکراتيکو مادو پر تصویب او تائید به هم اغېز وکړي.

دلته د یادولو وړ خبره داده چې په دې حالت کې هم د اساسی قانون کمیسیون د فډريشن د پلويانو په ليکه کې ودرېږي، ځکه چې دوي په خپله هغوي ته تياره کړي مړي په خوله کې ورکوي. نو که د اساسی قانون کمیسیون غواړي چې خپل ناپېښتوب وساتي د اساسی قانون په مسوده کې دې داسې جنجالۍ موضوعګانې په خپل سر نه زیاتوي، عجیبه خبره خو داده چې د نړۍ هېټادونه دیووالې پر لوري روان دي. دواړه جرمني سره یو ئای شول، یمنونه یو ئای شول، ويتنامونه لا دمخه یو ئای شوي، کورياوې به هم سره یو ئای شي، لس هېټادونه په اروپا یې اتحاديه کې شامل شول، ټوله نړۍ د یوه کلې حیثیت غوره کوي او هېټادونه به ددي کلې بېلاړل کورونه وي، خو زموږ د هېټاد کورني او بهرنې دېښمان بیا لګیا دی د فډريشنونو تر نامه لاندې یو واحد

هېواد او يو واحد ملت سره وېشي، په کور کې "کورگۍ" جوروسي او په ملت کې " مليتونه".

د فډريشن او د لړه کیو د حقوقو مدعیان که په ربتيما دیوه ستر حقیقت او واقعیت په توګه مطرح وي، نوبیا خویې ګټه په دې کې ده چې د تول افغانستان په کچه ئان مطرح کړي او دلته زیاته ګټه تلاسه کړي، که واقعاً ئان د شمېر او موجودیت له پلوه دزیات استحقاق وړ بولی.

۲ - په اساسی قانون کې د مذهب مسئله: په اساسی قانون کې د مذهب مسئله بله جنجالی موضوع ده، چې د اساسی قانون کمیسیون او راتلونکې لویه جرګه به ورسره مخ وي. د ۱۳۴۳ کال په اساسی قانون کې ليکل شوي چې "حنفي مذهب د افغانستان رسمي مذهب دي او د نورو مذهبونو پیروان د خپلو مذهبې چارو په اجرا کې ازاد دي". د ۱۳۶۶ کال یانې د ډاکټر نجيب الله د حاکمیت د وخت اساسی قانون کې بیا د مذهب د رسمیت موضوع په ابهام کې تبره شوې او ليکل شوي چې "ټولې چارې به د اسلامي شريعت مطابق ترسره کېږي" او د کوم مذهب د رسمیت یادونه په کې نه شته.

په توله دنيا کې قانون داسي وي چې د اکثریت رايې ته مراجعه کېږي، د اکثریت تائید د د موکراسی مهم اصل دي. څرنګه چې افغانستان کې حنفي مذهبې افغانان اکثریت دي، نو د اکثریت د حقوقی حیثت په پام کې ساتلو سره باید د ۱۳۴۳ کال د اساسی قانون دا ماده پر خپل ئای پاتې شي، که چېږي لویې جرګي دا

لازمه وبلله، کېدى شي بدلون په کې راوستل شي، خود اساسی قانون کمیسیون بايد مخکې تر مخکې دا حساسه موضوع په خپل سر بدلنه کړي.

ایران او ایران پلوی اشخاص دي مسئلي سره زياته لپواليما لري، خوبنې به وي چې په دې برخه کې خپله د ایران له تجربې خخه ګته پورته شي، چې ايرانيانو په ایران کې دا مسئله خنګه حل کړي، بنې داده چې د ایران له اساسی قانون خخه ګته واخیستل شي، چې هغوي شیعه مذهب ته د کوم منطق له مخې رسميت ورکړي او حنفي مذهب ته يې ولې دا امتیاز نه دی ورکړي. په افغانستان کې د هر مذهب پیروانو ته بايد دا حق حاصل وي چې په ازادانه توګه خپل مذهبی مراسم ترسره کړي، خو په ملي کچه بايد د اکثریت حقوقو ته هم درناوی وشي او خه چې په نړۍ کې دود دي همغه اصل دي په پام کې ونيول شي.

۳- په اساسی قانون کې د ملي ژبې مسئله: درېيمه مسئله چې په اساسی قانون کې به جنجاليزه وي هغه د ملي ژبې مسئله ده. د ۱۳۴۳ ل کال په اساسی قانون کې ليکلې شوي چې "پښتو او دري د افغانستان رسمي ژبې دي"، خو په (۳۵) ماده کې ليکل شوي: "دولت مجبور دي چې د افغانستان د ملي ژبې پښتو د پراختيا او تعییم لپاره کار او هڅه وکړي"، (۳۵) ماده د لویې جرګې له خوا زياته شوې وه. د ډاکټر نجيب الله د وخت اساسی قانون کې له "پښتو" خخه " ملي" کلمه حذف شوې او ليکل شوي چې "د افغانستان د ملي ژبو له جملې خخه پښتو او دري د

افغانستان رسمي ژبې دی". اوس دا پښتنه پیدا کېږي چې په نړيواله کچه د ملي ژبې د پېژندنې لپاره کوم معیارونه شته او که نه؟ د ملي - رسمي او بیا رسمي ژبې ترمنځ خومره توپیر او امتیاز شته؟.

تر کومه ځایه چې له نړيوالو قوانینو او د نړۍ د اکشرو هېوادونو له اساسی قوانینو خخه بنکاري، چې هلته د ملي ژبې د تشبیت لپاره د هغه هېواد اکثریت اتنیک گروپ یا لوی قوم معیار دی. یونسکو چې د ملګرو ملتونو یوه کلتوري پرمختیایی اداره ده، په افغانستان کې پښتو د افغانستان د ملي ژبې په توګه په رسمیت پېژنې او "د پښتو خپرنو نړيوال مرکز" او همدارنګه "پښتو" مجله چې په پنځو نړيوالو ژبو (د یونسکو په ژبو) یې خپروني کولې د همدي سازمان له خوا تمولیلدل. دې سازمان دغه راز د "استازی" په نامه یوه ځانګړۍ مجله چې د ملګرو ملتونو یو خپرني اړګان بلل کېده، هم د افغانستان لپاره په پښتو ژبه خپروله.

یونسکو بیا په ایران کې (فارسي) ژبه د ایران د ملي ژبې په توګه په رسمیت پېژندله او همداسې په نورو هېوادونو کې د هغه هېواد د اکثریت قوم ژبه د ملي ژبې په توګه په رسمیت پېژنې. البتہ د ملي ژبې مانا دا نه ده چې ټولې دفتری او رسمي چارې دې په همدي یوه ژبه وي، د ملي - رسمي ژبې ترڅنګ په یوه ګن قومیز هېواد کې نورې ژبې هم رسمي کېدی شي او خلک پري له زده کړې نیولې، تر دفتری او سیاسي چارو پوري د اړتیا وړ ټول پوهاوی را پوهاوی کولای شي.

د هندوستان ملي ژبه هندي ده، خوله انگليسي خخه هم په رسمي چارو کې اعظمي گته پورته کوي، له انگليسي پرته په تول هند کې تر (۳۰۰) پوري ژبي رسمي بهه لري چې بنوونخيو کې رسمييات لري او گن شمبې خپروني پري کېږي.

په پاکستان کې اردو ملي ژبه ده، خو انگليسي تر اردو هم زيات رسميت لري، سندۍ هم د سند ايالت رسمي ژبه ده، په پرمختللي بلجيم کې همدا اوس درې ژبي رسمي دي، خو ملي پارلمان ته تلونکي هر غړي مجبور دی چې ملي ژبه يې زده وي، د نړۍ هر اساسي قانون چې را واړوي په هغه کې همدا د اکثریت اصل په پام کې نیول شوي دي.

دلته ددي خبرې ډاګیزول هم په کار دي چې د ملي ژبي د تاکلو په برخه کې د هغه هېواد اصلی قومي اکثریت په پام کې نیول کېږي، نه موقتي ژبني اکثریت، موقتي ژبني اکثریت کېدی شي د وخت د سیاسي او فرهنگي پېښو په رامنځته کېدو سره بدلون ومومي، خو د قومي اکثریت محوه کېدل تر زياته حده ناشوني دي. د بېلګې په توګه يو وخت فرانسوی د روسيې د دربار رسمي ژبه وه او چا چې به په فرانسوی خبرې کولي، نو ځان به ورته ډېر اشرف او متمدن بنسکارېده، خود ۱۹۱۷ کال تر انقلاب وروسته د روسيې له دربار او ټولې روسيې خخه د فرانسوی ژبي ټغر تول شو او ځاي يې د هغه ځاي د اکثریت قوم ژبي (روسي ژبي) ونيو، روسي ژبه بيا دومره پراخه شوه چې د منځني اسيا ټولو جمهوريتونو کې خوره شوه او ددي جمهوريتونو رسمي ژبه شوه،

خو کله چې شوروی اتحاد رنګ شو، دې جمهوریتونو د خپلو قومونو د اکثریت ژبې د ملي ژبې په توګه اعلان کړې، د قزاقستان په اساسی قانون کې خو دا هم راغلي که چېږي جمهوري ریاست ته کاندید شخص د ملي ژبې په امتحان کې له ۵ نومرو خخه ۳,۵ نومري پوره نه کړي، نو د جمهوري ریاست د کاندیدي حق یې سلبېږي.

دغه راز یو وخت فارسي د هند د مغلی دربار رسمي ژبه وه، خو اوس فارسي د هند له نيمې وچې خخه راټوله شوي او خپل اساسی مرکز فارس (اوستني ایران) ته یې مخه کړې ده، پښتو چې د هېواد د اکثریت قوم ژبه ده، له پېړيو راهیسې محکومه ساتل شوي او کله چې ورته پام شوي، نو خپله ورتیا یې بنه څلولي ده. د یوه لويدیخوال پښتو پوه ډاکټر پیچکا په انډ د پښتو ژبې د پرمختګ سرعت ډېر گړندي دی، مانا دا چې که خوک پښتو ژبې ته قصدي خنډونه را ولار نه کړي، نو ډېرزيات پرمختګ به وکړي، خو اوس په اساسی قانون کې د ژبې د حقوقو مسئله ده، ایا د اساسی قانون د تسويد کمیسيون به دا حق ولري چې د ۱۳۳۴ کال د اساسی قانون (۳۵) ماده په خپل سر حذف کړي او که دا کار به جرګي ته پېړدي؟ په غالې اټکل چې د اساسی قانون کمیسيون (۳۵) ماده حذفوی او یوازي دومره به لیکي چې "پښتو او دري د افغانستان رسمي ژبې دي".

ایا په دې شکل د مادې ثبت به د افغانستان ټول قومونه قانع کړي؟ فکر نه کېږي، ځکه پښтанه چې د هېواد اکثریت دی له هغو

څخه د پښتو ژبې خپل ملي حیثیت او حقوق سلبېږي او نور
قومونه به هم ووايي چې ولې یوازي پښتو او دري ژبې رسمي دي،
ایا د نورو ژبو ويونکي حق نه لري چې په خپله مورنۍ ژبه زده کړه
وکړي؟

د اندېښني وړ بله خبره داده چې د " ملي" صفت په حذفېدو سره
به د ژبو په برخه کې په افغانستان کې یو حقوقی بحران رامنځته
شي هغه دا چې کومې ژبې چې رسمي ګنل کېږي، د هغوي ترمنځ
د "تساوي" تر شعار لاندې د "تناسب" اصل له منځه ئې، د هري
ژبې ويونکي به په هېواد کې د مساوي حقوقو ادعا کوي، دلته به
غټ چيلنج، ملي ترمینالوژۍ، ته وي، چې په کومه ژبه به جوړېږي،
 ملي ترمینالوژۍ د ملي وحدت د ټینګښت او واحد ملت د
جوړونې لپاره مهم ګام ګنل کېږي. مثلاً که په افغانستان کې خو
ژبې یا لې تر لې پښتو او دري رسمي ژبې شي، ملي ترمینالوژۍ به
په کومه ژبه جوړېږي؟، ملي سرود به په کومه ژبه وي؟، د
وزارتونو لوحې او د نورو ګن شمېر مهمو دولتي چارو سرليکونه
يا عنوانونه به په کومه ژبه وي؟ دا هغه پونښني دی چې د اساسي
قانون د پلي کېدو پر وخت به خلک ورسه مخاهمخېږي.

د ۱۳۴۳ کال په اساسي قانون کې سره له دې چې پښتو د
افغانستان ملي او رسمي ژبه وه، خو په عمل کې هېڅکله هم
پښتو ته د همدي حقوقو له مخي کار ونه شو، یانې دا چې پښتو
ته خپل حق ورنه کړ شو، خو د پښتو ژبو او دري ژبو ترمنځ دومره
يو تفاهم یې رامنځته کړ چې ددولتي پابو اکثره سرليکونه به

پښتو وو، خو نور اکثره متن به په دري ژبه و او همدارنګه د ملي ترمیںالوژی د جورولو لپاره هم يو خه گامونه پورته شول، خو وروسته وروسته بیا دا تفاهم او انډول هم له منځه لار، اکثره متنونه خو په دري ژبه وو او سرليکونه هم په دري وارول شول. ان دا چې د استاد ربانی حکومت خو ملي سرود هم په دري ژبه واروه او داسې متن يې ورته انتخاب کړ چې ان د افغان نوم يې په کې نه و یاد کړي.

د ملي سرود يوه ځانګړنه داده چې ملي ايدیال تمثيل کړي، خو دي سرود کې دا کيفيت هم نه شته، د استاد ربانی تنظيمي سرود په بېړنۍ لویه جرګه کې د لویې جرګې د وکیلانو له خوا رد شو، خو په اوسيني حکومت کې واکمنه ژبني ډله د خپلوا ژبنيو تعصبونو له مخي تراوسه هم دا ترانه د افغانستان د ملي سرود په نامه غربوي، که په اساسی قانون کې د ملي ژبې ځای جوت نه وي، نو تر ډېره وخته به دغسې تنظيمي ترانې د ملي سرود په نامه غړول کېږي.

د ملي ژبې تبیت په دې مانا نه دي، چې نوري رسمي ژبې به له منځه ځي، يا د هغو ارزښت به راتیټېږي، بلکې دلته د یو ربتييني حقوقی مساوات او تناسب اصل ټاکل کېږي او د راتلونکو جنجالونو مخه نیول کېږي. ددي خبرې یادونه هم ضروري ده چې د افغانستان ټول قومونه د بشر د حقوقو د یوه اساسی اصل له مخي حق لري چې لې تر لې خپلې لومړنۍ زده کړي په خپله مورنۍ ژبه وکړي، که دولت ورته نوري اسانтиباوې هم برابرولای شي، نو ډېره بنه ده او که نه وي نو بیا پاتې لورې

زده کړي او نوري چاري دي په پښتو او دري ژبو ترسره کري، خو د پښتو او دري د ودي لپاره هم باید قانون یو لړ شرایط وړاندې کري، یو شرط خوي په بايد دا وي چې د دولت هر مامور مکلف کري چې په دواړو رسمي ژبوليکل او لوستل وکړاي شي، که چېږي په ټول افغانستان کې دولت د ټولو تېيت رتبه مامورينو لپاره دا شونۍ نه وي، نو هر هغه مامور چې په مرکز کې دنده ترسره کوي، پر هغوي دي دا اصل عملاً ومني چې په دواړو ژبو دي لیکل او لوستل وکړاي شي، ځکه چې مرکز د ټولو افغانانو مشترک کور او چارخاۍ دی، دلته به د افغانستان له هرګوت څخه خلک کار ته راخي، نو که د مرکز یو مامور په پښتو او دري دواړو ژبوا حاکميټ ونه لري، ددي خلکو کارونه به خنګه په بنه وجه ترسره کوي؟.

درېيم که پورتني دواړه اصول یو وار په بشپړ ډول شونۍ نه وي، نو دويم اصل دي ورو ورو عملی شي، خود رېيم او هېږي ضروري اصل باید دا وي چې له یوه مدیريته نیولې بیا د دولت تر جمهوري ریاسته پوري په ټولو مهمو پوستونو کې د تاکنې تر ټولو ضرور او اساسی معیار باید دا وي چې دا اشخاص د هېواد پر دواړو لویو رسمي ژبوا حاکميټ ولري، هغه اشخاص چې پر دي پوستونو مقرر بوي، په پښتو او دري ژبوا باید لیکل، وینا او لوستل وکړاي شي. ځکه دوی د افغانستان د ټولو خلکو د کار لپاره تاکل شوي، نه د یوه ځانګړي قوم لپاره.

د ملي ژبي د حق د تثبت لپاره دي له ایران نه نیولې د نړۍ تر بل هر لري پروت هېواد پوري د ټولو هېوادونو اساسی قوانین ولټول شي، هغوي چې خنګه ملي ژبه تثبت کري وي، همغه

میتود دي په افغانستان کې هم عملی شي. پښتو د افغانستان د ملي زې په توګه د پښتنو حق دي، ددي حق غصبول پښتنو سره څه چې ټول افغان ملت سره درغلي او د بشري حقوقو تر پښو لاندې کول دي، که چېږي بیا هم په قوانینو کې دا ډول درغلي پښنه شي، نو پوره باور دي چې دا به د اساسی قانون مشروعيت هم تر بنکاره پښتنې لاندې راولي او هغه اساسی قانون چې د هپواد اکثریت له خپلو حقوقو محروم کړي، د هغه عملی کېدل هم ناشونې دي.

شاید د اساسی قانون په کمیسیون، راتلونکې لوېږي جرګې او په اوستني حکومت کې یو شمېر واکمن داسي فکر وکړي چې اوسل پر اکثرو پښتنو قصداً طالب او القاعدي سیوری خور شوی او د پښتنو لاس تر تیرې لاندې دي. نړیوال ټواکونه او په تېره بیا اکثره امریکایي ټواکونه هر پښتونه ته د طالب او القاعدي په سترګه ګوري، نو همدا زموږ لپاره بنه تاریخي او تصادفي فرصت دی چې خپلو نا مشروعو غوبښتنو ته حقوقی مشروعيت ورکړو او د یوې تکلفي لوېږي جرګې له لارې به دا هرڅه تصویب کړو. نو دا داسي یو خیال دی چې عملی کېدل یې ګران دي، دا ټول به وشي خو منې یې پر چا؟، هغه قانون چې دیوه ملت لپاره جوړېږي او د هغه ملت هيلې، حقوق او غوبښتنې په کې تمثيل نه شي، نو هغه کله عملی کېدى شي، ترڅو به دا بهرنې قوتونه وي او دا پت او بنکاره سازشونه، ترڅو به دا ناصرخان وي او دا یې سره سره اوښان؟.

راتلونکي عمومي تاکني، خو خترونه

او خو ورانديزونه

دا لیکنه هغه مهال شوي وه چې نه د اساسی قانون لویه جرګه جوره شوي
وه، نه د انتخاباتو کمیسیون جوره شوي و او نه هم د انتخاباتو لپاره کوم
طرز العمل ترتیب شوي، خوت دې ټولو وړاندې د جمهوري ریاست د
عمومي تاکنو په اوه تشویشونه وو او اندېښې وي. دا لیکنه همدغو تشویشونو
او اندېښنو ته د حُواب موندلو په نیت لیکل شوي وه. کله چې لویه جرګه جوره
شوه، د انتخاباتو کمیسیون او یا قانون جوره شواو وروسته یا تاکني ترسره
شوي، نو په دې لیکنه کې یو شمېر تشویشونه رفع شول، خو یا هم په دې
لیکنه کې یو شمېر راغلي اړکلونه او تشویشونه پر خپل ځای او لاينحله پاتې
شول او ترن ورځي زموږ ولس کړوي. دا لیکنه هماغه مهال د هيلې مجلې د
۱۳۸۱ کال په (۶) کې کې چاپ شوي ده.

د بن د تړون له مخي د اساسی قانون تر تصویب وروسته باید په
افغانستان کې عمومي تاکني ترسره شي، جمهور رئيس د ولس د
مستقيمو او پېو رايوله لاري وتاکل شي او او سنې انتقالی اداره
خپل ځای یوه منتخب حکومت ته پربېدې، د اټکل له مخي د
اساسي قانون د تصویب په لویه جرګه کې به د نظام د جورښت پر
درېيو ډولونو سخت بحثونه او شخري رامنځته شي: مشروطه

شاھي نظام، په دې کې به شاهد واک سمبول وي، اجرائيوی ھواک به صدراعظم سره وي، چې د پارلمان د اکثریت غړو په تائید به تاکل کېږي، په ریاستي نظام کې به جمهور رئیس د واک سرچينه وي، چې د ولس د مستقیمو رايو په تیجه کې به تاکل کېږي، يو، دوه يا درې مرستيالان به لري، کېدى شي صدراعظم ولري او يا يې ونه لري، خواصلي اجرائيوی ھواک به جمهور رئیس سره وي.

په پارلماني نظام کې جمهور رئیس سمبوليک رول لري، صدراعظم به د پارلمان د اکثریت غړو په خوبنې تاکل کېږي، د حکومت (اجرائيه ھواک) په راس کې به واقع وي، که لویه جرګه له دې درې واړو نظامونو خخه هر یو په اساسی قانون کې تصویب کړي، نو انتخاباتو ته اړتیا ده. دا چې انتخابات به څرنګه تر سره کېږي، راي ورکوونکي به څرنګه تشبیتېږي او د راي ورکولو مرکزونه به د کومو معیارونو له مخي څومره، څرنګه او کومو ځایونو کې تشبیتېږي؟ د ډېر غور او بحث موضوع ده، چې پر ټول انتخاباتي بهير او د هغود نتيجو پر څرنګوالی ژور اغېز اچوي. تاکل شوې ده ۲۰۰۴ م کال د جون پر میاشت عمومي تاکنې ترسره شي، څوک چې په عمومې تاکنو کې د رايې يا ووت حق لري، ددې کسانو ثبت او راجستر خورا ګران کار دی او که له ډېر دقت خخه په کې کار وانه خیستل شي، نو کېدى شي د عمومي تاکنو قانونیت هم تر پوبنتني لاندې راولي، په انتخاباتو کې تر

ټولو مهم اصل دا دی چې د رايې وړ خلکوله درېښو دوه برخې او
يا هم اکثریت بايد حتمی ثبت او راجستر شی.
په دویم گام کې مهم اصل دادی چې له همدي ثبت شويو کسانو
دوه څله او يا هم اکثریت په انتخاباتو کې ګډون وکړي، که چېږي
دا پورتنی دواړه اصلونه بریالي او عملی نه شي، نوبیا دتاکنو
قانونیت او مشروعیت تر پونښنې لاندې رائحي د افغانستان په
راتلونکو عمومي تاکنو کې دغه دواړه اصلونه له سترګو ګواښ او
چلنځ سره مخامنځ دي. دلته غواړو دغو دواړو اصلونو ته د
ورپښې دونکو ګواښونو او د هغود حل لارو په باب خو خرګندونې
وکړو:

الف- د رايې ورکوونکو ((وېرانو) د راجستر ستونزې:

۱- جغرافیا ی ستونزې: دا یو خرګند واقعیت دی چې
افغانستان یو غرنی هبوا دی، چې تراوسه یې د غرونو په لمنو
کې پرتو سیمو اولري کليو، باندېو ته سړکونه نه دي غچېدلې او
ګن شمېر خلک په همداسي سیمو کې ژوند کوي، چې د ډله یېز
ارتباټ او پیوستون لارې یې غوڅې یا محدودې دي.
هغه تحصیل کري یا نیمه تحصیل کري اشخاص چې د ووېرانو د
تشبیت دنده پر غاره لري، په اسانۍ سره زړه نه بنه کوي چې داسې
سختو سیمو ته لارې شي، چې هلتہ د موږ لاره نه وي او خو ساعته
یا خو ورڅې پلي مزله ته په کې اړتیا وي، نو په دې وجهه په لکونو
هغه افغانان چې په دې سیمو کې او سېږي او د ووت استحقاق لري
له خپل دې حق څخه محرومېږي.

۲- کلتوري ستونزې: تراوسه لاهم افغانستان کې د کليو، لري پرتو سيموا او لويو بسارونو تر منځ کلتوري واتن او ان تضاد موجود دي، انتخاباتي کميسيون او د ووټرانو د تشبيت کميسيون طبعاً په لويو بسارونو کې جور پې او دا هم خرگنده ده چې دا کميسيون به تر زياته حده خپل غري له همدي بساري تحصيل کرو او يا هم نيمه تحصيل کرو اشخاصو خخه پوره کوي، دي کسانو ته ګرانه ده چې د بېلاپلو ولسواليو د خلکو پر کلتوري خوي او بوی بنې بلد شي او هغوي دي ته رامات کړي، چې په بنې زړه او پراخه پنهنه ځانونه ثبت کړي.

۳- د بنخو ستونزه: بنخې د هېواد نيم نفوس جوړوي، لکه څنګه چې نارينه د ووټ حق لري، بنخې هم د ووټ حق لري، تراوسه لape لري پرتو، کليوالۍ او ان په ځينو بسارونو کې د خلکو ذهنیت دي ته تيار نه دي، چې بنخې دي په انتخاباتو کې ګډون وکړي، که فرض کړو چې د هېواد غوڅ اکثریت بنخې د ووټ له حق خخه محرومې شوې او اقلیت نارينه هم د بېلاپلو عواملو له امله ثبت او راجستر نه شول، نود عادلانه انتخاباتو لومړي اصل ياني دوه ثلثه اکثریت خپله له منځه لار، د یوه محروم اکثریت په حالت کې د اقلیت تر منځ انتخابات بې ګټې او بې مانا دي.

۴- امنيتي ستونزه: دا یو تاريخ واقعيت دي چې اوس په هېواد کې سراسري سوله نه ده ټینګه شوې، د مرکزي حکومت د واک مزي لاد هېواد ګوت ګوت ته نه دي رسپدلي، همدا اوس د ټول هېواد په کچه تر ۴۰ زيات داسي ولسوالان شته، چې په ولسواليو

کې ولسوالان په خپل سر مقرر او برحال دي، خو په کابل کې له کورنيو چارو وزارت سره هېڅ رسمیت نه لري او نه له دې وزارت خخه معاشونه اخلي، د هېواد پر بېلاړلېو برخو واکمن مختلف جنګسالاران او مختلفو تنظيمونو ته وفادار اشخاص واکمن دي، نو په داسي یو حالت کې د انتخاباتو لپاره د عمومي راجستر پروسه له ډېرو سختو امنيتي چلنځونو سره مخاځېږي. یوه بله مهمه مسئله دا ده چې د ووټرانو د راجستر او نومليکنې پروسه بايد د ملګرو ملتونو او سورو نړيوالو ادارو ترڅارني او ګنتړول لاندې ترسره شي. خو همدا اوس د ملګرو ملتونو د دفترونو کارکوونکي د افغانستان له مهمو بنارونو پرته اکثرو ولسواليو ته د امنيتي ستونزو له امله هېڅ سفرونه نه کوي، که چېرې د ملګرو ملتونو د استازو د نشتولې په حالت کې په کومه ولسوالي کې په خپله د افغانی گروپونو له خوا د نومليکنې پروسه ترسره شي، ددي کار د شفافيت، قانونيت او مشروعیت تضمین خوک کوي؟

يو زبات شمېر تحصيل کري افغانان پر بېلاړلېو تنظيمي ايډيالوژيو و پېشل شوي، زيارات احتمال دي، چې د انتخاباتو کميسيون د راجستر پروګرام کې به هم ونډه ولري، نو ددي خطر شته چې دوى به د ثبت او راجستر پروخت خپلې تنظيمي لبوا تياوي په پام کې وساتي او د خپلې خوبنې اشخاص به ثبت کړي.

۵- د عامه شعور د کچې د ټيټولائي ستونزه: د راجستر پروخت یوه ستونزه دا هم ده چې ډېر خلک د انتخاباتو پر ارزښت

او ما هي تسمه پوهېږي، کېدې شي له نوم ثبتوني او راجستر سره چندان لپواليما ونه بنېي او یو شمېر خلک بې تفاوته پاتې شي، نو دا ټول عوامل ددي سبب گرځي، چې د ووېرانو شمېر د هغوي تر اصلې شمېر را کم شي.

۲- د کوچيانو د نومليکنې ستونزه: د افغانستان د نفوسو یوه درنه برخه کوچيان تشکيلوي، چې د بېلاړلوا سرچينو په استناد يې په ټول هېواد کې شمېر د (۴-۲) ميلونو وګرو تر منع دی، کوچيان سخت او گرځنده ژوند لري، د ژمي مبنه يې پريوه ځای او د دوبې يې پر بل ځای وي او پاتې وخت يې په سفر تېږې، کېدې شي، د کوچيانو د نفوس له ياد شوي رقم څخه نيميايې يې د ووټ مستحق وي، که چېري د کوچيانو د نومليکنې لپاره یوه اساسې تګلاره جوړه نه شي، نوزموږ د ولس یوه درنه برخه به له انتخاباتو بې برخې پاتې شي.

ب- د ووېرانو د انتخاباتو ستونزې: کله چې په هېواد کې د ووېرانو د راجستر لړي پاي ته ورسېږي، او انتخابات پيل شي، نو انتخابات به هم له یو لړ ستونزو سره مخامنځ وي او چې دلته يې د ځينو يادونه کوو.

۱- د انتخاباتي حوزو د تثبيت ستونزه: د انتخاباتو کميسيون کېدې شي، هڅه وکړي چې د خلکو د راټولېدو په مهمو مرکزونو لکه د ولايتونو، ولسواليو په مرکزونو او ځينې نورومهمو ځایونو کې د رايې ورکولو مرکزونه جوړ کړي، دا مرکزونه کېدې شي له بېلاړلوا کليو واتېن ولري، نوزيات شمېر خلک به زړه بنه نه

کړي چې له لري ځای خخه په خپل لګښت د رايې ورکولو مرکزونو
ته لارې شي او که دا لګښت کومه خاصه ډله ورکوي، نو انتخابات
به هم د هغوي په ګټه تمام شي.

۲- د بسخينه ووټرانو د انتخاباتي حوزو ستونزه: تر
ټولو غتیه ستونزه د بسخينه ووټرانو ستونزه ۵۵، چې حاضري به نه
شي، تر خپل کور او کلي بهر چېږي لري د انتخاباتو مرکزونو ته
لاري شي، په انتخاباتو کې د بسخو د ګډون په باب پوهاوی هم يوه
بله ستونزه ده چې بسخې به ورسره لاس او ګربوان وي.

۳- د کوچيانو د انتخاباتي حوزو ستونزه: لکه خنگه
چې مودمخه يادونه وکړه، کوچيان ګرځنده ژوند لري، نو دوي ته
ستونزمنه ده چې يو يا خواحدو مرکزونو ته د رايې اچونې لپاره
لارې شي، نو په دي ډول که دوي تردي د مخه زيات راجستر شوي
هم وي، نوزياتې رايې به يې نا استعماله پاتې شي.

۴- متفرقه ستونزې: پرپورتنيو يادو شوي ستونز سربېره يو
شمېر نوري ستونزې هم شته، لکه ترانسيپورتي، لوژستيکي، د
وخت کمى، تبليغاتي، ذهنې، سياسي، تخنيکي او نوري
ستونزې، چې د انتخاباتو د کميسيون ګروپونه به ورسره لاس او
ګربوان وي، خواوس راخو دي ته چې دا ستونزې د حل لاري لري
او که نه؟ که چېږي د حل لاري ورته ونه لټيول شي یا پيدا نه شي او
بيا دا ستونزې پري حل نه شي او دا يادي شوي ستونزې همداسي
لاینحله پاتې شي، نو بيا خوبه دا ده چې بېخې د راجستر لړي
پيل نه شي او نه عمومي انتخابات ترسره شي، ځکه چې په داسي

شرايظو کې د عادلانه انتخاباتو ترسره کول ناشونی دي او تر
ناعادلانه انتخاباتو، نه انتخابات بنه په دي دي، چې د نا عادلانه
انتخاباتو په نتيجه کې د انتخاباتو د مشروعیت او تائید تر چتر
لاندې يو نا عادلانه مشرتبه په دروند باردي چې د ولس په او برو
پربوزي او که هسي له انتخاباتو پرته يو خپلسري حکومت خپل
واک وغھوي، نو هغه کې د ولس مسئولیت حکمه په زيات نه
دي، چې دوي خوا انتخابات کړي نه دي، په خپل سر راغلی او په
خپل سربه بېرته ئې.

خو زموږ په کلتور کې د امثل دی چې که غر هر خومه لور دی پر
سرې لار شته، د هر مشکل او هري ستونزې حل لاري شته، چې
که په ژور ډول تشخيص او عمل پري وشي ستونزې ورسه حلېدۍ
شي، نو د پورتنیو ستونزو دحل او عادلانه انتخاباتو د ترسره کولو
لپاره دلته خوړاندیزونه کوو:

۱- د ووټرانو د نومليکني لپاره عمومي سтратيژي:
درائي ورکونکو د راجستر لپاره بايد تر هرڅه لومړي يوه
ليکلې سтратيژي جوړه شي او ټولو هغواړخونو، ستونزو او حل
لارو ته په کې اشاره وشي، چې عادلانه تاکنو ته زيان رسوي دا
ليکلې سтратيژي بايد د انتخاباتو د کميسیون ټولو دفترونو او
کار کونکو ته رسول شي او هغوي پري بنه خان پوه کړي.

۲- د نومليکني لپاره د افراد و جذbone:
طبعاً د انتخاباتو کميسیون به په مهمو ولايتوونو او ممکن په هر
ولایت کې ساحوي دفترونه جوړوي، کله چې ساحوي دفترونه په

خپل تشکیل کې د نوملیکنې لپاره افراد جذبوي، نو دا باید د تولو اداري واحدونو د نفوسو، جغرافیا یي موقعیت او د هغوا داري واحدونو اتنیکي جوربنت د خومره والي او خرنگوالی له مخي په پام کې ونيسي، د هري ولسوالۍ او هراداري واحد لپاره باید د همغي ولسوالۍ تحصیل کړي اشخاص استخدام کړي، چې د همغي سيمې د خلکو په خوی بوی بنه بلد وي.

۳- د بنخو نوملیکنه:

په ډپرو کليوالې سيمو کې لاعام ذهنیت دي ته جوړ نه دي، چې بسخې دي راجستر شي او یا دي په تاکنو کې ګډون وکړي، نو ددي ستونزې د حل یوه لاره دا ده، چې د نوملیکنې لپاره دې په غوش ډول نارينه کار کوونکي نه استخدامېږي، په هره ولسوالۍ کې لس شل تحصیل کړي او نيمه تحصیل کړي بسخې پیدا کېږي، همدا بسخې دي د راجستر په پروګرام کې جذب شي او بسخې دي د بنخو له خوا راجستر شي، په دي ډول به د حساسیت مخه ونیول شي.

۴- د عامه ذهنیت د بنه والي حل لاره:

د عامه ذهنیت د کنترول او بنه والي لپاره بنه لاره داد ه چې د راجستر په پروګرام کې د کلې مشر، ملک او روحاڼيون يا ملا امامان هم شامل شي، په دي ډول به د راجستر د پروګرام پر ضد د تبلیغاتي کمپاين مخه ونیول شي او تبول به په واحده پروسه کې شريک شي.

۵- د کوچیانو د ستونزې حل:

د کوچیانو د راجستر لپاره بنه لاره داده چې د راجستر په پروګرام کې خپله د کوچیانو د خېلونو استازی شامل شي، ددي د ټولو خېلونو شمېر ۱۵۰ خېلونو په شاوخوا کې دی، نوکه د راجستر په پروګرام کې د کوچیانو لېترلېر ۱۵۰ استازو ته ونډه ورکړل شي، کار به ډېراسانه شي.

۶- د انتخاباتي حوزو د ستونزو حل:

هر خومره چې د انتخاباتي حوزو شمېر زیات وي، په همه اندازه رايې ورکونکو ته اساتیا پېښېږي، د ټولو افغانستان په کچه د ۵۰ زرو په شاوخوا کې جامع مسجدونه دي، که د هرجامع مسجد مخه او یا د هغه انګړې یوه انتخاباتي حوزه وګنهل شي او دوه ورځې د ټولو انتخاباتو لپاره په پام کې ونيول شي، یوه ورڅ د بسخو او یوه ورڅ د نارینه و لپاره نو په انتخاباتو کې د ډېرو خلکو د ګډون احتمال شته.

۷- د فني او مسلکي اشخاصو جذبول:

په انتخاباتي پروسه کې چې هر خومره زیات مسلکي او فني اشخاص داخل شي، د تاکنو د بري چانس زياتېږي، د راجستر له پروګرام نه نیولې بیا تر عملی انتخاباتو پوري ددي ټولې لېر، لپاره په کار پوه اشخاصو ته اړتیا ده.

په عمومي ډول که موږ د انتخاباتي بهيردا ټولې ستونزې او حل لاري په ژور ډول په پام کې ونيسو او هغه ګام پر ګام عملی کړو، نو د عادلانه انتخاباتو د بري چانس زياتېږي او له دې پرته انتخابات د وخت، پيسو او نورو امکاناتو ضایع کول دي او بس.

د خدمت معیار

دالیکنه هم د هیلې مجلې د ۱۳۷۹ کال په (۳) گه کې خوندي

شوې ده.

په وروسته پاتو تولنو کې د کار وېش په پوره او منظم ډول نه وي رامنځته شوي او يا ورته هېږد ارزښت نه ورکول کېږي، تخصصي څانګې جوت ځای نه لري او يا یې د کار مخه نیول کېږي، مسلکي کادرونه د خپل آر مسلک ترڅنګ اړدي دويم او درېسیم کارتله هم لاس وغځوي او خپل ژوند خروب کړي، همدغه او ځینې نور لاملونه وي، چې وروسته پاتې تولنه نوره هم وروسته پاتې ساتي او د پرمختګ مخه یې نيسې. کله چې په یوه تولنه کې د کار وېش نه وي رامنځته شوي او د تولني تول وګري د کار پر وېش قانع شوي نه وي، نود خدمت کولو کچه او معیار هم نه معلومېږي. ځکه څنګه ارزولائي شو چې چا په کومه برخه کې، خومره او څنګه کار کې دې؟ کله چې په تولنه کې کار وېشل شوي نه وي، د خلکو او په تېره بیا د عوامو غوبښتنې هم خپله موخه نه شي څارلاي، بلکې هېڅله بې څایه هم وي. د بېلګې په توګه که په تولنه کې یو چا د خپل نسبې خدمت او هڅې له کبله یو څه نوم وګاته او د خپلې څانګيزې پوهې له لاري یې تولني ته یو ګټور کار وکړ، نو عام وګړي له هغه نه

دنورو هر چو لارتیا ور کارونو د سرتە رسولو هیله لري. طبعاً دا چو ل کارونه د هغه شخص په وس پوره نه وي، نو خکه خود عوامو هیله نه شي پوره کولاي، دا کار په خپل خانگیز کار کې د ده پر گتیلی نوم هم ناوره اغېز کوي او په تیتجه کې په یوه خانگې چانګه کې د ټولنې د یوه خدمتگار خدمت هم له ياده و هي.

زمور په شان وروسته پاتې او وروسته پاتې ساتل شویو ټولنو کې د خدمت کولو بله لویه ربړه داده، چې ډپرو سیاستوالو او نورو د خدمت په نامه شعارونه ورکړي، خو وروسته یې سر خیانت ته وتلى دي. د «خدمت» شعار او س په عامو خلکو کې دومره بې باوره شوی، چې خوک د خدمت نوم واخلي، نو د خلکو په ذهن کې خیانت تداعی کېږي، نو او س که یو خوک د رښتنی خدمت هیله هم لري، خوک پري باور نه کوي. ان که خوک د خدمت عملی بېلګې وړاندې هم کړي، بیا هم حینې وايې: «دا خو خکه داسې خدمتونه کوي او ځان بنه سړۍ کوي، چې خلک تېر باسي په دي کې یې هم چل دي». زمور په ټولنه کې د ټولنې اصلی خدمتگاران په یوه او بل نامه تورن، بدnam او دعوامو د تیتهې ڏهني کچې دنابوري بنسکار شوي. زمور په ټولنه کې بله ستره نیمګړتیا داده چې خدمت په مسلک او کار کې نه افاده کېږي، بلکې په اند او ګروهې پورې تړل کېږي، هرې سیاسي او ګروهمنې ډلي د خپل واک پرمهاں خپل نالوستي او نامسلکه کسان پر مسلکي پوستونو او خوکیو کېنول او ډپري توندي لنډ مهالي خو ډپري څونکي او شاتمبونکي اغېزې یې پرېښودې. له خو تېرو او غږګډونکو

پېښو خخه د مسلک خاوندانو او نورو ڏپرو پوهانو ته دا نهیلي
پیدا شوه، چې یاره «افغانستان د استثناتو هېواد دی دلته هر
ناممکن شی ممکن او هر ممکن شی ناممکنې لای شي» نومور ته
خه په کار وه چې سرمو په خپل مسلک کې سپین کړ او د زړه وينې
مو وختنلي؟

خینې کسان هر خدمت د ګروهي په تله تلي؛ د کار لاسته راغلي
ثمرې او مېوې ته نه گوري، بلکې د پته گوري چې دا د چا په هڅه
رامنځته شوي دي. دلته په واقعیت کې د هر خدمتگار کار ده ګه د
اخلاقو او ګروهي په هنداره کې مطالعه او ارزول کېږي: «پلانی بنه
ډاکتر دی خوافسوس چې عقیده یې خرابه ده. زه به دپلانی
انجنيري خه کرم چې عقیده کې تینګ نه دی، پلانی به بنه تکړه
پوهاند وي خو په پلانی ګوند کې دی او پلانی....».

دلته پر دې بحث نه کېږي، چې پلانی ټولنې ته خه وړاندي کړل،
بلکې د یو چا د خدمت او سپیتوب معیار په دې پورې تړل کېږي،
چې دده په ذهن او فکر کې خه ګرځي؟! د ټولنې یو شمېر وګري بیا
د همدغه ذهني ابهام په تلي هر خه تلي، هغه هم داسې چې هر خوک
له خپل خان سره د خدمت ارزونې او تاکنې لپاره بېلا بېل معیارونه
لري. خرنګه چې په ټولنې کې د خدماتي کارونو وپش نه دی رامنځته
شوی، نو د خدمت معیارونه هم نه دی مشخص شوي او نه یې
بريدونه تاکل شوي دي. له دې کبله که هر خوک او د ټولنې هر
خدمتگار په یوه ځانګړې ځانګه کې ټولنې ته د زیاتو خدمتونو

جوګه هم شي، بيا به هم د تولني د تولو و ګرو په ذهن او فکر کې يو
شان مقبوليت ونه لري، نو خدمتگار باید خه وکړي؟.
کله چې په تولنه کې د یو چا د خدمت معیار معلوم نه وي او یا په
تولنه کې د خدمت د ارزونې کچه راتیته وي، نو خدمتگار طبعاً د
اوېدې او ستړې کوونکې مبارزې له کبله نهیلی کېږي، د ده دا
نهیلی نه یوازې دده پر فزیکي او روحي ژوند ناوره اغېزه کوي،
بلکې د ده پر کورنۍ هم اغېزښندې او همداسي په تولې تولني ته
غڅېږي. کله چې خوک په ګانده (اینده) کې د یونېک او غوره کار
خدمت تکل کوي، نو چې د تپرو خدمتگارانو د ژوند حال او
وروستی برخليک وويني، نو په خپل کار کې تکنی او پښه نیولی
کېږي او ځینې خو په کې پېخي له خپل پلان کړي کاره تپرېږي.
ددغسې حرکت په نتيجه کې په تولنه کې د خدمتگارانو شمېر
راکمېږي، د خدمت کچه پیته او تولنه شاته پاتې کېږي. د بنستیز
کار د سره رسولو په مقصد او په تولنه کې د خدمتگارانو دنهیلی
دمخنيوي لپاره یوه غوره او اساسی لزه داده، چې هر خوک په تولنه
کې د خدمت او نېک کارد سرته رسولو هيله لري، نوله سره دي
په زره او ذهن کې د قرباني او بلهاري روحيه وروزي او د هېڅ ډول
مادي او مانيز امتياز هيلې دي نه لري، ځکه چې د خدمتگارانو او
د تولني د عام ولس د ذهني کچې ترمنځ زيات واتين دي، د تولني
عام خلک ددي ذهني وس نه لري چې خپل پالونکې او خدمتگاران
ونازوی او د ځواک څښتنان د لنډ مهالي عيش او عشرت له کبله د

تولني دخدمت او د هغود خدمتگارانو دپاللو جوگه نه دي او نه
هفوته خپل پام را اروي.

که چېري د هري برخي خدمتگار خان له اروايي پلوه داسي
تسكين کري چې: «همدا مې تولنه ده او همدا يې معیارونه، خو
دي سره سره بيا هم ورته په يوي الهي، ملي او هبوادنې مينه کار
کوم او د هېڅ دول مادي او مانيز امتیاز هيله نه لرم» نو بيا خو
کېدى شي چې له ډېري ذهنی او روانی ستريا او نوري نهيلی سره
مخامنخ نه شي، حکه چې ده له سره خپله تولنه او د هفي معیارونه
تللي دي. که خدمتگار په همدي روحيه په تولنه کې کار وکړي او
نور هم دا لاره تعقیب کري، نو د خدمتگارانو شمېر به زیات شي او
تولنه به هم دېر مختګ پر لوري روانه شي، کله چې تولنه نسبې او
بيا نور پر مختګ وکړي، نو په تولنه کې د ځینو ارزښتونو او
معیارونو د بدلون امکان هم زباتېږي، بيا به نو تولنه په تاکلو
معیارونو هم خدمتگار پېژنې او هم خاين، خو تره ګه د مخه د
استاد روهي په اند: «په وروسته پاتې تولنه کې دخدمت او
شخصيت معیار معلوم نه وي» خدمتگار باید له هر چا څخه د ډېر
عزت او پالنې هيله ونه لري او د قرباني، په زغملو سره خپل کارونه
ترسره کړي.

ځکري خلا

داليکه د هيلې مجلې په يوه ګکه کې خپره شوي ده.

په هره ټولنه يا هبواو د کې چې سياسي ثبات له منځه لارشي او يا وسلوال پوچ ويашل شي، نوسم له لاسه ورسره عمومي انارشي رامنځته شي، سياستوال دي پېښې ته د (قدرت خلا) وايي اوتل هڅه کوي چې په ټولنه کې دا ډول تسيال (خلا) رامنځته نه شي. دسياسي او پوچي واک د خلا یوه عملی بېلګه تر ننه لس کاله وړاندي زموږ په خپل هبواو د کې پېښه شوه، کله چې دېخوانۍ شوروی پلوی حکومت مشر ډاکټر نجیب الله پاکستان پلوو، ایران پلوو او يا هم دیو بل ډول روس پلوو ډلو ډلګیو له خوا تر سخت فشار لاندې راغي او اړشو چې له واک نه لاس په سرشی، نو په هبواو د کې دسياسي بې ثباتي او دقدرت خلا رامنځته کېدو دمخنيوي په باب دملګرو ملتو سازمان ته لمن وغوروله، چې دنوی بدلون په راتلو سره به سياسي او پوچي څواک رامنځته شي او ټولنه به له کنتروله ونه وئي.

ډاکټر نجیب الله چې د مجاهدينو له بېلاپلو ډلو سره ډېر کلونه جنګېدلې و، سياسي ظرفيت او د اکثرو ډلو تر منځ دخواکونو انهول ورته معلوم و. په پايله کې همغسي وشول چې هغه اټکل کړي و.

په افغانی ټولنه کې دسياسي خلا له راپيداشوي ناورين خخه نه
يواري افغانی ټولني، بلکې ټولي نړۍ د عبرت بنه درس
واخیست، خو اوس هم پر هغه اساسی لامل غور نه کېږي، چې
دسياسي تشيال درامنځته کېدو سبب ګرځي.

دسياسي خلا درامنځته کېدو اساسی لامل، فكري تضاد، بي
اتفاقی، فكري کمزوري اويا هم هغه فكري خلا ده چې پر یو واحد
ارمان اوياهم پر ځانګړي تکي دټولو او يا زياتو خلکو د راتولپدو
او توافق چانس له منځه وړي. په حقیقت کې همدا فكري خلا ده
چې په یوه ټولنه کې سیاسي ګډوډي او پوهی لاسوهنې ته لاره
برابروي. په زياتو ټولنو کې ځینې داسي ایده یالونه وي چې
ديوملت ټول وګړي او سیاسي ډلي پري راتولپري او درناوی یې
کوي. ملي، عقيده یېي او هپوادني ارزښتونه هغه ستر ارزښتونه
دي، چې ديو ملت او هپواد دتشکل سبب ګرځي.

ليکوال او شاعر دټولني هغه پارکي دی چې تر ټولو زيات د ملي
ارزښتونو پالني او څلونې ته ژمن وي، ځکه خو ليکوال ته دټولني
ستره کې او ده ګه تخلیق یاني (ادب) ته دټولني وجدان وايي.

دټولني ځينو وګړو ته بي ایده یاله ژوند ګران نه دی، خوشاعر او
ليکوال بي ایده یاله ژوند نه شي کولای او که کوي یې هم دا مانا
لري چې يو بي روحه کالبوت دي. زموږ يو شمېر شاعران او
ليکوال اوسمهال له همدغه فكري بحران او خلا سره مخامنځ دي.
هغوي چې به پخوا يو ارمان او ایده یال ته متعقد وو، پر ایده یالونو
باندي د ډول ډول ناخوالو د راتلو له امله سخت مړاوي دي.

اساسي خبره داوه چې حينو ليکوالو دخپل ئان لپاره واره ارزبنتونه او ايدهيالونه تاکلي وو، لكه سياسي، سيمه ييز، قبيله يي او نور... نو كله چې پر دې ڏول ارزبنتونو گردونه راغلي، نو دوي هم ورسره مراوي شوي دي.

يو شمېر نور بيا سياسي توبانونو او نورو ناخوالو دومره وارخطاکري چې هېڅ نه پوهېږي خه وکري او کوم ارمان ته ڏده ولګوي. دا ڏول ليکوال له یوې فكري خلا او بحران سره مخ دي، ليکنې يې کوم مشخص لوري نه شي خارلای او نه په کې کوم ځلنډ مانيز جوهر پروت وي. ليکنې يې بي ارمانه وي، ارمان او ايدهيال دليکوال لپاره د روح مثال لري او بي روحة ليکنې د مرو ليکنو هيٺيت لري.

دبې ايدهياله ليکوالو بله ستونزه داده، چې له ڏول ڏول فكري تپروتنو سره مخامخېږي، متضادي ليکنې ورڅخه کېږي او د شخصيت ثبات ته يې زيان رسېږي، د شخصيت بي ثباتي چې زموږ په ټولنه کې زياتره په اخلاقې انحراف او فكتور پوري تړل کېږي، دليکوال ديوه اثر د اغېزمني لپاره ډېره مهمه خبره ڏه. په وروسته پاتې او قبيله يې ټولنه کې اخلاقې معيارونه او د شخصيت ځانګړنې ډېر زيات مطرح دي، نو هغه خوک چې غواړي پخه او تلپاتې ليکوالې وکري، باید دهغې لپاره پاخه مانيز بنسټونه هم ولري او دخپلې ليکوالې لپاره تلپاتې، پراخ او ستر انساني ايدهيالونه انتخاب کري، نو په دې ڏول به په ليکوالې کې له فكري بحران او خلا خڅه وژغورل شي.

مجاهد او جنگسالار

دا لیکنه هغه وخت شوې وه، چې د مجاهد او جنگسالار پر
اصللاحاتو په رسنیو کې تود بحث روان و او یا هماغه مهال دکورت
مجلې د ۱۳۸۳ ل کال په (۶) کې کې چاپ شوې ده.

بهران تر پیل (۱۳۵۷) ل کال وروسته استعمال شوه او پر
افغانستان باندې د شوروی یړغل په تولو کلونو کې یې د مذهبی او
 ملي مشروعیت ټول پراونه ووهل، نو حکه په همدغه دوران کې
 «مجاهد» د ولس د زړونو تل ته نتوت او د منښت او ګرانښت
 مراتب یې حاصل کړل، ان تر دې بریده چې که یو «مجاهد» د
 شريعت تر پولي اخوا هم ځینو کارونو ته لاس ور وور، نو خلکو پري
 پرده خوروله او ويل یې خير دی پروا نه کوي مجاهد دی ... رښتیا
 هم افغان ولس د جهاد په لوښی کې د خپل هبود د ازادی او
 سرلوپی لپاره بې ساري قرباني ورکړي او خپل خان یې دنړۍ په
 ولسونو کې د یوه اتل په توګه تثبت کړ، په پاکستان کې اوو او په
 ایران کې اتو کمونیزم ضد او حکومت مخالفو سیاسی تنظیمونو
 چې اکثر یې تر شوروی یړغل د مخه په دې هبودونو کې خالې
 کړي وي، په شوروی یړغل سره خان ته جهادی مشروعیت حاصل
 کړ او د جهاد مشری یې راخپله کړه، ولس له ناچاری، اړو د
 شوروی پر ضد جهاد ته دوام ورکړي، که خه هم په لوړه ګډه او تش

لاس دې وي، سیاسي تنظیمونو ته دا بنه فرصت و، چې د افغان ولس او د شوروی مخالفو هپوادونو په تپره بیا امریکا متحده ایالات، سعودي عرب او نورو ترمنځ یو حايل رامنځته کړي، له هغوي خخه وسلې او پیسي ترلاسه کړي او ضمناً دا ورته هم په ګوته کړي چې د ولس رهبری زموږ په لاس کې ده او دا تپول ولس موږ راپاڅولی دی. د همدغه مهارت په تیجه کې سیاسي پوهې، تنظیمي مشرانو د جهاد په تپول بهير کې د شهرت بنه شان او شوکت تپر کړ، کله چې شوروی لښکري له افغانستان خخه ووتلي نو تر هغه وروسته جهادي مشروعیت هم ورو ورو کمزوري شو، هغه جهادي ډلي او تنظیمي مشران چې تردي دمخته یې هرروا او ناروا عمل مشروع ګنډل کېدہ او مذهبی جذبه یې پرسیاسي تدبیر ډېره غالبه وه، له سخت چلينج سره مخامنځ شول، د دې ډلو مشرانو سیاسي منطق ډېره کمزوري او تر جگړه یېز بهير ډېره شاته پاتې و، د شوروی لښکرو تر و تو وروسته په افغانستان کې مذهبی او ملي جنګ ورو ورو پرسیاسي او قومي جنګ بدل شو، دا دا سې یو حالت و چې اکشرو جهادي مشرانو پرې دمخته فکر نه و کړي، د جهاد نېيوال ملات په همدي وختونو کې ورو ورو کمبده، د جبهې لیکې کمزوري ګېدلې او د واک د نیونې لپاره په پته او بنکاره تر مذهبی ارزښتونو اخوا ائتلافونه او سازشونه جوړ بدل، یو شمېر جهادي او جهادنما ډلي په کابل کې له یو شمېر الحادي او قومي ډلو سره د سازش په لته کې شوې، خرنګه چې دا ډول هڅې د ملي ګټيو پر ضد وي، نود عامه مشروعیت پر ئای یې عامه کرکه

راوپاروله. د سازش او ائتلاف له لاري پر کابل باندي بېلابېل او مختلف تنظيمونه واکمن شول او ورسره تبول هېواد ته د نامشروع جگړي لمبې خوري شوي، هر ئاي ته توپکواکي وغځښه. حالات دومره ترينګلي شول، چې هېواد ته د تجزيې خطر پېښ شو، ولس له دي حالت تر پوزي راغى او خبره د انفلاق تر بریده ورسپد، پخوانيو جهادي ارزښتونو خپل رنګ او خوند بايلود. پخوانيو سياسي او مذهبی اصطلاحاتو ته نوي نومونې راوتې، قومندان، توپکي، توپکوال، نامسوله اشخاص، جګړه مار توپکسالار، جنګسالار او داسې نور. ددي نومونو يو غټ علت دا و چې پخوانۍ مجاهد د خپلو عملونو له مخي تتنۍ مجاهد نه و. مجاهد او جهاد له معنوی پلوه د بهرنې يرغل پرواندي له مبارزي څخه خپل مشروعیت ترلاسه کاوه، خون چې هره خوا خپلمنځي جګړه شروع وه او توپک کارېدل، دي جنګ بله مانا لرله، دا د قدرت لپاره د هوسونو جنګ و، څرنګه چې د جنګ بنې بدله شوله، همداسي د جنګ اصطلاحات او مفاهيم هم بدل شول. د پخوانيو مجاهدينو يوشمبر ډلي او اشخاص چې په نوي جنګ کې رابنكېل وو، له دي نويو اصطلاحاتو سره يې سخت مخالفت کاوه، دوى هڅه کوله چې پخوانۍ سېپېڅلې توري او سنیو نامشروع امتیازاتو او کړنو ته مشروعیت ورکري او د تېري توري په برکت خپله او سنې ګناه بابيزه او بېنلىې وښي، خودې خبرې ته يې پام نه و، چې پخوانۍ شغل هېڅکله هم د او سنې شغل ئاي نه نيسې او نه يو د بل پرئاي کارېږي، مثلاً پخوا يو خوک نانوای و، بیا يې نانوایتوب پرېښود،

او قصابي يې پيل کره، او س د قصاب پر دندې او غولي ولاردي،
 نو خوك ورته د نانواي خطاب نه کوي، بلکې قصاب يې گنهي. د
 ھينو مجاهدينو په اړه هم همدا مثال صدق کوي، یو وخت کې يو
 چا جهاد کاوه او خان يې د جهاد پر تولو اصولو برابر کړي او
 پسوللى و نو خلکو ورته مجاهد ويلى، خو کله چې همدي خلکو د
 جهاد تر پولو پښې وارولي او نورو کارونو ته يې لاس کړ، نوبیا
 خلکو ورته نور اصطلاحات چې د هغوي له عمل سره منطبق او
 مصدق وو کارول، که چا د خلکو د ھورونې لپاره توپک ګرخاوه،
 هغه ته د توپکي او که چا پاتک درلود هغه ته د پاتکي اصطلاحات
 وکارېدل. حقیقت دادی چې له جهادي حالت نه نامشروع توپکي
 حالت ته د ھينو اشخاصو اونېتل یوه پروسه وه، هر خوک چې په دې
 پروسه کې شامل وو، هغوي دویم نومونه خپل کړل. د طالبانو د
 واکمني پر مهال توپکوال او پاتکوال ټول له یوې مخې د هېواد په
 یوه گوټ کې را ايسار کړاي شول، خود امریکا د متحدو ایالاتو د
 پوئي یرغل په تسيجه کې د توپکوالو مشران یو خل بیا را ژوندي
 شول، په سیاسي او پوئي برخه کې یو خل بیا ورته تر خپل
 استحقاق او استعداد پورته امتيازات ورکړاي شول، ولس له همفه
 پيله د طالبانو پر وړاندې پردا ډول بدیل خوبن نه و، خو امریکا یې
 ھواکونو او نړيوالي ټولنې د خلکو د هيلو خلاف توپکوال په زياتو
 امتيازاتو ونازول، ولس له همفه پيله دې خلکو ته د دوى د شان
 مطابق اصطلاحات وکارول، هغوي چې تر تولو زيات توپک او
 وسله وال اشخاص يې درلودل او په دولت کې يې تر تولو زيات

امتیازات ترلاسه کري وو، د جنگسالار او توپکسالار په نومونو ونومول.

په دې تپرو دريوو کلونو کې د جنگسالار پوهې اصطلاح دېره زياته سیاسي مانا او اغېزه را خپله کړي، هر خوک جنگسالار یادوي او غندۍ يې، خو هېڅکله هم چا کوم شخص جنگسالار ته ګوته نه ده نیولي او خوک یې په دې نوم نه دی نومولي. جنگسالاران هم هېڅکله دا اصطلاح پر ئان نه مني او د داسې اصطلاح کارونه د مجاهدینو توهی ګني. دا چې په افغانستان کې اوس خوک جنگسالار دی او خوک مجاهد، مخکې پرې په ضمني ډول تبصره وشه، خو یوشی چې حقیقت دی هغه دادی چې اوس په افغانستان کې جنگسالاران شته، هم په دولت کې دي او هم تر دولته بهر، يا رسمي او نا رسمي جنگسالاران دواړه شتوالي لري، د جنگسالاري اصطلاح هم باید په دقیق ډول وکارول شي، که یو خوک مجاهد ته جنگسالار ووایي، نوبېشکه دا د مجاهد په حق کې ظلم دی او ګناه ده، خو که خوک جنگسالار ته مجاهد وايي، دا نوبیا تر هغه زیات ظلم دی او ګناه ده، په حقیقت کې هر هغه خوک چې د ولې په زور تر څل استعداد او استحقاق پورته امتیاز ترلاسه کوي، هغه جنگسالار دی، که هغه پخوا هر خوک و سپین و که تور، مجاهد و که نه و، د جنگسالار د تعريف په باب پخوانۍ بنېګنې او بدګنې د محاسبې ورنه دي، بلکې د هغه او سنې کړنې د محاسبې وړ دي. د پخوانیو بنېګنېو په مقابل کې د او سنیو بدګنېو بنېل داسې مانا لري، چې موږ ناروغ ته د اصلې درملو پر ئاي

تاریخ تبر در مل ورسوو، طبیبان پر دی پوهپه‌ی چې ناروغته تاریخ
تپر در مل خومره زیان ورسولانی شي.

سرشمېرنه که سر غوځونه؟

دا لیکنه هغه مهال شوي وه، چې په افغانستان کې د امتحاني احصائي په بېر پل شوی او د احصائي په اړه تاوده بحثونه او تشيیشونه روان وو، په حینو ولايټونو کې چې امتحاني سرشمېرنه اخیستل شوي وه، هله هم د درغلى زیات احتمالات وو، وروسته یا په ننګهار کې موب د سرشمېرنې په اړه یو علمي سيمینار هم جوړ کړ، چې ګکن شپږ افغان لیکوالو، خېړونکو، د احصائي د مرکزي ریاست لوړ پوره چارواکو او همدارنګه د حینو کورنيو او بهرييو موسسو استازو په کې ګکون کړي وو. په دې سيمینار کې موب د مستندو دلایلو او شواهدو له مخې، دا امتحاني احصائيه نیمګړي او له درغلي، ډکه ثابته کړه. چې دامهال زموږ د حینو خېړونکو لاسته ورغلې وو. په دې اړه زما نوري لیکنې هم شتہ چې هغه به یو حل یا خپرې کړم. دا لیکنه همغه مهال د هيلې ۱۳۸۲ کال په (۱) ګډه کې چاپ شوي ده. درانه لوستونکي یو حل یا ددې حساسې موضوع په هکله ددې لیکنې لوستونه رابولم.

د بن د توافقاتو له مخي د افغانستان د دولت یوه دنده دا ګډل شوي وه، چې په افغانستان کې به عمومي سرشمېرنه ترسره کوي، نړیوالې ټولنې ژمنه کړي وه، چې په دې کار او چار کې به له افغان

دولت سره مرسته کوي. د بن پرېکړي تقریباً له خپل وخت و مهال سره عملی کېږي، خونه کتې مت او سل په سلو کې، خو تراوسه چې خوک د بن د پرېکړو جاچ اخلي، نو ترزياته بریده یې عملی بهه خپله کړي ده. البته د بن د پرېکړو په عملی برخه کې هم يو شمېر درغلۍ، تېروتنې او تېرویستنې شته او په راتلونکي کې يې هم اټکل کېدی شي.

د بن په توافقاتو کې په سرشمېرنه زیات تینګار حکه کېده، چې دا نه یوازې د افغانستان د بیا رغونې، جورونې او پرمختګ لپاره یو اساسی لامل و، بلکې د سیاسي چارو د سمون او رغون په لار کې یوه اساسی ستونزه هم گنډل کېږي، رښتینې سرشمېرنه د سیاسي او قومي ډلود سیاسي غوبنتنو په کنترول، تثبتت او لاسته راورنه کې اساسی رول لري. په افغانستان کې سرشمېرنه په تېره بیا د قومي ماهیت له مخې یوه ډېره حساسه سیاسي موضوع ده، د هري مشروع او نا مشروع سیاسي، اقتصادي او بلې غوبنتنې لپاره د قومونو کمیت وار له واره د مخه کېږي او د ستونزې د حل معیار او محک قومي شمېر ګنډل کېږي.

څرنګه چې په افغانستان کې لاتر دې د مخه یوه ډېره دقیقه، کره، پوره او تولو غارو ته د منلو و په سرشمېرنه نه شته، نو حکه هره سیاسي او ټولنیزه ډله چې د قومي هویت او حقوقو تر چتر لاندې یې خپل ژوند تضمین کړي، په هېواد کې د سرشمېرنې له یوه او بدہ ابهامه ناوره ګتیه پورته کوي او د هغه قوم، چې دوی ورته منسوب دي، د شمېر کچه دومره لوره نبیي، چې واقعیت نه لري،

په دې ډول په افغانستان کې له قومي پلوه د سرشمېرنې په نسودنه
کې زياته مبالغه کېږي.

هغه سرشمېرنو چې د ځینو بهرنیو غرضي هېوادونو او ګورنيو
غرضي سرچينو له خوا ترسره شوي او پر واقعيت ولارې نه دي،
موضوع نوره هم پسي پېچلې کړي ده. د بېلګې په توګه ځینې
سرچينې په افغانستان کې زموږ د هزاره ورونو مجموعي شمېره په
سلو کې (۳۰-۳۵) محاسبه کړي، که دا د یوې فرضيې په توګه
همدومره وګنو، نو همدومره يا تردي زيات شمېرد تاجکو ورونو
له موجوديت څخه هم هېڅوک سترګې نه شي پټولاني، خو که مورود
فرضيې په توګه همدا (۳۰-۳۵) رقم محاسبه کړو، نو د دوو
قومونو مجموعي شمېر به (۲۰-۷۰) فيصده شي، د افغانستان په
قومي شمېرنه يا یادونه کې معمولاً ازبکان تر هزاہ ګانو وروسته
یادېږي، نو که دا هم د پورتنې فرضيې له مخي له (۲۵-۳۰)
فيصدو پوري اټکل شي، نو د درېيو قومونو مجموعي شمېر به
(۸۰-۹۰) فيصدو پوري ورسېږي، پاتې (۱۰-۲۰) فيصده که دا
نور قومونه لکه ترکمن، پشه يې، نورستانۍ، ايماق، قزلباش او
نور محاسبه شي، نو سل په سلو کې پوره شول، په دې ډول نو په
افغانستان کې د پښتنو د اکثريت خبره خو لاخه چې بېخې يې د
موجوديې پونښنه راولارېږي؟ داسې او دې ته ورته احصائي له
واقعې او ربنتينې حالت څخه د یوه لوري غونښنه او تقاضا لوروې
او د بل لوري منفي غبرګون راولارېږي، څکه نو د سياسي غونښنو
په طرح کولو کې له سرشمېرنې ناوره ګته پورته کېږي. هغه وخت

چې په افغانستان کې د تذکري له مخي د نفوس ثبت او راجستر پیل شوي، نو دا هيله ډپره پیاوړي کېده، چې د وخت په تپرېدو سره به د نفوسو دقیق شمېر هم معلوم شي او بیا به دا مسئله د یوې سیاسي ستونزې په توګه نه مطرح کېږي، خو په افغانستان کې پرله پسې منفي بدلونونو او اوښتونونو نه یوازي دا هيله ټکنۍ او ځنډاني کړه، بلکې نوري ستونزې یې هم راولاري کړي.

د ناوره سیاسي بدلونونو ترڅنګ د احصائي د کارکوونکو لاسوهنه، درغلې، قومي او سيمه یيز ليدلوري هم ډپري منفي اغېزې وشيندلې، له کومه وخت چې د تذکرو وېش پیل شوي نو ورسه سمه، قومي اړونه او بدلونه هم پیل شوي، په انفرادي او ډله یيز ډول د یوه قوم هویت ختم شوي او په احصائيه کې یې په قصدي درغلې شوي ده. د دې کاريغت علت دا و چې د احصائيه اکثره مامورین ناپښتنه وو. نه یوازي د پښتنو شمېر په کې کم و، بلکې د نورو قومونو لکه ازبک، پشه یانو، نورستانیو، بلوخو او نورو شمېر هم په کې کم و، همدا علت و چې د نفوس په ثبت او راجستر کې دا تبول قومونه ډپر متضرر شوي دي. اکترو تذکرو ته به تاسو پام کړي وي، د تذکري متن پښتو، خو هغه خایونه چې باید په قلم په کې خه ولیکل شي، هغه دري دي. زما په خپله تذکره کې یې د سن په کور کې لیکلې: «چهارده ساله شصت». (پر شپېتيم کال خوارلس کلن، د سترګو او وښستانورنګ او نوري ځانګړتياوي خو پرېد، له دې خخه بنکاري چې د احصائيه اکثره مامورین پر پښتو نه پوهېدل.

په تولیز ډول ډپرو کمو پښتنو تذکري اخيستي، ددي يو علت دا و چې په افغانستان کې د تذکري ترلاسه کول د ژوند یو ډپر مهم ضرورت نه ګنل کېده، هغو کسانو چې تذکري يې نه دي اخيستي، هغو خود قومي هويت د بدلنه زيان نه دي زغمالۍ او نه د احصائي ماموري نو درغلې بنکار شوي، خو هغه چا چې تذکري اخيستي پر ګن شمېر يې دا څه تپره شوي، هغه پښتانه چې نالوستي وو، هغوی ته چې د احصائي مامور صيب هرڅه په تذکره کې ليکلې دا نو د هغه مهرباني پوري اړه درلو ده، یوزیات شمېر دا ډول خلکو ته په تذکره کې د (پښتانه) پر ځای (تاجک) ليکل شوي، ګلونه پس چې يې زامن لوستوال شوي او هغوی د خپل پلار تذکره کتلې، نوبیا دي نمیگړتیا او تپروتنې ته متوجه شوي چې نړه پښتانه ته تاجک ليکل شوي دي.

د ننګرهارد سره رود په ولسوالۍ کې خو تنه داسي وو، چې پر خپلې جبارخېل او پښتونواله يې سرماتوه، خو کله چې يې خپلې تذکري وکتلې په تذکره کې يې ورته تاجک ليکل شوي وو، یو چا د سره رود له یوه جبارخېل سره ګپ لګاوه او ورته يې وویل: «اینه بیادر خوب شد که در تاجک هم جبارخېل پیدا شد ما خودیگم به او نهاد نزدیک شدیم، بری ما از پشتو نولیت لاب میزدی خوب شد که اخربری ما خپر شدی» جبارخېل وویل: «ولا چه بکویم دیگه او نه بشته کده..» هغه مخکې ورخو کې د حصارک ولسوالۍ یوه مخور وویل: «تاسې لاد سرخود ولسوالۍ د جبارخېلوا غم وړی یاست ان زموږ په ولسوالۍ کې جبارخېلوا ته تاجک ليکل شوي دي..»

زما يو بل ملگری په جرمني کې اوسي او د کونړ زېږ پښتون دی،
 په پښتو او پښتونولی کې تر توري هم تېرہ دی، په تېرساپي دی،
 هغه راته وویل: «... د لاخه کوي چې زما او د حاجي صاحب
 (مقصد يې خپل پلارو) په تذکره کې هم تاجک ليکل شوي دي.»
 دې سره ټولو وختنل. د پښتنو یو شمېر سيمو کې څلور پينځه
 لسيزې مخکې کسبګرو ته چندان په بنه سترګه نه کتل کېدل.
 اکثره کسبګر له اقتصادي پلوه د وروستي طبقي خلک وو، نودې
 کسبګرو به سره له دې چې ټول پښتنه وو، خو ځان به يې د نورو
 زورورو له وېړې کوم خاص قومي ګروپ پوري نه تړه، کله چې به د
 تذکري د وېش وخت راغي، نودوي خوبه د احصائي مامور ته له
 وېړې خپل قوم نه بنسوده، نوبیا خبره د احصائي د مامور ترحم ته
 پاتې کېده او د هغوي ترحم خو معلوم و.

يوه ورخ مې له خپل ملگری شپرعلم امله وال خخه پښتنه وکړه
 چې په تېرو وختونو کې د تذکرو د وېش برخه کې دغسې درغلې
 شوي، تاسو پشه یانو کې خوبه د چا په تذکره کې تاجک يا پښتون
 نه وي ليکل شوي؟ هغه وویل: «دا عجیبه خبرې کوي ټول ده نور
 له تاجکو ډک دي، خومره چې دې په کاري زه به يې سبا درته
 راوړم.» ما ويل نه بابا داسي به نه وي هغه وویل: «دوه ورځې ماته
 وخت راکړه» دوه درې ورځې وروسته يې ګن شمېر تذکري راوړې
 هغه وویل دا يې نمونه ده، زه نه شم کولاني ټولي تذکري درته راټولي
 کړم. په ځینو تذکرو کې پشه یانو ته پښتنه خو په اکشرو تذکرو کې
 پشه یانو ته تاجک ليکل شوي وو، خو موده وروسته زه خپلې

ولسوالی (لينگار) ته لازم، د اساسی قانون لپاره د عامه خبرونې یوه غونډه وه، د لينگار ولسوالی له بېلاپللو درو خخه د بېلاپللو قومونو له خوا استازی او مشران په کې ناست وو، د اساسی قانون پر ګتيو، د افرادو پر حقوقو، ژبو، فرهنگ او د قومونو پر وروري خبرې وشوي، کله چې خبره د قومونو وروري ته راورسیده، نو یو تن پاڅد او ويې ويل: «زه د سالاو درې او سېدونکۍ په قوم پشه يې يم، جهاد مې کړي او اوسم د یوه مكتب مدیر یم، دا خنګه حقوق دي، زه به د خپلې درې د ټولو پشه یانو تذكري درته راړم چې خه یې په کې ليکلې؟» موږ حیران شو، چې خه یې په کې ليکلې، ده یو ځل بیا ناستو خلکو ته وویل: «زموره د درې خلک په قوم خه دي؟» ټولو ويل: «پشه یان» ده بیا وویل. «دا نو ولې يې موږ ته په تذکرو کې ليکلې: تاجک.» ده زیاته کړه: «وروښه تعصب له مخي دا خبره نه کومه، لغمان کې تاجک نه شته که وي هم ددي ګرو سرو کې خه کوي؟ مقصد مې دادی چې اوسم دا قانون جورېږي، موږ يې ملاتر کوو، خو سبا چې بیا تذکري وېشل کېږي موږ سره داسي تېگي برګي ونه شي.»

تر لينگار وروسته موږ غربی نورستان ته لارو، په غربی نورستان کې پشه یان، ګوخر، نورستانيان او پښتنه او سپېږي، هلتہ هم په یوه واره خود مخورو او قومي مشرانو په یوه مجلس کې دنتګراج له یوه وکيل (غلام سخني) خخه چې په قوم پشه یې دی، پونښنه وشوه چې د لينگار پشه یانو شکایت کاوه چې زموږ په تذکرو کې يې تاجک ليکلې، ستاسو په تذکرو کې خوبه چا ته داسي نه وي

لیکل شوی، وکیل غلام سخی په خندا شو او ويې وييل: «صيبيه دا درې اکثره پشې يان دي، پورته بيا نور قومونه گوچر، وايکلې او واما يې دي. اوس خودا شل کاله انقلاب کې تذكري نه دي تقسيم شوي پخوا داودخانی او ظاهرخانی کې تذكري وېشلي شوي، هفو اکثرو کې زموږ پشې يانو ته تاجک لیکل شوی، هغه وخت کې خلک ساده گان وو، په دي نه پوهېدل چې دا خه مانا؟ اوس هم چندان نه پوهېږي، خو که دا حل تذكري والا راغلل، نوزه به ورته وايم چې پشې يانو ته به پشې يان ليکي».

د مرکزي نورستان وکیل ګل اعظم خان او د غربی نورستان وکیل عطاء الله خان هم په دي مجلس کې ناست وو، هغوي وویل: «په نورستان کې هم دا حال دي کومې تذكري چې دوي هغه وخت په نورستان کې وېشلي دي په اکثرو کې يې نورستانيانو ته تاجک لیکلې دي».

څه موډه وروسته کابل ته لارم، له معمول سره سم د پښتوند یو هخاند خدايی خدمتگار (...). ليدو ته ورغلم هغه ترستري مشي وروسته سملاسي راته وویل: «خبر شوي؟ ما وييل نه، څه شي نه، هغه وویل: «د استاد رشاد لمسي ته يې په تذكري کې تاجک لیکلې» ما وييل ظالمه زه دي وارخطا کړم دا خو وړه خبره ده، ما ويلى چې خپله يې استاد رشاد لمسي ته تاجک لیکلې... هغه یو دم را برګ شود استاد رشاد لمسي ته تاجک از برای خدا ډېر شرم دي ټېرې بې غيرته قوم، پښتون ډېر ويده قوم دي. هغه بيا زياته کړه چې استاد رشاد په دي خبره خومره خفه دي. «ما هغه ته وویل تاته مې

زموره د يوه خپلowan د لغمان د الينگار د مولوي گلندر خبره نه ده
 کړي چې هغه په خپلو پيسو له پاکستان نه دخپل کلي جومات ته يو
 لوډسپیکر راواړ او خلکو ته به يې هر سهار، ماسپینبین او مازیګر
 وړیا نصیحت او تبلیغ کاوه، خو هېچا هم ورته غوب نه اینبوده او يو
 نیم به لایه کې داهم ویل چې ددې (... زوی ته لاګوره موره باندي
 خپل یاسین پخوي، پلار به يې د کان کاوه او دی موره ته وعظ او
 نصیحت کوي، هه خپل پدری کسب دي کوه.

مولوي گلندر د خلکو دې بې تفاوتی ډېر په تنګ او بې ارزښته
 کړ، بلاخره د خپل لوډسپیکر مزي يې راتمول او هغه يې د جومات
 له مناري خخه راکښته کړ. بله ورڅي ماته وویل: «یاره عزیزه دا
 پښتنه دا ددې ولس خلک دا د ابو جهل قوم دی والله په بالله که
 خوک يې اصلاح کړي، خو چې اسرافيل ورته په غوب کې شپېلى
 ونه وهی والله که يې راوینن کړي، ماته يې دسر په کاسه کې او به
 راکړي او نور ما هم همداسي پرېښو دل خئ چې هر طرف خئ.
 (...) ته مې وویل چې تا خخه هم مولوي گلندر جوړ شوی اخربه
 دخپل لوډسپیکر تنسټي راتمولې کړي، هغه په خندا شو یاره
 بېشکه چې دا د ابو جهل قوم دی دا نه اصلاح کېږي، ڇېر بې غیرته
 دی او بېخ يې وباسې هی»

له کابله - جلال اباد ته راستون شوم، دفتر کې لاناست نه و م چې
 یوئل بیا شېرعلم خان رانتوت خوله يې له خندا ډکه وه او همدا يې
 وویل (نوی انکشاف، نوی انکشاف) ما ویل خه اتوم دې کشف کړي
 که خنګه؟ هغه ویل اتوم نه هم بدتر. ما ویل خه دې؟ ده ویل: «د

پښتو جو غه دار هم تاجک شو، ما ویل دا خه وايې کوم جو غه
 دار؟ خوک يادوي؟ د پښتو جو غه دار خوک دی؟ خو همدا (...) درته
 يادوم چې کله د پښتو خبره راشي دده په مخکې خوک سن هم نه
 شي کولاني او کله چاته د خبرو نوبت ورکوي، ما ویل هغه خو مې
 همغه ورخ ولید روغ او جور دی، خه خو يې نه دي کړي؟ امله وال
 وویل ته غوب نيسه، که نه خبره د اسي ده: «ما غوبنټل پر هغو
 مسایلو یوه مقاله ولیکم چې مخکې موپري خبرې کړي وي»
 ماویل کوم مسایل؟ هغه وویل: «هېر دې شول هغه د تذکرو مسایل
 چې د خلکو قوم په کې بدل بنو دل شوی دی» ما ویل بنې بنې په ياد
 مې شو، بنې او س کيسه کوه. امله وال وویل: «د همدي ډول تذکرو
 د پیدا کولو په لته کې وم، هغه ورخ د رو داتو برو ته هسي د یوه کار
 لپاره تللى وم، یوه چا راته یوه زړه قوله (قباله) را کره دا قوله هغه
 ستاد ملګري (...) د نېکه په نامه وه، چې له دوو نورو کسانو خڅه
 يې خه حمکه اخيستې وه، قوله مې لوستله لوستله چې د (...) د
 نېکه په نامه مې سترګې ولګبدې چې ګورم په قوله کې يې ورته
 تاجک ليکلي» ما ویل نه بابا دا ناممکنه ده، برو او تاجک دا هېڅ
 امكان نه لري هغه هم په خندا شو او ويې ویل: «زه هم دې ته حیران
 یم چې هډه او ګني، برو او تاجک» امله وال سبا ته قوله راوړه، په
 قوله کې يې یو طرف ته قوم تاجک، بل طرف ته مومند او بل طرف
 ته شينواری ليکلي وو. عجبيه خبره خوداده چې په قوله کې يې د
 یوه پلار دوو زامنو (یوه ورور ته تاجک او بل ته مومند) ليکلي،
 قوله مې بنې وکتله ډېره پخوانۍ نه وه، د همغه مهال وه چې دري

ژبو مرزايانو خلکو ته په شعوري او نا شعوري ډول په تذکرو کې د
 قومونود اړولو لړی پیل کړي وه، ما امله وال ته وویل چې (...)
 درباندي خبر نه شي چې پوټکي به دې وباسي، هغه ویل دا تکه خو
 یوازي پر (...) نه ده رالوپدلي، ددي وطن پر زرگونو خه چې په
 لکونو خلکو رالوپدلي ده، زموږ د ډپرو خپلوا نو همدا حال دی، دا
 انجنير غني خومره شعوري او تکړه سړي دی، ته لار شه وګوره د
 هغه په تذکره کې هم تاجک ليکل شوي، ما ویل نه بابا!! ((امله وال
 ویل راڅه شرط به وترو)) امله وال زياته کړه: ((انجنير غني لاخه
 کوي دا خونوميالي حاجيان صاحبان او داسي نور حاجيان
 صاحبان چې او سخنانه د ټولو پشه يانو مشران او ليډران ګنې
 داسي اوazi او انګازې دي، چې د هغوي په تذکرو کې هم تاجک
 ليکل شوي، خو ما خپله شخصاً د هغوي تذکري نه دي ليډلي او
 چک کول یې هم خه اسانه کار نه دي..)) ما ویل یه هکله امله واله زه
 دي والله پرئان شکي کرم هسي نه چې زما د پلار او نیکه په تذکره
 کې تاجک نه وي ليکل شوي. یو خل بايد زه خپل خان هم چک
 کرم لغمان کې خپل کورته لارم، زړه مې درب درب کاوه، دخپل
 پلار زاړه اسناد د دوبې، ایران او د حج سفر اسناد او پاسپورت مې
 پیدا کړل، په هېڅ خای کې مې د قوم لپاره د تاجک کلمه ونه
 ليډله، خو بيا هم زړه مې پوره تسل ونه کړ، ما ویل هسي نه چې د
 (...) کانه درباندي وشي، د خپل نیکه (هدایت خان) د اسنادو د
 ميندلو په لتيه کې شوم، هېڅ پانه مې لاسته رانه وړه، له خپلې مور
 نه مې پونښنه وکړه چې دنيکه مې کومه تذکره يا دهغه په نامه کوم

اسناد پاتې که نه؟ هغې ويبل: «نه زويه نیکه دې ډېر پخوا مرشوى، ان هغه وخت چې پلار دي لاوروکى هلك و، هغه وخت کې تذكري مذكري او نور شيان نه وو، عکس چا نه پېژانده..» بيا مې زره ولګېده.

دا خو په ختیزو ولايتونو کې دا حال و دا چې په لوگرو لویه پکتیا، غزنی، لوی کندهار، هرات، بادغیس، بلخ، شمال ختیزو، مرکزي ولايتونو او خپله په کابل کې به خه تېر شوي وي؟ د ختیزو ولايتونو له دې خو بېلکو خخه يې پته لکي.

اوسمې دنريوالې تولني په مالي ملاتړ د افغانستان د حکومت له خوا په هېواد کې عمومي سرشمېرنه پیل شوي، خودا سرشمېرنه دومره مرموزه او پته ده چې هېچا ته يې پته نه لکي او هېچا ته يې معیار معلوم نه دی، مطبوعات پري هم چندان تبصري نه کوي او دولت يې هم د پایلو په باب ولس ته معلومات نه ورکوي. ملګري ملتونه په دې لري کې په مستقيم دول ګډون نه لري او نه يې چاري د هغوي له خوا سمبالېږي، تول کار او چار د احصائي د ماموريينو په لاس کې دی او د دې سرشمېرنې پایله هم د احصائي د ماموريينو په ربنتينوالې او درغلې پوري تېلې ده، لکه خنګه چې مسو په افغانستان کې د احصائي د ماموريينو پر تېر چلندي باندي لندې رهنا واقوله، نو د تېري تجربې له مخې ويلاقې شو، چې پر او سنې سرشمېرنه هم د سرشمېرنې د ماموريينو ليد لورى (نظر) او فکر پوره پوره اغېز لري، د ماموريينو قومي، سيمه ييز او سياسي تراو د احصائي پر ربنتيني ثبت تاثير غورځوي.

د اوستني احصائي اکثره لور رتبه مامورین د طالب نظام تر ړنګېدو وروسته مقرر شوي، د تقرر ددي پپاوا اکثره اشخاص په یوه خاص تنظيم او ډلي پوري چې د دولت اکثره حساس پوستونه يې اشغال کړي، تړلي دي. دا ډول مامورین په شعوري ډلو هڅه کوي په احصائيه کې د خپلې سيمې او قوم خواته ډنهۍ وهی او کله چې د عمومي سرشمېرنې تسيجې اعلانېږي، نو دوی به ډېره ګټه کړي وي، په نړيواله ټولنه کې هم ځينې هېوادونه او ځينې خاصې سياسي ډلي او ډلكۍ دې سره مينه او لپوالتيا لري، چې په افغانستان کې عمومي سرشمېرنه په دقيق ډول ترسره نه شي، ځينو دا ډول کړيو په افغانستان کې دلې کيو د حقوقو شعار راپورته کړي او ځينو لادا فرضي هم وړاندي کړي چې په افغانستان کې هېڅ قوم اکثريت نه دي، ټول اکثريت دي يا په بله وينا ټول برابر دي، دا ډول کړي د کورنيو کړيو په مرسته غواړي، دې فرضي په عملې بنه ورکړي او په افغانستان کې د اکثريت او اقلیت واقعيت له منځه یوسې.

سره له دې چې په نورو هېوادونو کې سرشمېرنه د ټولنيزې پرمختیا، اقتصادي نښرازی او د ژوند د نورو چارو د سمباليښت لپاره ترسره کېږي، خو په افغانستان کې د سرشمېرنې غتې تکي همدا قومي ماهیت دي، چې په راتلونکي کې اکثره سياسي او اقتصادي امتيازونه ور پوري تړلي دي. په هغه ولايتونو کې چې تراوشه په اصطلاح عمومي سرشمېرنه ترسره شوې، هغه د لاندې خود ليلونو له مخي دقيقه نه ده.

- ۱- هر کلی ته د احصایي مامورین نه دی ورغلی.
- ۲- کوم کلی ته چې ورغلی هلتله له تولو خلکو خخه پونتنه نه ده شوي.
- ۳- Ҳینو کليو ته بېخى نه دی ورغلی، په احتمالي ډول يې احصائيه اخيستې.
- ۴- د احصایي هفو مامورينو چې په عملی ډول يې احصائيه اخيستې، هفوی اکثرو خپل فورمونه په پنسل ڈک کړي، دا چې د کابل په مرکزي دفتر کې هغه پانې په قلم په بل شکل ڈکې شوي، سپينې شوي، عوض شوي او Ҳينې حساس مسائيل لکه قوم او زبه په کې بدل شوي او که پر خپل ئاي پاتې دی په دې باب هېڅ پته نه لګي.
- ۵- هفو ولايتونو کې چې احصائيه بشپړه شوي، د نويو ورغليو مهاجرينو او داخلې بېخايمه شويو سرشمېرنه به ځنګه کېږي؟ که دوى د UNHCR ثبت شوي مهاجر په دې شمېرنه کې ورگلهوي نو هفوی چې له UNHCR سره هېڅ ثبت نه دی، هفوی به ځنګه کېږي؟
- ۶- ايا داسي کوم ارګان او تضمین شته چې که چېږي د احصایي مامورين د چا قومي او زبني هویت بدل کړي، نو دا بدلون بېرته اصلاح شي او په ټوليز ډول د احصایي د مامورينو د درغلېو مخه ونيول شي؟
- ۷- ځنګه چې د احصایي اکثره مامورين دري ژبي دي، نو دوى چې هري سيمې په تېره بيا پښتنو سيمو ته ځي نو ځنګه چې دوى

په پښتونه پوهېږي د سیمې له خلکو سره په درې خبرې کوي، هغوي چې ورسره په درې خبرې وکړي، نودوی هغه ټوله سیمه په درې ژبو کې شمېري، د احصایې د مامورینو له خوا پرډکې شوې فورمي باندې هېڅ کليوال نه پوهېږي، چې ده ته یې په شمېر، قوم او ژبه کې خه لیکلې دي.

۸- اکثر مامورین له کابله رائۍ، د ولایتونو او ولسوالیو د احصایې مامورین په دې کار کې چندان ونډه نه لري، دوی له سیمې سره پوره بلد نه دې، هره هغه سیمه چې ددې مامورینو خوبنې شي او د دوی لوکس ګاډۍ هلته ورتلله شي، هلته ورځي او له نورو سیمو سره سروکار نه لري.

۹- اکثرو ولایتونو کې لاپوره امن ټینګ نه دې، په دې ولایتونو کې داسې سیمې او ولسوالۍ هم شته چې د احصایې مامورین خو لাখه چې د دولت عادي مامورین هم نه شي ورتللاي، دا په داسې حال کې د چې د احصایې مرکزي دفتر اعلان کړي، چې په دې ولایتونو کې احصائيه بشپړه شوې ده، دا خنګه احصائيه ده له هوا خخه اخيستل کېږي که خنګه؟ د همدغو تشویشونو د رفع کولو لپاره د دولت له لوړۍ درجې واکمنو سره دوہ خله تماسونه ټینګ شول او دا ټولي اندېښني ورته بیان شوې، خو تراوسه لاپه دې اړه کومه پربکړه نه ده شوې او دا لړۍ لادوام لري. پوره باور دی هغه سرشمېرنه چې د درغلې له لارې ترسره شي په راتلونکي کې به د ټول هېواد په کچه ستري ستونزې او کړکېچونه رامنځته کړي، دلته به لوړۍ له غلطې احصایې خخه د خواحتمالي ستونزو

- يادونه وکرو او بیا به خود اسی تکوته د وراندیز په دول اشاره وکرو چې ددې دول درغليو مخه پري نیول کېدی شي.
- ۱- له غلطې احصای خخه به په هپواد کې یولوی سیاسی کړکېچ رامنځته شي.
- ۲- اقتصادي پرمختیا او د پوهنې دودې په برخه کې به هپواد کې د بېلاپلوا سیمو او ولايتونو ترمنځ انډول له منځه لار شي.
- ۳- په عمومي انتخاباتو، ملي شورا (ولسي جرګه) او سیمه ییزو جرګو کې به سیاسي عدالت تامین نه شي، حکه چې د ولسي جرګې د خوکيو شمېر به احتمالاً د نفوسله مخې ترسره شي.
- ۴- د ټولنیز عدالت د تامین لاره به ڈب شي.
- ۵- د بلې ربتيينې سرشمېرنې ضرورت به راویوکوي، پر دويم خل سرشمېرنه به بیا په لسګونو مليونو ډالره لګښت وشي، که دا کار هم وشي، نو په مجموعي دول به پر سرشمېرنو د خلکو باور له منځه لار شي.
- ۶- غلطه سرشمېرنه به د سیاسي او فرهنگي کړيو ترمنځ سخت بحثونه راویاروی او دا کار به د قومي دښمنیو سبب شي.
- ۷- پر غلطه سرشمېرنه به ډېر زیات مالي لګښت وشي او تیجه به یې هم منفي وي، ددې غلطې د اصلاح لپاره دوه برابره فکري او مالي لګښت ته اړتیا ده.
- ۸- د غلطې سرشمېرنې له مخې هغه امتیاز چې ځینو ډلو او سیمو ته ورکول کېږي، د هغو بېرته اخیستل د دښمنی معادل کار دی.

۹- غلطه سرشمپرنه کېدى شي د هېواد په اداري جوربنت کې د بدلانه سبب شي، حکه حینې سيمې او قومونه به د غلطې سرشمپرنې له مخي د زياتو اداري واحدونو د جورپدو غوبښته وکړي.

۱۰- په غلطه سرشمپرنه کې له قومي او مانيز پلوه له یو چا خخه سرغوڅېري او پر بل باندې په مصنوعي ډول اينبودل کېري، ناچل او مصنوعي سرونه د چلپدو وړنه دي.

۱۱- په ټولیز ډول ناسمه سرشمپرنه په هېواد کې د لسګونو سیاسي، ټولنیزو او قومي ستونزو د ټوکپدو سبب کېدلاي شي، چې د ټولو یادونه یې دلته ضرور نه گنهو.
د ناسمه سرشمپرنې د مختنيوي حل ټره:

۱- تر ټولو د مخه بايد په اوسينيو شرايطاو کې سرشمپرنه بېخې ودرول شي.

۲- کله چې د جمهوري رياست لپاره انتخابات ترسره شي او يو منتخب حکومت رامنځته شي، نو کېدى شي په هېواد کې ورسه سوله او ثبات هم ټینګ شي.

۳- د احصائي د رياست په تشکيلاتي جوربنت کې دې پوره او چورليتا بدلون راشي، د هر قوم او هرې سيمې متناسبه استازې دې په کې تامين شي، چې هېچا ته د درغلۍ چانس برابر نه شي.

۴- په ټولو ولايتونو او ولسواليو کې دې د احصائي دفترونه فعال، پرسونل دې مسلکي او پوره تخنيکي امکانات دې ورکړل شي.

- ۵- د مهاجرو بېرته راستنېدو ته دې انتظار ووېستل شي.
- ۶- سرشمېرنه دې د ملګرو ملتونو او اسلامي کنفرانس او همدارنگه د يو شمېر ملي گوندونود استازو تر خارني لاندې ترسره شي.
- ۷- تر هغه پوري چې دا تمول شرایط برابر شوي نه وي، په افغانستان کې احصائيه اخیستل په لوی لاس د گنهو ستونزو د راپیداکولو په مانا ده او تر گتمې يې زيانونه خو ځله زيات دی دا سرشمېرنه نه، بلکې سر غوڅونه ده.

داروانی تاکنی خره نوب، تدبیر او

خو اړکلونه

د ایکنه ما د جمهوري ریاست تر عمومي ټولیاکو د مخه کړي وه او ګوربې
مجلې پر ۱۳۸۵ ل کال د جمهوري ریاست ټولیاکو د مخه چاپ کړه. هغه
وراندوينه چې په دې لیکنه کې شوي وه، د انتخاباتو د بهير تر پایه رسپدو
وروسته پر واقیت بدل شو.

خو په انتخاباتو او سیاست کې خوش باوري په کارنه ۵ه، په تېره
بیا په انتخاباتو کې، ځکه د انتخاباتو تیجه یو انجام شوی عمل
دی، چې بیا نه راګرئي. اکثره وخت هغه خوک تاکنی بايلی چې پر
خانه پر غره وي. د تدبیر پر خای له تکبر او د هوش پر خای له
جوشه کار اخلي. هر رايه یې خپله ګنلې وي او خپل هر مخالفته
یې په نه سترګه کتلې وي. تولي رايې یې د خپل خان په ګتې پوره
محاسبه کړي وي او ضایعاتو ته یې هېڅ پام نه وي اړولاني. پر هر چا
یې باور کړي وي او د هر چا رايه یې خپله ګنلې وي. دا ډول خلک
اکثره وخت په انتخاباتو کې ماتې خوري. وروسته بیا پر انتخاباتي
کمیسیون، پر خپلو نېډې ملګرو، مخالفانو او اړوندو ادارو نیوکې
کوي او په انتخاباتو کې د لاسوهنې او درغلې تور پوري کوي، خو
هوبنیار سیاستوالي د ویونو دقیقه محاسبه کوي، ان د عرضې په

انهول د خپلی تقاضا کچه تیته بنیي په انتخاباتو کې معمولاً درې
دوله رايې موجودې وي:

الف- پخې رايې: پخې رايې، هغورايو ته وايي چې رايه
اخېستونکي پري سل په سلوکې باوري وي او رايه ورکونکو هم
ورسره په شفاهي يا لیکلې بنه ژمنه کړي وي او يا ده ته په دويم يا
درېيم لاس د هغود رايې د ورکړي ډاډ ور رسپدلۍ وي. دا رايې د
رايې اخېستونکي له نظره پخې دي، خوايا د تاکنو د متخصص او
کارکونکي له نظره هم پخې دي که نه؟ نه هېڅکله پخې نه دي. د
تاکنو د عملی کارکونکو له نظره هغه رايې چې د پردي ترشا په
پته اچول کېږي، هغه هېڅکله هم پخې نه دي. په دې رايو کې د
پنځسو رايوداسي احتمال دی چې بلې خوايا خواوو ته به ئې
ئکه هغه رايه ورکونکي چې له یوه رايه اخېستونکي سره د رايې
ورکولو ژمنه کړي، له بل سره يې هم کړي، په تبره بیا په داسي حال
کې چې د مالي ګټمو او واک د ورکړي د امتیاز خبره هم په کې
مطرح وي، رايې ورکونکي هم سل په سلوکې پر دې باوري وي
چې د ده استعمال شوې رايې هم نه افشاء کېږي او رايه
اخېستونکي ته هم هېڅ پته نه لګي، چې چا د چا په ګټمه خپله رايه
کارولي ده. په همدغو پخورايو کې بیا په سلوکې د لسو رايود
غلط او ناسم استعمال اټکل هم شته، خصوصاً په وروسته پاتې
ټولنو کې چې خلک نه پوره لوستوال دي او نه هم د انتخاباتو له
پروسې سره اشنا دي. خلک په اسانې، نه پوهېږي چې خنګه خپله
رايه خپل مطلوب شخص ته واچوي، د انتخاباتو له تخنيکي

امکاناتو، لکه وټ کارډ، د کاندید صندوق، وخت او عمل خخه
په نسه ډول ګتهه نه شي اخيستلای. يانې هغه کاندید چې سل په سلو
کې يې خپلې رايې پخې گنلي، په واقعيت کې د هغه رايې په سلو
کې ۴۰-۳۰ دی.

ب - اټکلې یا احتمالي رايې: دا هغه رايې دی چې په ولس
کې شته خو کاندید يې په شخصي ډول له چا خڅه ژمنه نه ده
ترلاسه کړي، احتمالي رايې معمولاً د کاندیدانو د شمېر په تناسب
وېشل کېږي. مثلاً په یوه سيمه کې خلور تنه کاندیدان دی، د اټکل
له مخې یو کاندید کبدی شي له خلورو رايو خخه یوه رايه ترلاسه
کړي، د احتمالي رايو اټکل هم احتمالي دي. هر خوک چې ددي
احتمالي رايو پر بنسټ د رايو محاسبه د خپل ځان په ګتهه کوي په
حقیقت کې خپل ځان تېرباسي او کاندید له تدبیري امکاناتو لري
باسی.

ج - مبهمي رايې: ځينې رايې داسي هم وي چې نه يې شمېر
معلومات وي او نه يې د چا په ګتهه د استعمال احتمال، دا ډول رايې
کېږي شي، بې تاثيره یا خنۍ رايې وګنډل شي، خونه سل په سلو
کې بې اغېزې، خود تاثير خرنګوالي مشخصول یې ګران کاردي.
په انتخاباتو کې د دوونورو رايو په انډول ډېرول نه لري. په
انتخاباتو کې هغه کاندیدان همبشه بریمن دي، چې د رايو دقیقه
محاسبه او د خپل ځان په ګتهه د رايو ډېر تیټ حد محاسبه کړي او د
خوش باوري پرڅای د رايود زیاتولو پر عملی لارو چارو غور کوي،
داسي لاري چاري لټوي چې د احتمالي او مبهمو رايود راخپلولو

سبب شي. اوس راخو دي ته چي په افغانستان کې د جمهوري رياست دا گن شمېر کانديدان خومره پخې، خومره احتمالي او خومره مبهمي رايې لري، د کانديدانو د نفوذ او وټونو ساحې کومې کومې دی او هلته د وټونو احتمالي شمېر خومره دی؟ په افغانستان کې د جمهوري رياست لپاره د دي دوه ويستو کانديدانو په جمله کې یې اکثره کانديدان د شخصي عقدو، خاني ګتيو، د خان د مطرح کولو او په اينده کې د امتياز لپاره پر منتخب جمهور رئيس د فشار راولو او د ائتلافونو د جوړولو په نيت ولار دي. یوازي د ګوتو په شمار کانديدان شته چي په ولس کې له بېلاپلولارو څخه یو څه رايې را خپلولاهي شي. ځينې داسي کانديدان هم شته چي هغه ان د خپلې سيمې په کچه هم مطرح نه دي، پاتې خولاد تول افغانستان په کچه. له کرزۍ صيب څخه پرته چې په احتمالي ډول کولاي شي د افغانستان له بېلاپللو سيمو څخه رايې راټولي کري، نور اکثره کانديدان یوازي د خپل ولايت او هغه قوم په دايره کې را ايسار دي، چې دوي وریورې ترلي دي. د ډپرو کانديدانو شتوالی یو لپښې ګنې او بدګنې لري، چې دلتہ به ورته لپشان اشاره وکړو:

۱- بنېګنې: بنېګنې یې دادي چې په هېواد کې به د ولسواكۍ تمثيل وکړي. که څه هم په هېواد کې اوسنۍ ولسواكۍ د برچې تر خوکې او د ^{B52} الوتکو تر وزرونولاندې راټوکېدلې، خو بیا هم خلک د پخوا په انډول دا یو غنيمت ګنې، اوسنۍ نړۍ د تصنع دنيا ده، هغوي هم که یوشې په حقيقي ډول نه وي، خو چې مقصد

په تصنعي او تمثيلي ډول وړاندې شي، خصوصاً زموږ په شان یوې اختناق ځپلي ټولنه کې، دوی پري اکتفا کوي. په هپواد کې به یو زيات شمېر سیاسي کدرونه د شهرت پوریه ته ورسپېري، پر ځان به باوري شي، ولس به د انتخاباتو له لاري د دېموکراسۍ تمرین وکړي، خلک به زړور او سرونه به یې خلاص شي او تر ټولو مهمه دا چې دې مظلوم ولس ته به خپل قدر معلوم شي، د یوزيات شمېر هغو کاندیدانو جیبونه به هم تشن شي او پانګه به یې پر ولس تقسيم شي، چې غواړي د پيسو په زور رايې ترلاسه کړي. سیاستوال خصوصاً کاندیدان به دې ته اړ شي، چې د رايې ترلاسه کولو لپاره د ولس د عادي فرد درناؤ هم وکړي او خينې به لادې ته هم اړ شي، چې د خپلو سیاسي مقاصدو د ترلاسه کولو لپاره ولس ته خمه نا خه ټولنيز او ودانیز خدمتونه هم ترسره کړي. د ډپرو کاندیدانو تر منځ به ولس ته هم ددي چانس زمينه برابره شي، چې تر ټولو غوره شخص ته رايه ورکړي.

۲ - بدګنې: د ډپرو کاندیدانو د شتوالي بدګنې دا دي، چې انتخابات له تخنيکي پلوه ستونزمنوي، د صندوقونو زياتوالی او یا هم په واحد ووت کارډ کې د عکسونو زياتوالی ددي سبب ګرخي، چې یوزيات شمېر خلک خپل ووت په دقیق ډول استعمال نه کړای شي. په ووت کارونه کې زیاته تپروتنه رامنځته کېږي. کله کله د کاندیدانو منفي رقابت خونړيو تکرونو ته لاره برابروي او کله کله بیا کاندیدان د خپلو ځانې ګټولپاره یود بل پر ضد داسې ائتلافونه جورووي، چې ملي ګټيو ته زیان رسوي، کله کله داسې هم

وی چې له ګټونکي سره د ائتلاف له لاري له هغه نه لور امتياز
ترلاسه کوي، په داسي حال کې چې په نورمالو شرایطو کې دوي
هېڅکله د دي پوست لپاره وړا شخص نه دي. يانې په وروستي
نتيجه کې منتخب حکومت بیا یو بل ډول ائتلافی شکل غوره
کوي او ائتلافی حکومتونه ډېر کاواكه وي او همېشه د مصلحت او
سازش پرستنو ولړوي.

اوسم راخو په افغانستان کې د انتخاباتو احتمالي

نتيجه ته: که خه هم مخکې تر مخکې د تاکنود تایجو ارزونه
څه اسان کار نه دي او نه خوک په مطلق ډول حکم کولاي شي چې دا
شخص یا ډله به حتماً بری ترلاسه کوي، خو په انتخاباتو کې
همېشه د (احتمال) پر بنسټ ارزونه کېږي او له بېلاښلو قريئو خخه
سرې د نتيجه نسبې وړاندوينه کولاي شي. د انتخاباتو نتيجه
اساساً د سياسي اکثریت له مخې تاکل کېږي. د سياسي اکثریت
په ترلاسه کولو کې ډېر مسایل رول لري، لکه قومي، مذهبی
اکثریت، هغو ته منسوب اشخاص او د کانديدانو پراخه
ستراتيژي، کدرone، مالي امکانات، کورني او بهرنۍ چاپېریال او
نور. خوک یې مني که یې نه مني په افغانستان کې د اوسينيو
انتخاباتو محور (قوميت) دي. تاسي وګوري د جمهوري رياست هر
کانديد دوو نورو قومونو ته منسوب اشخاص د مرستيال په توګه
تاکي، دا په دي مانا چې د هغه قوم رايې راڅلې کړي، نو که
چېږي انتخابات د مسلک او سياسي پوهې پر بنسټ واي، نو بیا

دې ډول انتخاب ته اړتیا نه وه، او سپه دې کاندیدانو کې ګورو
چې د چا د نفوذ ساҳه پراخه ده؟

لومړۍ - حامد کرزۍ: د عینې واقعیتونو او د حامد کرزۍ د دوه نیم کلن عملی واک او سیاست د تجربې له مخې دی یو افغانستان شموله شخص دی، که خه هم پښتنه له ده خخه ګيلې مانې لري. د ده د واک پروخت لړکيو ته ان تر خپل استحقاق زیات امتیاز ورکړل شو، هزاره او تاجک لړکيو ته ګن شمېر دولتي مقامونه او د دوو نویو ولایتونو امتیاز خه ساده خبره نه ده. دی کولائي شي د دې دوو قومونو او نورو لړکيو نسبې ملاتر پر ترلاسه کړي، د ده د دوو مرستیالانو تاکنه هم پر دې برخه کې بې اغېزې نه ده. خود کرزۍ د ووچونو اصلې ساھه پښتون مېشته ولایتونه دې پښتنه به له ګيلوا او مانو سره اکثره ئکه کرزۍ ته رايې ورکړي، چې په کاندیدانو کې د ده جو ګه بل پښتون کاندید نه شته، که چېږي د انتخاباتو کمیسیون په عادلانه ډول د کوچیانو او په پاکستان کې د افغان مهاجرو لپاره د راجسته پروسه تضمین کړي، نو د کرزۍ د بریالیتوب احتمال په باور بدلبلاې شي. لنډه دا چې کرزۍ د افغانستان له هر قوم خخه یوه لازمه فيصدي رايې او د اکثریت پښتنو اکثریت رايې هم خپلولائي شي. لنډه دا چې که انتخابات له تخنیکي پلوه واقعاً عادلانه وي او په ټول افغانستان کې رايې اچوونکو ته یو شان او اسانه شرایط مساعد وي، نو د کرزۍ د ګټپوا احتمال زیات دی. خو که په پښتون مېشته ولایتونو کې د انتخاباتو لپاره ټول شرایط مساعد نه وي، د دې احتمال

شته چې کرزی د لومړي پراو په انتخاباتو کې کامیاب نه شي او
تاکنې دویم پراو ته ولوپې.

دویم- یونس قانوني: د حامد کرزی د مخالفو کاندیدانو په
جمله کې یونس قانوني تر نورو غښتلی دی. قانوني بنه ژبور او د
سیاست په رموزونو پوه دی. دی د انتخاباتو لپاره پوره مالي
اماکانات لري، د نظار شورا او جمیعت تنظیم یوه غوبښه برخه یې
ملاتې کوي، له پوهنې وزارت خخه یې لامخکې تر مخکې يو
سیاسي وزارت جوړ کړي او د خپلې ایدهيا پلوی یوزیات شمېر
اشخاص یې په حساسو پوستونو کې ئای پرخای کړي، دی هيله
من دی چې دا کسان به په انتخاباتو کې د ده لاس قوي کړي. دغه
راز د کورنيو چارو وزارت په اړوندو اړگانونو کې هم د ده په لاس
مقرر شوي اشخاص لاپر خپل ئای دي. د تاجکانو په منځ کې په
اوسم وخت کې دی تر هر چا زیات محبوب دی. دغه ټول امتیازونه
دی ددې جوګه کوي، چې د کرزی د مخالفو کاندیدانو په منځ کې
قوی دریغ ترلاسه کړي، خوا ایا دا ټول ددې لپاره کافي دی چې له
کرزی خخه میدان وګتني؟ په خرگند ډول ويلاي شو چې نه.

بناغلي قانوني د پورتنیو بولاسيو ترڅنګ یوزیات شمېر داسې
نیمګړتیاوي هم لري، چې هغه د ناکامي کندي ته راکابې: قانوني
د جنګ د دورې محصول کدر دی چې نه ورسره د نړیوالې ټولنې
دیموکراتیکه خوا موافقه ده او نه ورسره د افغان ولس اکثریت؛
قانوني هغه شخص دی چې د کابل په تنظیمي جګرو کې یې د
جمیعت او نظار شورا د یو جګ پورې غږي په توګه فعاله ونډه

اخيستي او که چېري د کابل د وراني حساب کتاب کېري، نو
 قانوني هم له دغه قانوني حساب کتابه خلاصېلاني نه شي. د
 امريکا يې پوهونو په متاد طالبانو د سقوط پر مهال د جميعت
 تنظيم د ملېشوله خوا د هپواد په شمال او نورو سيمو کې یوزيات
 شمېر افغانان ځورول شوي، بې عزته شوي او جبراً مهاجرت ته اړ
 شوي دي. دا ډول منفي هڅو سلسله هم قانوني او د جميعت
 نورو مشرانو پوري تړل کېري. په پوهنې وزارت کې هم د ده سيمه
 یيز او ژبني تعصب خرګند و. د بېلګې په توګه د (معارف) جريده
 کې په سلو کې دوه برخې پښتو هم نه وه، د ده په وخت کې شپاپس
 نيم مليونه ټوکه درسي کتابونه چاپ شول، چې له هغې جملې خڅه
 یوازي څلور نيم مليونه ټوکه په پښتو او نور ټول په دري ژبه وو او
 بس. له دې ټولو خبرو پرته د بناغلي قانوني د ووټونو ساحه په
 لومړي ګام کې پنجشېر او نوري تاجک مېشتہ سيمې دي. د
 مسعودي جلال، عبدالحفيظ منصور، لطيف پدرام او ځينو نورو
 کانديدانو د نفوذ ساحه هم تاجک مېشتې سيمې دي، سره له دې
 چې اټکل کېري د دوى اکثره به د قانوني په ګټه تېر شي، خو که
 کوم یو تېر نه شي، نو بیا د قانوني پر رایو منفي تاثیر کولای شي.
 دغه راز د احمدشاه مسعود د کورنۍ په استازیتوب احمدضیاء
 مسعود که له کرزې سره ربستیا هم ولار وي، نو په تاجک مېشتو
 سيمو کې د بناغلي قانوني زياتې رايې او به کولی شي. په پښتون
 مېشتې سيمو او د نورو لړکيو له سيمو خڅه، د یاد و پر رایو په
 ترلاسه کولو کې د قانوني د بري اټکل کم دي.

خودي ټولو برياوو او نيمگرتياوو سره قانوني تر بل هر
 کانديد زيات کرزي ته خطر دی، خصوصاً که انتخابات دويم پراو
 ته ولوبري او قانوني له دوستم او نورو لبه کيو سره ائتلاف وکري،
 نو دا خوا نوره هم پياوري کپري. د قانوني غته اشتباه او س داده
 چې د تاج محمد وردګ په شان یوشخص يې د ځان مرستيال
 وټاکه، وردګ نه یوازې په پښتون مېشته سيمو کې محبوبیت نه
 لري، بلکې ټول ورسه مخالف دي، قانوني که د تاج محمد وردګ
 پر ځای کوم با اعتباره پښتون مرستيال تاکلى واي، کولاهي یې شول
 یو زيات شمېر رايې راخپلي کري، خودي کې هم هېڅ شک نه شته
 چې هېڅ با اعتباره پښتون به قانوني سره دي معاملې ته حاضر نه
 شي.

درېييم- جنرال عبدالرشيد دوستم: د جنرال عبدالرشيد دوستم
 د نفوذ ساحه یوازې ازبک لېکي دي، په هغو کې هم ډبر مخالفان
 لري، د تركمنانو زياته برخه یې هم مخالفه ده. د انتخاباتو له لاري
 د جنرال دوستم واکمني یو مهال کار دی، خودوستم کولاهي شې
 نورو ډلو او اشخاصو سره د یوه ائتلاف له لاري هغه ډله نسبتاً
 غښتلې کري، امتياز هم ترلاسه کري او خپل ځان په دې ډول په
 سياست کې دخيل کري.

خلورم- همایون شاه آصفی: همایون شاه آصفی د ملت بابا
 اعليحضرت محمد ظاهر شاه سره خپلوي لري، که بابا پر همایون
 شاه آصفی د تاييد لاس راکش کري، نو ددي احتمال شته چې په
 پښتون مېشته سيمو کې یو خه يا ډېر شمېر رايې راخپلي او

بناغلي کرزي ته سخت زيان ورسوي، خود اسي اتكل کېږي چې د
ملت بابا به د پخوا په شان د هېچا ملاتړ هم ونه کړي، که داسې
وشي نو همايون شاه آصفې به د هغه تر خپل تصوره هم کښته رايې
وګتي.

پينځم- سيد اسحق گيلاني: دې کې هېڅ شک نه شته چې د
گيلاني کورني په زياتو پښتون مېشته سيمو کې زيات محبوبیت
او مریدان لري، خودا محبوبیت تر ډېره کچه مذهبی دی نه
سياسي، خلک اوسلو ډېره حده دا تفكیک کولای شي چې
مذهبی او سياسي ارزښتونه سره بېل کړي. خو خپله سيد اسحق
گيلاني د خپل مذهبی اغېز ترڅنګ په افغانستان کې خپل
سياسي نفوذ هم لري، خودا دواړه اغېزې به یې هغه وخت لازياتې
وای چې د گيلاني کورني په سياست کې په یوه خوله واي.
پيرسيد احمد گيلاني د کرزي د پلوی، اعلان وکړ او دا کارد سيد
اسحق گيلاني د نفوذ ساحه ډېره راتنګوی نو په دې ډول سيد اسحق
گيلاني د ډبرو رايو په ترلاسه کولو کې ازاد لاس نه لري، خو که
سيد اسحق گيلاني هر خومره کمې رايې هم وګتي، د انتخاباتو په
لومړۍ پړاو کې د دې ټول زيان حامد کرزي ته رسپږي.
د پورته يادو شويو غتيو کانديدانو ترڅنګ نور کانديدان هم شته
چې په افغانستان کې ډېر زيات نفوذ نه لري او د دې ليکنې د
اوړ دوالې له امله ورڅه تېږو.
دا ليکنه په داسې وخت کې ليکل شوي، چې تراوسه لاتول
کانديدان پر خپل دریخ ولاردي. د دې زيات اتكل دی چې د

کاندیدانو شمېر تر دې راکم شي، يوله بل سره ائتلاف وکړي. د واک پروپش معامله وکړي. نا اټکله پېښې رامنځته شي. انتخابات تال شي، د کاندیدانو له جملې خخه خوک حذف شي او داسې نور ډېراتکلونه چې هره ورڅي امکان شته، خو تر دې دمه چې د کاندیدانو کوم جوړښت دی او پر هېواد کومه سیاسي فضا خوره ده او که دا فضا همداسي دوام و مومي، ددي ډېرزيات احتمال دی چې پساغلی حامد کرزی به د جمهوري ریاست د تاکنو ګټونکي وي.

محمد ګل خاموښ

(د خوشال د دستار سري)

دا لیکنه د هیله مجلې د ۱۳۷۶ کال په ۴۴مه گوهه کې خپره شوې ده.

لوی خان خوشال بابا په خپل مشهور اثر (دستارنامه) کې د یو ایده یال شخصیت، ټولنیز مشر او سیاستمدار لپاره (شل هنرونه او شل خصلتونه) تاکلي دي. په دې شلو هنرونو او خصلتونو کې د ځان پېژندنې، پوهې، شعر، سوداګرۍ، د نسب د څېړنې، د انځور ګرۍ، د اولادونو د روزنې، د بنکار، د لیک او نور هنرونه او د مشورې، چوپتیا، نارینتوب، توکل، د عدل او انصاف، د ملک انتظام، د همت او نور خصلتونه شامل دي. د خوشال په نظر حمیده خصلتونه ډپردي خودا شل هنرونه او شل خصلتونه داسې دی لکه سترګې، چې د چا سواد وشي. نور هر کتاب په خپله لولي. د بابا په نظر که چېږي دا هنرونه په یوه شخص کې شته شي، نو (د دستار) د تړلوا لایق ګنډي شي، که نه هسي خو:

چې د دستار تړي هزار دي - د دستار سري په شمار دي

خوشال بابا د خپل ژوند په او بد و کې د همداسي یو شخص په لته کې و، خوهغه وخت لکه چې څوک د بابا د ایده یال او بشپړ شخصیت په تله پوره برابر نه شول، یوازي خپله خوشال بابا و، چې د انساني شخصیت دا پورې یې وهلي وي.

وروسته بیا په پښتنو کې د اسې شخصیتونه لکه میرویس
نیکه (رح) او ستر احمد شاه بابا په پښتنی تائیوبی کې و توکپدله چې
نه یوازبې د لوی خان د مشرتابه د اصولو په تله برابر وو، بلکې ډېر
هغه ارمانونه او هیلې چې د بابا په ژوند کې پوره نه شوې، هغه
دوى پوره کړي.

په شلمه پېړۍ کې لوی خبتن تعالی پر پښتنو یو بل شخصیت
چې د خوشال د ایدیالونو ممثل دی، ولواوه، دا شخصیت محمد
ګل خان مومند دی، چې د خوشال د توري او پښتونولی روح یې په
اند، وينه او روح کې خپې وهلي. دی یو خو گامه نور هم وړاندې لار
او د هغه ستم ستونی یې و مروده، چې پېړۍ پېړۍ یې زموږ ژبې ته
زندي ور اچولي وه.

دی د خوشال غوندي هم تورزن و، هم یې پوهه لرله، هم شاعر و،
هم ژپوه و، هم ورته خپل اصل نسب معلوم و، هم د هېساد د نوي
پښت پر ملي روزنه پوهېده، هم مېړنۍ و، هم یې د عدالت او
انصاف تله په لاس کې وه، هم ډوډي مارو، هم یې پر خدای توکل
و او هم د ملک د انتظام پر چارو پوهېده، دی نه یوازې د خان په
روحیاتی پېژندنه پوهېده، بلکې د خپل هېساد او قوم د قومي
هویت او ځانګړیا و د ساتني او پالنې لپاره یې بې درېغه هلې څلې
هم کولي. ده ژبه د قوم پېژندنې اساسی لامل باله، نو ځکه یې په دې
برخه کې د اسې ستر کارونه وکړل، چې پښتنه یې تر عمره هېرولاي
نه شي، ده د وخت نا پښتو ژبي پښتنه واکمنان دې تهار کړل، چې
د هېساد د ملي او رسمي ژبې په توګه د پښتو حقوق ومني، یو

خوئنده ادبی بهیر یې جور کړ، چې د ژبې د پالنې او بداینې لپاره یې اغېزمن کارونه وکړل، ان خبره یې تر دې را ورسوله چې پښتو ژبه له یوزر کلن ستم نه خلاصه او د نورو سیاله شي. ده د خپل ژوند تر وروستي بریده له پښتنو سره خپله دا مينه وپالله او د ډېر سپین ډېر توب پر وخت او د ژوند په وروستيو کې یې هم، همدا ويل: "پښتو پښتو به وايم که ووم که نه ونم نه ونم". دې د همدي هيلى او مبارزي په بهير کې سپین ډېرى شو، بابا شو، خو پښتو یې ځوانه کړه (ته شوي د پښتو غزله ځوان زه دې بابا کرم). دې بابا شو، خود پښتو بابا، ځکه یې نواوس شعوري پښتنه د شلمي پېړي د (پښتو بابا) په نامه يادوي.

د یو ملي مشر لپاره د خوشال خان بابا د شلو خصلتونو په منځ کې یو هم د ملک د انتظام خصلت دی، د شلمي پېړي پښتو بابا د ملک په چارو، انتظام او سمباليت کې تر هر چا زيات دقيق و، ده له نن خخه تقریباً شپږ لسیزې وراندې د هغوزرگونو نیالګیو تر څنګ چې او سپنیز افغان واکمن (امیر عبدالرحمن خان) او ځینو نورو مشرانو له خوا د هپواد په هغوسیمو کې چې د پردیو له خوا ورته په راتلونکي کې خطرونه متوجه کېدی شول، نور زرگونه نیالګی کېنول او بیا یو وخت داسي هم راغۍ، چې شپېته کاله وروسته د بابا د لاس نیالګی ثمر او مبوې ته رسبدلي وو، لوی بنامار (شوروي اتحاد) له ډېري پخوا، افغانستان ته سترګې نیولې وي، خو کله چې یې په بسکاره یړغل پیل کړ، نو تبول نیتونه یې رسوا شول، دوى لومړۍ د تبول افغانستان د نیولو خیال کړي و او د

هندوکش غرونه يې خپله دفاعي کربنه ګنله. په همدي وجه روسانو د لس کلنې جګړې په ترڅ کې د جګړې زیات اورونه د افغانستان په شمال-ختیخ، جنوب، لویدیخ او جنوب غرب سیمو کې بل کړي وو او ورو ورو يې په شمال کې د پښتنو د تضعیف او کمونې لپاره کار کاوه، ددې لپاره يې افغان ضد او ملي ضد عناصر هم وروزل، کله چې روسان په افغانستان کې پر خپلې ماتې باوري شول، نو خپل رول او نیت يې د «اقلیتونو حقوقو!» تر شعار لاندې ځینو خاصو ډلو، ډلګیو او عناصر او ته وسپارل، هغوي هم د روسانو شعار او تبلیغ او د هېواد د توبه کولو نیتونه څرګند کړل. خو ملي مفکرین او مشران پر د ې پوهېږي چې خپل هېواد خنګه له لري او نېږدي خطرنو وژغوري.

او سپنيز واکمن امير عبدالرحمن خان او نور پر د ې پوهېدل چې د روسانو د نیتونو سترګې خېرنې دی، نو ځکه يې د یو او سپنيز مورچل په تو ګه له افغان قومونو یو د ډوال جوړ کړ او په اکثرو هغو پوله یېزو سیمو کې چې له بهرنیو هېوادونو څخه خطر راولاد پدلاي شو، ئای پر خای کړل، پښتو بابا محمد ګل خان مومند د افغاني ټولنې د لافغاني کولو لپاره د تبرو مشرانو هيلې لاسې وغورولې او افغان قومونه يې سره داسي واوبدل او واودل چې او سې یې هېڅوک جلا کولاي نه شي. په او سنې سياسې، پوئي بهير کې یو مطرح شخص په یوه خصوصي ګونډه کې وویل: «مورد د شمال له پښتنو څخه ډېر خوشاله یو، ځکه دوى د هېواد د تجزيې مخه ونیوله».

پښتو بابا نه یوازی د هېواد د جغرافیا یې جورښت په پام کې
 نیولو سره د قومي توازن د برابرلو په لار کې درنې کارنامې کړي،
 بلکې افغانان یې له بناري ژوند او د سوداګرۍ له چارو سره هم نسه
 بلد کړي او کوم امکانات او فکر چې هغه وخت د ده په واک کې وو،
 هغوته یې ورکړي. د هېواد د اولادونو د روغې پالني او روزنې په
 نیت یې هغوي ته په خپله ژبه بنوونځي جوړ کړل او په سلګونو نور
 علمي او ملي کارونه.

خوشال بابا همدغسي یو شخصيت د دستار لایق بولي چې خپلو
 خلکو او خپل هېواد ته همداسي ستر خدمتونه او ستري کارنامې
 وکړي، او سله دې فاني نېۍ خخه د محمد ګل خان مومند د تګ
 ډېر کلونه کېږي، خود هغه د کارنامو او لاس کېنولو نهال ګيو
 مېوه او ثمر موب، زموږ ژبې او زموږ هېواد ته رسېږي، نو لزمه ده
 چې دې د شلمې پېړي د پښتو بابا، ملي مفکر، غازی او د لوی
 خان خوشال بابا ایدې یال شخصيت (د دستار سړی) و بولو.

د استاد رشاد سیاسی شخصیت

دا یکنه ما د مرحوم استاد آکادمیسین پوهاند عبدالشکور رشاد د
مرینې د خلوبنستې په درناوی کړي وه او یا د استاد په یاد د مقالو په
یوه راټوله شوې ټولنکه کې چاپ شوې ۵۰.

کله چه موږ د پښتو اد بیاد تو تاریخي بهیر او د افغانی ټولنې د
ودې او تکامل بېلاړېل پړ اوونه ګورو، نو د لیکوالی او سیاستوالی
او لیکوال او سیاستوال تر منځ یو
عجیب توازن او تناسب او یو پر
بل باندي مقابل اغېزمو
ترستړ ګو کېږي. امير کروړ جهان
پهلوان هم شاعر، لیکوال او
سیاستوال و، پیر روبسان هم
لیکوال او سیاستوال و، ناز وانا
او زرغونه انا هم لیکوالې او
سیاستوالې وي، خوشال او د هغه
ټوله کورنۍ لیکوال او سیاستوال وو. د میرویس نیکه کورنۍ هم
دلیکوالی او سیاستوالی دا اصل پاللي، بې بې زینبې د یوې پخې
شاعري او سیاستوالې په توګه لاتر او سه د تاریخ حافظه تانده
ساتلي، احمد شاه بابا او د هغه کورنۍ هم د سیاستوالی، تر څنګ

د شاعرى درنه پانگه لري، خپله احمد شاه بابا د دبوان خاوند و.
 لنډه داچې دا بهير له اميرکروره يا هم ان تر هغه دمخه پيل شوي او
 دادى د پښتو معاصره اديباتو په پيل سره لاهم نه تمپري؛ سراج
 الاخبار جريدي کي اکثره خپاره شوي مطالب په هغوليکوالو پوري
 اړه نيسی چې هم ليکوال وو او هم سياستوال، علامه محمود
 طرزی، عبدالهادي داوي، مولوي صالح محمد کندهاري او نور
 ټول، ليکوال او سياستوال وو. په امانی دوره کي عبدالرحمن لودين
 او نورو د سياستوال او ليکوال او ليکوال او دود وغځوه او تر سقاوی اړو
 دوره روسته، محمد ګل خان مومند د خوشال ددستار دسپري په
 شان د ليکوال او سياستوال مزي لپسي ويپيل او دسياست په
 متې يې پښتو زبې او ادب ته داسي ستني ودرولي چې تر هغه
 وروسته پري زموږ د ملي زبي او ادب ډېري رنګينې مانۍ ودانې
 شوي، داعليحضرت محمد ظاهر شاه په پېرکې بيا هم د ليکوال
 او سياستوال مزي سره ونه شلidel، د پښتو ادب پينځو څلاندو
 ستورو دوينس زلميانو د ملي سياسي غورخنګ په جورونه او
 پرمخيونه کي اغېزمن رول ولو باوه او د ملي سياسي افكارو په
 پنځونه او خورونه کي يې کارنده ونډه واخیسته.

استاد عبدالشکور رشاد هم د پښتو اديباتو د شپږم ستوري په
 توګه دوينس زلميانو په ملي سياسي غورخنګ کي د فعالې ونډې
 له امله همدا دود و پاله او د لوساوکۍ په لسيزه کي د ملي مترقي
 ديموکرات ګوند د نشراتي ارګان (مساوات) جريدي د امتياز خاوند
 په توګه يې د عملی سياست او ليکوال تر منځ اړيکي وساتل.

د پښتو د معاصرو ادبیاتو د تول پېر په ګډون ، له امیر کروړه رانیولې بیا تر ۱۳۵۲ کلونو پورې توله موده کې په عملی او نظری سیاست کې د لیکوالو ګډون د ملي افکارو د خوروني ، د ملي ويارونو د انځورونې او ملت جورونې سبب شوي او پريوه مستقیم خط يې همدغه ملي ارمانونه پاللي او تعقیب کړي دي.

يانې دا مهال سیاسي ملي وفاداري په اسانی سره د اختناق او امتیاز پر وړاندې خپل لوری نه بدلاوه.

حکه نو که چا دا مهال سیاسي لیکوالی هم کړي، اکثره يې په ولس کې منښت او ګرانښت لري. تر ۱۳۵۷ ل کال وروسته چې په هېواد کې سیاسي بحران رامنځته شو، نو ورسه سم د سیاسي باور او سیاسي وفاداري د ادلون بدلون کړکېچ هم رامنځته شو. همدغه وخت سیاسي لیکوالی یا سیاستو الیکوالو د اکشرو ليکنو تګلوری هم وخت پر وخت بدل شو .

همدا مهال د ولس پر ذهن د سیاسي لیکنو پر وړاندې د بې باوري فضا خوره شوه. د وخت غوبښتني، د نظامونو د اختناق او امتیاز فشارونو هم اکثراً مطرح لیکوال دې ته اړ وېستل، چې د یو او بل لوري په ګټه لیکنې وکړي او هم خان په مستقیم ډول له عملی پلوه د هغوی په لیکه کې ودروي.

خو استاد عبدالشکور رشاد د وین زلمیانو له پاخه ملي سیاسي تحریک خخه هغه پخه ستیه وه چې دا مهال لای پر خپل خای او خپل دریخ ولاره وه. استاد نه یوازې د افغانستان، بلکې د سیمې

په کچه داسې یوه درنه علمي او اکاډيميكه خېره وه، چې هر نظام ته د تائيد سرخوئونه او اشاره یې هغه نظام ته د مشروعه د ببنيې مانا لرله. دا په داسې حال کې وه چې تر ۱۳۵۷ ل کال وروسته قول نظامونه د مشروعه له هم داسې یو ستر چلينج سره مخامن وو. خود هېڅ نظام واکمن پر دې بریالي نه شول چې د زور او زرو په مقابل کې د استاد له علمي او سیاسي وزن خخه د خپل نظام د مشروعه د لپاره گتې پورته کړي. هر نظام چې په کابل کې واکمن و، یو ئل یې ضرور مغورو مشرتابه د استاد د فقير خانې ور تکولاني او په خپل نظام یې کې استاد ته د لور منصب دور کړې بلنه ورکړي.

خو هغه هېڅکله د امتياز دې ډول خوبلنیو ته د خپل احساس سرتیټه نه کړ. ان تر دې چې یو وخت استاد په علمي او اکاډيميكو ادارو کې د خپل پخوانی ماموريت له دوام خخه هم ډډه وکړه او د کار دا ډول دوام یې هم د نظام مشروعه او هغه ته د گتې رسونې په ما نا انګېره. یوه غوره بیلګه یې هم په شبېتمو کلونو کې د وخت د حکومت له خوا دا کاډميسيين او کاندید اکاډميسيين علمي رتبو ورکړه وه، حکومت استاد لوړۍ علومو اکاډمي ته راویوله، خو هغه دا بلنه ونه منله، بیاې دې علمي رتبې لپاره د خپللو سوانحود ور لېپلوا بلنه ورکړه، خواستاد بیاهم خپلې سوانح ور ونه لېپلې، نود وخت حکومت مجبور شو، چې د هغه سوانح د هغه ماموريت له اسنادو خخه تر لاسه کړي او دا علمي رتبه کورته ورولېږي. د وخت حکومت د الورېينه د زړه له تله نه وه، د مجبوريت

له مخي وه، ئىكەچي دا مهال دتىول هبوا د پە كچە تراستاد رشاد لورە علمي ستيه نه وە، نو كە حکومت استاد تە دا علمي پورى نه واى ورکپى، نو تر هغە تېتىپو كسانو تە دا چول علمي رتبوركول پە اتومات چول خپل مشروعىت لە لاسە ورکاوه.

دتنظيمىي واكمىنى پرمەمال يو ئەل بىا واكمۇ داستاد احساس او ملي وزن دازموينى پە تلە كې واچوه، دامتياز او اختناق لە دوارو مىتىدونو خخە يې كار واخىست، خواستاد يې لە خپل درىخە يوساتىي مترەم ونە خوخۇ، همدا مهال، چى كابىل پە وينواود اور پە لمبو كې لمبۈل كېدە، دملگەر ملتۇ او ئىينو افغانانو لە خوا به افغانستان تە دېخوانىي پاچا اعليحضرت محمد ئاظاھر شاه دېپىرته راتگ يونىيم غېرپورتە كېدە، اكتىرو وسلۇالوت تنظيمۇنۇ پە تېرى بىا مغۇرۇو بىنسىپالو تنظيمۇنۇ بە پە يوه خولە دەھە دراتگ مخالفت كاوه، همدا مهال استاد دەممىي بىنسىپالو تېتىپولو سرتىمبە مشر تە يو ليك ولېپە او پە هغە كې يې ليكلى وو، چى لە اعليحضرت سره مخالفت نە ستا پە گىتىھ دى او نە دەملت. داعلىحضرت پە رد كې بايد تاسولە چېر تعقل خخە كارواخلىء، نە لە احساساتىي چىند خخە، استاد پە دى ليك كې ددى تنظيمىي مشر دمخالفت لە املە او بىدو احتمالىي ملي او قبىلە يې جىنگۈنۈ تە هم پە پرده كې اشارە كېرپى وە، خو هغە وخت هغە تنظيمىي مشر استاد پە قبىلە يې فكر او خولو كې چوب وبالە او ويىي ويل چى ما فكىرنە كاوه چى استاد رشاد بە هم قومىت پالى. لىس كالە وروستە بىا داسې وخت راغى، چى همدا بىنسىپال دكابىل هوایىي ھەگرتە داعلىحضرت هر كلى لپارە

ورغلل او بیا وروسته یې دهغه لپاره مجللي مېلمستياوې هم وکړي. خواستاد بیا په دې هرکلې او مېلمستياوو کې ګډون ونه کړ. ترتنظيمي اختناق او اړو دور وروسته دیوه بل اختناق لړي پیل شوه، د طالبانو نظام پرکابل او دهپواد په زیاتو سیمو واکمن شو، دهپواد دملايی او تحصیل کړي قشر ترمنځ یو غت درز او تضاد رامنځته شو، هېڅ داسې خرك او خراغ نه لیدل کېده، چې له دې درز خخه هېپواد ته دراپیدا کېدونکې خطر د مخنيوي لپاره هڅې وکړي او د طالبانو داغزن چاپېریال او چلنډ په مهارولو او کنترول کې مرستندوی او دهغوي د فشار د کمولو سبب شي. طالبانو دا مهال دهپواد ټول روشنفکره او تحصیل کړي پار کې دنابودی له ګواښ سره مخامنځ کړي و، استاد په ډېر دقت سره ددې خطر مخنيوي ته راودانګل او د افغانستان په علومو اکاډمۍ کې یې دېخوانې ماموریت د بیا ژوندي کولو له لاري وغوبنټل د طالبانو او روشنفکره قشر ترمنځ دیوه پله حیثیت غوره کړي، استاد ددې ملي خطر د کمولو لپاره ډېرې هلې څلې وکړي، خوکله چې یې ولیدل باران پر کاڼوباندې اثرنه کوي او طالبانو د خپل سپوره منطق له اسه نه کوزېږي، نو خپله لاره یې ببله کړه، طالبانو ته داستاد ملي دریځ هغه وخت لابنه پسې خرگند شو، چې په اطلاعاتو او ګلتور وزارت کې، دیو جوړ شوی سیمینار په ترڅ کې، دیو اغزن طالب چاروا کې له خوا دوینې زلمیانو په غورځنګ کې د ګډون له امله پر استاد د ګناه پېتی بار شو، خواستاد دهغه بحث په ترڅ کې په ډېر افتخار او جرئت سره ورته وویل: "هو! زه ویبن

زلمی وم، وین زلمی یم او وین زلمی به یم" دی خبری سره
دیمینار طالب او ناطالب برخواه هک حیران شول او استاد له
سیمیناره دکور پر لوری رهی شو. او سچې د طالبانو د وهم او
اختناق بناماروژل شوی، کېدی شي خینو خلکوته دایوه معمولي
خبره بسکاره شي، خو هغه چا چې د طالبانو په اغزنې واکمنی کې
شپې ورځې تېري کړي، هغوي ته داستاد دا حرکت دسياسي او
اخلاقې جرئت یوه شهکاره بېلګه ده.

کله چې د طالبانو مشرپه هېواد کې ديو ستر فرهنگي جرم دسرته
رسونې (دباميانو د تاريخي بتانو د ماتولو) فيصله وکړه، نو استاد
په همغو شپو ورځو کې د طالبانو مشر ملا محمد عمر ته یو ليک
ولپړه، په ليک کې په واضح ډول او په ټینګه غونښتنه شوې وه چې
ددې تاريخي اثارو پنګونه افغانستان ته یو نه جبرانې دونکی زيان
دي او خپله طالبانو ته یې هم عواقب بنه نه دي. یو زورو رواکمن ته
قدرت داوج پرمهال د دا ډول خرگند ليک لېړل، یوازي داستاد
رشاد غوندي دېخې ارادې خاوند کولاي شي او بس.

کله چې طالبان د قدرت له نيلي راوغورخول شول او یو خل بیا
یې زپوازمایل شویو خای ونیو، نو یو خل بیا د استاد رشاد
جونګړې ته دکورنيو او بهرنیو واکمنو بهير ورمات شو. تر دې
وروسته دلنې مهالي ادارې له مشر نه نیولې بیا تر دويم او درېيم
لاس چارواکو ټولوله استاد خخه په دولت کې د ګډون هيله وکړه،
خو استاد بیا هم د قناعت پر تخت ناست، خوکۍ او مقامونه ورته
د بادبنې کې بسکارې دل، همدا مهال دملګرو ملتونو ځانګړي

استازی لخداربراهیمي هم د استاد کورته، په حکومت او روانه سیاسي پروسه کې، ده ګډون لپاره، هغه ته ځانګړې مراجعه وکړه، خواستاد دلخدار براهیمي بلنه ونه منله. دا د استاد د عملی سیاسي شخصیت خوبلکې وي، چې په لنډیز سره ورته اشاره شوه، په نظری سیاست کې ده ګډون په بېلاپېلو لیکنو خصوصاً په شعرونو کې ده ګډون د شخصیت انځور په ډېربنډه ډول لیدلاني شو، که په عملی او نظری سیاست کې د استاد د برخې اخیستنې ټولې بېلکې موږ په دقت سره له نظره تپري کړو، نو په خرگند ډول به راته جوته شي، چې استاد د خپلې لیکوالې یا فکري بلوغ له پیله بیا ترابدي سفر پوري یو مستقيم ملي سیاسي خط تعقیب کړي او هېڅکله هم اختناق او امتیاز پردي نه دی بريالي شوي، چې دی له خپل ملي، هود، دریخ او لاري واروی، او یا یې هم په سیاست کې پر منحنۍ او منکسرې کربنې تګ ته مجبور کړي، دسیاسي شخصیتونو په ارزونه کې د زمان او مکان حالات، داختناق او امتیاز د فشار دوه غټه فکټورونه ډېر مهم دي، هر سیاسي یا فرهنگي شخص چې دوخت له حالاتو سره پروخت مبارزه کړي، داختناق او امتیاز د فشار له دواړو حالاتو څخه بریمن راووئې، نو دا ډول شخصیتونه مثبت ګنبل کېږي او د عامه منښت او ګرانښت جو ګه ګرئي او ان دروحانیت مرتبې ته رسېږي. زما په نظر استاد رشاد له سیاسي پلوه همداسې یو شخصیت و.

د بنخو حقوق شعار دی که

ضرورت؟

دا لیکه د ناهید مجلې په لومړۍ کې کې چې د ۱۳۸۱ کال له
(زمری-تلې) سره سمون خوري، چاپ شوي ده.

په افغانستان کې داسې یودود چې شعارونه یو ډول وي او عملونه بل ډول، نیتونه صفا وي، خوتدبیرونه کمزوری او نیمگری، وینا خوبه وي خو عمل تريخ، لباسونه سپین وي خو زړونه او فکرونه تور او تیاره، داسې ډېر کم خلک او کمې سیاسي ډلي لیدل شوي، چې شعار او وینا یې له عمل سره سمون خوري، له همدي کبله او س شعارونو خپل ارزښت له لاسه ورکړي او خلکو ته ستريما پېښوي، پر سیاسي ډلو هم د خلکو باور کمزوری شوي، د خاين او خدمتګار مفاهيم هم کله کله یود بل پرڅای کارېږي. د اعتماد او باور په دغسي یو بحراني حالت کې که خوک ډېرنسکلي او شفاف (رانه) شعارونه هم ورکړي او د عملی کولولپاره یې هم د زړه له تله هڅه و هاند وکړي، نوبیا به هم د ډېر خلکو باور ځکه راخپل نه کړای شي، چې تردې دمخته د شعار او عمل د انطباق څېره رنه نه ده تېره شوي. ((د بنخو حقوق)) او س په افغانستان کې

همدغسي يوه موضع ده. بسخي په افغانستان کي له کلونو خه چې له پېړیوراهیسي له خپلواکشرو حقوقو خخه بي برخې وي او د طالبانو په واکمنۍ کي خو بیا د بسخو پر حقوقو داسي چاره راکابول شوه، چې هېڅ خانګې یې خپل سرنه شو پورته کولای، د دغه کرکجن او تاوجن اختناق تر ختمېدو وروسته يو دم د بسخو د حقوقو مسئله دومره گرمه شوه، چې او س د بسخو خه چې ان د جهادي ملايانو په خوله کي هم د بسخو د حقوقو مسئله اوږي را اوږي، روښنګران او ديموکراتان خو لافرځای پرېږد، هغوي خو وايې چې دا خوزموده مبارزي اساسی برخه ده، د طالبواکۍ تر رنګېدو وروسته په هېواد کي يوه تر تولو گرمه مسئله همدا د بسخو د حقوقو موضوع ده، او س د بسخو د حقوقو د ترلاسه کولو او دفاع لپاره نه یوازې خپلواکې تولني جورې شوي، بلکې ځينې انجيوګانې هم په دې برخه کي د شعار او عمل تر بریده کار کوي او دولت هم د بسخو د چارو لپاره یو خانګړۍ وزارت جوړ کړي دې. دا طبیعې خبره ده چې شعارونه پېړ شي، عملونه کمېږي، او س یو خل بیا د ازمون وخت رارسېدلې دې، او س به معلومېږي هغه تولني، دولتي او نا دولتي موسسي چې د بسخو د حقوقو شعارونه پورته کوي عملاً یې د بسخو د ژوندانه د نسه والي لپاره خه کړي او خه کوي؟

ایا یو خل بیا خوبه تېره تجربه نه تکرارېږي، چې عملونه تر شعارونو قربان شي او یو خل بیا د بې باورې فضا رامنځته شي.

دې کې هېڅ شک نه شته چې بنسټه د ټولنې نیم بدن دی، هر کله
چې په ټولنیز، سیاسی او عملی ډګر کې د بنسټو فعال ګډون
محسوس نه وي، نو دا ددې مانا لري چې نیمه ټولنې فلچ او له
فعالیته غور ځېدلې ۵.

بنسټی له نارینه سره برابر حقوق لري او دواړه باید له خپلو ټولو
حقوقو برخمن شي، که یو نارینه د ژوند، زده کړي او د بیان له
ازادی خخه برخمن وي او د ټولنې د یو متمدن انسان په توګه وده
وکړي، نو هغه هېڅکله د بنسټو حقوقو مخالفت نه کوي، که
څوک غواړي په افغانی ټولنې کې په اسانی سره بنسټی له خپلو
حقوقو برخمنې کړي، نو بنه لاره یې داده چې د نارینه او بنسټو
حقوقو ته د وخت او ئای له پلوه په موازي ډول کار وکړي، ئکه که
یوه خوا هم له خپلو حقوقو بې برخې شي، پر بله خواناوره اغږز
کوي، او سپه ټولیز ډول د ټولو افغانانو او په تپره بیا د بنسټو
حقوقو د ترلاسه کولو لپاره د پخوا په انهو ډپر بنه شرایط برابر
شوي، له دې حالاتو خخه باید بنه عملی او مشمره ګتیه پورته شي.
د بنسټو حقوقو ترلاسه کول په واقعیت کې د ټولنې یو ستر
ضرورت دی، دا اړتیا باید پوره شي او افغان مبرمنې له خپلو ټولو
حقوقو خخه برخمنې شي، خودې ټکي ته مو بايد ژور پام وي،
هسيې نه چې بنسټې په دې شعارونو کې بېخې ورکې شي، یو خل بیا
تپرې تجربې تکرار شي او بیا هم په ټولنې کې د بې باوری فضا
رامنځته شي.

تهران په کابل کې

دا لیکه د طالبانو تر رنګدو وروسته په افغانستان کې د ایران زیات واک وڅوک په باب د اندېښني په توګه لیکل شوې وه، په هوسی او بنکلا مجلو کې چاپ شوې هم ده او دادی دله یې یوحل یا قدر منو لوستونکو ته وړاندې کوو:

هسي خوله پېړيو او په تېره بیا له لسګونو کلونو راهیسي پر افغانستان د ایران ګلتوري تاثيرات موجود و، خو په کابل کې د اسلامي جمیعت او پرخینو برخود وحدت ګوند د نیماواکه واکمنیو په بهير کي دا تاثيرات لاپسي جوت او خرگند شول، د اسلامي جمیعت مشر خو په ایران کي افغانستان او ایران یوزبې ھپوادونه وګنل او له ایران خخه یې د زیات فرهنگي او ژبني اغېز شيندنی هيله وکړه، د وحدت ګوند بنسټ خو هسي هم په ایران کې ایښو دل شوی، رینې یې هم له هماماغه ځایه خروپېدلې او خروپېږي، ځکه خو یې تر هرچا زیات خان د امام خمیني د خط پېروان ګنل او ایران پالنه یې خپله اصلی دنده شمېرله، د ایران فرهنگي، ژبني، مذهبې، اقتصادي او سیاسي تاثيرات هغه وخت لاپسي زیات شول چې د طالبانو حکومت د امریکا یې پوچونو په لاسورنګ او واک یو څل بیا اسلامي جمیعت، ملي اسلامي جنبش او اسلامي وحدت ګوند، چې دربو وارو ته د ایران مرستو د نوش دارو حیثیت درلود،

لاسته ورغی. لکه خنگه چې د افغان شوروی په جګړه کي د جګړې دروند زیان شوروی اتحاد او په خپله افغانستان وزغمه، خو امتیاز یې نورو هپوادونو په تپره بیا پاکستان واخیست. دغسي د طالبانو د سقوط بارد امریکا متحده ایالاتو او نورو هپوادونو اوچت کړ، خو ګته په کې تر هرچا زیاته ایران وکړه. د اسلامي جمیعت او وحدت ګوندونو ټواکونه چې کابل ته د طالبانو تر سقوط وروسته سم لاسي داخل شوي وو، د حکومت اکثره حساسی، فرهنگي، سیاسي، اقتصادي او تخنیکي خوکې یې اشغال کړې، آن د هپواد نړدي اکثره بهرنې روابط او استازۍ هم د ایران پلوه ډلو تر کنټرول لاندې راغل. د هپواد په غرب کې داسې ایران پلوه اشخاص یو ئحل بیا واکمن شول، چې کلونه کلونه پري ایران خپله پانګه لګولې وه، ایران په افغانستان کې د حکومت له دغه حالت نه د خپلو ملي او سیاسي ګټهولپاره اعظمي ګته پورته کړه او په لسګونو ډوله قراردادونه یې له افغاني اړخ سره لاسلیک کړل، دا قراردادونه خصوصاً د فرهنگي «همکاري»، قراردادونه داسې وو، چې د ایران په ګته او په مجموع کې د افغانستان په زیان تمامېدلای شول.

ایران تر دې حدہ د افغانستان په کورنيو او ملي چارو کي دخیل شو چې د اسلامي جمیعت طرحه شوی سرود چې په افغانستان کې اوس په وچ زور د « ملي سرود» په نامه غږپېږي، په ایران کې کمپوز شوی او موزیکال شوی دی. په فارسي ژبه د افغانستان په ملي سرود کې د ایران خاصه لپواليدا ده، کله چې حامد کرزی ته د

کورنیو چارو په وزارت کې د احمدشاه مسعود د لوی عکس تر چتر
 لاندې د قدرت د انتقال مراسم ترسره کېدل، نو د جمیعت سرود ته
 د احترام په خاطر تول گډونوال پورته کړای شول، د ایران د بهرنیو
 چارو وزیر هم د دې غونډي یو واکمن مېلمه او یو ویناوال و، ده د
 خپلو خبرو په ترڅ کې د دې سرود ډېر توصیف وکړ او وېي ویل چې
 دی یې تر ډېر تاثیر لاندې راووست، کله چې حامد کرزی ته واک
 ولپې دول شو، نو د اسي تصور کېده چې د ایران واک او اغېز به د
 حکومت په دته کې ورو ورو راکم شي، نه یوازې د اسي و نه شول،
 بلکې خبره نوره هم بدتره شوه، ایران د خپل اغېز مزي نور هم
 وغڅول او د اسي وخت هم راغى چې کرزی صیب د شېخ
 محمدآصف محسني پر وړاندیز او غوبښته د کابل حبیبی لېسې
 ته مخامنځ یوه ساحه د یو لوی فرهنگي او علمي مرکز جوړې دو
 لپاره د ایران په واک کې ورکړه.

عجبیه خبره دا ده چې دا ساحه د خوشال بابا د لېسې ملکیت و،
 یانې لیلیه وه چې کلونه کلونه ترې افغانانو ګټه پورته کړې، پرته له
 دې چې د چا ملکیت او حقوقو ته پام وشي او یا هغه معوضه شي دا
 ملکیت د ایران پلوه ډلو په واک کې ورکړل شو، اوس ایران په دې
 سیمه کې د یو لوی کمپلیکس د جوړولو کار بشپړ کړي دی او په
 نېډې راتلونکې کې به د ګتنې اخیستنې لپاره تیار شي.
 دا به په افغانستان کې د شیعه ییزم د پراختیا او د مذهب تر
 پردي لاندې د ایران د پراختیا غوبښنې یو اساسی مرکزوی، چې هر
 کال به په سلګونو تنه د مشخصې مذهبی زدکړي ترڅنګ د تاکلې

موخي په پام کي نیولو سره سیاسی زدکري محصلین روزي، دا کار به په افغانستان کې نه یوازې قومي ستونزې راولادې کري، بلکې د مذهبونو ترمنځ به د تکریوه اساسی وسیله هم شي، د دې پرخای چې د مذهبونو ترمنځ تفاهم او پوهاوی رامنځته شي او د اختلاف وړ تکي په مذاکره او مناظره حل شي، اختلافات به نور هم ژور شي او بیا به ورو ورو فزيکي تکرته لاره او اواره کري، دا نه کنترولې دونکې احتمالي پېښې په داسي حالاتو کې رامنځته کېږي چې د افغانستان په نوي اساسی قانون کې د حنفي مذهب او جعفری مذهب دواړو د رسميت خبره هم په ابهام کي تېره شوي ۵۵. په افغانستان کي د حنفي مذهب ژوري او عصری زدکري نه شته او که خه هم دي، نو هغه په کليوالونا رسمي مدرسونکې له دوديزو کلتوري او فتاوي مسایلو سره د امتزاج له مخې ترسره کېږي، چې د پاخه منطق ستنې نه لري. په هند، پاکستان او ھينې نورو اسلامي هپوادونو کې چې د احنافو مدرسي او پوهنتونونه دي، هغو ټولو ته د سنې مذهبه افغان طالبانو لاس رسی نه شته، یوازې د پاکستان د احنافو په مدرسونکې افغان طالبانو ته د زدکري یو خه نا خه امکانات شته، چې هغه هم په منظم او سیستماتیک ډول نه دي او له کوم څنډ او څنډ پرته یې خوک تر پايه پوري نه شي تعقیبولي. د افغانانو لپاره د پاکستان په دیني مدرسونکې یوه بله ستونزه هم شته او هغه دا چې هلته مذهبی زدکري څه نا خه د اسي سیاسي اغېزو تر سیوري لاندې دي چې همبشه یې د افغانستان ملي ګتي زیانمنې کري دي. نو که هلته خوک مذهبی زدکري ترسره

هم کړي، له سیاسی پلوه د افغانستان د ملي ګټيو د زیان په بیه تمامېږي. بله خوا چا چې د ایران په دینې مدارسو کې زد کړي کړي، هغه د شیعه ییزم تر خنگ د ایران پالني روحيه هم پالي. او سچې د ایران سیاسی لاسونه د هېواد ترزره (کابل) پورې غځدلې، نو په افغانستان کې د ایران پالني او ایران خوبسونې روحيه نوره هم پیاوړې کېږي. د ایران د سیاسی مذهبی اغېز ترخنگ د هغوي بله اساسی جبهه هماګه ژبني او فرهنگي هغه ده، چې د اوستاني حکومت په دته کې د واکمنو فرهنگي او سیاسی چارواکو په ملګرتیا پر مخ بیول کېږي، ئیني ازادې ملت ضد خپروني چې له بهرنیو سرچینو څخه خپوبېږي، هم په دې بهیر کې د ایران پالني روحيه تعقیبوي. د ایران په لمسه په خپله د دولتي او نا دولتي خپرونو له خوا د افغانستان پر دودیزې ملي ترمینالوزۍ (اصطلاحاتو) څرګند یرغل، خپله د افغانستان له اساسی قانون سره ډاګیز مخالفت دی. کله چې خوک د افغانستان دولتي تلویزیون، افغان تلویزیون، طلوع، آئینه تلویزیون او نور ګوري، نو د ګنو ایراني اصطلاحاتو په کارولو سره فکر کوي، چې دا د ایران محلې تلویزیونې چینلونه دي. عجیبه ده داسې شپه هم راغلي چې له دې یادو خلورو تلویزیونې خپرونو څخه یو وخت خلور بېلا بېل ایراني فلمونه خپاره شوي، نو هلتله له خلکو سره دا پونستنه پیدا کېدله چې دا تلویزیونونه لکه چې ایرانیانو تېکه کړي که خنګه؟ د افغانستان د اطلاعات او کلتور وزارت خوله خپل نامه څخه نیولي بيا تر خپلو امکاناتو پورې تر زیاته بریده په خپل قدرت، د

ایران پالنې په چوپر کې دی او د دې وزارت وزیر بساغلي سید مخدوم رهین خوان د افغانستان له ملي ترميinalوژي خخه هم منکر دی او ويل يې: «موږ اصلًا ملي ترميinalوژي نه لرو». ایران په داسې حال کې چې په افغانستان کې د کلتوري، مذهبی او سیاسي یړ غلونو له لارې زیاتې بریاوې ترلاسه کړي، په اقتصادي برخه کې هم تر هر چا د مخه دی. افغانستان د ایراني شیانو، نفتوا او نورو تولیداتو لپاره تر تولو بنه مارکیت دی او په دې برخه کې نېډې دی چې له پاکستان او چین خخه د افغانستان اقتصادي بازار خپل کړي. ایران نه یوازې د پاکستان په انهوول د نسبتاً بنو شیانو د تولید له لارې د افغانی بازارونو د را خپلولو په حال کې دی، بلکې د حکومت په داخل کې د سیاسي نفوذ له لارې يې هم د دې زمينه ځان ته برابره کړي، چې ھېر اقتصادي قراردادونه د ځان په ګټه را خپل کړي. هوټلونه جوړ کړي، هوايې شرکتونه پرانيزې او د لوړ پوره ودانیو د جوړولو قراردادونه وکړي. ایران په مجموعي ډول په افغانستان کې د لويو اقتصادي تاسيساتو د جوړونې مخالف دي، چې له هغې جملې له ترکمنستان خخه د افغانستان له لارې پاکستان او بیا نورو هبوا دونو ته د غازو او تبلو نلليکې غڅول دي، ایران غواړي دا نلليکه د ایران له لارې تپره شي او اقتصادي ګټه يې ایران ته پاتې شي، په همدي وجهه په افغانستان کې د مشخصو سیاسي اتنیکي او پوهې ډلو تپلود تقویې له لارې د افغانستان سیاسي وضعه بې ثباته ساتي. لنډه دا چې او س ایران د افغانستان په چارو کې په هر اړخیز ډول د خیل دی او که د خلاصون

یوه دقیقه لاره یې و نه لټیول شي، نود روسيې او پاکستان په شان به د افغانستان د تباھي سبب شي. د افغانستان دولت ته په کار ده مخکې تر دې چې خبره د بحران حد ته ورسپږي د ایران د مذهبی، کلتوري، سیاسي او اقتصادي اغېزد کمولو لپاره یو دفاعي سیستم او حل لاره ولټوي او بیا هغه عملی کړي.

د محمد اسمعیل یون لنده پېژندنه

محمد اسمعیل
یون د حاجی
محمدخان زوی
پر ۱۳۴۶
کال، د لغمان
ولایت د اینګار
ولسوالی
دنیازیو په یوې
روښنفکرې
کورنۍ کې
زېړپدلى دی.

لومړنۍ زده کړي یې د اینګار ولسوالۍ د سلينګار په لومړنۍ
ښوونځي کې سرته رسولی دی، ترهغه وروسته کابل ته راغي او په
خوشال خان لپسه کې شامل شو. پر ۱۳۲۶ ل کال له نومورې لپسي
څخه په دویم نومره بريالي او پر ۱۳۲۷ ل کال د کابل پوهنتون د
ژيو او ادبیاتو پوهنځي د پښتو خانګې محصل شو. پر ۱۳۷۰ ل
کال له نومورې خانګې څخه اول نومره بريالي او پر همدي کال
بېرته د پښتو خانګې د کدر غړي شو. پر ۱۳۸۵ ل کال په نومورې

خانګه کې د ماستې، دوره پیل شوه، یون په ډېربنه او بریالی ډول
دا دوره پایته ورسوله.

محمد اسمعیل یون له ۱۳۷۰ ل کال خخه بیا تر ته پوری د کابل
پوهنتون د ژبو او ادبیاتو پوهنځی تدریسي غږي او (د پوهندوی)
علمی پوری ته رسیدلی دی، پراستادی سرپرہ، استاد یون د
«کابل پوهنتون»، «هیلې» او «شمشاڈ» مجلو د چلوونکي دندہ هم
په بنه ډول ترسه کړي ۵۵. په پېښور کې د چاپېدونکي «معارف»
مجلې کتونکي غږي هم و همدارنګه د یو شمېرنورو چاپي خپرونو
همکار هم پاتې شوی دی.

استاد یون پر ۱۳۸۱ ل کال، په جلال اباد کې بېړنۍ لوېې جرګې ته
د ختیزو ولايتونو د انتخاباتو د دفتر مشرشو، د دې جرګې لپاره
ترتاکنو وروسته د جرګې غږي، بیاد جرګې د غړوله خوا د بېړنۍ
لوېې جرګې دلومړي منشي په توګه انتخاب شو. استاد یون په دې
جرګه کې ترڅل وروستي وسه خپل ملي او تاریخي مسوليت ادا
کړ او د هبود دېمنه عناصر و د توطیو مخه یې ونیوله.

تردي جرګې وروسته، کله چې د افغانستان د اساسی قانون د
تدوین بهير پیل شو، نو استاد یون بیا د دې بهير لپاره د ختیزو
ولايتونو د دارالاишاد دفتر مشر و تاکل شو. په ختیزو ولايتونو کې
د اساسی قانون د لوېې جرګې لپاره انتخابات هم د همدي دفتر له

خوا ترسره شول. استاد یون د اساسی قانون د تصویب په لویه جرگه کې د نومورې جرگې د دارالاتشاد غږي په توګه خپل فعال رول ادا کړ. تاکل شوې وه، استاد یون په ختیزو ولایتونو کې د افغانستان د جمهوري ریاست لپاره د عمومي تاکنو د دفتر مسول شي، خو په کابل کې د لویو جنگسالارانو او ځینو تنظيمي مشرانو له خوا پر حکومت او ملګرو ملتونو د زیات فشار له امله له کاره ګوبنه شو. ملګرو ملتونو (UNAMA)، استاد یون ته وراندیز وکړ، چې په کابل کې به تردې لوړه دنده دروسپارو، خواستاد یون ونه منله او خپلې استادی، ته یې دوام ورکړ.

درې کاله وروسته یې د ځینو ملګرو په زیات ټینګکار او غوبښته، د جمهوري ریاست د ملي امنیت شورا په دفتر کې د فرهنگي چارو د ریاست دنده ومنله او په کابل پوهنتون کې پر استادی سربېره لاتر او سه دا دنده پر مخ وړي. استاد یون پر ۱۳۸۵ کال د افغانستان او پاکستان د امن ګډې جرگې لپاره د افغانستان له خوا د منشي په توګه غوره شو او دا دنده یې هم په بنه ډول ترسره کړ.

استاد یون د خپلواک لیکوال په توګه په تېرو شلو کلونو کې ګن شمېر فرهنگي او ټولنیز خدمتونه ترسره کړي، په ګنهو چاپي، راديوبې او تلویزیونې مرکو کې یې د واقعیتونو او حقایقود

خرگندبيان له امله د خلکو په زړونو کې ئای نیولی دی. که خه هم ډېر خلک د یون لیکنې، مرکې او نظریات خوبنوي، خو یو شمېر داسي خلک هم شته، چې د یون سرسختي مخالفین دی. د هغه ملي او ګټورو نظریاتو ته هم غلط رنګ او تعیير ورکوي، دا ډول اشخاص، چې اکثره یې زوروا کي او د سیاسي ډلو تپلو غړي او مشران دی، د استاد یون نظریات خپلو شخصي او تنظيمي ګټو ته خطر بولي، نو خکه یې په تینګه مخالفت کوي. زه ددي شاهد یم، هر کله چې یون کومه لیکنه او مرکه کړي، نو دده پرواندي یې مثبت او منفي غبرګونونه دواړه راپارولي دی، منفي غبرګونونه اکثره وخت د هغو اشخاص او ډلو له خوا وي، چې په تپر کړکې چن سیاسي بهير کې یې ډېرې نامشروع ګټې ترلاسه کړي او ځانونه یې مطرح کړي دي.

مثبت غبرګونونه اکثره د ولس د مشرانو، روښنفکرانو او نورو مخورو له خوا وي، خواستاد یون په دغسي سختو اغزنوا او تنګو شرایطو کې بیا هم خپل فرهنگي، سیاسي او ټولنیز کارتہ دوام ورکوي.

دا او سنی فرهنگي کار، چې تاسو یې او س په مسلسل ډول ګوري، دا د تپرو شلو کلونو کارونه دی، چې له تپريونيم کال راهيسي پې په منظم ډول کارشوی، او ډل شوي او دادی ستاسو مخي ته

اینسودل کېږي، په داسې یو دولتي دفتر کې چې بوختياوي په کې ډېري وي، د منظم او ستر فرهنگي کار سرته رسول اسانه کار نه دی. استاد یون پر خپلو فرهنگي کارونو سرېره د ګنيو فرهنگي تولنو د غړي، همکار او موسس غړي په توګه هم خپل فرهنگي رول ادا کړي، په پېښور کې یې د دوو المان مېشتول فرهنگي تولنو (افغانستان د کلتوري ودې تولني) او (د پښتنی فرهنگ د ودې پراختیا تولني) د همکار په توګه د بېلا بلولیکوالو په لسګونو اثار، ایدهیت او چاپ کړي دي. دغه راز یې په سلګونو کورنيو مشاعرو، ادبی غونډو او سیمینارونو کې وندہ اخیستې ده، خپله یې هم په لسګونو مشاعري، سیمینارونه او علمي ورکشاپونه جوړ کړي دي.

سرېرې پردي، په یوزیات شمېر، ملي او نړیوالو کنفرانسونو کې یې په بنه ډول د خپل هېواد استازې کړي ده. دلته به یې د اثارو یادونه وکړو:

اثار

الف- پنځونې:

کتاب نوم	خرنگوالی	چاپکال
• متکور	لومړۍ شعری تولګه	دویم ۱۳۸۷
• په اورونو کې سندري	دویمه شعری تولګه	دویم ۱۳۸۷

ب- راقټولونې:

۱۳۸۷	دویم	گله شعری تولګه	هیلې	•
۱۳۸۷	دویم	د حیران شعری تولګه	نیمگپی ارمانونه	•
۱۳۸۷	دویم	گله شعری تولګه	د لوونو فصل	•
۱۳۸۷	دویم	د نازوا نا یاد	د سیمینار د لیکنو تولګه	•
۱۳۸۷	درېبیم	د استاد الفت شری کلیات	د استاد الفت شرونه	•
۱۳۸۷	دویم	سیندو نه هم مری	د اسحق تکیال شعری منتخبات	•

ج- ژبارنې:

۱۳۸۷	دویم	د ټولنپوهنې له نظره: په افغانستان کې د واک جورېښتونه	د ټولنپوهنې له نظره: په افغانستان کې د واک جورېښتونه	•
۱۳۸۷	دویم	د پوهنوال روستارتره کې اثر	د پوهنوال روستارتره کې اثر	•
۱۳۸۷	دویم	د افغانستان فرهنگي میراثونو ته یوه کتنه	د افغانستان فرهنگي میراثونو ته یوه کتنه	•
۱۳۸۷	دویم	د نینسي د پېړې اثر	د نینسي د پېړې اثر	•
۱۳۸۷	دویم	په افغانستان کې د جګړې جنایتکارانو محاكمه	په افغانستان کې د جګړې جنایتکارانو محاكمه	•
۱۳۸۷	دویم	د پوهنوال روستارتره کې اثر	د پوهنوال روستارتره کې اثر	•

د- یونیکنې:

۱۳۸۷	دویم	د اماراتو سفر	د اماراتو یونیک	•
۱۳۸۷	لومړۍ	که یون دی یون دی	داروپا یونیک	•
۱۳۸۷	لومړۍ	د پنتاګون ترڅنډو	د امریکا یونیک	•

ه- څېړنې او شننې:

۱۳۸۷	دویم	د محمد ګل خان مومند اند و ژوند ته یوه لنډه کتنه	د محمد ګل خان مومند اند و ژوند ته یوه لنډه کتنه	•
۱۳۸۷	دویم	استاد زیارد پښتنې فرهنگ یو ځللاند ستوري	استاد زیارد پښتنې فرهنگ یو ځللاند ستوري	•
۱۳۸۷	دویم	د کابل پوهنتون د ادبیاتو پوهنځی پښتو کتابښود	د کابل پوهنتون د ادبیاتو پوهنځی پښتو کتابښود	•
۱۳۸۷	دویم	د افغانستان فرهنگ ته اوښتني زیانو نه	د افغانستان فرهنگ ته اوښتني زیانو نه	•
۱۳۸۷	شپږم	د پښتو شعر هندسي جورېښت	د پښتو شعر هندسي جورېښت	•

- له افغانستانه د مسلکي کادر و نو د فرار عوامل ۱۳۸۷ دويم
- ساينسي پرمختياوي ۱۳۸۷ دويم
- بېرنې لویه جرگه ولسوaki او زوروaki ۱۳۸۷ دويم
- اندیال خوشال ۱۳۸۷ لوړۍ
- هيله د خپلو سریزو په لمن کې ۱۳۸۷ لوړۍ
- کلتوري یون ۱۳۸۷ لوړۍ
- فرهنگي فقر ۱۳۸۷ لوړۍ
- مرکه او مرکې ۱۳۸۷ لوړۍ
- خوشال په خپل ایدیال ۱۳۸۷ لوړۍ
- د کتابونو په وړمو کې ۱۳۸۷ لوړۍ
- افغانستان په سیاسي کېلېچ کې ۱۳۸۷ لوړۍ
- پښتو لیکنی سمون ۱۳۸۷ لوړۍ
- او سنې رسنې ۱۳۸۷ لوړۍ
- که نېیوال ماته و خوري؟ ۱۳۸۷ لوړۍ
- خداي (ج) دې استاد یون ته ډېر عمر ورکري او جرئت دې ورته هم
تاند لري، اللہ (ج) دې دې له هر ډول بدرو بلاوو و زغوري، په فرهنگي
کارو زيار کې ورته د نور زغم او او سپلي هيله لرم
- په درنافي
وفا الرحمن وفا
کابل- افغانستان

afḡānestān په سیاستي کاغلېč کې

(Afghanistan in the Maze of Politics)

By:
M. Ismael yoon

ISBN 9 78-9936-500-27-3

د خپرونو لپ : (۲۸)

Get more e-books from www.ketabton.com
Ketabton.com: The Digital Library